

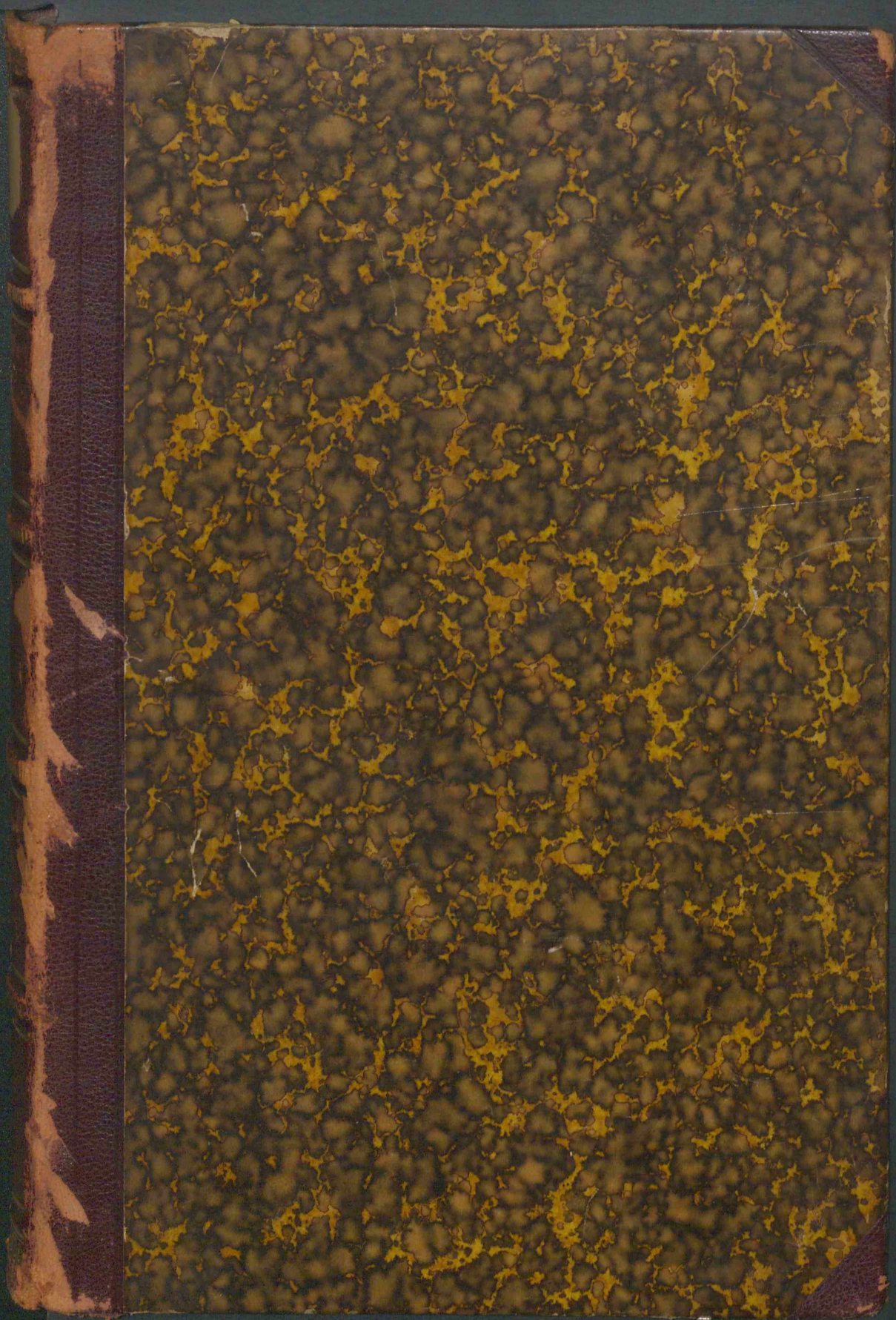

Handwritten numbers on a paper label: 15-217.

קבץ על
ד

III

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 716-17.

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

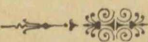
אברהם ברלינער בערלין,
דוד גינסבורג בפאריז,
יוסף דערענבורג בפאריז,
שלמה חיים האלבערשטאם בניליין,
אברהם אליהו הרכבי בפעטערסבורג,
מרדכי יאסמראוו בפילאדעלפיא,
משה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בבודאפעסט,
מתתיהו שטראשון בוויילנא.

שנה ראשונה תרמ"ה.

Kobez al Jad.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittve u. Gebrüder Romm
in Wilna.

1192905

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften,

mitgetheilt von

Steinschneider, Berliner, Mortara und S. Sachs.

Jahrgang I

(1885/5645).

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kanffmann
in Frankfurt a/M.

Wittve u. Gebrüder Romm
in Wilna.

קבץ על יד

והוא

ספר האסף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצא לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

שנה ראשונה תרמ"ה.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittve u. Gebrüder Romm
in Wilna.

בכל שנה ושנה נקוה להוציא לאור עולם הספר „קביץ על
יד“ כולל מאמרים קטנים מתוך כ"י וגם נוסף הערות והקונים אשר בנתיים
יבאו לידינו בעד המאמרים בחלק הקודם אשר כבר יצא לאור.

מורה מקום המורה,

אסיפת שירים הנוגעים לרמב"ם וספריו המפורסמים, נדפסים כבר
ובלתי נדפסים.

אספתים והגהותים, קצתם ע"פ כתבי יד, אני מנ"ש.

1.

אדון יצרו אסיר יוצרו וקונו
אשר לבש במצרים מעיל הוד
ורקה מרקחי תורה בצוען
והתייחד ומודעיו בדעו
וידו גללה אבן גדולה
והשיק את¹ נכאתו מנכותו
ועיץ חיים ועיץ דעת² נטועים
אמור לדור ולא³ ידאג בעודו
היפחד ועדינו שר צבאו
ולמה יחרד העם בים סוף⁴

ואין רצון ללבו רק רצונו
ונשמע עד ספרד פעמונו
והריחו בשנער קנמונו
והתפרד ורעו רעיונו
אשר על פי באר וישק צאנו
והריק את מעונו ממעונו
בתוך לבו ופרכים על לשונו
ויסר מלבבו עצבונו
ועורר את חניתו תחכמונו
והמטה ביד משה גאונו:

¹נ"א בית — ²נ"א ועיץ דעת ועיץ חיים — ³נ"א ואל — ⁴נ"א בים סועף או סוער, והוא נגד המשקל.

2.

אדם ולא אדם ואם אדם אמת¹
או אומרה לאל באין אשה ואיש

¹הייתה בדפוסים, נגד המשקל, ואפשר שקראו היתה כדי להוציא חרוז, ואין לו צורך בשיר קטן כזה — ²נ"א בלא אשה ואיש והוא כפול.

3.

אהר אשר כל איש בעד הוריו
פרדי בשם נשיא אכנה כי

נקרא שמו נשיא ופורץ פרוץ
היה המור אביו נשיא הארץ:

4.

אֵיךְ אַחֲרֵיךְ אֲמַצֵּא מְרֻגָּע
 לֹלֵא נַפְשׁוֹת יִיחַלוּ יוֹם שׁוֹבֵךְ
 נַר הַחֲכָמִים שׁוֹבֵךְ אֵלַי צוֹעֵן הִיָּה
 שִׁפְהַ בְּרוּרָה מֵהַ לֶךְ אֶל עֲלָגִים
 כָּל רֹאשׁ וְכָל לֵבֵב לֶךְ יִבְנֹעַ¹
 עִם יוֹם פְּרִידָה תִּמְנֵנוּ לְגוֹעַ
 חוֹתֵם עֲלֵי² כָּל רֹאשׁ וְכָל אֲזוּרֵעַ
 כִּי מֵהַ לְטַל חֲרָמָן אֵלַי גִּלְבוּעַ:

¹ בדפוס: ינוה, ובשיר ר"י הלוי ינוע, תנועת ראש ולב נמצא בישעיה ד' ב', ל"ח כ"ב —
² כן הגיה ידוידו ד"ר עגערס — כ"צ"ל לפי המשקל וכן הוא בשיר ר"י הלוי.

5.

אֵיךְ כַּעֲטֻלָּף כִּתְהָה עֵינֶךָ
 חֲצִי תְהוֹנְנִי¹ בְּךָ וְתִדְמָה כִּי
 בְּרֵאוּתְךָ מוֹרָה וְכָל אֹר בּו
 הֵם בּו וְהֵן הוּא לֶךְ יִשׁוּ אָרְבוּ:

¹ צ"ל יכוננו?

6.

מאורי סגורים	בעיניך נבזה	עלי מזה ומזה	אמור רב (?) חכם זה
אשר זכה הורים	להכין המים	וחכמת שמים	והוא אור (?) עינים
בתוכו סגורים	וגם השכליות	וחכמת טבעיות	להבין תושיות
לבוש החמרים	ולחפשיט לבושו	ולחסור את טפשו	להכיר את נפשו
כדת העברים	והוא השלמות	וגם צורה ודמות	ולשלול הנשמות
ומוצדק (1) מישרים	עלי בן תולעת	שפע הנשפעת	ופתח (?) לרעת
לדורי הדורים	ולא יגרע חוקו	אזי השיג ספרו	ויהיה (?) עד גומרו
יחשבו לזרים	וחושבי איך ומה	מארד נעלמה	יסוד שנער (?) אמה
כאחד השרים	דעו כי כל יכול	ויודיע הכל	וזה תכלית הכל
בשם הנבחרים:	ואזי תקרא	בי"ד ובמור"ה	היה תמיד קורא

7.

אמת מורה אמת קרך¹ ככנור
 ובא פתי ולא² ידע לננן
 יתרו בו לפי² חכמה סגורים
 וניגן בו ושיחת היתרים:

¹ בספר דברי חכמים: כרך, והוא טעות הדפוס — ג"א על יסוד, וגם זה נכון — ג"א בלי.

8.

אמת מורה	לכל משכיל	נתיב יושר	אמת מורה
במי מורה	כמו ארץ	מאון נפשו	מרוה צ-
וגם מורה	בלב סורר	ענה פורה	ושורש ל-
בחץ מורה	לכל סכל	למטרה	והוא נצב
עטה מורה:	ברכות י-	אמת יאמר	ומורה ה-

9.

אני שרף תלאוני עלי נם
 להשכיל בו ויהיל אחרי מות
 ידי משה להחיות בו נשוכים
 הכי קרא שמו מורה נבוכים:

10.

אנשי מינות	אומרים לגנות	אין התורה	רק חזיון
אין המכתב	כאשר נכתב	כי יש	סודות בגליון
חשב כופר	כי הספר	פעם משל	פעם דמיון
דבר שלי	על הפלא ¹	לא האמין	רק בנסיון
5 על החריזי	אשפך רוגזי	יהיה לעג	ולבויון
הוא המעתיק	רעה המתיק	כתב ספרו	ברעות רעיון
אומר בשחוק	מלב רחוק	תעמד חמה	אל בן גוריון ²
ובהגדות	פירש חדות	שלא קבל	מאבטליון
נתן מוקש	אל דור עקש	לא יוכל על	זאת נקיון
10 יקה בושנה	כתב שטנה	בדבר מלאך	ההריון
לנו עדים	על השדים	יוסף שידא	בן תמליון ³
לשר מאיר	הרב וגביר	סלון ממאיר	עד כליין
על כל שוגה	מורה הוגה	יעל יונה ⁴	בקיקיון
הרף מורה	מן המורה	המנע מן	ההגיון
15 אך אל מדע	אל התודע ⁵	משם תשכיל	דעת עליון
דברי סופרים	בו נזכרים	בהם החזק	מאין רפיון
ובסוד נשמות	אם הוא ברמות	לדעת זאת	אין לך רשיון
אכן ⁶ האמן	ואמור אמן	כי יש מנהיג	יושב חביון
ידע לבי	צור משגבי	מלך עשה	לו אפריון
20 שוכן סיני	ובמשכני	ושכינתו	שכן ציון
עורה עמי	אל עם הרמי	עורי צרפת	לבשי שריון
(נ"א צרפת חושי עורה לבשי ⁷)		שימי עלי-	ך את שריון)
על בדרש עיר ⁸	חמה נבעיר	על מקצתם	יקר פדיון
או יברר	לב עם סורר	או יאמן	בהזיון:

¹ שופטים י"ג א' — ² הוא נקדימון, גמון ב"ו וכו' — ³ מעולה י"ו ע"ב — ⁴ הסוגר הזה משובש בכל הנוסחאות ורא"ג כתב: ואולי צ"ל: יעל כעל יונה קיקיון וגם זה אינו שוה לי עכ"ל — ⁵ בדפוס: אך תתודע (התודע) אל המדע, וכוונתו על ס' המדע — ⁶ בדפוס: אך — ⁷ נוסח אחרת משובשת היא וחסר החרוז — ⁸ ובראש העיר בכ"י פלארענגן עיין עליו במ"ב.

11.

אשכור אמאיר דברי מאיר	ולא ¹ אשאיר פליטה לו
סגר דלתי הבין בשתי	ידיו שפתי שקר חבלו
הכמות בווה ולאיש מזה	גם בן מזה עצום חילו
קלות ראשו קלקל ראשו	הרבה כחשו הנדיל מעלו
5 הוא במורה חציו יורה	הוא בן מורה לא תאבה לו
וברע רחשון האריך לשון	כבני דישון יקוש כסלו
גם באדוניו העיו פניו	חרק שניו מרוב סכלו
אם צלם הוא יאמינהו	כפשטיהו כפר באלו ²

¹ כאן חסרים שתי הברות — ² ר"ל באל שלו.

ואם⁸ יש גשמות כיד עין ודמות
 על כן שקר כי לא חקר
 שירו צובר שוא כחובר
 הוא מות ימות אין קומה לו
 בין אור בוקר לאישן לילו
 הוא מתעבר על ריב לא לו:

⁹ השוא נותרת כמו במלת לאישון בשורה הבאה אחר זאת.

12.

מציאותו מורים	והם מופת ואות	המון הנמצאות	אשר ברא צבאות ¹
וקוויו ² נשמרים	ועויו ומנוסי	ומאין הוציא	ארון הכל המציא
בשבח מאמרים	בלולות כרוכות ³	גדולות נערכות	ישובה בברכות
לבורא המאורים	ורוממות וגדולה	ואגדיל בתהרה	וארבה בתפלה ⁴
עלי כל נוצרים ⁵	וטובו משפיע	לבורא רקיע	תפלות אביע
ואדיר אדירים	נורא בתהלות	ועלת העלות	תחלת כל תחלות ⁶
להלל בזמרים	פרושות לו כפי	למבין סרעפי	נשואות עפעפי
ופוקח עורים	לשוכן במעונה	אחנך ⁷ בתהנה	ולו אשא רנה
במורה המורים	ויפקח עין עבדו	לרב גדלו והודו	והוא ימשיך חסרו
במליו המהורים	לבל אחטא אתעה	ארעה ושכלי ארעה	10 אשר בו עת ⁸ אשעה ועין שכלי ארעה
במאמריו מהורים ⁸ :	ואל יהטא ויתעה	בעין שכלו ישעה	(נ"א וממנו יבעה)

¹ נ"א (מורה המורה) בריאות, נגד המשקל — ² יראיו — ³ מעולפות ברוכות — ⁴ ולא ארבה תפלה — ⁵ על (צ"ל עלי לפי המשקל) כל יצורים, וזה נגד המשקל — ⁶ תכלית, נגד המשקל — ⁷ במקום אתהנן בעבור המשקל — ⁸ גם זה נגד המשקל.

13.

אשרי אדם שומע לי
 ימצא חכמה אוצר חיים
 לשקוד על דלתותי יום יום
 יפרה נפשו יקר פדיון:

14.

יעטה מורה	גם ברכות	את הבורא	אשרי ירא
קח המורה:	ועל כלם	ספר קורא	הוי תמיד

15.

אשתעשע במשל קדמון, ואהיה אצלו אמון:
 בנתיב יו"ד ה"א וא"ו ה"א סוד, הוא שם יה בלתו אין עור, הותמו הרר והוד,
 כנויוו ש"יין דל"ת יו"ד, הפשתיהו כמשמון, לא נודע. אשתעשע וכו'
 ריץ לבי להיות רושם, וארבע אותיות השם, אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד הם שם, ביסודם
 נבנה ארמון ויסע¹. אשתעשע וכו'
 התורה צור על לב איש תן, צאד"י ב"ית אל"ף וא"ו תאו, ביסודם שנה עתיו. זה
 נסתר מן ההמון, לא נשמע. אשתעשע וכו'
 מורא שם ונשא ורם, הא הוסיף על שם אברם, יודעי סוד תהא אשרם, קורא
 דת בן עמרם, עם דת משה בר מימון, הנודע. אשתעשע וכו'

¹ הפייטן כיון אל שם בן ע"ב היוצא מן הפסוק: ויסע וכו'.

מורה מקום המורה

16.

אתיתי מרבבות קדש	לתת באש דת מימיני
יושר אמרי פי בן עמרם	קבל אוצר מטמוני
יושר הכרובים לו בחר	משנהו משה מימוני ¹
חזק יאדיר יד התורט	ירחיק מעליו הצפוני
ברב יועץ ותשועה	יאיר על ניניו . . ?

¹ רש"ט פלקיירא (מנחת קנאות 183) כתב: מרגלא בפוס הקורא אותו משה השני (עין רשימתי הגדולה ע' 1861 ובהוספות). בסוף הקדמת שער השמים כ"י מינבען 46 ע' 17 נמצא: אמר הכותב שמעתי אומרים משה עד משה לא קם כמשה ע"כ. ור' חיים לישקר בספרו טהר הרקיע כ"י רד"א Q. 1673 העתיק זה המשל על הרמ"א. — בכ"י לצו ור"צ ח"ט תיקן: קוני ואינו מסכים עם המשקל.

17.

דבריו ספר איש לא יבעט	כי מנין פרקיו קע"ט
דבריו לעד סמוכים	קראוהו ¹ מורה נבוכים:

¹ צ"ל קראוהו ר"ל המחבר.

18.

בינו בדת משה	אשר היא באמת	סולם אשר ראשו	עדי שמים
יעלו במעלותיו	ואל תהפזו	פן תפלו מנהו	משה מים
אם תגעו ראשו	הכי תהיו בני	עליון וינס רגליו	בני מצרים:

19.

בעת נסע ידיר לבי ¹ ברכני ²	נרוד שכח לכבי את נותו
ואיך יכון לעורר אהבתי	ונפשי יצאה עמו בצאתו:

¹ לב ? — ² צ"ל ברכני לפי ידיו הנו.

20.

בשרה תבונות קצרו הקוצרים	חכמה אשר אל כל נדיב לב ערבה
גם אחריהם לקטו הלוקטים	נפשי אליהם חברה קרבה
כמה אלומות אלמו מהם אבל	קמה אלומתי וגם נצבה:

21.

דברי נרנן לריב ארח	היו עלינו לטורח
אך דרך לו בכסל	אך בשכל אין לו אורח
לילה לא יגה לו סהר	יומם לו שמש לא יזרח
מי נחלי צדק יבשו אך	ציץ המטה זרוח פרח
אתמה מחולקים על משה	איך לא זכרו עונש קרח
מורה צדק הוא ודברו	כאש ודברם בקרח:

מורה מקום המורה

22.

ישר לסלול את מסלולה
סורה ודרוך יד מעגלה
דרך קדש יקרא לה:

דעי הולך לנחות דרך
הוי כל תועה בשדי תורה
שמה וכסיל לא יעבור בה

¹נ"א סורה דרך.

23.

האל הקדמון האדירך הפאירך הכתירך
משה בר מי מון אות לנתיבך
עבר ה' מה טוב חלקך, בנן מושבך
שעה ירך שמה העניקך זרה כוכבך
אהבתך קדמה אל חשקך שוכן הארמון
לך כל יקר לא נחקר למחקר הצח הארמון:

24.

מאר ריחו ואונו
וחנק בו גרונו:

אשר חוק
לעת אכלו

הלא אתה כבושם
ולקה מרקחתו

הלא מורה
ובא אכר

25.

קדש ספר רוי עולם
אולי בהם יגדל שכלם
ונכוחים למבין כלם:

הרב משה הנחיל אנשי
הורה לנבוכים בפרקיו
לפתי עצמו ראשיהם

26.

כי זאת באמת חטאת מרי
איך אתן דודי לנכרי¹:

הרף מני שואל ספרי
יען כי הספר דודי

¹ברפוס: לנכרי, נגד החירו.

27.

המן שמשה האכילו
ארבעים שנה הוילו
ודבר האל שנגלה לו
אחריו החנה על דגלו
חפר דלה דלה לוי¹
הורה לכל את מהללו
הרים מנהו כל מכשולו
אשרי מבין את מלולו
שגלה אלוה עין שכלו
אל שחק לרור עם חילו
לחסות בנעם אל ובצלו

זו צנצנת שבה הפקר
לבני ישראל במדבר
המן הוא דתו שלמד
גם זה משה האיש הרין
5 פריש ענן דתו ובאר
משך עורים אל ארחותם
מסלול ישר פנה דרך
כשופר הרים את קולו
אשרי מבין כל הטמון
10 מבור תחתיות² יעלה אותו
יצילו מצל העובר

¹חסרה הברה ואפשר שצ"ל גם דלה (שמות ב' י"ט) — ²צ"ל תחתית לפי המשקל.

מורה מקום המורה

להיות חלקו אף גם חבלו
על איש חכם ישמע קולו:

מלהיות נחלתו עפר
כמה נחלה שפרה זאת³

³ צ"ל הזאת ? וענינו כמה שפרה הנחלה הזאת (תלים י"ו ז).

28.

ונסתרים ואל על מעמידו
וסודותיו ותחום¹ על כבודו
ומסנה² שכלך עליו תיערו
תהי חוקר וגם תשאל נגידו³
הדריו רוממו⁴ מעל פרוודי
ותתן על זרועך צמידו
וזבד טוב אלהים לך זברו
אלהיך ותהיה⁵ שר פקידו:

זרוע שכלך גלה והודו
רכב וצלה במורה הנבוכים
הגה עליו כטל וכמן בשכבו
ירא מתעלומיו עד לזקן
המוני⁴ אל יפחידך כשורך⁵
בחון⁸ שכלך באופנו וסודו
ואז תשכיל ותצליח בכל עת
ותמצא חן ושכל טוב בעיני

¹ בדפוס: תחזה, וע"כ הגיה המו"ל אל כבודו — ² לפי דעת ירדני הנזכר צ"ל ומחנה —
³ בדפוס: צידו — ⁴ בדפוס: החייה, נגד המשקל — ⁵ בדפוס: כשולך — ⁶ בדפוס: הרחו קוממו
— ⁷ בדפוס: פרידו — ⁸ בדפוס: כמה, נגד המשקל — ⁹ בדפוס: ותחיה.

29.

ועמודי אמונה בו סמוכים
ויתן בו ברוח פיו דרכים
צרי מליו וחיו הנשוכים
אשר מאז מצפם לו וחוכים
ועליו טעמי תורה ערוכים
למען כי מאד המה ברוכים
נביעי אהבה בשמי משוכים
לאור עולם אשר הלך השכים
ולצאת מנוה סירים סבוכים²
ורדיו ממקור עליון משוכים
ביד ישרו ומורה הנבוכים.

ירי משה ביד שכל תמוכים
במטה עט¹ יבקע ים תעודות
ומרה על נשכי הכסילות
ושלחן נעמו ערך לדלים
⁵ והוא שלחן אשר לפני ארני
לפי רב אוכליו ירבו עדניו
ואוכליו יהוו האל וישתו
והוא ספר תעודות יעלה בו
לשוטט בין ערוגות הנשמות
¹⁰ כאלו מלשון חוים טעמיו
ודרך בעלי תורה מסקל

¹ בכ"ו אחר מוצא ירדני הנזכר: עון, אמנם המליצה נכונה כאשר נמוצה בכל הדפוסים.

30.

ברום דעת עומדים וכמשכנו¹ חונים
בתוך בין רוחפת ורועים בגנים
מאירה כחמה ובה תמיד חונים
וכמלקוש מורה להרים גבנונים
והנפש ישאיר ותדור במעונים
והבין סודותיו יקרים מפנינים
להבין סוד חובו נערים וזקנים

ירדני אל חומדים ביחד נצמידים
ונפשם נכספת בידם שוטפת²
בנגות החכמה ידיעה³ הרמה
ומאמר המורה אשר הוא כמורה⁴
⁵ ועין הלב יאיר והשכל יפאיר
בדעת מעלותיו והשיג חכמותיו
וכלם הפצם בו ולעמוד במסיבו

¹ ב"א ומשכנם — ² עוטפת — ³ רועה — ⁴ כאורה — ⁵ זבול.

מורה מקום המורה

והספר נקדש	ודובר סרה דש	ונכבד במקדש	לארון האדונים
והוא מסיר מסוה	וכל ⁶ רוון ירה	בסדור השוה	ולו הכל פונים
והוא נפת עס צוף ⁷	ותוכו סוד רצוף	ומכחיש האספקוף	בקדמות מאמינים
10 והוא הפליג הורות ⁸	בחכמות ובתורות	ואמרותיו ברות ⁹	אמרים נבחים ¹⁰
ומראות הצובאות ¹¹	בלבו מובאות	ודבר נבנאות	דברים נאמינים
הוא אדיר נאור	ונגה לו כאור	מחפש במאור	סתרים ¹² וצפונים
וכל רו לו נגלה	ולמרום עולה	בסולם המעלה	ורוכב על ¹³ עננים
ונפתח ¹⁴ שמים	וראה ¹⁵ מהנים	וכל רבותים ¹⁶	כרובים שאננים
15 וידע כל נעלם	בשכלו הנשלם	והשיג את כלם	ועליון עליונים
אשר הכל יצר	וידו לא תקצר	וברא כל נוצר	הרשים וישנים ¹⁷
בחרו הכינו	ושכל רב הקנו ¹⁹	להכיר את קונו	שעיפו מוכנים
בכל ביתו נאמן	בציורו ²⁰ נסמן	בשכלו המומן	לרוים הטמונים ²¹
ולא נמצא כזה	כמשה החוזה	ומזה בן מזה	ורבן רבנים
20 והאל יתברך	לערכו ²² נר ערך	להאיר עם הרך	דרכיו הנכונים
ונפש העניו	הביאה מול פניו ²³	ודרה במעונו	והוא ²⁴ לפני לפנים ²⁵ :

⁶ והאמנות מחוה — ⁷ רצוף — ⁸ הפליג להורות — ⁹ טהורות — ¹⁰ נעימים, נגד החרוז —
¹¹ החכמות — ¹² ספונים — ¹³ ורכב עננים (קישקש) — ¹⁴ נפתחו — ¹⁵ וירדה — ¹⁶ שרפי
כנפים — ¹⁷ גם ישנים — ¹⁸ מלת צור חסרה בני קישקש — ¹⁹ טוב חננו — ²⁰ בשוירו —
²¹ העמונים — ²² לנגדו — ²³ צור לפניו — ²⁴ והוא — ²⁵ ולפנים, והוא לשון התלמוד, ולפי
המשקל צריך לקרא ולפנים יתר במקום תנועה.

31.

יהנו ממותי ויתלחשו	אולי להצדיק האמת רחשו
אולי להצדיק האמת עמדו בסוד	ישאו עון דבר ויתקוששו
יודו עון דבר והחטא מאשר	אמרו עלי מורה דברים קשו
אמרו עלי מורה אהה כי עמך	משגה ודרכי ספרך נעקשו
5 אצעק ואצעקי וזה לי מאוי	צועק ורגלי על מפלה ² חשו
מי יתנני מעפר קברו ובו	יתגוללו פני ויתפלו
יתגוללו פני ועיני על מקום	קבר מקודש בכבי יגשו
קבר מקודש מי יגלה ממך	כנף והפנים אשר נדרשו ³
שפלות אני עושה לרוב התנצלות	שפלות אשר יודו ויתכחשו
10 נקם ושילומים חרטה מאנוש	כי נכלמו פנים והתבוששו
עתה תבואני מהילה מגביר	לא אהיה מפושעים נענשו
היה זמננו כמו דומם וכן	רבים לשונם בדמי חבשו
עד בא אדוננו ונתבשם זמן	ממרקחי כשמו ויתעמשו ⁴
כתב כמכתב האלהים אות באות	הם הם וצדק ואמת נפנשו
15 מטעמי תורה הלודה העביר	או יצאו דעות אשר לוטשו ⁵

¹ ואצעק — ² נראה שצ"ל מפלט, מלשון אחישה מפלט לי (תלים נ"ה ט), ויכון המשקל
אשר בעבורו כתב חשו על — ³ נ"א נכבשו — ⁴ בדפוס: והעמשו נגד המשקל, ובתלמוד ירושלמי
נמצא: מתעמשות מריה פטום הקמרת (Lewy III, 638), והמשורר הזה היה תלמודי — ⁵ על
למוש הלב והשכל וכו' עיין המזכיר י"ב, 35, ורשימת כ"י בערלין ע' 104.

מורה מקום המורה

רפה מזיח הגמרא בעבור
העתיק המדות אל כתב פשוט לעם
מיום אשר יצאו ספריו על פני
יושבי קרנות נעשו מיושבי
20 מי יעקר מן הלבבות טעמי
טרף גדול חכמה בקלפי העלה
למד לכל לומרי יסודות דת ודין
מה הם חסרים מכתבי הרב ומה
תחשוב לחסרון אשר יום נתנו
25 לו וזתה עדה כמקדם אזי
תמצא מחוסרים דבריו מדבר
הנני⁸ מעוטר מדבריו בעבור
ומחוסרי מוח נבוכי מחשב
שבוש בנפשותם וכסבורים אשר
30 אזני מריבים תחרשנה על דבר
לא עמדו על סוד תכונה חושבים
ידעו בשכל אך מעט מועד אבל
נוטה למדרשים ועמי קַעצור
עושה אני עצמי חכם לב מחריש
35 מי יערוך מלין ולו היו אמת¹¹
לומדי הלכות ילמדו דים ודי
יודעים במה¹² שנאסר לא ידעו
קשה דבר למד אשר הלומדים
מרב קבע תועים ואם יש בעלי
40 כי שלחו נשים שהוסר העדי
עמך כבוד עולם ממיתת אחריו
הוא היקר אם לא ראיתיהו הלא

כי הסברות מאנוש⁶ נהלשו
שהם המדות מחקר נואשו
חבל בעיר ועיר ישיבות פשו
אהל ותחת סופרים נכבשו
תורה בלב היודעים שורשו
רקב ובספרים אשר עופשו
שלא ידעם איש ולא הורגשו
יתרון לספרי דת אשר נקדשו
לא רקדו הרים והתגעשו
נתן תהום קולו והרים משו
הכמה ואם דברי⁸ ספריו נשו
מתעטרים בהם פאר חבשו
ממעיני שכל מבוכות משו
מלעבוד את יוצרי⁹ חופשו
על האמונה חורשים חרשו
מורה ומן גו מחקר גורשו
נוטה למדרשים אשר נדרשו
נצבו¹⁰ לשם האל שפתי חשו
כי אחריש אזני ולא נחרשו
אם אל גדולי הזמן נבאשו
כי ילמדו דעות אשר פורשו
דברי מהוכמים אשר הודשו
מרוב קבע תועים ונשתבשו
מוסר אני¹³ אומר המדות נשו
התפשטו מוסר אשר לבשו¹⁴
כבוד אשר הקודמים ירשו
יהגו מזמותי ויתלחשו :

⁶ בדפוס: מאתנו — ⁷ בדפוס: דבר — ⁸ בדפוס: אנוכי — ⁹ בכ"י: יוצרם בזה. במקום את יוצרי
— ¹⁰ בכ"י: ובכן במקום נצבו — ¹¹ בדפוס: ולא היו כמת — ¹² בדפוס: ידעו ממה — ¹³ בדפוס:
אבי — ¹⁴ השורה הזאת לא נמצאה בדפוס.

32.

יהגו מזמותי ולא נגמרו
כי אחקור סודות ואעמד על יסוד²
עצות בנפשי על דבר המופתים
כי הפלאים רעיוני כחשו
5 לא האמנתי לדברים עד אשר
לא האמינ³ לבי עדי התחוקו

כי אחקור סודות ולא נחקרו
תורות אשר מרור לדור נמסרו
כי הפלאים מלבבי זרו
בהם ואחרי הטבעים תרו
התלבנו אצלי והתבררו
עלי תשובותי והתגברו

¹ יהגו בכ"י: ירבו וכן בסוף השיר — ² כן תקן רא"ג לפי המשקל ובר"ח: סוד — ³ בר"ח
תאמינו ואצל רא"ג תאמן

מופת ואותי אנרות עורו
 שהם נבורות גואלי ספרו
 מדון ומלחמה בך יתגרו
 כהם בהגדות ולא נזכרו
 מיטב פליאות מעשים⁶ תארו
 קשרי ספרי לא ביד הותרו
 כמעט ואבני החלי נפזרו
 המעתיקים מדרכיו סרו
 מכתב אדוננו ולא בארו
 אם הנבואות לחלום נפתרו
 בדבר אתון בלעם ומה נדברו
 נראו לאברהם והתנכרו
 אלים בקרב היצור יסחרו
 תרשיש ומראיהם מאד נהדרו
 להם והמה לאנוש נכרו
 ילכו בתכנית איש ויצטיירו
 בהם בני אדם והתחברו
 כי לא נתיבות ספרך ספרו
 כי אברו להם ולא נזכרו
 לי אמרו כי מוקדים נבערו⁸
 נפשות שכיחי הגמול יחרו
 גדרו בהם⁹ לאנוש גדרו
 נפש אשר בתאוה יתחרו
 פן ישמעו זרים ויתפקרו
 לא ידעון שרון ולא ישערו
 כל פועלי און ויתאמרו
 אחר אשר מיד שאול נפטרו
 חלף¹⁰ עבודתם לכך מכרו
 שלום לפושעים אחרי נקברו
 אמון בקרב לבך נסתרו
 לא חצבו אבות ולא חפרו
 היוולדים און ועמל הרו
 מה לספרים מחזה אמרו
 משל ודעתי כי לכך נוצרו
 תזכור זמנים שכבר עברו
 גזרי תהומות בעדי נגזרו
 בו רעשו הרים והתפוררו

אבוא בעדים נאמנים על דבר⁴
 אביא מגלותי ושטרי יולדי
 מורה נבו כים כל נבואות⁵ עמך
 10 חדש אמרים ספרך לא נכתבו
 ומרחקים האות והמופת ואל
 איך נתקו חבלי אמונתי ואיך
 אבן יקרה לקחו מן החלי
 לא כן יסוד הרב והלילה אבל
 15 בלשון ערב נכתב והמה שבשו
 דרשו בספר מכתבי ידיו ראו
 חקרו ספריו לחוות מה נאמר
 וראו בורא במלאכים אשר
 אבי הלא ידע לבבך כי בני
 20 מהם פעמים נעשו צורות כעין
 מהם אשר צלם אנושי נעשה
 רוח אלהים הם⁷ אבל יתגשמו
 הם הם בני אלים בהקיץ דבקו
 אט לי גדול הדור וכתר לי זעיר
 25 האין לנפשות חטאים עונש לבד
 אין דין ואין עונש ליום הבא ואיך
 לי אמרו שם נחלי זפת ושם
 אולי משלים הם ואין דבר אבל
 אולי משלים הם לחוק בעלי
 30 אבי כלך מדברותיך חרל
 על דעתך כי הנפשות יאברו
 זאת שאלת חנף ועל כן ישמחו
 כמה חכמים שחרו רצון אבל
 לך הגמולה נתנו ובלא מחיר
 35 אמן ואמן כן יהי כדבריך¹¹
 אלוף נעורי מי יגלה מחשבות
 הרף גביר למשך נחלים מבאר
 מה לך לא פלאטון וחכמי מחקר
 לנו דבר אתון דברים של אמת
 40 איכה באווזות דרבה¹² יאמרו
 אבי התתמה על גלוסקאות¹³ ולא
 אם יש פליאה מפליאות ים אשר
 תן לבך אל מעמד סיני אשר

⁴ בד"ח: דברי — ⁵ בד"ח: לנבואות — ⁶ בכ"י שח"ה: מוטבע פליאות יוצרם —
⁷ בכ"י שם: יסודותם — ⁸ בד"ח: יבערו — ⁹ שם: גזרי דברים, ורא"ל תקן: בהם גדרות —
¹⁰ לפי כ"י שח"ה, ובר"ח: חלף — ¹¹ צ"ל כדברך לפי המשקל — ¹² מס' בבא בתרא ע"ג
 ע"ב — ¹³ מס' שבת למ"ד ע"ב.

וזכור קדושי נפלאות המן אשר
 45 לא תקצור (ימין) עוון ולא ימנעו
 אל תאנף באומרים גשמות ואם
 האומרים כבוד והחושבים דמות
 כמה חכמים אמרו שעור והם
 על הקטורת דעתך ישב ודע
 50 פן תחשוב כי מפני הלב ודם
 עמד בסוד כלאי בגדים לכן
 ספר נכון דבר ומה טעם נשי
 על הזבחים יש טעמים עמך
 מצות גזירות הם ומלך יסדם
 55 רבים באין מדע במדע תמכו
 אראה בעיר ועיר חשוכים אורו
 יתיהדו¹⁹ כתות צבועים בעקור²⁰
 מהם חלוקי לב לקנאת אויבים²¹
 ארור אשר בלתי אמונה יעזור
 60 קנין ומשפטים ויתר מכתבי
 ספרי קדושה הם ועל דרך אמת
 מוכתר ביראת חטא ומי הכריחך
 לכתוב דברים מחשב²⁴ ענין אבל
 מה תעשה²⁵ כתר זמני מגאון²⁶
 65 ישאו ידועך בניהם על מעט
 לקחי כמטר על דברך יערף
 אוחיל לקשר מעדנות ספרך
 האת[ה] חכם לב תיפה נפלאות²⁸
 ריב לטבעים עם דבר מופת ומי
 70 אקרע סגור לבי עלי מורה ועל
 לילה מליצים על לבני דברו
 עצה עמוקה העמיקו סוררים
 ארץ עלולה שם לפנים קננה
 מהם במקצתם מתי מספר בלב
 75 אמרו במתים הנביאים החיו³²
 ינקו מחוכמים וברי לב שדי
 יפגרו המה ונפשם תאכל

אכלו אבותינו ולא חסרו
 מאל מזמותיו ולא יומרו¹⁵
 לאל תמונת האנוש¹⁶ ציירו
 דעות חלוקים הם ולא כפרו
 העובדים צורם ופיו לא מרו
 כי הטעמים ממך נעדרו
 ולהעביר הוזהמה הוקטרו
 הוגד לך מה זאת אשר נאסרו
 אחים לאחים אחריו הותרו
 איכה בדמם זובחים כופרו
 על כן עלי היודעים¹⁷ שפרו
 יתהללו בשמו ויתפארו
 חיל לחרחר ריב והתאורו¹⁸
 ספרי אדוננו ויתיהרו
 עוורים בלב ולב ויתעוררו
 ובשם אלהיו אויביו ויוארו²²
 הרב עליהם רחמי נכמרו
 הם הם ספרים²³ באמת נסדרו
 לכתוב דברים מבלי יחורו
 סודות מסופקים ולא הובררו
 צרפת וחרבותם לך סדרו²⁷
 משנה אשר נמצא ויצטערו
 מחן שפתי נוולים יגרו
 עם מושכות מופת ולא נקשרו
 עולם באין טבע ואם יושרו
 ידן דבר²⁹ ריבות ויתפשרו
 מה זה קרעיו³⁰ יודעים תפרו
 ומכפרים פני³¹ ולא כופרו
 היא הבאר על פעמיהם כרו
 מינות ושמה כופרים דגרו
 עכור וחכמי הזמן עכרו
 בשול דפקים הם ולא נפגרו
 חמר ומקור נווליו יהמרו
 כי הדברים לא כמו שערו

¹⁴ רא"ג העיר שהמלה הזאת נוספה נגד המשקל, אמנם לדעת ד"ר עננרם צ"ל תקצר ימין עוון בדרך
 שאלה — ¹⁵ בכ"ו שחז"ה: נבצרו — ¹⁶ בר"ח: האנושי — ¹⁷ בכ"ו שם: השומעים — ¹⁸ שם: ויתאזרו
¹⁹ שם: ויתיהרו כמו בסוף השורה — ²⁰ לפי כ"ו שם, ובר"ח: לעזור — ²¹ לפי הכ"ו ובר"ח:
 אוהבים — ²² בר"ח: יארו — ²³ שתי המלות חסרות בר"ח, ורא"ג הוסיף ע"פ סברא: נשנו וגם
 — ²⁴ בכ"ו שחז"ה: מחבירו — ²⁵ שם ובר"ח: יעשה — ²⁶ בסי קריה נאמנה: בשאון —
²⁷ בכ"ו שחז"ה: חדרו (והוקאל כ"א ו"ט) — ²⁸ לפי כ"ו שחז"ה, בר"ח: לפלאות — ²⁹ תקנתו
 לפי המשקל, ובר"ח: דביו — ³⁰ בכ"ו שחז"ה: קרעו — ³¹ לפי הכ"ו הנוכח, בר"ח: פניו —
³² לפי המשקל, ובר"ח: החיו הנביאים

מורה מקום המורה

על התפלה מצאו עלה ולא
 לולי שלמה הגביר[הגביר]³³ ברית
 80 אמרו לבן עמרם ועתה דברו
 נשאר אהובי לאלהינו ובו
 יתהללו אנשי עצתינו עלי
 אל ימשכוני בעלי המחלקות
 אפוד בקרבנו ואיך נשאל באוב
 85 לנו בנו נחמן למגדל עוז ואם
 עזרא ועזריאל ויתר אהבי
 הם כהני המה יאירון מובחי
 הם יודעים ספר וספור עם ספר³⁵
 הם יודעים אל יוצרם שיעור³⁶ אבל
 90 ואני משולם בן שלמה אעצור
 אחכם³⁷ וסוף דבר עלי המעשים
 יתפללו לאל ולא יעתרו
 כמעט שכיחי לב ברית הפרו
 על לב אבות עולם ויתבשרו
 כתר אמנה יודעיו הוכתרו
 מורה ופיהם בהשאי יפצרו
 אל יחזיקו בי ואל יפצרו
 לוחות בדינו ולא נשברו
 לא צהלן סוסיו³⁴ ולא הרנו
 דעות הליצוני ולא שקרו
 הם כוכבי נשפי ולא קדרו
 אכן לספר היקר נוהרו
 מלין ליראת כופרים עצרו
 מלין וירי מכתוב נשמרו
 יהגו³⁸ מזמתי לא נגמרו :

³³ המלה הזאת הוסיף רא"ג לפי הענין והמשקל/ויתכן שהמעתיק חשבה הכפלה בטעות.
 ואינה—³⁴ בן בכ"י שחז"ה ובר"ח: קולם—³⁵ מאמר מפורסם מס' יצירה, ורא"ג עבר על השורה
 הזאת בהעתקתו — ³⁶ כונתו שיעור קומה, עיין שורה 48 — ³⁷ בכ"י מינכען: אחקור, כמו בראש
 השיר — ³⁸ בכ"י כ"י: ירבה כמו בראש השיר.

33.

יום עלו כל חכמי תבל
 עלו למרום השכל אך
 אל מעלת רמים וגבוהים
 משה עלה אל האלהים:

34.

כל הנבוכ באמונתו
 ילמוד ספר מורה צדק
 ובדיעותיו לכו מונד
 הכולל סוד ע"ז מ"ח נ"ד¹:

¹ הוא מספר פרקי ג' חלקי המורה, ויש מספר אחר, כידוע.

35.

כל משיב על דברי משה
 תאלמנה שפתי שקר
 שבר עול גם מוסר נתק
 הרוברות על צדיק עתק:

36.

כפר בנו עמרם והעבר מעל
 הנה בתורת אל נביא אל נביא
 כי שם אויל כשמך בפינו יעל
 כן נקראה נביא הנעל.

37.

למה חסרי לב אשר רגשו
 אך נסגרו לפני מאור שמש לעת
 וישוטטו אמנם נבוכים הם ועל
 ספר אשר רפה ידי כל עובדי
 5 ספר אשר רפא למכות דואני
 לא חקרו בבין ולא דרשו
 ערב ולצאת כעטלף חשו
 לבם ידי מורה נבוכים קשו
 פסל והתועים ובו נוסחי
 בינה ולא זורו ולא חובשו

תורה ולכות שוטנים געשו
 צאן אל ובו כופרי כפירים רשו
 הנעצוצים נעקרו שורשו
 תורה ובו הבוראים נבאשו
 אוהביו ובושת שונאיו לבשו
 הדורשים אתין¹ ולא פרשו
 וכמושכי לב לומדים פרשו
 בו חייבו חיוב ובו כחשו
 בח"ת וברל"ת אשר רחשו
 כסא ומקום לו ברום קדשו
 יראו מקום שבתו ואם בקשו
 מה היא ולמה היא ונשתכשו
 עוד מלברו אל ופעם פשו
 קראו ולא שגו ולא שלשו⁴
 ראו מאור הרב ולא בלשו⁵
 (והן)⁶ בצהרים כשלו מששו
 רעה ובושו מאשר הרשו
 שוא דברו אל אל ולא הששו
 משה ולוחות הברית לא משו
 יכלמו נגדו ויתבוששו
 הרב בלי מוסר ונתלחשו
 מה סכלו בהן ומה טפשו
 לכות נבונינו ונתעקשו
 בעם בתורת אל והתקוששו
 על לב וזכרו זאת והתאושו
 חכמו בני אדם ונתקדשו
 אם רחקו להם ואם נגשו
 עשו אבותיהם והם ירשו
 על האמת וברת אמת פגשו
 אז חזקו ידיו ולא נחלשו
 חכמה מומותיו ואז הדשו
 יהנו וינחזו וינפשו
 עם אל בברכתו ולא נטשו
 אכן פתיים עברו נעשו
 למה חסרי לב אשר רגשו⁶

ספר אשר החכים בניבו כל בני
 ספר אשר העשיר בטוריו נהגו
 ספר אשר השריש עצי חיים ובל
 ספר אשר הראה באורו נפלאות
 10 ספר אשר העטה מעיל צדק לכל
 איכה בני בית רב דרשוהו כמו
 איך סוד יהוה כהויא² השבו
 כי שללו גשמות ובאשר שללו
 ויחשבו כי קימו מצות שמע
 15 ויאמרו אחד³ ואין גשם ועל
 ישב ומלאכיו סבבוהו ולא
 אכן מחיצה שת והם לא ידעו
 פעם בפיהם יאמרו אחד ואין
 כי אמרו מקום מסוים לו והם
 20 וידברו דברי אוילי עם ולא
 אך נסתמה עינם לאור שמשו
 וידרכו קשת לשונם לחרוש
 כי נראתה חרפת מומתם וכי
 חשו בסורם משביל חכמה והן
 25 ריקים ערומים משביל חכמה ולא
 קמו והעתירו דברים על כבוד
 גבה לבכם מהלכות דרשו
 כי אמרו חכמה יונית פתחה
 בינו והשכילו בכל לב בווערים
 30 התבוננו תועים ושימו פושעים
 תורת ה' היא מקור חכמה ובה
 כי כל בני עולם לאורה הלכו
 אין ליונים רק פסיליהם אשר
 אכן נבניהם בשכלם חקרו
 35 וירא אביר רועי ישורון האמת
 אז מעלי ספר ה' דרשו
 נטע בעדן לנבונים גן ובו
 ויהי למופת בזמן כי נפקדו
 בקע במטהו בים חכמה שביל
 40 לעבור נבונים הוא ולמה עברו

¹ דרשין כל מלת את, כר' שמעון (פסחים כ"ב ע"ב) — ² אותיות אהוי — ³ הגוין
 אותיות ה' ד' בדקדוק — ⁴ לשון תלמוד אם קרית לא שנית וכו' (ברכות י"ח) — ⁵ תרגום
 חפש — ⁶ מיותר לפי המשקל — ⁷ בדפוס נתהפכו האותיות ונדפס: גשור.

ספרים מגבואות מועתקים
 אשר בכתב אדוננו¹ מחוקים
 ותשאב² נפשך מים עמוקים
 ושדר אחרי הרב עמוקים
 ראה חכמה וענינים מתוקים
 והתבונן והבין בפסקים
 ולפרקים שאל לך בפרקים⁴
 ובספרים במוצקו יצוקים
 להגיה לקיים המחקים
 ודע אם כחשו המעתיקים
 בלב ולב ובדברים חלקים
 ואם רבו בעיניו הנזקים
 ובמקומות החלינו נתוקים
 רחקי סוד במו⁶ שבע דבוקים
 ועצות אהרינו מעמיקים
 וילכו ממרומתם⁸ ברקים
 טעמים משפתינו סדוקים
 ועלימו רמחינו¹⁰ מרוקים¹¹
 במסורת בענינים חוקים
 ראה אורה ראה חברת השוקים
 התרקיע מוימה לשחקים
 יפרש טעמי מצוות וחקים
 בעיקרים אשר מלב רחוקים
 אנשים בעוונתם נמקים
 ואם לנו לשונם מחליקים
 ועצמותם בניהגם שהוקים
 וחכמי לב בגשמות מהויקים
 ולגשמות ראה מפסוקים
 ומה נאוו לחייו בענקים
 בני תורה ומכל חטא מנוקים
 ותלמידיו לשם מצוה בדוקים

לעתקים אשר כראי חוקים
 ולנבואה וחקר הפליאה
 ולכל ראשית ותכלה לכך שית
 פקה עין לדעת יש ואין
⁵ והתודע אלי מורה ומדע
 ראה ענין במשפטים וקנין
 ולזמנים קרא ספר³ זמנים
 חקור אבי בספר הערבי
 והתחכם בלבב זך ומוסכם
¹⁰ והתבונן ועדינו תבונן
 בהדמות נבואה לחלומות
 שמע דברי אנוש הפין במורה
 רתוקות אמונה בו חוקות
 ושמעתי מתי פקוד⁵ לדעתי
¹⁵ דבר⁷ מופת בפייהם מן ונופת
 לאט עלי עדי אשא משלי
 לכל פליא ואין משגה⁹ ושלי
 ימי מדון לכל כותב בודון
 ודת מחקר לכל שורש ועקר
²⁰ ולמורגש קרב אחי ותגש
 ולמושכל¹² לדעת מה התוכל
 לפי תומי משולם בן שלמה
 ובן מאיר¹³ להחשיך או להאיר
 וכמהו ברכבי שוא ותוהו
²⁵ והבוזים דבר אמת¹⁴ והוויים
 תהי אחרית שפתם¹⁵ אש ונפרית
 ומי יאשים אשר יגביל ויגשים
 והגדות עלי שעור¹⁶ מעידות
 יעידון כי דמות¹⁷ הדור למלכי
³⁰ עלה ההר ראה קדם וסהר¹⁸
 לאברהם כפיר¹⁹ ישאג וינהם

¹ בדפוס: אדוניו, נגד המשקל — בדפוס: ותשא — ² בדפוס: ותשא — ³ בדפוס: בספר, נגד המשקל — ⁴ שמנה פרקים הקודמים לפי על אבות — ⁵ אפיקורסות, עיני הערת ר"ל דוקס, ע' 84; ובמ"ע ישרון ו' 46: אלה הפקודים — בדפוס: ובמו, נגד המשקל — ⁷ בדפוס: ידבר, ואפשר ג"כ שצ"ל ודבר — ⁸ בדפוס: ממורוות, נגד המשקל — ⁹ בדפוס: מאון משה, ועיני שור: אנשי מינות, שורה 4 — ¹⁰ כן בכ"י (ירמיה מ"ו ד'), ובדפוס: דמתיו (רמחיו), נגד המשקל — ¹¹ דר' עגעים מצא כאן בכ"י עוד בית אחד: לזכרון קרא אחי בגרון במדרשים רצון האל מפיקים — ¹² בדפוס: למושכל, נגד המשקל. על ג' כחות מוטבע, מושכל מורגש עיני רשימת כ"י מונכע ע' 77 סימן 6 — ¹³ כוננתו על הראב"ע, כאשר הטיב להעיר רא"ג ע' 78 — ¹⁴ לפי דר' עגעים צריך להיות: אמת דובר — ¹⁵ בדפוס: שפתים, נגד המשקל — ¹⁶ ר"ל שיעור קומה — ¹⁷ כן בכ"י ובדפוס: דמיון, נגד המשקל — ¹⁸ לדעת דר' עגעים צ"ל: ואחור — ¹⁹ בדפוס: ככפיר, נגד המשקל.

מורה מקום המורה

ולנקמה הגור²⁰ אף והימה
 ובן נחמן לעזרתם מוזמן
 בארצותם חבורות שקצתם
 35 ולנראה אמונתם ברואה
 ולי עזרה ועזר יאל²³ לעזרה
 ידעוני והכמה למדוני
 בלב אחד אנהנו במיוחד
 לבית אמי שאו אחי שלומי
 40 ואם אבות בלבותם משוכות
 יהי צלם זכות הרב משולם
 מבשרת לפנינו גו²⁶ וקרת
 בטוב חדה²⁶ כיום רצון והבה
 אזי יובל נשיא משך²⁸ ותובל

וסוף דבר לשם האל עסוקים
 ולהם עז ספריו²¹ מעניקים
 אמונתם אמונת העניקים
 ויודו מעשה מופת הלוקים²²
 וקבלות עלי ידי²⁴ מריקים
 ואותי משדי אומן מניקים
 ורב אנשי זמנינו חלוקים
 ואם היו בראשי המצוקים
 ומקצתם בנכליהם אדוקים
 להשיב לאמת עוללים ויונקים
 עלי היום לבשר נאנקים
 אמת קבוץ²⁷ והם נברית נשוקים
 לאחינו ומלכיהם בויקים:

ואברתם לדעת הרא"ג הוא הראב"ד — בדפוס: חגור, נגד המשקל — ²¹ כן בכ"ו, ובדפוס: ספרו — ²² בכ"ו חנוקים, ולא ארע ענינו — ²³ על שני החכמים האלה עיין רשימתי הגדולה ע' 973, 755, ורשימת כ"ו מוכנען ע' 3 סימן 11 — ²⁴ כן הוא בכ"ו וכן הגיה הרא"ג לפי המשקל, במקום: על ידי — ²⁵ צ"ל גוי? לפי השערת דר' עגערס אפשר לתקן: לפנינו וקרת, וקרת במקום קראת, והחרוז עם מלת מכשרת כמו בבית 12 (על החרוזים האלה עיין דברי הרא"ג ע' 72 בהערה) — ²⁶ בכ"ו: בשוב חבר ה, וצ"ל חרבה בעבור החרוז — ²⁷ מלת אמת היא יתד ולא ידעתי לכוון עיין קבוץ (שתי תנועות), והנה מדבר מקבוץ גלויות, ואפשר שצ"ל קבוץ אומות? — ²⁸ ר"ל גוג (יחזקאל ל"ח ול"ט) וכן תקן הרא"ג מדעתו, ובדפוס: עמך.

40.

ולפני מעניו ידום ויחשה
 נביא חכמה בישראל כמשה:

לרב משה יהודה כל חכם לב
 נביא חכמה שמו נקרא ולא קם

¹ כ"צ לקרוא, והמחבר יהודה כיוון ג"כ לשמו.

41.

ומתך הישר תהלתנו
 נבהו דרכיך ועמקו²
 מלאך אלהים את ונבראת בצ-
 בגללך אמר אלהים נעשה

ובך ומתך כל גדולתנו
 ויתרון פעליך על פעלתינו
 לם אל ואם אתה כתבניתנו³
 אדם בצלמנו וכדמותנו:

² בכ"ו ד"ד לפי בית ע"ה: כך ממך השקת, ונ"א: ובך יסמך, נגד המשקל — ³ נ"א ומועשיך (במעשיך), אבל מליצת ועמקו נאותה למלת גבהו, ובפנינו המליצות: רמת ברב שכלך ומוסרך — כל הבית הזה חסר בגזיו אוקסי (ובקובץ תשובות) ובמלאכת השיר.

42.

מה בערו האומרים כי בערו
 אש אוכלה המה ואיך אש תאכלם
 לא³ זה אבל עלו כמו תשבי לאל

ספריו² חמודות יקרו מזהב
 בינו לזאת בוערים ועוזרי רהב
 באש וכמלאך בתוך הלהב.

¹ ג"א החושבים, ג"א הבערים — ² ג"א דברי — ³ ג"א אין — ג"א ומלאך.

מורה מקום המורה

43.

מה לי בספר הנבוכים מורה
אם אקרבה אליו בקשתו יורה
מה לי באור שמשו ואם אורה
הן בעדי סגר ואין מפתח:

44.

[מופת הדור אל תעצב
כמה ימרוהו במדבר
איש כמוך לא יכשל
יען כי את לבין מוסר
כי נמצא לך על מורו ער
נמצא מעוז ולך סועד
ברכר פיהו עולם ועד
ולכל חכמה אוהל מועד:]

45.

מורה אמת תרְמָה לאיש מורה
השיג לכונן עלי הינ יתר
חשב ירות חין אל לבב אויבו
ירה והכהו תוך לבבו²:

¹ לפי המשקל צ"ל חין עלי, וכן לשון המקרא (תלים י"א, ב) כוננו חצם על יתר — ² לפי המשקל נכון לתקן: בתוך לבו.

46.

מורה לבב נבון אמת נבוך
רתעה כמו עור באור בהיר
מורה אשר חצים בכ מורה
ילך בתְמָהוֹן לב ואין מורה
יאמרו ברכות יַעֲמָה מורה:
עוברי בעמק רעיוניך

47.

מורה לנו שבע חכמות
לא יבין בו סכל כי הוא
בשתי תורות¹ סודות רמות
דן אותנו עוברי במות:

¹ ר"ל תורה שבכתב ושבע"פ.

48.

מורה נבוכים החרש פִּיך בלום
ישאו עונם אומרים בי הכתב
הן הדברים לא שמענום ער הלום
משל והנביא אשר אתו חלום:

49.

מורה נבוכים ישאלו רבים
אם לא יבוננם² לכל איש יא-
ואם יבוננו ילכו וישתבחו
מרו כי ברהו ממנו ועוד יברחו:

¹ צ"ל יתבוננו? — ² צ"ל יבוננו?

50.

מורה נבוכים קח לך קורא
אם חזקרה הטב סתריו
לילה וגם יומם בדלתותיו
אל תעבור פיהו ואל תמרה
רוח אלהים בם לך תשרה
תשקוד ומצפוניו אזי תראה

ישר לבבך בו ומתוך
 קדוש נתיב דרכו ולכן בו
 יקרו אמרוי אך לכל מבין
 מורה נבוכים באמת נקרא
 חושבי אלהים נשקו בר כי
 זכו בתורת אל אשר נתן
 קרנו לזאת תרום בכבוד
 אוה במצא שריו בחדרי מו-
 מופת יבינך וכל² היות נמצא
 צדק לך יורה וממרום
 יום לבך יגל וישמה בו

כל מחשבות און הכי תורה
 לא יעבור סורר וגם מורה
 יפו כמו מלקוש וגם יורה
 כי לנבוכים האמת יורה
 פן יאנף אפו וגם יהרהר
 לכם ביד משה גביר ירא
 זרעו מאד ירבה וגם יפרה
 רה בוא ותמצא מעלת בורא
 אחד בלי תואר ולא מקרה
 רוה לך יעבור ויערה
 שיר גם ברכות יעטה מורה:

¹ לא הבנתי ענינו וגם אינו לפי המשקל — ² מלת וכל למותר היא לפי הענין והמשקל.

51.

מורה נבוכים שא- שלומי עם¹ שלום כל יודעי דעת² ופי סכלות³ בלום
 מכיר בערכו שור בטורי⁴ יהלום סורר ומורה סור ואל תקרב הלום:

¹ נ"א אל — ² נ"א ספר — ³ נ"א סכל — ⁴ נ"א בטור, נגד המשקל.

52.

משה במקום ציר נאמן הוא
 גם עשו שם במקום מטה

על קו יושר העמיד דתות
 ויעש בו את האותות:

53.

משה חבר משה סרר
 כל הנמצא אחר העדר

אל כל נבוך בנה גדר
 מצוי מנו לא יעדר:

54.

נפשות מבינים במשה
 לבלי ברא איש כמותו

רוב¹ החכמים מקנאות
 נשבע אדני צבאות:

¹ צ"ל רב.

55.

נשיא האל¹ שלהו אל למופת
 וחכמי הזמן עת מועצותיו
 סעיפיהם בתחתית³ ירוצון

וכל רואיו מאד עליו תמהים
 מבינים פוהדים כולם ורוהים²
 ומשה יעלה אל האלהים:

¹ נ"א הדור — ² מלשון אל תפחדו ואל תרהו, ישעיה מ"ד ה' — ³ חסרה הכרה לפי המשקל ונראה שצריך להוסיף הר (שמות י"ט, צ"ז) ויכוון היטב: ומשה יעלה.

56.

ספר כעין שתול במי מדע ובין
 ספרי גאוננו ואם רבו מאד

כי בו הפציו ימצאה¹ כל דורש
 המה ענפים לו והוא השורש:

¹ עתיד בתוספת ה"א בעבור המשקל?

Sammel-Band.

מורה מקום המורה

57.

לנהוג עררי¹ צאן ולנהל
ובכל מדע נרו יהל
משה יקה את האהל:

עלה משה במרומי דת
על כל חכמה שכלו יאיר
אכן על כל אהלי תורה

¹המלה הזאת נשמטה בכ"י ליפשיץ.

58.

מאל לבות אדם בוחן
מורה קציעות¹ מור טוחן
שמו² נקרא רוח החן:

עשר קבין שכל יררו
תשע מהן נטל הרב
אנטול² לקח שמיץ מנהו

¹לפי המשקל צ"ל וקציעות, או ומור, ור"א בחור כתב: פיהו מור וקציעה טוחן —
²במקום אנטולי — ²לפי המשקל צ"ל ושמו.

59.

פתי במתג דום¹ ערי סכלך בלום של נעלך של² ואל תקרב הלום
משל להבין אין לך שכל ואיך תוכל להבין (נבואה)³ אם במראה או חלום:

¹הרב רא"ג הגיה: סום — ²הרב הנו הגיה עול — ³המלה הזאת נוספה דרך פירוש
ואין לה מקום לפי המשקל.

60.

צדק ונתנהו חריץ
האל פריץ לפני פריץ
ולשונם תהלך באריץ:

קמו מורי שוא על מורה
חלק לבם ויפריץ במ
שתו בשמים פיהם

61.

אם באמת יקרא ולו ישעה
אם יהלוך נכחו ולא יתעה:

קרוב מאד האל לכל קורא
נמצא לכל דורש יבקשהו

62.

בחכמתם בזה יקנו תבונה
וכל אחד בראש כל הכהונה
כמו חשבון¹ משפט בעל התכונה
ונפש על (אל?) צרור החיים² נתונה:

ראו מורה ואשרו הנבוכים
לנפש גם בכל מדע ושכל
והמשכיל בבין (?) יבא בסודיו
דמות כסא למושבו לעולם

¹המלה הזאת או מלת משפט יתירה לפי המשקל — ²צ"ל חיים לפי המשקל.

63.

שאנן לבטח איש משה
אין מוכיה גם אין מקשה

רב לך יושבת¹ אין מרגיז
יראת איש מהביט לך²

¹צ"ל ישבת — ²חסרה הברה

מורה מקום המורה

מה לתורה אל תושיה
 עתה שור⁴ טוען מתקוטט
 עורה לנצור אמרי פיך
 השניהן יחד מי ירשה³
 עמך בדברים לא יחשה
 כי לקחת בא הנושה:

⁸ מלשון רשות, מי יתן רשות. — ⁴ לדעת יודי צ"ל שור (ראה).

64.

שאלוני יודי איך יכונה
 השיבותים כבר קראו חכמים
 בשם מאיר והוא הולך חשכים
 ללילה אור והוא מן ההפכים:

65.

שואל ללמוד תלמוד תורה
 שם תמצא הלכות דת האל
 דרשו מעליו וקראו
 יום בו העלו גרותיו לב-
 ולעין כל בספריו נגלה
 הדובר עליו דבר לא
 איזה איש חבר חבור כ-
 שם תורותיו ותבונותיו
 הרב משה ברבי מימון
 יטה אל⁵ אליו חסד וכנף
 סורה נא אל משנה תורה
 כדת כהוגן כשורה
 אחת מהן לא נעדרה
 ני ישראל היתה אורה
 כל סתום דרכו נסתרה
 כן יואר¹ כי דבר סרה
 מזהו² או כדרכיו הורה
 משמרה לך ראת³ משמרה
 מטה⁴ עוז מקל תפארה
 עונו יהיה עליו סתרה:

¹ מלשון ארוה, ובדפוס: יואר — ² בדפוס: כמותו, אבל לפי המשקל צריך לנקוד כמותו וזה זה, אמנם לפי יודי עגערס צ"ל כמוהו, ואין ספק שהדין עמו — ³ לפי הענין יתוקן: וְאַתְּ מְשַׁמְרֵהָ, אבל הוא נגד המשקל כי אין יחד בכל השיר, ואפשר שצ"ל: אתה שְׁמַרְהָ? — ⁴ בדפוס: משה — ⁵ המלה הזאת אין לה מקום לפי המשקל, והיא צריכה לפי הענין, ויודי מגיה יט.

66.

שועל איכה יפרוץ חומה
 וזבוב מות איכה דמה
 קרית ספר מאז קדמה
 אך יערכו לה מלחמה
 אך יפרו אמרה תמה
 יסרו אותה בעלי חכמה
 כי בכנפיו יחשיך חמה
 כל עמה גבורים חמה
 חלשים ואדני שמה
 על פי אבשלום היא שומה:

67.

שמעו נבוני לב לקול הקורא
 תוכו אנוש ירחיק וסיג לבו נבר
 יקלע בקן יושר ובלתי יחפאי
 יפרוש לרבים שאלו להם המן¹
 יביט בעין שכלם בהוציא פעלו
 פערו למלקוש פה ואל המורה
 יסיר ובן סורר ודרבנו מורה
 חשקו והתחצים אשר הוא מורה
 ולדעת בני אישים נבוכים מורה
 כי אור ועיני ישראל מורה:

¹ בדפוס: זמן.

68.

שמעי נפשי את מוסרי
 וקחי רוחי את מאמרי
 ספר המדע הוא הראש
 אם תשכיל בו אז תאירי:

69.

מלא כמו רמון	חכמה בנו מימון	אצל גביר משה	תורת אמת אמון
קנה וקנמון	מר ואהלים עם	דעת ועין חיים	תוך גן ספריו עין
בית וגם ארמון	עבד לאל נאמן	היה מתחרה את	איך זה בנו נחמן
שוה חצי ערמון	אין כל אשר השב	מומים בקדשיו	הטיל בקושיות שוא
יאמר משל קרמון	לבנו לאשה כן	שלה נתון בתו	חוח אלי ארו
קנא בשממון	קנאה מסותרה	הכם אבן עזרא	גם את יחיד הדור
נתעה ובישימון	אל יאמן בשוא	לעשות כפירושו	חשב בהדושו
רומם כמו הגמון	ובסוד דרש בכל	ויהפך הכל	וירא כי (?) לא יכול
רמוז בסוד צלמון	אף כי אחרים לא	טעם ר' (?) מאיר	אין כאשר גור
זנה אבי שלמון ¹	לסתור דברו גם	הפך ביוכבד	דעתו אשר גנב
עשו בני עמון	אל מלאכי דוד	הפליג שהוק כאשר	לא די אבל הרף
מספד הדר רמון	נחנו נמלאהו	מלא בחרפהו	אם הוא שחוק פיהו
מושכות לבב המון	על מין מפורסמות	השיג אבות חכמות	סכל בכל חכמה
ירדו כטל חרמון	פועל עלי שכלם	מפו ומשכל	ובמופתים יקרו
כדג אלי אנמון	למשוך לבב כסיל ²	קושיות לאין מספר	הקשה כלא מבין
חופש כמו מטמון	חכמה להשיב לו	לשני בחירי אל	ואני ברוב קנאה
קולי כמו פעמון	אקרא ואשמיע	לא אחשך גרון	ודבר אמת אניד
כסף וכל ממון:	לא אחמד על זה	אשא וכל כופר	אל נא פני כל איש

¹ עיין בראב"ע על בראשית מ"ו כ"ז וסוף פי' על רות וברמב"ן על בראשית שם (הערת רא"ג).
² צ"ל הכסיל, לפי המשקל.

ת ש ל ו ם .

38.

מתי שוא ואשי	וממי מרי מש ¹	עלי עין ורשא	למורה כמורה
עדי רב ² ואשי	והוא רב ובן רב	עדי ראש ואחי	והוא ראש ובן ראש
כקרנן ואשה	עונות ערתו	וכפר ברתו	והגביר בריתו
יהי עז וקשה	יעורר ודינו	אלהי מעונו	למענו חרונו
הריש עוד ואהשה:	אני קם ולא א-	ושורפי ספריו	ויאמר לצריו

¹ במקום משה — כוננתו לר' אדי ורב אשי.

מראה מקום השירים.

ידוע ומפורסם הוא שבנין האמונה אשר בנה הרמב"ם ז"ל על יסודי פילוסופיה יונית וערבית, בפרט בס' המדע ובס' מורה הנבוכים, לא מצא חן בעיני הצרפתים וגם בעיני תלמידיהם בין חכמי פרווינצה וספרד, ויקרבו לקרב כבר בהזי הרב, והמלחמה לא שקטה כמו מאה שנה ויותר, והנה נותרו לנו מהמכתבים אשר הריצו שרי הצבא איזה קיבוצים, כמו האגרות אשר נספחו אל אגרות הרמב"ם, ובימינו אלה יצאו לאור ספרים כמו מנחת קנאות (והוספות במ"ע לעטטערבאדע ד' 122, 160, ה' 53, 172) כתאב אלרסאיל (ס' האגרות) לר' מאיר הלוי (פאריש תרל"א), קובץ מכתבים (מקובץ מתוך מ"ע ישרון, וגנזי נסתרות, באמבערג תרל"ה), ובשנה שעברה זכינו לראות מכתב הנקרא חושן משפט (בס' תפארת שיבה, לכבוד הישיש ר"ל צונץ).

אמנם השירים והחרוזים המהוברים במלחמה הזאת עוד לא נאספו אל מקום אחד. ואני כבר יעדתי ברשימתי הגדולה (ע' 1897) לרשום אותם, והנה עברו מאז עד היום כמעט שלשים שנה ולא עלה בירי לשלם את נדרי, אף כי לא עזבתי ולא חדלתי מלציין כל מה שבא לידי בדפוס או בכ"י, ולא לבד השירים הנוגעים למחלוקת אבל גם אחרים קטנים וישנים הנוגעים לכבוד הרמב"ם או המיוחסים לו ולתלמידיו, וקצתם אינם להם, ולא אכחד שמגמתי הראשונה היתה הרשימה לבד, ולכן קראתי: מורה מקום המורה, אבל השם הזה יאות גם לאסיפת השירים והחרוזים עצמם, כי מתוכם נבר המקום הגבוה של הר"ם המכונה המורה בפרט, ועם כל השתדלותי לא אדמה בנפשי כי לא נמלט ממני דבר נדפס ואף כי נכתב שלא יצא לאור, והנחתי לכאום אחרי מקום להתגדר, הלא בעת הזאת, אחר שכבר התחלנו להדפיס השירים הראשונים, באה אלי שמועה משירים שנמצאו בכ"י, ובתוכם בלתי ידועים, אבל לא אדע, האם הם מתיחסים לעניננו, גם סדרתי השירים ע"כ א"ב להקל על הדורש אותם, ונמנעתי מלהוסיף בתוכם דבר חדש בלי עכוב הדפוס, ע"כ אמרתי אצפה עד שיודע לי בברור ענין השירים האלה, ואוסיפם באחרונה.

באסיפה הזאת מגמתי לא היתה לחבר מאמר נכבד ולא חשבתי שיבא בראש הספר (האמנם מקומו שם בעבור מקרה היצוני, ואם הוא מכבד את מקומו, הלא הוא בעבור התיחסו אל האשל הגדול), ולא באתי לבאר השירים, אבל טרחתי להוציאם בתאר מתוקן — ובהגהתם היה בעורי ידירי הבקי במשפטי השיר, דר' עגערס, אבל לא שלחתי יד לשנות מה שנמצא לפני ע"י השערה לבד אם לא בסיוע נוסחא אחרת, ובמעט מקומות בסיוע לשון הפסוק. גם לא הבאתי כל הנוסחאות המשובשות הנמצאות בכ"י.

רוב השירים האלה נמצאו בכ"י של ספר מורה הנבוכים, ובראשיהם נמצאו רשימות מהן בדיוות מהמעתיקים וקצתן המציא לו הח' גרעץ, ולא נכנסתי בחקירה עליהן כי ארוכה היא ולא תצליח בלי חפוש כ"י עצמם. ארבעה עשר מהשירים הנאספים פה נדפסו בס' דברי חכמים (ד"ח), אבל נצרפו שלשה להיות אחר (ע' 80 פתי במתג וכי). אחד עשר מהם הוציא לאור החכם הכולל הרב

אברהם גיינער ז"ל בספר ציצים ופרחים (צו"פ) הנלווה אל ספרו בלי"א Jüdische Dichtungen (1856) עם הגהות ותיקונים. שלש עשרה מהם לקט הח' נרעץ בס' לקט שושנים (ל"ש). המקבץ קובץ תשובות הרמב"ם (לפסיא תרי"ט, עיין המזכיר ב' 105,65, ד' 89, ה' 29) אסף ופזר, והדפיס בלי הגהה ותיקון, ולא הודיע את מקורו, ולא זכרתיו, אם לא ראיתי שהרבה מהמחברים עשו זה הקובץ מקור דבריהם, ע"כ ציינתי השירים הנמצאים שם כל אחד במקומו, למצוא לכוסף מוצא.

וטרם אודיע מוצא כל שיר ושיר בפרט, ארשום בקצרה איזה כ"י, ובראשם השנים אשר מהם העתקתי קצת שירים בלתי נדפסים עד הנה, והם

א' כ"י ישר' 40 הנמצא כעת באוקספורד (ברשימת הח' נייבויער ס' 1256 לא נזכרו השירים הששה שהעתקתי ממנו זה כמעט שלשים שנה). הוא ס' המורה עם נוסחאות, אמנם הערות המעתיק אבן תבון אשר זכר הח' יה"ש (כרם חמד ח' 56) לא מצאתי שם.

ב' כ"י מורה הנבוכים שהיה ביד המ"ס ליפשיץ בשנת תרל"ה, ולא אדע למי מכרו. בסופו נזכרו שנות הולדת הר"מ ופטירתו בטעות עד שנחשבו שנתו ע"ב שנה, והיה הס' לר' שלמה קורקוס שכתב שמו בכתב לעו איטאלי. השירים נכתבו בכתב קשה להקרא ולא נתברר לי הכל, ע"כ הצבתי סימני השאלה אחר המלות המסופקות קצת, ואפשר שטעיתי בהם.

שאר כ"י אשר בהם נמצאו השירים יזכרו כל אחד במקומו, ואציין פה סימן הספרים הבוללים יותר משיר אחד או שנים, והם: כ"י האמבורג 253, מינכען 239, פאריש 837 (עיין למטה ס' 42), והח' פרופעססאר דוד קויפמאנן מצא באוצר ספרי עיר ציריך הנקרא Cantonalbibliothek בכ"י 126 ס' מורה הנבוכים נכתב בשנת ה"א ומאה ושנים והמשים בחדש מרחשון [1391 למספרם], בעבר לרף ד' ארבעה מכתמים (7, 42, 43, 60, למנינו) ושלה העתקתם בעדי לידידו ר"א בערלינער והנני אודה לו על טובתו. — ועתה נפן אל הפרטים.

1 ארון יצרו. כבר נודע שהשיר הזה נתחבר מר' יהודה הלוי לכבוד ר' משה (הנזכר בסוף השיר) הנקרא הבה אללה, בן אלששי, ונרפס בבתולת בת יהודה ע' 104, אבל נעתק ג"כ בלי שם המחבר, וחשבו שנתחבר לכבוד הרמב"ם והעתיקוהו עם ספרי הרמב"ם, ואח"כ שערו שמחברו תלמיד הר"מ, ר"ל ר' יוסף בן יהודה (אבן עקנין), וכן מצאתי בהעתק ר' צבי הירש זן טוב (עדעלמאנן) מכ"י בלתי ידוע, וכן בכ"י די רוסי 1379, ומתוך שניהם נדפס בזמכור י"ד 98 (ע"ש ע' 144 וע' VI, י"ג, 109), ונמצא בלי שם מחברו בכ"י האמב' 253, די רוסי 772⁸, פאריס 1173 בסופו, וואטיקאן 292, ובכ"י ליפשיץ.

2 אדם ולא אדם. על מצבת הרמב"ם לפי ס' ד"ח 86, וכן בס' חקקי אבן לרי"א כרמולי הנלווה אל ספרו אמרי שפר דפוס ראשון (עיין המזכיר י"ד 97) ע' 24, ובס' ל"ש 714. ובכ"י וואטיקאן 78 נמצא: על הראב"ע, לפי רשימת אסעמאנן, ובס' צו"פ 25 השמיט הרשימה, ובס' מעשה נסים (פאריס תרכ"ז) ע' XVII העיר הח' ר"ש וקש שבכ"י גינצבורג נרשם בצדו בדרשי, וזה אצלו ראייה ברורה על מחברו, ואנחנו לא נשפוט ע"פ עד אחד. ולפי נוסחת כ"י זה נדפס אצלינו ונמצא ג"כ בכ"י מינכען 224.

3 אחר אשר כל איש נדפס מתוך סי סגולת מלכים כ"י לעהרען באמ"ד, ע"י ר"ל דוקעס בליטעראטורבלי ד' 749, ובמ"ע Jewish Chron. 1849 ע' 295, וממנו בתולדות הרמב"ם בלי' ענגליש ע"י בעניש ע' 52, ובס' צ"פ ע' 24. לפי כ"י הג"ל זה השיר תשובת הרמב"ם עצמו (1) על שיר: כפר בנו עמרם להנשיא ר' יהודה אלפכאר (כצ"ל במקום אלפכאר). ור"ל דוקעס הביא שם סגנון אחר אשר מצא בקבוצי ר' מ' י' ברעסלווא בהאמבורג, והוא זה:

אם איש על שם נשיא יכונה והוא לא גורר גדר ועומד בפרץ,
 וכבר העירוני במוזכר י"ג 131 שנים ר' יוסף ז' וזארה בס' שעשועים הליץ
 על המור ושכם הנשיאים, ועיין מ"ע הלבנון ה' 248. אמנם הכרמולי במ"ע הכרמל ד' 58
 הביא הסגנון האחרון (ובראשו: אם אנוש, נגד המשקל) ואמר שמצא רשום עליו
 שם ר' יצחק בן זרחיה שחיה בשנת תתקצ"ב, והוא כתבו נגד ר' יהודה בן
 אלפכאר, עיין המוזכר י"ג, 109 (ושם נדפס בטעות Berachja, וכבר תקנתי זה
 שם ע' VII, ועיין שם י"ז, 97). — וע"ע למטה על שיר: אנשי מינות.

4 איך אחרוך. זה השיר כתב ר' יהודה הלוי לר' משה בן עזרא (גנוי
 אוקספורד ע' 18, אוצר נחמד ג' 48, גיגער, דיוואן 167), והוא מנחה נר המערבי.
 אמנם בכ"י האמבורג 264 (ברשימתי 253) נמצא בסגנון קצת משונה, כאשר הדפיסו
 ר"ל דוקעס בליטעראטורבלאטט ד' 139 ובעניש בתולדות הרמב"ם ע' 52, וכתוב
 בראשו: אמר הרב רבי משה ז"ל אל תלמידו החשוב.

5 איך כעטלף. מצאתי נעתק ע"י ר"צ חן טוב ולא אדע מקורו.
 6 אמור רב. כ"י ליפשיץ.

7 אמת מורה אמת. נדפס עם פי' אברבנאל על המורה ע' VI, ובלישע-
 ראטורבלי ד' 748 (ע"ש ט' 310), מתוך כ"י פאריס 1047 בס' ד"ח 80, ובצ"פ
 ע' 24, ל"ש ע' 148 (ע"ש בתיוקנים), וברשימת כ"י פאריש סי' 693, ונמצא ג"כ
 בכ"י מינבען 231, יש"ר 40, ליפשיץ, צירך 126.

8 אמת מורה נתיב יושר. הוא שיר הנקרא תנינים בערב, ר"ל בסוף
 כל בית מלה אחת בהוראות שונות, נדפס אחר פתיחת ר' ש"ט לפירושו על
 המורה דפוס סאבוניטה ועוד, ובלטעראטורבלאטט ד' 749.

9 אני שרף. כ"י יש"ר 40.

10 אנשי מינות. בכ"י אשר ממנו נדפס בס' ד"ח ע' 78 נכתב בראשו
 בלי' ערבי שיש אומרים (קול, כצ"ל במקום קול) שהוא ג"כ לר' משולם בן
 שלמה, כמו השיר: יהנו מזמותי ולא נגמרן, אשר לפניו. ובס' ל"ש 150 הפך
 הסדר ויצא זה ראשונה ועל מצחו כתוב: משלם בן שלמה דאפירה אן- בידאש.
 א' דברי ריבות נגד חכמי פרונינציא. בעת הגהת השיר הוזה מסר בידי ידידי ר"א
 בערלינער העתקה מסגנון משונה שמצא בכ"י פלארעניץ, ארגו 44 כרך 11 לפני
 סי' אגרת חמודות, ובראשו כתוב: המורים הללו חוכרו בימי הרשב"א נגד
 המתפלספים, הברם אנבירש [צ"ל אנבירש] ההכנס מעיר יירונדא (מקור זה
 הייחוס לא נודע לי), ותבין בהם כי הם ערבים וטובים. ההבדל הראשי בזה
 הסגנון הוא יתרון בי שורות אחר שורה 4, והן:

ובסוד אווב   חסדו יעוב   הכשיר אווב   או אוופן
 (אמנם לפי החרוז צ"ל אוופיין)

מורה מקום המורה

ובסדר מכוה בטל מצוה ידאג הרבה על הפשרון
ובמקום שורה 8 שלנו תמצא שם:

נתן מעט בדבר בלעם שלא קבל מאבטליון.

ואחר החרוים האלה יבאו החרוים 5, 6, 9, 10, 11, 14 וכו' עד סופו, וא"כ חסרו שירות 12, 13, שלנו שנוכר בהן מאיר. וזלזל זה נמצאים שם מעט חלופי נוסחאות, כמו סוף שורה 2: חידות, במקום סודות, סוף שורה 18: עליון, במקום חביון, ריש שורה 22 כבר ציינתי במקומו בעת הנהגה, ריש שורה 23: יתברר, במקום יברר. וכבר נמצא השיר הזה בין שירים אחרים מיוחסים לר' משולם בן שלמה בכ"י אוקספ' (רשימת נייבוער ע' 654 ס"י 10), עיין רשימתי ע' 1751, 2386, 2703, ועוד יצטרך לחקירה שאין כאן מקומה.*

אמנם בכ"י מינבען 239 יוחס השיר בסופו לר' מאיר צרפתי, ולא אדע כעת סגנון הלשון שלא העתקתי ממנו בחיות הכ"י הזה לפני, אמנם הכרמולי הוציא לאור השיר הזה (רק 19 בתים, עד צרפת חושי) בלי הודעת הכ"י אשר ממנו העתיקו, בליטעראטורבלאטט א' 379, וכתב בראשו שקראו בספרד ר' מאיר הזה דרך לעג ר' מחשך, והדפיסו שנית בספרו אמרי שפר דפוס שני (ואינו לפני כעת) ע' 28, ובראשו: אלו החרוים שעשה ר' מאיר צרפתי שקראוהו חכמי ספרד רבי מחשך וכו'. אמנם במ"ע הכרמל ז' 58 כתב ששמו ר' מאיר נרבוני והביא ראיה בלתי נכונה (עיין המזכיר י"ג 109, י"ו 44, י"ז 97). גם הרא"ג הדפיס השיר כמעט כמו שנמצא בד"ה בס' צ"פ ע' 25. — ועיין ס"י 11 וס"י 64.

11 אשבור אמאיר דברי מאיר. ר"ת אסחק, שם ערבי במקום יצחק. נדפס בס' מעט זקנים דף ע' ובס' ל"ש 149 נרשם: ר' ששת בן יצחק בנבנשתי מברצלונא שיר תלונה על ר' מאיר בן טודרוס הלוי, וכו' והוא השיר: שאלוני ידידי ואח"כ: עוד שיר תלונה על ר' מאיר בן טודרוס, והוא השיר שלנו בלי ציון ראשי תיבות בראשיתו. ועל המחבר עיין במ"ע הלכנון ה' 3, 152, 248, והמזכיר י"ג 109, י"ו 44, והכרמולי הדפיס כ"ב טורים בספרו אמרי שפר ע' 30 דפוס שני וייחסו נ"כ לר' יצחק בן זרחיה (עיין הכרמל ז' 58), ואין לפני זה הדפוס.

12 אשר ברא. במורה דפוס סאביוניטה וכו' נדפסו: שירים בשבח הספר להר"ר אשר קרקאש (צ"ל קרשאש), הראשון: ידידי אל, והשני: אשר ברא, אבל שניהם נדפסו בריש ס' מורה המורה, ובראש הראשון נמצא: חברו כמה"ר אהרן ב"ר מאיר ואול (צ"ל צויל?) בריקה, ועל השני לא נזכר שם מחברו. ברשימתי ע' 2547 העירותי שבמלות אשר ברא אפשר למצא שם המחבר אשר בר' אברהם.

13 אשרי אדם. הדפיסו הכרמולי בליש"י א' 303, וכתב בראשו: הנגיד הרב רבי דוד אבן יחיאל זל"ה נשא משלו בהללו ספר המורה וכה אמר וכבר נודע שהכרמולי לאו בר סמכא היה, גם העיר שהבית ראשון, הובא בשקל הקרש

* סגנון ה' משלם נכר בשני שירים קטנים שהעתיק לי ר"ב גאלדבערג ז"ל בחזונונו באוקספורד והם ס"י 17, 18.

דרכים לי בדיון מלוה ולוה ועל התובעים דעני אחוה:
וארון לי באמתלא ושמא בדיון שירא בדיון קים ליה בגוה:

לבי מלאני לדרוש בתוך עמי לדרוש דבר האל לשמו ולא לשמי
ומגנבני דבר דורשים דבר זיוף גירסא במסכת פאה ירושלמי:
ואגב אעיר ששיר: שאלוני (ס"י 20) נדפס בס' נהל קדומים ע' 57.

לר' דוד ן' יהויא מבני משפחתו, ר"ל של המחבר, אבל בעל שקל הקדש לא נודע כלל.

14 אשרי ירא. בדי"ח ע' 80 מורכב עם אחרים, אשר בכ"י ליפשיץ נמצאו מפוררים בתוך שירים אחרים.

15 אשתעשע. הוא פיוט לשבועות לר' אברהם, כבר נזכר משר"ל ז"ל בכרם חמד ד' 32, והחלק הנמצא אתנו כבר נדפס בלוח הפייטנים שלו ע' 6. המחבר לא נזכר בספרו של הח' צונץ. ועיין סי' 23.

16 אחית'י. נדפס בננוי אוקספורד ע' XXIV, ובתשובות הרמב"ם דפוס ליפשיץ ב' ח"ב דף כ"ב, ובס' מעשה נסים ע' XIII יוחסם לאחד מנכדי הרמב"ם, והנה בראשי תיבות נמצא שם אליקים (הנמצא ג"כ בשיר: מורה נבוכים קח), ולדעת ר"ש זקש נסמן שם אביו ברבי יאיר, ואני עוד מסופק בזה.

17 בדברי ספר. כ"י מינכען 239.

18 בינו בדת. התחלת שיר (?) נדפס מתוך כ"י אורי 190 בננוי אוקספ' ע' XXIV, ונמצא ג"כ בכ"י אורי 309 לפי רשימת נייבויער סי' 1237, ואשאלהו האם נמצא שם יותר.

19 בעת נסע. שיר לר' יוסף בן יהודה (בן עקיני) הביאו בפירושו על שה"ש ח' ו', וכבר הדפסתיו במאמרי עליו בענציקלאפדיע של ערש אונד רובער ע' 49.

20 בשדי תבונות. לפי מ"ש ר' תנחום ירושלמי בס' אלמרשד (מוכא מה' מונק ז"ל בפ"י על הבקוק הנדפס בתנ"ך אשר העתיק הח' Cahen ע' 7) הרמב"ם עצמו חבר זה השיר מסכים עם שיר ר' יהודה הלוי. ונמצא ג"כ בכ"י ס' משנה תורה הנכתב ברומא ונשלם בחדש כסלו פ"ד, כ"י סארבאננע 10, אמנם ברשימת כ"י פאריס 347 לא נזכר השיר. והכרמולי הדפיס זה השיר בליט' א' 811, בשם המשורר הנעים ר' חסדאי הנשיא, ור"ל דוקקס הדפיסו עוד (ליט' י"א 618) מתוך ס' אלמרשד בלי שם מחברו, ובספרו נחל קדומים ע' 49 כתב שנמצא בכ"י פארמא אחד ולא הודיע איזה הוא, ונמצא בכ"י אורי 226, וברשימת נייבויער 602 כתוב שהוא כמו מפתח פרקי משנה תורה, ובלי ספק יתקן זה בתיקונים, ועוד שם סי' 1237.

21 דברי נרגן. נדפס במאמר הנלוה לס' מנחת קנאות ע' 182, וממנו בקובץ תשובות רמב"ם ב' ח"ב דף 23. מחברו ר' ש"ט פלקירא, עיין רשימתי הגדולה ע' 2548 שנעלמה מהח' קויפמאן בספרו אטמריב' ע' 486.

22 דעי הולך. שיר על המורה לרמב"ם, לפי מ"ש בנו ר' אברהם בס' מלחמות ה' ע' 16 (קובץ תשו' ב' ב' דף י"ז ע"ב), ונדפס אחר הקדמתו ונמצא בכ"י פאריש (עיין למטה סי' 42) ובכ"י האמבורג 253 לפי רשימתי ובכ"י ליפשיץ בסופו בתוך שירים אחרים וגם ברשימת נייבויער 1237 ובכ"י מינכען 313 השמיט הבית הראשון.

23 האל הקדמון. התחלת פיוט לר' אברהם מחבר שיר: אשתעשע, עיין מה שציינתי שם.

24 הלא מורה. נמצא בכ"י המורה בטיינגען, ונדפס ע"י ר"ל דוקקס בליט' א' 749.

25 הרב משה. נדפס בר"ח ע' 82 ונמצא בכ"י ליפשיץ.

26 הרף מני. כ"י מינכען 239.

27 זו צנצנת. נדפס ע"י הכרמולי בליט' ב' 26 (ועל מקורו ע"ש ג' 93)

בשם ר' יוסף בן יהודה אבן עקיבן, וכתב שנמצא על כסוי של עץ שהיה על ד' ארגונים הכוללים ד' חלקי הרמב"ם. וכמדומה לי מצאתי ענין הארגונים ברשימת פאריש, ונעלם ממני כעת מקומו.

28 זרוע שכלך. ר"ת זרחיה, והוא ר' זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל חן,

שחבר באור על המורה, נדפס ע"י הכרמולי באוצר נחמד ב' 123, ונמצא בכ"י פישל 25 (המוכיר י"א 42, וברשימתי הנדפסת בפני עצמה).

29 ידי משה. שיר ר' יהודה אלחריזי שהקדים להעתקתו מס' המורה

ונדפס עמה בח"א לונדון 1851, וכבר נדפס ע"י הכרמולי בליט' ב' 26 (וע"ש ג' 93) כמדומה לי מתוך כ"י פאריש 1074, כמו אח"כ ע"י ר"ל דוקעס (שם ט' 310, ועיין ע' 604, 797), וכד"ח ע' 82, ונמצא ג"כ בכתב ליפשיץ.

30 ידידי אל. (לר' אהרן בן מאיר?) ויוחס לר' אשר קרשקאש,

עיין מ"ש על שיר: אשר ברא, ואנחנו הדפסנוהו על הרוב לפי נוסח' קרשקאש.

31 יהגו מזמותי ויתלחשו. נדפס בר"ח ע' ע"ח, ובראשו כתוב בל'

ערבי שהוא קצידה (שיר בחרו אחד) בשבח המורה לאחד החכמים הנכבדים המשוררים, ונראה שהוא תשובה על השיר הבא אצלנו אח"כ. ונמצא ג"כ בכ"י מינכען 239, והח' נייבויער מצאו בכ"י בריטיש מוזעום הנסמן Bibl. Reg.

11 A 18, ועוד אני מצפה לרשימה מדוקדקת ממה שנמצא בכ"י זה.

32 יהגו (ירבו) מזמותי ולא נגמרו. לר' משולם בן שלמה (עיין

בסופו), התחלתו נמצא בין השירים המיוחדים לו בכ"י אוקספ' (רשימת נייבויער ע' 655 סי' 43 וגם שם נמצא: ירבו). שורה 89 על שיעור קומה (עיין סי' נעש' דער אשטריבוטענלעהרע להח' קויפמאן ע' 486, 488) נזכרה בשם המשורר אן ביראש בכתב ההתנצלות לר' ידעיה הפניני (הביאו ר"ל צונץ בספרו צור געשיכטע ע' 477, וכבר העיר על זה ר"ש זקש בס' הפליט ע' 48, ונעלם מהח' ר"ג ברילל בס' יאהרביכער ד' 150), ונדפס בס' ד"ח ע' 75, ובס' ל"ש ע' 161, ובס' צויפ בהשמטת שורות 30 עד 35, 56 עד 59, 64 עד 71, 76, 77. ונמצא בכ"י מינכען 239 (עיין מה שציינתי שם), ובכ"י ילקוט המכירי של הח' הישיש שטראשון (עיין סי' קריה נאמנה לר"ש פין ע' 305 ושם צ"ל סי"ט בתים ונלקח בחסר), ובכ"י בריטיש מוזיאום הנו' בס' 32, וירדנו הח' שה"ו האלבערשטאם שלה לנו שנוי נסחאות מכ"י שלו 227, ותורות הקוראים לא תמנעו ממנו.

33 יום עלו. נמצא בתחכמוני לר' יהודה אלחריזי, שער נ' (דף ע"ג

ע"ב דפוס אמ"ד) וכתוב בכ"י בראשו: ואלה עשיתי על הרב משה, מהללו כל פה לא יחשה, עיין גנוי אוקספ' ע' XXXIII בהערה, וס' מלאכת השיר לניי-בויער ע' 54.

34 כל הנבוך. כ"י מינכען 239, וברשימתי נפל טעות במספר 43.

35 כל משיב. נמצא בתחכמוני לר"י אלחריזי, שער נ' (דף ע' דפוס

אמ"ד) ושם כתוב עליו: על חבור ר' משה ז"ל, אבל בכ"י (מלאכת השיר ע' 35)

נמצא: ועשיתי על איש עו (רע) וקשה, משיב על חבור רבי' משה, ואחר החרו
הזה לא יתכן להוסיף ז"ל.

36 כפר בנו עמרם. ייחס לר' יהודה אבן אלפכאר, ונדפס מתוך
כ"י טיבינגען ע"י רי"ל דוקעס בליש' ד' 749, ובתולדות רמב"ם לבעניש ע' 52,
ובס' צו"פ ע' 24, ובס' ל"ש ע' 147 הציבו אחר: מורה נבוכים החרש, בשם
צרפתים, ולא גלה את מקורו בפתיחה ע' XII סימן 18, אפשר שלא מצאו מפני
שבס' צו"פ נדפס בטעות דף 349. ועיין מ"ש לשיר: אחר אשר כל איש.

ופה אעיר שלא השבתי לתת מקום לשיר: לבבי יתחמין, הנמצא בראש
ס' מורה המורה לפני ההקדמה, ובשורה ב' אומר: והברתי ספר . . ומורה המורה.
37 למה חסרי לב. שיר בשבחה המורה לר' סעדיה אבן דאנאן כאשר
נרשם בלשון ערבי, נדפס בס' ד"ח ע' פ"א.

38 למורה כמורה. נדפס אחר פתיחת ר' ש"ש בן יוסף לפירושו (דפוס
סאבוניטה), ומצאתי שייחס לר' שמואל אבן תבון המעתיק, ושכחתי לציין אנה
מצאתי זה וברוך מזכיר נשכחות המזכיר.

39 לעתקים. נדפס מתוך כ"י ר"ח מיכאל 869 ע"י רי"ל דוקעס באוצר
נחמד ב' 84 ובס' רוג'ו' בס' לקט שושנים (והשושנים נהפכו לצנים פחים בדרך עקש) וכתב
בראשו: תשובת משורר על דברי משלם בן שלמה, וגם זה הבל ורעות רוה
כאשר היטיב להראות הרא"ג במ"ע שלו א' 70, ולדעתו (ע' 72) נראה מתוך בית
22 (ועיין בית 44) שהמחבר המסכים עם דעת ר' משולם, ערך דבריו אליו, ואין
להביא ראיה לזה ממה שנמצא השיר בין המיוחסים לר' משולם עצמו בכ"י
אוקספ' הנ"י (רשימת נייב' ע' 655 סי' 41), כי כבר מצאנו מיוחסים כזה בעבור
שנוכר ר"מ בתוכו, איברא יצא לנו מזה שהמאסף לאלה השירים לא היה מבין
מדעתו ואין לסמוך עליו. ועוד נמצא בכ"י וואטיקאן 296¹⁴, וכתבו בראשו:
חרוים על מחלוקת ס' הרב מורה (וזה לשון אחד מהמרשימים שברו להם רשימות
כזאת), ואסעמאני שער שמחברו ר' יוסף האזובי, ואין להאריך. הלא כבר
התחלה משובשת היא על ידו, כי הדפיס: כמו חקים, במקום כראי חוקים.

40 לרב משה יהודה, לר' יהודה אלחריוי בכ"י אורי 101 (נייב'
276), נדפס בגנוי אוקספ' ע' XXVII, ובראש Prospect להוצאת ספרי הרמב"ם ע"י
ר"צ עדלמאן והח' Black כמדומה לי בשנת 1852, ובס' ל"ש 127.

41 מאתך השר. מקורו בס' תחמוני כ"י לר' יהודה אלחריוי שער ג'
(אבל לא נדפס, כאשר כתב הכרמולי במ"ע הלכנון ה' 119, ועל עדותו כנראה
הח' חייג), וכתוב בראשו: ואלה עשיתים, ולרבינו משה מספרד שלחתים. ונדפס
ע"פ כתבי יד שונים, ראשונה בשלמות אבל בלתי מתוקן מרי"ל דוקעס בליש'
ד' 139 (ואחריו בס' ל"ש ע' 126), ובס' גנוי אוקספ' ע' XXIII (ואחריו בקובץ תשובות
ב' 43), ובמלאכת השיר ע' 35, בחסרון הבית השני, כאשר העירותי, ובס' מעשה
נסים ע' XVII, ובמ"ע הלכנון ה' 119 (עיין שם ע' 248, 278) ומתוך כ"י די
רוסס' 327 בס' בית עקד האגרות ע' 16 (ועיין בס' יאהרב' לרי"ג ברילל, ה' 155).
ובס' פניני המליצות ע' 33 (ע"ש ע' 40) כתוב בראשו: השירים האלה עשה
מחבר זה הספר אל הנשיא ר' מכיר!

וכבר מצאתי השיר הזה (רק ג' בתים) בכ"י אורי 78 (ברשימת נייבויער

1270 לא נזכר איזה שיר הוא) בראש העתקת אגרת תח"מ לר"ש אבן תבון, וכן נמצא בכ"י די רוס' 327 בין פירוש פרק חלק מסנהדרין ובין אגרת תח"מ (*). ונראה ששייך לזאת, ולפי מ"ש די רוס' העתקת האגרת בכ"י זה איננה הגרספת הנעתקת מר"ש א"ת, והרמב"ן בדרשתו (ע' 37 דפוס תרל"ב) מביא העתקה משונה מהגרספת. ועתה ידענו שר' יהודה אל חריוזי העתיקה לכבוד ר' מאיר בן הנשיא ר' ששת מהעתקה ערבית שעשה ר' יוסף בן יואל מהעתקה העברית שעשה ר' שמואל אבן תבון, והד' נייבוער הוציא לאור הפתיחה במ"ע לעטשערבאדע ז' 99, ואני טרם רואי רשימתו (ס' 2496) העירותי (במוזכר כ"א 134) שההעתקה עצמה הנמצאת אחר זאת הפתיחה היא הנודעת בשם רשב"ת ושערתי שהמעתיק העתיק הפתיחה של ר"י אלהריוזי ממקום אחר. ויש לבדוק כ"י די רוס' 327 האם באמת שם העתקה משונה. והנה בראש הפתיחה של החריוזי נמצא השיר אשר בשבילו זכרנו כל זה, והיה אפשר שמקומו הראשון היה שם ואח"כ מצא מקומו בתחכמוני, אשר שלחו החריוזי לאנשים שונים זה אחר זה (ע"י המוזכר כ' 134). ונרויח ע"י לדעת שהחריוזי העתיק האגרת בהיותו עוד בספרד ושלחה (או השיר לבד) לרמב"ם בחייו, ונדע זמן העתקת רשב"ת בקירוב, כי לא נודע עד הנה (רשימתי הגדולה ע' 2493). וכל זה אינו כ"א השערה, כי אפשר שההעתקה בכ"י די רוס' היא ג"כ הגרספת בשנוי איזה נוסחאות. ולאומר שיאמר שאין לנו כ"א ההעתקה של החריוזי והיא מיוחסת לר' שמואל בעבור מקורה, נשיב שבסוף פתיחת החריוזי (ר"ל העתקת פתיחת המעתיק ר' יוסף) נמצא: אחר כן אמר החכם הרמב"ם ז"ל, ובראש העתקת ר"ש נמצא: אמר שמואל וכו' אמר החכם הגדול הרב וכו', אף כי אודה שלא בדקתי ההעתקה לברר מסגנון הלשון שהמעתיק הוא אבן תבון ולא אלהריוזי. גם העירותי במוזכר שם על דבר זה בפתיחת המעתיק ר' יוסף שאמר שם: וע"כ נמצא כי אפשר מלה במקצת מקומות בלשון הראוי לה, ובקצתם אחליף המלה ההיא ולא אעזבנה [ר"ל אניחנה] דבקה בה, ודמיון זה מלת ענין, כי יש עת אפרשנה ענין ועתים כוונה, ופעם מעמד [Zustand] ופעם דבר, וכן מלת גוף אפשר אותה גשם וגויה וגרם ועצם וגוף וכהנה רבות עכ"ל. היתכן שכתב כן ר' יוסף בפתיחה להעתקתו הערבית אשר העתיקה החריוזי? לאלהים פתרונו, ואני יצאתי כאן מדרכי שלא להאריך, למען הראות שאף שיר קטן כזה אשר חקרנו עליו, יוליכנו אל שאלות נכבדות בקורות ספרי הרמב"ם, ולעורר החכמים לגמור מה שהתחלנו.

42 מה בערו. נמצא בראש ספר מלחמות ה' לר' אברהם בן הרמב"ם (בקובץ תשובות ב' כ" דף ט"ו), והכרמולי הדפסו, בלי הודעת המקור בליש' א' 380, ונרפס ג"כ בפ"י אברבנאל על המורה ע' VI ובד"ה ע' 80 ובס' ל"ש 148, ונמצא ג"כ בכ"י מינבען 239, ובכ"י צירך 126 נרשם: חרוז שעשה בן הרמב"ם ז"ל בשומעו כי נשרף ספר המורה בצרפת. בכ"י פאריש 837 לפי הרשימה (ס' 7) נמצאה תפלה להרמב"ם מתחלת: תפלה לסגולת אישים

(* השיר: הרימותי אשר נמצא בסוף האגרת בשנוי כ"י האלה כבר נרפס ע"י ר"ל דוקסס בליש' ו"א 263 (ולדעתו הוא בלתי ספק מהמעתיק ללה"ק) ובס' דברי הפ"ע ע' 27 (ע"י רשימתי הגדולה. ע' 914) כתב שמצאו בהתחלת האגרת, וכן בקובץ תשובות ב' דף י"ט ע"ב אע"פ שהדפסו בסופה.

למבחר אנשים וכו', היא התפלה (אם יתכן לקרוא כן) אשר הוצאתי לאור במ"ע הכרמל ד' 350, וכתבתי בראשה שמצאתיה בכ"י אוקספ' וששכחתי לציין ציונו ומספרו, אבל אינו כן, כי העתקתיה מכ"י ליידען 41 (רשימתי ע' 188 ושם יעדתי להוציאה לאור). ורי"ל דוקעס כתב בהמגיד שנת תר"ך ע' 15 (ואינו לפני כעת) שהתפלה נמצאת בכ"י די רוססי, והנה שתי התפלות הנזכרות ברשימת כ"י די רוססי 797 ראשונה, נראה שהן פיוטים, אח"כ נזכרו תפלות הרמב"ם והראב"ע וא"ת וארסטו ואבוקרט, אפשר שביניהן התפלה הזאת. לפי רשימת כ"י פאריס הנו' הנמצאה (עם קצת שבושים) בס' עקמאן לר"א כרמולי, ע' 5, תחילת התפלה עצמה במלות: יה בורא (בכ"י ליידען: והבורא) ויבאו אחריה ששה שירים על הרמב"ם: (1) גלגל סובב, (2) מה בערו הבוערים, (3) קומו [צ"ל קמו] מורי, (4) דעי הולך, (5) מורה נבוכים שא, (6) קרוב מאד האל. ובעל רשימת פאריס, שלא ראה דברי הכרמולי, כתב שהתפלה מסיימת בשיר: גלגל סובב, נתחבר מבנו של הרמב"ם על שריפת המורה, ושאהריו שיר אחר לכבוד הרמב"ם. כמה שבושים הרכיב במעט מלין, ואך נסמך על רשימות כזאת! הנה לפני העתקת השירים כאשר ציינם הכרמולי, והראשון הנהו:

גלגל סובב על קן יושר   נותן צורה אל כל נמצא
יתנועתו לא מאתו   כי לא המציא עצמו נמצא:

ואינני רואה בו לא המשך עם התפלה ולא יחוס אל הרמב"ם.

והנוסחא מה בערו האומרים היא העקרית, וכבר הובאה מר' אבשלום מזרחי במאמרו על השירים הנדפס ע"י כרמולי בשם בדוי: אמרי שפר (עיין המוזכר י"ד 3, י"ז 97) ע' 6, ובשם: קבלה על דברי השיר, ע"י נייבויער, מלאכת השיר ע' 23, וכן נמצאת ג"כ בכ"י צירך 126.

43 מה לי בספר. כ"י צירך 126, לפי העתקת הח' קויפמאן.

44 מופת הדור. בשגנה בא בליקוטיי, והובא מרי"ל דוקעס בספרו על ר"מ בן עזרא ע' 17 מועתק מכ"י התרשיש (האמבורג סי' 32 ברשימתי), ור' משה הנזכר בו הוא רמב"ע, וידבר עליו יד ידי ענערס כאשר יזכה להוציא לאור ס' התרשיש, מי יתן ואזכה אני לראותו בחיי.

45 מורה אמת. כ"י ליפשיץ.

46 מורה לבב. כ"י האמבורג 258 ברשימתי, וממנו יצא לאור ע"י רי"ל דוקעס בלי"ש ד' 139.

47 מורה לנו. ד"ח ע' 80 מחובר לשיר: פתי במתג.

48 מורה נבוכים החרש. נרשם בראשו בד"ח ע' 80: הצרפתים אמרו על המורה, וכן בלי"ש ע' 147, אמנם בכ"י אוקספ' נמצא בתוך השירים המיוחסים לר"י משולם בן שלמה (סי' 11) אחר השיר: אנשי מינות (עיין שם), ונדפס ג"כ בס' צו"פ ע' 24, ונמצא עוד בכ"י יש"ר 40, ובכ"י ליפשיץ, ובכ"י ברי"ט מוזיאום אשר הוזכרו בשיר: יהגו, סי' 31.

49 מ' ג' ישאלו. כ"י יש"ר 40.

50 מ' ג' קת. נעתק ע"י אחר מכ"י מינכען 239. מחברו אליקים, נראה שהוא מחבר שיר: אתחיל.

51 מ' ג' שא, נדפס בפ"י אברבנאל על המורה ע' VI, ומעתיק אגרת

השמד בכ"י מינבען 315 הציבו בראשה, ונדפסה מרא"ג בספרו על הרמב"ם, ונמצא בכ"י יש"ר 40 וכ"י פאריס 837 (עיין למעלה סי' 42) וב"י ליפשיץ.
52 משה במקום, נדפס ע"י הכרמולי בליט' ב' 27, בד"ה ע' 80, בצו"פ ע' 24, ונמצא בכ"י ליפשיץ.

53 משה חבר, כ"י יש"ר 40.

54 נפשות מבינים, נדפס מכ"י אורי 190 (רשימת ניבוער 577) בס' גנוי אוקספורד ע' XXIII, וממנו בקובץ תשובות ב' דף 40, עם השיר: נשיא האל, ובראשם כתוב: ואמר ר' יוסף בר' שמעון ראש הסדר, וצ"ל ר' יוסף ז'ן שמעון, והוא ר"י בר' יהודה (אבן עקנין) תלמיד הרמב"ם.

55 נשיא האל, ובכ"י ליפשיץ: נשיא הדור, עיין סי' 54.

56 ספר כע"ץ, בתחכמוני לר"י אלהריזי, שער ז' דף ע"ב (השני מזה המספר), ובכ"י כתוב בראשו: ועשיתי על ספר מדע, עת בארץ ספרד נגלה ונודע, מלאכת השיר ע' 51.

57 עלה משה, ד"ה ע' 80 ובכ"י ליפשיץ.

58 עשר קבין, בראש ס' רוח חן כ"י ר"א פירקאוויץ, מ"ע הכרמל ג' 48, ובסגנון משונה קצת בשיר ר' אליהו הבחור הנדפס בדפוס ראשון ווני ש"ד ועוד.

59 פתי במתן, בשם חכמי פרוביניצה (נגד השיר: מורה נבוכים החרש) ד"ה 80, צו"פ 24, ל"ש 147, ונמצא בכ"י ליפשיץ.

60 קמו מורי, בס' מלחמות ה' לר' אברהם בן הרמב"ם ע' 12 (קובץ תשובות ב' ב' דף י"ז) ואפשר שאינו שלו, והובא בקבוצת מכתבים ע' 35, והבית האחרון שם ע' 21 שורה 9. ונמצא בכ"י מינבען 239, פאריס 837 (עיין סי' 42), ובכ"י צירך 126 נרשם: ובנו עשה זה ההרוז בשמעו כי נכרת לשונם על כי שלחו רסן לשונם נגד המורה, הח' גרעין (געשיכטע ז' 69) ייחסו לר' אברהם בר חסדאי בלי טעם (המוכר ט"ו 12 הערה 3).

61 קרוב מאד, שירו של הרמב"ם בסוף המורה, ונמצא ג"כ ב"ע, עיין רשימת כ"י האמבורג ע' 103 ולמעלה סי' 42.

62 ראו מורה, כ"י ליפשיץ.

63 רב לך, הוציאו לאור הכרמולי בליט' י"א 272.

64 שאלוני, הוציאו לאור הכרמולי, בשם שיר מר' ששת בן יצחק הנשיא נגד ר' מאיר, ולדעתו הוא הרמ"ה מטולישולה, בליט' א' 380 (ע"ש ע' 810), וכן נדפס בס' טעם זקנים דף ע', בקובץ תשוב' ב' ב' דף ד' ע"ב, צו"פ ע' 24, ל"ש 149, ועיין למעלה סי' 10.

65 שואל ללמוד, רשימת כ"י וויען ע' 35 ובתיקונים שם.

66 שועל איכה יפרוץ, במאמר שמחברו ר' ש"ט פלקירא, עיין: דברי נרגן.

67 שמעו נבוני, הוציאו לאור הכרמולי בליט' י"א 303.

68 שמעי נפשי, שיר לרמב"ם לס' המדע, גנוי אוקספ' ע' XXIII.

69 תורת אמת, לר' זכריה הכהן, שכתב תשובות על השגות הרמב"ן, (כ"י וואטיקאן 249) ונפטר שנת כ"ו (1445), עיין המוכר י"ז 111 בהערה, י"ט

63 הערה ג'. נדפס בחלוץ ב' 162 ובמאמר Blüten של רא"ג ע' 38 (ובל' אשכנז ע' 48) ובס' צו"פ ע' 28.

הנה מספר השירים המתחלפים בערכם ובארכם, ביפים ודפיים, כמספר שנות הרמב"ם השלמות, והשם יוסף שנות חיים להכמים אשר היו לעור למלקט, הכותב בנחיצה, כי הפועלים אצים להשלים המאמר טרם נסעו חוץ לעיר לשאוף רוח השרה אשר ברכו השם, והמקוה שישלחו הקוראים את שגנותיו ויתקנום.
בערלין, ה' תמוז תרמ"ה.

משה המכונה מאריץ שטיינשניידער.

שמות החכמים אשר אליהם ויוחסו השירים.

אברהם: אשתעשע 15. האל 23.

— בר חסדאי: קמו 60.

— בן הרמב"ם: מה בערו 42. קמו 60.

אהרן בן מאיר: אשר ברא 12. ירדי אל 30.

אליקים (כרבי יאיר?): אחיתי 16. מורה נבוכים קח 50.

אסחק (יצחק): אשבור 11.

אשר קרשקאש: אשר ברא 12. ירדי אל 30.

דוד אבן יחיא: אשרי אדם 13.

זרחיה (בן יצחק): זרוע 28.

זכריה הכהן: תורת אמת 69.

חסדאי הנשיא: בשרי 20.

יהודה אלהריווי: ידי משה 29. יום עלו 33. כל משיב 35. לרב

משה 40. מאתך 41. ספר כעץ 56.

— בן אלפכאר: כפר 36.

— הלוי: אדון יצרו 1. איך אחריך 4.

יוסף האזובי: לעתיקים 39.

— בן יהודה (אבן עקנין): אדון יצרו 1. בעת 19. זו צנצנת 27.

נפשות (יוסף בן שמעון) 54.

יצחק בן זרחיה: אחר אשר 3. אשבור 11.

מאיר צרפתי: אנשי מינות 10.

משה בן מימון: אחר אשר 3. איך אחריך 4. בשרי 20. דעי הולך 22.

קרוב מאוד 61. שמעי נפשי 68.

משולם בן שלמה (אן ביראש): אנשי מינות 10. יהנו (ירבו) מזימותי

ולא נגמרו 32. לעתיקים 39. מורה נבוכים החרש 48.

סעדיה אבן דאנאן: למח חסרי לב 37.

שם טוב בן יוסף בן ש"ט: למורה כמורה 38.

— פלקירא: דברי נרגן 21. שועל 66. (לכבי יתחמץ ע' 27).

שמואל אבן תבון: למורה כמורה 38.

ששת בן יצחק בנבשתי: אשבור 11. שאלוני 64. — ודע שיש חכם
מאוחר ששת בן יצחק גירונדי בברצלונה מפרש ס' משלי (עיין
רשימת כ"י מינכן ס' 47).

תיקון והוספה.

ס' 39 שורה 18 בדפוסים: ברתוקות אמונה, ולפי המשקל צ"ל רתוקות האמונה, או
הרתוקות בה"א השאלה.

מצאתי על שיר הידוע: השכם לבית השר וכו' ששוררו הראב"ע על הרמב"ם!

מליצת אמרי נועם ונר ישראל.

א"א: בתוך מספר כ"י אשר בעיר רומא ננווים הם, עומדים צפופים בהיכל האפיפיור נקרא וואטיקאנא, ראיתי הכ"י סימן 384 ב' חלקים ובתוכם נכללים דברים שונים ישנים מהוברים יחד, פעמים בלי ראשית ופעמים בלי תכלית, פעמים האותיות עודם מזהירים נגד עיני הקורא, ופעמים כבר השך משחור תאדם ולא נכרו עוד. והנה בחלק השני דף 172 עמוד ב' מצאתי מליצה נאה ויפה מפסקי תורה נארגה וסדורה, והיא ישרה בעיני מאור, על כן לא נהתי עד שהצלתי ע"י העתקה מה שהיה עוד להציל מאבדון, כי השאר כבר נשחת, וכן במאמר האחר אשר מתחיל אחרי המליצה הזאת אי אפשר למצוא עוד פשר דבר ממה שבתוכו ורק קצהו ממנו עוד נראה ואשר הוספתי בקצה האחרון של המליצה, מתחיל עמוד 42 של הדפוס עם התיבות "בכת גדול ישא", הוא מיתר הפליטה הנשארת.

והנה כנראה, המליצה אשר קראה הכותב "אמרי נועם" וגם המאמר הנקרא "גר ישראל" שניהם ערך האיש משה וקאר בן יצחק אל ריעו שמואל וסיים המאמר ברי"ח אלול שנת ק' כאשר יוצא מסימני הנקודות על התיבות אדני המלוכה והוא כתב בעיר (והשם הזה קשה לקרותו אך מרישומו ניכר שהוא) וזלחנזה וכאשר העיר אותי ידידי הד"ר דוד קויפמאן איפשר צריך לקרות ואדלחנארה (Guadalaxara), אשר גם מקום מושבו של המבאר שמואל מוטט היה, וגם משה די ליאון חי שם, כי בסוף הכ"י 402 בפארמא כתוב בזה"ל: קצור ס' המשקל הנקרא ספר הנפש חברו הר' משה ז"ל ברבי שם טוב די ליאון הנק' מעיר ליאון המשת אלפים והמשים לב"ע בעיר ואדאל חנארה. ידידי הנזכר העיר ג"כ שצ"ל עמוד 42 שורה 21 המחקר תחת המדוקדק וגם הוא ניקד התיבה בעמוד 40 שורה 29. בכמה מקומות האותיות כבר מטושטשות הן ואין לקרותם עוד בכירור. ד. מ. עמוד 40 שורה 18 וע' 43 ש' 8 ועל הקורא לעיין ולמצוא את האמת, והמעתיק עצמו סיבב בסימני ההסגר איזה דברים כמו עמוד 39 וגם ע' 41. מה שנדפס עמוד 37 שורה 4 המראה צריך להוסיף, שבכ"י כתוב עוד למעלה מן התיבה הזאת היוורה ועליו שלשת נקודות בתמונת סגול לסימן. עמוד 39 שורה 13 כתוב פרומים, אך ידידי ר' שוח"ה העיר שאולי צ"ל פרועים מפני ההרור.

מליצת אמרי נועם

צוף דבש אמרי נועם.

תעוז אנוש מאריות
נפש שכלית להחיות
עולם שנים קדמוניות
ותבואתה מרגליות
משור אבוס הלב חיות
ואל תצטרך לבריות
בנויה היא לתלפיות
ובחירותם שם מצויות
המדות רשע והביות
ותשובותיו השכליות
טענותיו אלהיות
ברמזא שם הם בנויות
מספר נגון למודיות
כוכבי לכת שמימיות
הוראתם בתחתיות
וכלליה מעשיות
שלמיות אנושיות
סודות תורה מדעיות
שבתם יחד הכרחיות
מתוקה היא לפיות
המדות תבל זמניות
על ההערר הם תלויות
הלא המה הם נצחיות
יורדי הים באניות.

חכמת אדם תאיר פניו
אף היא תציל איש ממות
כל דורך בה יהיה ימי
נוצר דרכה יאכל פריה
טוב פת חכמה ושלוח בה
אכול את המגלה הזאת
אמרי נועם קראתיה
כל דרכי איש ופעולותיו
נבהות עשיר שפלות אביון
עצות חנף וכפירותיו
תורת חכם ותשוקותיו
מרה חכמה לחכימא
דקרוק מלות גם הגיון
הנרסיות תכנוניות
גם מזלות ומעלות
כל עיוני הרפואה
מדות טובות כלליות
עקרים פלוסופיות
שבה עושר יתרון הפצה
טעמו צוף הלצתה
הדרו מכס אנשי שכל
טובותיה נעות נדות
דרשו היטב לנפשיות
קחו מוסר ואל כסף

זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי

קח נא אחי מבהר שיהי סולת רוחי ונשמתי
קומה ורחי אל אור ירחי לכה אורחי ונתיתני
שעה לקחי במקום זבחי ראשית כחי וזמרתני

אמרי נועם

עולת מחי	על מזבחי	קרבן מוחי	ופעולתי
ראה ריחי	בושם רקחי	ממכר מקחי	וחמירתי
טעם טבחי	צוף צפיתי	בכור צמחי	ותבואתי
היה נצחי	משיב שולחי	על ויכוחי	ותשובתי
וביום ברחי	ממדיחי	היה נכחי	לעזרתי
ובבא טורחי	עלי כרחי	אמור יחי	יחידתי
הסר חוחי	מבין שיחי	גסות רוחי	וסכלותי
הרם פצחי	עוות פסחי	תעוז מצחי	אילותי
ככה רתחי	מעל אחי	גודל אחי	ואנחתי
הקם נדחי	שפלות שיחי	תוסיף אחי	ושמחתי
אמין מוחי	חוק נצחי	כיון נצחי	מחולשתי
גדל פרחי	גבה פתחי	פקח קוחי	וצוקתי
רקע פחי	ומפחי	ושבור פחי	ואשמתי
אל תונחי	אל תשכחי	כי נס לחי	ורטיבתי
אתה נחי	ומוכיחי	גם מרויחי	מצרתי
אתה צחי	שובע צחי	סמך סחי	והזקתי
לך שמחי	קול צוחי	שיר שבחי	ותהנתי
קבל קמחי	נום חחי	גם ניהוחי	ומנחתי
אתה נוחי	פעל כחי	מאור פקחי	ומליצתי
ראש ואחי	איש אורחי	תן לי רוחי	בשאלתי

תורת חכם מקור חיים לסור ממוקשי החמדה, ארוכה מארץ מדה, זהב ורב פנינים ועבודה, קנים ופתחי נדה. הן הן גופי הלכות מערבות, השנאה והתאוה והכבוד, מוציאין את האדם מדעתו. ויאמר לחטוא כה משפטו כל הימים:

בלכתי במלאכתי בתתי דעתי, לבקש פתיחי עתי, צמרי ופשתי, שמני ושקויי קצתי בחיי, מפני בני חיי ומווני הם מיני אופני עניני רעיוני התאוה, עזי נפש לא ידעו שבעה, הם יקחו חלקם, ואכלו את חקם, ועל הנשאר ינאקו, הבאישו נמקו:

בסעיפים מהזיונות בנפול תרדמה על ההושים ולבי ראה את כל התלאה אשר מצאה לאנוש עלי ארץ וגם אני שמעתי את נאקת בני אדם גם בני איש בנסעם כפעם בפעם לרדוף אחרי ההון הזהבי, והוא בחלום או חזיון כובי, לבקש גדולות וכל העם רואים את הקולות, אין קול ענות חכמה, ואין קול שלמות הנשמה, קול ענות אנכי שומע.

לתשוקה שתי בנות האחת אהובה והאחת שנואה, והנה היא לאה, והאהובה כספא ודהבא, אלהים חשבה לטובה, אף כי אנוש רמה את רעהו לצחק בה, וידו אוחות בעקבה, הלא היא ברבים מעמי הארץ, כגדר עומד על פני פריץ יצא עתק מפיחם כי אל דעות המעות ומרוה גם הוא יורה, אלהי כל הארץ יקרא: אליה כל חמדת ישראל, אדום וישמעאל, שאלתם ובקשתם, גם תקותם, כבר היו לעולמים, כי כל הימים, אשר היא הולכת בין העמים, בלכתה ילכו להביאה אל בית האוצר וחכמה ומוסר עם בון, כי נבחרו נהפזו, לבקר ולבכר את בן האהובה, על פני בן השנואה ויאחזו בה, כי יאמרו לא ה' פעל בכל המורכבים גשם נבחר מגשם הזהב

כמוהו לא היה לפניו, בעל כל הוד, והנה טוב תואר מאד, והוא לעתות בצרה אבשלום ובשעות המאורעות הרעות, אל למושעות כי מגרעות נתן לבית מבית ומחויץ, כליין חרוץ:

והשנואה לבעלי השניאה היא החכמה הנפלאה התורה הנוראה המהורה המראה מכל טומאה המביאה רפואה, מכל פאה. לנשמה הבראה ולשארית השכל הנמצאה, המלאה דבש וחמאה, המשכיל יאכל את התבואה רוח נבואה. ויט אהלה מהלאה לגן עדן.

ובזמננו זה אין איש חוזה מזה ומה, אשר מחזה שדי יחזה, לתורה ולחכמה למליצה ולהקש, אין דורש ואין מבקש, דור עקש, ועל כפיו נוקש, זה דור דור שוא בכל דרושיו, והחזיק במבושיו, ונפשו דבקה ורפקה בחזקה אחרי החשוקה, והחכמה ישבה ברה, בביתה לא ישכנו רגלי תלמידים וסופרים, מילדי העברים, גם היא מבחורים וזקנים, רקה בוקה ומבוקה ומבולקה. ואני בבאי מ'פדן תשוקתי, מתה עלי תקותי גם חמרת, רוחי ונשמת, בראותי כי שנואה לאה החכמה, וכי אולת יד חכמי התורה הקדושה, וקולה קול ענות חלושה נתיאשה, כאשה גרושה מאישה, וכי אפס כסף המזמה, וישם הזמן את מי ים החכמה לחרבה, ובני ישראל הלכו ביבשה. והנה קול דודי מחויץ בירי, כי משמרת הוא עמרי, הכי אחי הוא סולת השכל מבחר שלישי, רכבו ופרשיו, כי נתן ה' את רוחו בלבבו, ואביו אהבו, כי ראה כי גדול בקרבנו חשק האל, לעיני בני ישראל, ויקרא את שמו שמואל, כי כל הימים אשר הוא ה', הוא שאול לה, ויאמר משה משה מבני בן וקאר יקר מחקר עיונך בעיני, ופחד יצחק אביך היה לפני, רעך ורע אביך אל תעווב, ובית אביך תבוא ולא תחדל, ומדוע אתה ככה דל, ולמה לא תבוא לראות את עיר החכמה ואת המגדל, למה תעמוד בחוץ, ואנכי פניתי הבית ומקום למושכלים ודורשי העיון, המשכלים קרבו ויאתיון.

וגר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' ויקרא אליו קול אומר קרא, פרה ורבה בתבונה גאל לך החכמה, ואתה תהיה לה סגולה, מכל אנשי התושיה, קום לך אל המליצה ואתה תדבר על לבה כי עלתה ועקתה וקרא עליה, כי בהיותך מחויץ בה לא יקרא עוד עוובה כי לה יקרא חפצי בה.

וה' גלה את אוון שמואל, ויואל לדבר לכה ונכרתה ברית, ונראה מה אחרית, השארית הנמצאה בחמרת ובחירת הגוים, אם למות אם לחיים והנה אנחנו מאלמים, ועינינו אל הדרכים, אשר דרכו הנבוכים במהלכים הפוכים, הנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה ארבעה אנשים נצים לאמר מי מכלנו יעלה בתהלה, אל המנוחה ואל הנחלה, מתאמצים ונמרצים לעלות, בצל המעלות ששים, במעשים אשר המה עושים. רוצים וחפצים היותם מנצחים ומשכחים איש ערכו זה את זה לחצים ורובצים, איש תחת חשקו רצים כסוסים והמה נסים איש לדרכו, אחר איש עשיר ושר בשיר ואחד רשע במי גדה רחויץ, מבית ומחויץ, ואחד תם בנראה ובנסתר עונו נכתב ונחתם, ואחד חכם מתהלך בתומו, וה' עמו.

עשיר בגובה אפן, קם בתוקפו, ונגש ודבר אל העם, ברו לכם איש וירד אלי אם יוכל להלחם אתי, במבחר נאומי, אבחרה דברי עמו, שמעו שמעו אלי ואכלו טוב, כי לא טוב היות האדם לכדן, אלהי יחירי תמידיו אף מדיני כי האלהים בשמים

מושב, ואם הוא על הארץ עדת מאורעים הקיפוהו סחור סחור, פנים ואחור, קנים והנה והי.

לא בסתר דברתי, כי בשרם ידע הנער קרוא מקרא, ידע און ועצרה, הלא הוגד מראש, כי כל מצעדי גבר פעמי אנוש, הם קנאת איש מרעהו, ותאותו נייעהו ורוחו כנהל שוטף, להטף ים ודרום, וממרחק בוער אפו על לא לו בלהב אש קנאה העמיק הרחיב המדה, לילה ויומם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה בלב, אש תמיד תוקד בו, ובקרבו ישים ארבו, לעשות מפעליו, ולמלאות משאליו, בביתו לא ישכנו רגליו, הצות לילה יקום לחוד הירות, ולהמתיק סודות לבקש להם המורות, עשר ידות ממה שצריך, ולמען יאריך תכריך בוץ וארגמן, מתנות הזמן, בנשף בראש אשמורות סובב בשוקים וברחובות, ודורש אל האובות, לחשוב מחשבות ועצות נפוצות על פני הוצות, לעשות כזה ובכסף ובנחישות. שלשה אלה בני נח, נתנים ליעף כה, ולאין אונים עצמה, ולפתאים ערמה, מהזיקים ידים רפות, וברכים כושלות, הם עינים לעור ורגלים לפסח, ועיר מקלט לרוצה, פותחים פה לאלמים לבטא בשפתים, וליושבים בין שפתים, פורשי כנפים למעלה, בתוך עדת לאמים, ובין עצומים, על כן יעזב איש את אביו ואת אמו והבק בעשרו, כי הוא קרית עוון, גם זו מכסה פשע מכסה אהבה ונפש רעבה מלא טוב, והכסיל אם הוא עשיר ענן העושר יכסנו, וכבוד והדר יעטרנו, והוא מתכסה, כעלי הכהן יושב על הכסא, ושוליו מלאים את החיכל.

הלא דעת חכמת המסכן בויה כמלאכה נמבזה, וננש אל הדלת או אל המוזה, ועשיר ברשים ימשול, ורש לפוקה ולמכשול, ולפני רוכב ערבות, העושר והכבוד, הוא המשמה אלהים ואנשים, עמו החלושים עלו המושים, נתן לרשים גם רכב גם פרשים, ולטפשים דעת קדושים. הקבצו כלכם ושמעו, מי בכם יעשה הפצו, והצליה דרכו ויצוק רוחו למלאות הפצו, ולהיות תפארת אדם לשבת בית ברכה בקרב הארץ, הלא זה הוא העשיר, ארי שבחבורה לו הגדולה והגבורה, עליו תופע נהרה מיצירה, אור מוצל מכל צרה, ומורא לא יעלה על ראשו, כי נטוע אל מים שרשן, ולא יבוא עוד שמשו, וברכשו לא יחסר כל אות נפשו, ויאכל וישת ויקם וילך כן כל שרי המדינה, מראשית השנה ועד אחרית השנה, ובו יבוא ברנה, אל השדה אשר קנה, אואל הגנה, אל תחת גפן ואל תחת תאנה, לשכב אצלה, או בין ההדסים אשר במצולה, ובכל יום ויום יגדל הודו וכבודו, ישמח כי רב חילו וכי כביר מצאה ידו.

ואביון לא ישכח רישו ולא ימתק רבשו, ומידי הדש בהרשן, ירבה עונשו ורעשו, ויחלש הרגשו והושן, וחש ראשו, ולא ישלם מבקשו, ולא ימיש עמוד הענן מעל שמשו, והיה להבל רחשן, ולאבל כנורו, ולא יאיר נרו, ולא יגה שביב אשן, ומקור לבבו ארכובתיה דא לדא נקשן, והבית ימלא עשן, ואפר כלחם אכל כסכל, ויעש לו מטעמים באפס דמים, ושקויו בכבי מסך, באחורי המסך, לסתור מעשיו כמחשך, ולא יעבור בסך, וכליותיו ישתונן, ובצל יתלונן ער ואונן, תשכון עליו עננה, ראש ולענה, הוא העומד במקום סכנה, למשל ולשנינה, וחשך סביבות סוכתו, וערפל חתולתו, מזה ומזה לכסותו, והבושה היא כסותה לברה, ועל הכלימה ירכב, היא שמלתו לעורו במה ישכב, והיה כי יצעק, כל שומע יצחק, וחיי עולם הוא בוזה, ועומד על כנו נבזה, אין זה כי אם נגוע מוכה, כל היום ככה

יבכה, ובמה יזכה, ואשרי המהכה, ויגיע לאלף ושלש מאות ושלשים זהובים יפס, חדל ידידתם את הריש שהוא מסיר לב ראשי עם הארץ, משיב חכמים אחור וחשך משחור תארם, משפיל כל גאה ורם, ובחבלי עוני הסגירם, וישאו את ש ברם, מוריד שאול רמי הקומה, עמו גבורים מנצחים פוסחים, ולפני הכהנים המשוחים המשובחים, מצה ומרור מונחים, וגם הוא יעויר פקחים, וישליכם בין החוחים, תחת אחד השי חים והוא דעה מגבר יכסה, וישנא אב את בן ירצה, וקרוביו היו לו אויבים וימררוהו ורובו וישטמהו בעלי בריתו, ובניו ואשתו, רחקו מיודעיו ממנו, שמהוה תועבות למו, ויבוזוהו כאיש בער, וינס ויצא החוצה היער, כי ירא לשבת בצער, ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. [הבקר אור, והוא עומד על היאור, ומקלו בידו והוא יגיד לו] . . . . . כי אין עוזר לאביון בצר לו, אוי על רע מזלו, כי לחמו לחם המע, וארצו ארץ לא זרועה, דירתו מבוקעה, ואיש לא ידעה. ואין יורה דעה, ולא יבין שמועה, אל דל ביום רעה, [כי הוא בחייו נמאס, אף כי אחרי מותו, ולא ידע איש את קבורתו:] וכל ימי עני רעים, מדיו קרועים, ובגדיו פרומים, ודבריו יגעים, ואינם נשמעים מחשבותיו תעתועים, [ענייניו] נדים ונעים, ואל הכבוד הרעים, עליו רוח עושים, והכוכבים ילחמהו, וישימו עליו צרי מסים למען ענותו. רוחו ונשמתו וישם דמי מלחמה דמי מזונותיו, ויגע לבבו ים ודרום, כי חולה הוא ויפול ערום, גם רעב ואין לחם לו. הולך מרחי אל דחי. יתן למכתו לחי. ואין לו שם שועל ומלה, בתוך הקהלה, כי עמל הוא ומחסר את נפשו מטובה, עינו דבבה מני עוני, ונפשו מאכל תאוה ולפני לחמו בא גם בוז, ישיש כי ימצא אוכל ולחם עצבים ויין חמסים, ואם יש בידו תורה ומעשים טובים, כל ימיו מכאובים סכבוחו כלבים, לפתחי גדיבים, וידרבו עליו כובים, וחברים מקשיבים לקולו יבואו איש ממקומו, לגוד לו ולקללו, וצדקה קללה תחשב לו, כי ירד לשערים לפלל, ושכלו יהולל ויתגולל, ואת בריתו הלל, ועל לחמו משתולל מסתולל, ומתעולל כעולל, ומי ימלל ביונות הדולל, בדפקו לשער המתהלל, ויום וליל, נחשב לסובא וזולל, יקר מחכמה לזולל נבון להולל, מחייב לשולל, הוא מתהולל. ורב מהולל, ויאמר הוצא את המקלל, כי העוני כבודו מעליו הפשיט והוא חלוץ הנעל, אל ידרשהו אלוה ממעל ורעיון רע בלבבו העיר לבקש כלכלתו בפתחי שערים בעיר כאחד מן בני גלותא, חסידה ברשים ביתה.

וה' הפץ דכאו ויביאהו לירי נסיון, וכדי בויזן ולמה זה ימים לאביון, וחיים למרי נפש, ולהיות לסמה ולבוה, לא הפץ ה' להמיתו כי אותו אהב לתת לו שואל הב הב, כסף וזהב, ואין קול ואין עונה, תוחלתו תוחלת ממושכה, וחמתו חימה שפוכה, ורוחו רוח נמוכה, והנה אימה חשבה, ונתעלמה ממנו הלכה, ומעל המלאכה, מרפא וארובה, ועוד לו אך המלוכה. — אני משבח את החרוצים, שכבר מתו מן העבים שהם חיים עדנה, והזרויים שבמשא ומתן אוחזים בוויים, והם מתאמצים, לקיום הפצים, ולהרבות חרוצים, ברוב יועצים, ידם תעשיר כי הרגילות וההשתדלות, יצילו מן הדלות, וההתרשלות והעצלות סמנים לשפלות ועצלות, רגלי עני פעמי דלים ויצאו דחופים רקים ופוחזים ועניים לבוויים, והעשירים קלים כאילים הם הנאונים הממונים על שערי הפנינים, והבוז לאביונים:

וישא עשיר משלו כרב גדלו ויאמר ואולם בעבור זאת העמדתי דברי לפניכם למען הראותכם את כוחי ועוצם ידי וחילי הגדול אשר עשה את כל הכבוד הזה.

ולמען תדעו כי לי הסולם אעלה ואנברה בזהב, ועל דלכם ארים כסאי אך עשרתי מצאתי הון לי. ומי חכם הישר בעיניו יאמר ויעשה ככל אשר ירצה כמוני היום ומבלעדי מי יאמר אני אמלוך אני אמשול ומי ידי שקול הכסף יענה את הכל. תם ורשע נפגשו, שניהם ערומים ולא יתבוששו, ועל חיל גוים ועמל לאמים יתיעצו, ועצת עליון נאצו. רשע בנמותו מדרך השכל יכלכל דבריו ולא בשפתיו עושה עושר ולא ביושר, המכה בעברתו כל בירווי השכל, ויוציא את הונם מתוכם המעביר בניו בין גורי ים התאוה, ברגל גאווה. הוא היה אומר תקות צנועים נכחה, ותוחלת עניים אבדה, מה יתרון לחסיד, והוא נבזה בעיניו נמאס, ולא אין לבקש מחיה, בודוע נטויה, וללכת בארץ נכרים לאכול מפריה אך הוא בלי חטא נענש. מוכה ומעונה מכל צד אינש, הצדיק אבד ומכנסו בד לא יהיו על בשרו ורשע ישיש כנבור לרויץ אורה לאסוף ולכנוס ולצבור ולשבור בתוך הבאים, חבל נביאים, ולהיות בראש הקרואים.

היו עו כנמר להתאמר ולהתעמר ולהשתמר משמרות ואוצרות עפרות זהב, אחרית הלהב צאנה לקראת אה אב כסף וזהב, עלה רש, אל תאהב חכמה פן תורש. וקל כנשר להתעשר מכל אשר תמצא ירך לעשות נאצות, והלבש אותך מחלצות, במועצות נפוצות. ורץ כצבי להיות עטרת צבי ואבי עמוני ומואבי להביא כל הון זהב, מראש מלקוח השבי ואם מכהן ונביא. וגבור כארי לעשות פרי בית והון משוד ומאנקת איש נכרי ועוכר שארו אכזרי להנחיל נחלות לרשת משכנות יתומים ואלמנות, ולבקש תואנות על הממונות, להיות לשני מהנות, כי אין הממון אמון אצל הממון, או כטל הרמון שיוורר על הררי ציון, ויצאו כל העם ללקוט כי לא ישקוט האיש, גדול העצה עד ימצא לכסף מוצא הן לריב ומצה. גם לשבת במארב להכות בצדיה להשגות ישרים למלאות משאלות הגויה בשפטים נוטים, ואורחות עקלקלות כי מאז באנו לדבר באמת ובצדקה חסרנו כל והיו ירינו כבדים והיינו לעבדים עניים מרודים, והגיע לאונינו קול פחדים לכה נרוה דודים, נתעלסה בשלמות נשמות, ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות. מי ומי ההולכים בתורת ה', והיה לו להם לאכול ובגד ללבוש, ארץ נתנה ביד רשע להתהלך בה ימין ושמאל, ולשמוח בכל עמלו שיעמול, ולא יהמול על מיטב טף ונשים ושללם לבו כי לא בכח העוני נבר איש ולא בהסרון כים יבנה בית ובהסד יכון כסא, ואוי לו לאדם מפחד תמיד על נפשו, וגופו אותו [אֶתְחַן] יצמית, ויצרו המית ותאוותיו השמיד, ועשיר משתה תמיד אכול ושבוע והותר. אל תתחכם יותר, למה תשומם הלא ידעת יוסיף דעת יוסיף מכאוב ושואל אוב וידעוני, תפלה לעני.

ואולם חי אני אמר נבל בלב, לי הסולם וכל אשר בו, אעלה ממעל לכוכבי אל ואיש לא יעלה עמי בסולמי כי לי כל הארץ, ומעשות רצוני לא אחרל, ולא אשא פני דל, על הכל אתגדל, אפיל ברצוני עצתי תקום וכל הפצי אעשה, ומי יאמר לי מה תעשה. עוד זה מדבר, מפרק ומשבר, כי באו דבריו על משבר. והנף אז ידבר אלימו באפו והוא יוצא בגפו, בנראה טוב טעם, ובסתר רעם, ושפתיו מלאו זעם, לבו דובר נבלה, ולשונו דלה, ועל איש צדיק תמים הוא קוצף, כסוס עגור כן יצפץ, ודבריו כאש לוהט, וידבר באוני בני חטא. הלמתים בעודם חיים צדיקים חסידים חכמים וידועים, תמים דעים זהב לו, שבע יפול צדיק, וקם רשע, וגם חסיד הפסיד אורחו והשחית את דרכו, והבאיש ריהו, והנה נשחת, וכנער משולח

נתעב ונאלח, וציר בגוים שולח, גבר לא יצלה, ולבבו לב נדכה, ונכהה או נשבר או נשבה אין רואה. כי רם ה' השפל יראה, וגבוה מעל גבוה שומר, שוכני בתי חומר. האלהים הרואה אדם תועה, אם מצפוני סתרי הדרי יצרו, נתן לאור יומם שמש ידע מכואו, אם יושב בסתר עליון, או אם יבא בשומר המכואו להוות כל רעיון ודמיון עם עני ואכיוון, אם ידרוש אלוה מעשי איש עלילות מצעדי גבר, ונתיב אנוש עלי ארץ האורה שפלים ישמור אלוה, גובה שמים כסאן, אם עיניו אל הדרכים אשר דרכו מתי און, נוצר האדם אם שמתו למפגע לו, או אם יהיה עליו למשא כבד אם צעדיו יספור. אם ה' משמים לארץ הביט ליכור עוד עוונות ראשונים לשמוע אנקת אסיר תחת הסור. אם הלוני שמים נפתחו וישגיח נורא ויחיד. הטאות הצבור והיחיד, אם אב שלום לוחם מלחמת פגרים ונשמות בהיותם עלי אדמות, אף כי אחרי מות, אם כל ימי אלוה הם ימי צרה ותוכחה, ומחה ה' קול ששון וקול שמחה, והיד נשתלחה על כל איש שבט ומשפחה וחרה אפו עלי קבל, פדעוהו במלקחה, ונכרתה הנפש ההיא מההצלה, והוריד לארץ נצחה, ואם גרול העון עמו הסליחה. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכיו ממעשינו, הלוא הוא מרומים ישכון, סביבותיו רבותים אלפי שנאן עדת אבירים, המה הגבורים והגברים כל הרשת היינו עמו פעולתינו ולא ראה כי גאה גאה גם עבים סתר לו והוג שמים בינותינו בינינו ובנינו פרש ענן למסך השכת מוסדות תבל עבי שחקים היעבור לפני רוכב שמים רוח קנאה ותכלית שנאה מתאווה באה ושיגאה היוצאה מפי אב המומאה אסור בהנאה אחוז בחבלי התאווה, אדם הוא כי שחת רחמיו, מתהלך באשמיז היש דעה בעליון לדעת הטאים ועוונות אנשים ונשים וטף ונפשו בהם התעטף.

מי ממתים החיים והמתים יאמין זאת, יושב על כסא רם ונשא. ממקומו יוכיח לרשע מומו, ומתהלך בתומו יבא לגור לו ולנחמו, ופועל ידיו ירצה ביום המעשה, ובעל כנפיו יחסה, ואם יקטול אלוה רשע ולשבי פשע יהיה אך שוא לא ידע אל ולא ראה עמל גם און שרדי לא ישורנו ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב כי רוח היא באנוש לחשוב מחשבות לאלפים ולרבבות וללכת אחרי יצר הלבבות בארץ תלאובות, ומה אני כי יבקש לעוני, מה ברי ומה בר בטני ומה אנוש כי יקנא לו האל תמים דרכו, ויפן כה וכה, אם יש עון בכפיו, ואם ישית אליו לבו להכות אותו אחר ויפן ויצא להכניעו ולהשפילו ולהפר עצתו כי בעמל אנוש איננו ועם אדם לא יבא במשפט, עושה שלום במרומיו אם יקום ויתהלך בחוץ לראות אם פרהה האון הנצו [השבטים] (בגליון) כלסה האנשים] אם נגר ה' תמיד יושבי חושך וצלמות וכל דרכיו דרכי מות, אם שוכן עד וקדוש שמו ושרפים עומדים תמידין מכל הצדדין יושב על כסא דין לתת לאיש כפעלו אם ענה כסיל באולתו אם ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יעדו.

אם רב להושיע בדיני נפשות יום ליום יביע, זה יצדק וזה ירשיע, הופיע וישפיע על מעשי איש להפריע, ויצו עליו כמפגיע, ושק ואפר יציע, אם מרחוק ריחו יריח וקול עקוב לאונו הגיע, וגאות אדם יכניע אם יריע למלחמה אף יצריח או השבע השביע להחיות רוח שפלים, באשר הם נמולים.

היפקוד אלהי הרוחות האיש אחר יחטא בלכתו אחרי השקן לצרור כספו בחיקו היוכל אל לערוך שלחן בלא כסף ובלא מתור יין וחלב עוטה אור כשלמה היעשה גבהות אדם שפל אפל ולא נוהג לו. מי הוא אשר לא נשא פנים לבוראו ולא חס על כבוד

קונו בשומו חקו שוה בכל המקומות עליונים ושפלים, ואם חס על הקיקיון דמי אדם וחמס ארץ אשר שם הביון עווו ואם יחרה אפו על צייץ נובל אדם מהבל ימעט וישטץ ויבעט אם הופיע ואתה מרבבות קדש לקחת נקמה מפרי האדמה איש רמה ובן אדם תולעה, אם ממכון שבתו שת לבו על זאת לחוות בערי הפרוות, מושב לצים, מערת פריצים, לשלח חפשים רצוצים, ואם יפרוש רגע חסדו על האפרוחים או על הביצים וידבר על העצים, הישע ה' את הבל ואת מנחתו או אל המיתו ישא נפשו, אם ירוץ עווו וגבור אחר הפסה ולדרוש דם מיד הרוצח אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי רודף אל אמת אחרי פרעוש אחר או אחרי כלב . . . אב זקן וילד מסכן מילדי העברי' זה, הן בקדושויו לא יאמין ב"ש אפיקורוס ומין, ואיש שיש בירו מומין. גם שמים לא זכו בעיניו אף כי איש דמים ומרמה הלוא הוא על עפר מושלו ובשר בבקר הציץ יאכל ינאק כפרא עלי דישה בשר אבירים ודם עתודים ואחר כל ירוק, שניו יחרוק. ומי ראה צדיק מצרה נחלש ויבא רשע ככת גדול וביד חזקה ולא נמוטו פעמי עיונו ולא מעדו קרסולי שכלו בכל הארץ יצא קול כי עושה רע טוב בעיני ה' וכו' הוא חפין, או איה אלהי המשפט, ואולם בעבור זאת מכופר יענה עזות ודעת לנבון נקל כי אין הדין במדה במשקל על כן יצא המשפט מעוקל, או נשתנו סדרי עולם ומעגליו, ואין לאיש כדרכו וכפרי מעלליו, ומי יאמר וך אני בלי פשע והוא מחומר קורין, טהרתי ורגליו לרע קלו מני רין, בעון חולל ובחטא יתגולל, ושלמה אמר בחפזתו ועל מאמרו החזיק, כי אדם אין צדיק.

ומה השכל שואל מאת כל איש בכל שעה, כי ביום טובה היות בטוב וביום רעה, ולהעביר קול במחנה לבקש בני חיי ומוזני כי על אלה העולם קיים, והמלאכה היתה דים לצאת ולבא לצוד ציד להביא כל הון יקר כי הוא תכלית המדוקר ועיקר כל כבוד תפארת והוד והיה טוב מאד, אל תפן אל קשי העם הולכים לבקש שלמות הגשמה. כי סגר ה' בעד רחמה, ולמה זה שלמות צלם ודמות וסוף האדם למות, ולמה זה חכם יחכם עוד וצדיק הולך בתומו, והכמת שלמה והמשרה על שכמו ולא עמד טעמו כי נכשל תחת יד הטבע ואין לו יתרון מעלה ושבה מכל הולך על ארבע כמות זה כן מות זה ולא ימלט נביא וחווה כולם אחווי הרב המות מלומדי מלחמת ההעדר הולכי נתיבות החכם, ומה ההבדל שיש בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו הבושתים בה' והמטים עקלקלותם הטבע יוליכם . . .

בכה גדול ישא קול. הלא ידעת נר לאחד נר למאה, אל תמנע טוב, יש לאל ירך לעשות מהיצות במועצות ודעת המצות אין עין לכסות עת לעשות, קום נא שבה אצל העיון הפנימי החזק במוסרי ואל תרף למלאות משאלי. ואתה ידעת שבטי' וקומי. בשרי ולחמי, הנאות לעצמי. דורש ומבוקשי והקשי. ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי: ובראותי חזק תשוקתו. ותאותו תאוה נקיה תערב לנפשי. ודברו בפשיטותו הוא לי מאמר פוסק, קמתי אני לפתוח לדודי שערים בסודות סתרי תורה ואיך כל חקה מחקותיה וכל מצוה ממצותיה היא הזהרה מעיני, דין ומדה ישרה טהורה. תמימה משיבת נפש עומרת לעד, וכי כל מצות תורתנו הקדושה, הם נכללות תחת סוגים שלשה, סוג המצות הנפשיות, וסוג המצות החיוניות, וסוג המצות הטבעיות ואלה נפרדו מיני המצות החקים והערות. לאלה תחלק התורה וכל צורה נכונה כאשר תראה בהקדמת המענה, בכל קנינך יהיה לך למקנה, ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שימהו כחותם על ירך, כי אתה ידעת כי לבעבור מלאת רצונך באתי להכנס

אל המשקוף ולכוא בין שתי המזוזות וחפרתי את הבאר הזאת ומן הבאר הזאת
ישתו המשכילים סתרי תורה וסתרי חכמה, והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה
הכי נקרא שמך שמואל, כי חכמה ומוסר היית שואל, ובעזר האל קדושי ישראל
אסדר ואחבר החבור, לתועלת הצבור, ואשים סוד המצוה על אפיו והרמזים והמעשים
הנחמדים על ידיו ואקרא שמו נר ישראל כי חוק לישראל הוא.

נכתב ונחתם בטבעת הדעת בין מצולות הזמן והתהפכות המלכות, ושפיכות
דמי מלחמה בארץ הלז והנשמה, מחויץ שכלה הרב ומחררים אימה, וכל הנשמה תקלל
יומה, לכן אם תמצא דבר פשע בדבורי נדמות או באיזה הקצר או באריכות או
בסמיכות הסדרים בלי הצטרפות או בהודרכות הלשון תדינני לכף זכות כי הזמן
דלדל, שכלי ולא בינת אדם לי. אין זה כי אם דור תהפכות ושולי מערכות זמן
שישמה בו כל מחץ פריץ ושוחה, איש הישר בעיניו יעשה, ככל אשר ירצה, ואין
מי יאמר לא מה תעשה, ואני מרוב כעסי וחמסי, באתי אל עיר תהלה קרית
משושי היא הנקראת וולחגזה והנה קול הקריה הומה מפני האף והחימה והעיר
סוגרת ומסוגרת, ונפשי סוערת ומצטערת. וחברתי זאת האגרת לבקש מרוה לה כי
ראתה כי גדל שלה. וגם אני ראיתי המס וריב בעיר. ורב יעבוד צעיר על כן
אמרתי אני בהפזי, אדברה וירוה לי, אולי אשכח כאב הזמן. וצרעת נעמן, פן אראה
ברע אשר ימצא את רוחי. בהיותי בצער בלול וסיימתיה יום ר"ח אלול, ואנכי
עלול ולבי בקרבי חלול, וכחי כמו שבלול תמס יהלוך בתוך ההפכה, והממלכה
נבוכה, והמלחמה ערוכה. והמערכות מערכה לקראת מערכה ואני בתוכה שנת לארני
המלוכה. הוא ברחמיו ישלח ארוכה לזאת המבוכה ואתה אחי קח נא ברכה:

אגרת התשובה.

א"א : האגרת הזאת הוצאתי לאור מתוך כ"י 335 אשר בוואטיקאנא וארחיב לדבר עליה עוד בסוף האגרת הזאת ופה ארמוז רק על איזה דברים הנוגעים לענין השואל והמשיב.

המשיב הוא הכותב, שמו לא נזכר, אך כל המזכירים את האגרת קוראים אותה על שם ר' יצחק לטיף ובודאי מצאו כזאת בכ"י אשר היה לפניהם ואלה הם:

- (1) החכם מרדכי שמואל גירונדי בנרם חלק ג' מכתב ז' ובנרם חמר חלק ד' מכתב ג' והכ"י אשר היה לו נמצא כעת ביד ר' שמואל שענבלום בלעמבערג:
- (2) החכם ר' משה שטיינניידער גם בהמזכיר שלו חלק י"ב עמוד 34 במאמרו על הכ"י 1398 אשר בפארמא וגם (3) ברשימת כ"י אשר במינכען סימן 33.
- (4) החכם פיעטרא פעררוא ברשימות הכ"י אשר בפארמא סימן 21 והוא הכ"י אשר מלפנים היה מסומן ע"י אות המספר 1398 והאחרון (5) החכם ר' שמואל שענבלום אשר הוציא לאור הספר רב פעלים לר' יצחק בן אברהם אבן לטיף והקדים שם לדבר אודות המחבר וחבוריו. השואל הוא איש אחד אשר המחבר יכנה בראשית האיגרת בשם ידעיה, ובאחריתה הוסיף מכתב תודה אשר קבל ממנו והוא בעצמו חתם את שמו שם ידעיה בר נחשון. וכל זאת היה נעלם מהח' שענבלום שם בהקדמה, אשר בלי יסוד מוסד כמתנבא אמר שהתיבות לבר לואי (עמוד 47 שורה 12 בנרפס) יוכיחו, שהשואל היה ר' טודרוס הנשיא הלוי אשר לשמו ולזכרו חבר גם ספר צרור המור. ואם גם אנחנו לא נדע, מי הוא האיש הזה אשר כבר הטעה להחליף אותו בשם ידעיה הפניני (ע' צונין, צור נעשיכטע עמוד 468) בכל זאת אין לנו להכחיש מה שנמצא כתוב בפירוש בכ"י האחרים. עוד יש להגיה בהקדמה הנ"ל ע' V אשר איגרת נמצאת בכ"י 402 אשר בפארמא נכתב מאת המחבר מירושלים — ולא כן הוא, כי האיגרת היא אשר כבר נרפסה על ידי באוצר טוב שלי חלק א' ע' 33 נכתב מר' יצחק בכ"מ ר מאיר לטיף והוא חי יותר ממאה שנה אחר ר' יצחק לטיף אשר שם אביו היה אברהם ולא מאיר.

אגרת התשובה.

ויהי בימים הרבים, מן השמים לחמוני הכוכבים וגרשוני מבית משפחתי, אל ארץ האמורי והחתי, והצרכוני לילדי (לדי) הנבלים, ואמר אלה לי אל הגדולים ואספרה להם קורותי, אשר אדרה כל שנותי, כי הם ידעו הסוד הנעלם, נלגל הוא שהזור בעולם, וינחמוני בהכמתם הנעימה, מימים ימימה, וילמדוני מוסרם הקרמוני, ואהיה אצלו אמון, ואלך אליהם והנה כל אחד ידרוש, שחוק וקלות ראש, ואומנותם תורתם, כי טח מהשכיל לבותם, ולא ידעו להתהלך בנתיב התבונה, כי תהיה אלמנה, ואקרא למקום ההוא שטנה, עד בואי לארץ רפאים שדה העמלקי, כי כל שלחנם מלא קיא, ואדבר עמהם ידיעתי, ואז לסוף דעתם ירדתי, כי לא יחפצו בתמימות, ותקרב נפשי למות, ואתפלל אל קדושי, קח נא את נפשי מאחר שהחכמה שבה לכסלות והמבקשה וישלל, לשחוק אמרתי מהולל, והלא המדבר ברוחך הפליג במהלליה, והחכמה תחיה בעליה, והנה מיום חשקי בה מאסוני, תכלית שנאה שנואני, ואם את עושה הרגני נא, ואל אלך למשל ולשנינה, ובהפצירי בו הרפני, וישלח את ידו ויגע על לשוני, ויאמר לי לך אל ארץ אחרת ותתנהם ושם תאכל לחם, ואלך משם כאשר צויתי ותמיד אלהי לנגדי שויתי ואפגע באיש חמודות, מדובר נכבדות, נטע נעמן בכל נאמן, וישאל ממני שאלות עמוקות בצדק ובמשפט מהויות רצופות ברצפי אהבה, כמה וכמה טובה. ידעיה שמו המושכל בכל כדרדע וכלכל, ועשה לו משבל עליון רתוק, ותהי בפי כדבש למתוק, ושאלותיו הברתים במחברת לכבוד ולתפארת, ומרוב חשקי בה קראתיה אגרת התשובה. כי כנלגל חמה בזהוריה מברקת אודם פטרה וברקת, ואשיב התשובות מספרי קדמוני הנגשים אל ה', ועל כל השאלה השבתי התשובה הראויה להראות העמים והשרים את יפיה, אף כי ערכי אפס תושיה, נאלמתי דומיה, אמנם סמכתי על מאמר האישים במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, ומריצות זה המאמר נצחני, והי שלחני, ויאמר לי השב תשובות על השאלות הבהרים כי כלם ישרים, וזכור דברי המשורר לפני, עת לעשות לה', ואף כי לבך קשה, מחשבה טובה אני מצרפה למעשה, כי השעה לעמי כך הצריכם, וידעו כי נביא היה בתוכם, ואען ואומר אנא אלהי השלם חסרוני, והספק צרכי, כי נער אנכי, ושרדות הזמן הבהילוני, וביון מצולה הטביעוני, נצחוני בני נצחוני והלא חכמים גדולים ממני יש להם שהות להתעסק בטבע ובאלהותי, והם ידעו פשר דבר, ולזרות את הבר, ויען ויאמר הלא שכחת מאמר הקדמונים החכמים הרבנים כי בפה הזמן את נצד, כאמרם מתחילין מן הצד, ויכל לדבר עמדי ויאורו עיני, ויעל מעלי ה', ואכתוב

השאלות בציונם ככתבם וכלשונם ואתנה לבי להשיב עליהם, וכבוד אלהי ישראל נראה אליהם ושכלי על חמרי התנבר, וישם בפי דבר, ואף גם זאת אני משביע לכל מעיין בתשובתי להעביר על שגיאותי, ואם נה יעשה אבשר אליו כי הנה ה' נצב עליו, ויזכהו לחסות בצלו ולבקר בהיכלו:

יחידתי תעופף מכלובה   להתלונן באהל החשובה
ובקשת מפני יוצרה להשיב   דבר יושר באגרת תשובה.

א. מלפני כבוד אדונינו, זוהר מדעינו, פאר לראשינו אשר אין נמצא ערך לערכו, ויהי בשלם סכן, בידו לקח רצפי המזבה, וכעוף בשחקים פורה, ונתלבש בלבוש העליונים, ברחשו בסודות הצפונים, ויבן אליו ציונים, ויען בסולמות הגבוהים, אל עדן גן אלהים, כי הוא והשכלים הנפרדים, היו לאחדים, על כן כל צפון ממנו לא נתעלם, וכיון פתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלים. מרגוע ליעפים ימציא, ותעלומה לאור יוציא, וישמע את הקול מבתי ליואי פנו מקום לבר לואי, גייתו באדמה ונשמתו דבוקה במקורו תחת כל השמים ישרהו באורו העמיק ולא צלל בים התבונה, מה רב טובו הצפונה, גייתו תשוב אל האדמה כבראשונה, ונקה האיש מעון והאשה היא תשא את עונה, ובהעמיקו העלו עמו את השק שלמה וכל החשקים הנאים, אבני שהם ואבני מלאים, והבהיר בשחקים גלחו את סודיו העתיקים על כן עליך אשורר כי תשתרר עלינו גם השתרר, ולבי בווהרך ינוצץ זיו ואור תמציא מנוחה את חלושי הרעת ואת אשר לא ראו אור חבלים נפלו לי בנעימים והיו עלי לחמלה לובש לבוש פנחס קרבה אל נפשי נאלה, ובכל הארץ זאת מודעת, כי שכלך שלם בלי מגרעת, ואתה אדוני חרבך אל נפשי תנש בבית אלהים נהלך ברנש, והגיה מחשבי רעיוני ותנחמני ונשמתך תביניני בשאלות ולהשיב תשובתם, הזמן לא תאריך, תורה היא וללמוד אני צריך:

תשובה. מאחר שהזמן גזר דודיו, והקים את גדודיו לשלול כל מאויי השכלי בארצות החיים והשתומם חושקי עולם הנצחי גם הוא מרי שיחי ובאמת על הזמן הזה התנבאו בעלי ההווה באומרם סופרים בווייה אם יאמר על איש אשר שכלו בשכל מושך פתך פת כותי ויין נסך, ויגורו אומר על רודף אחר מדה טובה, אין לו חלק לעולם הבא, על כן הדלה חכמה מאומתנו ונתארך גלותנו ונשאיר בעיר שמה על אחת כמה וכמה, כי החכמים בעיניהם קוראים על הפילוסופים בכמה מיני גדופים מן הרמתים צופים, וכראותי כל הרעה הזאת, נתתי את לבי שלא להתבנות, שלא לדבר בתושיה, אף כי כוונתי לפני בוראי רצויה, ואבנה אלה הבתים עליהם ועל כיוצא בהם:

לבני גם קרבי יהמיון, והמיתם הכי לעד חוקים.
עלי שמעי להרפתי בכל יום, והכמתי קראה נוקים.
והיא נאוה ומרחקת נוקים, מרצצת ידיעות כבזקים.
ומלבשת לבוש החן וכבוד, עלי גרון מקשרת ענקים.
פתיל שני בפניה תשוה, להרחיב את לבבות החשוקים.
והיודעה ומכירה לעולם יסודיה בתוך לבו יצוקים:

והשם יודע כי בראותי שאלותיך נבהלו מועצותי (אצ"ל עצמותי), כי יתחמץ לבבי

וכליותי כי אמרתי אולי יכירו בני העמונים ושיחת דבריך הנעימים, והיה לאהזו במצוה העתיקה, סמא דכורא משתוקא, ועל שהכרתי כך כי תבער באש המושכל, והסנה איננו אוכל, על כן נעניתי מרצוני גם לשוני נתלשטה בסבתך להשיב על שאלותיך אף כי המה נצחות והכמה ישימו בטוחות, ובאמת על כמותך אמרו מטעי נעמנים מאבן השאובה שאלת החכם חצי תשובה, והנני כותב לך תורף שאלותיך ואחר אישית תשובותיך.

ב. שאלה. הודיעני איך נודעו ונתפרסמו החכמות בעולם כגון טבעי בעלי חיים ותולדותם ומי ירד במצולות וראה שאיפמרא ביום הולדו ימות ומי עלה שמים וראה כמות הגלגלים ועצמותם ואם תאמר הנביא ידעם ופרסמם והרי מבלתי ציורם לא יתנבא ואם תאמר אדם הראשון נברא בשלמות העליון ונתלבש במלבוש מלאך ויורד שכלו לעמקי הים והעלהו לרום רקיעא מי יתן ידעתי מי למדרו מאחר שאחר לא קדמהו, לבר אם תשיבני שהחכמה היא טבע מוטבע בנפש האנושית מתחלת ברייתה ואז אשאלך ומה סבה בחלוק הדעות כי זה אומר בכה וזה אומר בכה וכבר הודיעונו הקדמונים שהטבע לא ישנה בפעולתו מצד עצמו ואנו רואים שכל הסברות שנאמרו בארסטו עד אבן רשד לא ראי זה כראי זה, בלי צד שוה ואין לך שניאה גדולה מזו ואתה אדוני האורה עיני פן אישן המות: **תשובה.** שאלתך אדוני אחי מאד נצחת ומי יבא עד תכונתה לבר איש חכם אשר לא יסורו האורים מעל השנו והוא מלך בן מלך ומי אני שאוכל להשיבך תשובה נצחת כי היוגנים הקיפוני עד שנשארתי כלי ריקם שאינו מחזיק אמנם ידעתי כי מרוב ענוותנותך תעביר ותכסה על שגיאותי אם אחטא בכונת תשובותי על שאלתך הנעימה, דע כי הקדמונים העידו בחבורי חכמתם שהמציאות כלו קשור באיש אחד קצתו עם קצתו ואף כי נתרבו חלקיו כלם ישובו לבורא אחד כי האחד ברא אחד. והעד התורני היא הקאת הארץ ליושביה למבין ומאחר שהוא כן יתחייב שישפיעו מן הבורא יתי שלמות רבים ונכבדים והוא מציאות השכלים הנפרדים העומדים לפניו להכיר אלהותו ולספר בכל מקומות ממשלתו והשכלים הם העושים דברו ומשפיעים שפע חסד על הגלגל והגלגלים על השפלים עד שישלם השלמות בשלמות הגמור מיתוש קטן עד קרני ראם והגלגלים בתנועתם תשוקתם ימוגו היסודות ויתילדו ברואים משונים זה מזה ואפשר מהמוגותם ויצאו בריה זכה נקיה בחומרה עד שתוכן לקבלת שפע אלהי ושירבק נפשו למעלה בצעירו המציאות בכחו היקרה כאשר רמו בן סירא המכונה בשם יהיאל בן עזריאל כי כונת חבורו היתה לרמוז על הענין הזה והוא כי מן האיפשר הוא שמהתמוגות היסודות יולד בריה נקיה שתוכל להגיע בשכלה עד הסבה הראשונה, וגם כמו חשך הרואה תשקף ותחזה נער זך ומשכיל בכל מדע מעצמו מבלתי שילמדוהו יצייר ציורים רוחניים ופתח פיתוחים שמבחיילים הלכות והסבה הוא זכות מוחו וברות לבו ובזה איפשר הוא ויכול שיהיה אדם הראשון בלי ספק כי התמדת הויכוח ישוב כמו טבע. ומה שאמרת אם כן מה סבת חלוק הסברות הואיל והטבע אינו שוה בפעולתו דע כי זה יארע מצד עכירות החומר אשר הוא המסך הגדול עד שיסכב חלוק הסברות ויעשו חלוקים בלתי אמתיים, כאשר תמצא לדחיל אומרים משרבו תלמודי הלל ושמאי לא שמשו כל צרכן נעשית התורה כשתי התורות וכו', אמנם ברי הלכות אשר נתלבוש בלבוש האמור עלו בסלם מחשבותם ויראו

את המלאכים ושיערו מניין הגלגלים כי בטרם עלותם עשו מרכבות מידעת הטבעיות הנגלים והנסתרים בהקשם ענין לענין כי מן הסוגים העליונים יודעו הסוגים שתחתם פרטים, והפרטים בהתחלקם ישונו לסוג הראשון והוא הסוג שאין סוג אחר עליו ובניה שמעה זאת ודקדק דברי היטב אולי יתרצה הבורא לפניך ויענה בשמחה לבך בהבייך תשובתי ודי בזה למשכיל כמון:

ג. **שאלה.** למה אחשוק בחכמה העיונית משאר הילדים אשר כנילי והודיעני הסבה במאם אותה ובחשקי בה:

תשובה. כבר נתפרסם שטבעי האומללים מופלגים כפי שנוי מוגם עד כי תמצא איש שינעם לו באכילת הבצלים ובפת שעורים ויאמר כי אין לרדוף אחר זולתו. ואחר תמצא יקוץ באכילה כזו ויאהב בשר השורים ופת חמים ולא יהפין לרדוף אחר מאכל אחר, ואחר מי שכל זה לאפס ותוהו נחשבו לו ואינו אוכל כי אם בשר כבש, ואחר מי שהוא מעולה יותר מן הראשונים ויבו בעיניו כל זה אלא שיאכל בשר כבש ועופות רוקח מרקחת המוככת המדע. ולדונמא זו תמצא שהעולם מתחלק כי בעלי הבצלים הם בעלי ידיעת האומנות כגון העבדנים והרצענים והצבעים המדמים בנפשותיהם כי העולם קיים בעבורם, והאוכלים בשר השורים הם הפרשים ובעלי הזרוע הרודים על כל בעלי הבצלים, והאוכלים בשר כבש הם סגולת ההמון שהם בעלי ידיעת הנימוסים בנימוסים בתקן חברת בני אדם קצתם עם קצתם ובהתעסק במצות התורניות, הם העיקר בלי ספק אמנם אינן תכלית, והאוכלים העופות עם בשר הכבש ברקחת הבשמים הם בעלי חכמת העיון התופסים כל העניינים על כוונתם שלא יצטנו וישקט רתיחתם עד בואם אל שערי העיון העליון, ואם תשאל מאין נסתייע לקנות הרצון הזה משאר בני גילנו זהו כפי הכנת מוגו וזכות מוהו כאשר זכרנו, כאשר תמצא בני המלכים שמאליהם מתעוררים למרוד המלכיות ולרכוב על סוסים ולפור הון, וממה שתצטרך לדעת כי אינו מכת האופשרות לשום אדם המתעסק בכל מיני החכמות שיבחק בהם עד הקצה האחרון כמו המתעסק בחכמה יחידה, כי השפע האלהי יצטרך להפיצו על עניינים רבים ולכל אחת ואחת יגיע חלק קטן מה שאין כן בלומד חכמה יחידה, ועל כן יאמם בחכמה שהיא זולת חכמתו לפי שכבר נראה לתלפיות ואי אפשר ליהרם בבנינו פתע פתאום ויראה כי כווננו לזה ז"ל באמרם, אין אדם למד תורה אלא ממקום שהפין וזה מוכן למשכיל לא לגם הצולל כעופרת במים:

ד. **שאלה.** תודיעני כמות מיני הויכוח ואופניהם ואי זהו הויכוח הנאה ואי זהו המגונה:

תשובה. מיני הויכוח הן ד' ואלה שמותם, נסיוני, נצוחי, ומתוחבל, ותלמודי, ופירושה הוא, כי הנסיוני הוא הויכוח המוכב בנסיון שיתוכח לנסותו אם יודע אם לאו, ויעשה לו הקשים בלתי אמתיים לראות הויכוח לפרקם כגון שיעשה הקש מקטנה שוללת או מגדולה מחייבת או שיעשה בהטעאה בלתי נשמרת מטעיותיה או שיכללה מינין תחת הסוג שאינן מסוג זה, וכל זה לנסותו ולעמוד עד שפת ידיעתו וזה הויכוח הנקרא נסיוני. והנצוחי הוא שמכיר בו שהוא חכם ויתוכח עמו כדי לנצחו ולהחליש דבריו ויסתייע בכל מה שיוכל בין הטעאה בין הקש פרוץ חומה בין ממוקף חומה כדי שיוכל להחליש דברי הבריו וזהו הקש נצוחי. והמתוחבל הוא הגונב דעת הבריו מצד שמכיר בו שהוא יודע ענין אחד

ומתכייש לומר לו שילמדנו אותו ענין, ועל כן יצטרך להתעולל עלילות שזוכה להביא אותו ענין בתשובתו ומראה לו שקודם בואו ידעו וזהו ויכוח מתוחבל. והתלמודי הוא כגון תלמיד הוישב לפני רבו שמקשה לו קושיות שנראין כעין ויכוחים כדי ללמד ממנו דברים חדשים, והרב יקשה ג"כ כדי לחדדו ולזרוזו, והויכוח הנאה הוא להתוכח בעניני החכמות בלתי אומניות, והמנונה הוא התוכחו הוא באמונה כי לעולם לא יודו זה לזה האמת וזה כלו מוכן למשכיל כמוד:

ה. **שאלה.** הודיעני למה נקרא מנין שבעה השבון שלם יותר משאר הבירוי: **תשובה.** דע כי נקרא שלם בעבור שיש תחתיו כל המינים העגוליים והם אחד וחמשה וששה ושלימותם הוא שלא יתהפכו מגדרם לעולם ואם תאמר הרי אחד עשר שיש תחתיו עשר שג"כ אינו מחליף מקומו, דע כי אינו כל כך שאין תחתיו שלשה כמו בשבעה, ועוד שאחד עשר אין לו רוחב ובשבעה בעשיריותיו יש לו אורך ורוחב וזה ידוע:

ו. **שאלה.** הפילוסופים אמרו שכדור הארץ עומד באמצע ונשיבת הגלגלים למטה, ואתה אדוני חוקני ואמצני והסירה פחד מלכבי:

תשובה. הנני מאמין לבכך והסירותי מחלה מקרבך. דע כי כבר קם והודה הכם שהמרכז הוא מקומה הטבעי והיא עומדת בלי נשיבת גלגל, וא"ת תפול זה לא יצטייר בלבך כי כל כך הוא אומרך תפול כמו תפרח למעלה, וא"ת היה לה לרדת יותר למקום עמוד מהמרכז דע כי אין בכדור יותר הרחק מן המרכז, והראיה על זה הוא אם תעגיל עגולה אשית ותכנים העקרב בתוכה ותראהו הלוועים אינו מוצא מקום רחוק יותר מהמרכז והנך מוזק:

ז. **שאלה.** המשל לי משל במה שאוכל לצייר ברעיוני רוחנות ענין הנפש וכחותיה ושיכול העשר חקירות שעשה אריסטו עליה בלתי אריכות:

תשובה. מהמעיון ומוזהר הכאת ניצוץ השמש תקח משל קרוב לראייה והוא כי השמש מאציל אור על כל העולם ובסובתו נראין גווני העולם ומוציא העניינים לרדי פעולתם ובסיבתו מראין צורתן ומחותן כי מבלתו יועלמו מעיני כל הי וככה הוא השכל הפועל הקרוב לאישים מאציל ומנוצץ והרי חכמה על העולם והם זהרי הכחות היקרות ולפי שהשמש הוא גשמי מניה מחשבי הנשמיים והשכל ג"כ לפי פשיטותו מאיר אפלת הנפשות וילמוד סתום מן המפורש והנפש בלי ספק היא זהורית וניצוצית מן הצורה הנבדלת מתפלשת בחמרים בפילוש רוחני ומעמידן על מכוון וכמו שאור השמש מתנועע מבלי שינוי כן הנפש מתנועעת מבלי שנוי וכמו שהאור הוא בלתי מתחלקת ומתחלקת מצד חילוק החמרים כן הנפש יחידה ומתחלקת מצד כליה, ועל כן אומרים חלקי הנפש לא שהיא מתחלקת, והראיה הדמונית על שהנפש אחת אף כי פעולותיה מתחלקות הוא חמימות האש שהוא מלבין ומשחיר ומקשה ומרכך מבלי שישתנה ואם כדבר גשמי כן כ"ש ברוחני והשמש מברקת בבריקותיה ויראה כאלו הוא בתוך המעיין כן הנפש מתברקת ומתפלשת בנף ויראה כאלו הוא בתוכו, ועל דרך האמת אינה בתוכו כי בפשוט לא יצויר הוין תוך, וכמו שהשמש בבריקותיה על המים הזכים תעשה רשומה בכתלים מבלתי שתחסר היא בעצמה כן הנפש מתברקת על החמרים המווקקים ומאצילים מזיום וזהו סוד כלי מלא מחזיק ונתנית ההוד, וכמו שאין השמש מאיר העניינים בשוה כי אם לפי תוכן המרם כן הנפש לא תושפע על הכל בשוה

כי אם כפי מתכונת הגוף (החומר) המקבלה, ועל כן תמצא שהכלים המלוטשים יאירו הרבה בניצוץ השמש עד שאי אפשר לשוף העין בהם והמעלין הלודה אינן כן כי אפילו שיברק עליהם השמש לא יאירו לבד שיתראה חמרם, כן הוא ענין הנפש לא תאיר מהשכי החמר בחסרון נקיותו לבד שתראה מהותו וזוהו הציור ג"כ יתבאר לך הענין הנפלא שהוא השארות הנצחי והוא כי כמו שהאור השמשי מתפשל בנופים וכשהם נעדרים חוזר למקומו בלי חסרון כן הקש בעצמו בנפש, וכמה נתבלבלו הפילוסופים בענייניו עד שאבונצר אל פארבי נזר אומר שהוא כהבלי הטפשות. אמנם ידעתי כי לא יתקבל זה הרמיון הכולל העשר הקירות לפני המתנאים בסברתם כי יאמרו והלא כל ספרי החכם לא יכלו לעמוד במופתיהם על אמתת ענייניו עד שאני אעמוד עליו בדמיון, ובאמת אמרו כי הכל ענין דמיוני, אני אשיבם מלים ואת רעיהם עם כי ידוע כי הפילוסופים הביאו דמיונים בענינים האלהיים כדי לקרב הענין אל הרעיון לפי שהם מסולקים מן הגדר ההקשי על כן ציירו בנבליהם ובתחבולותם להביא דמיונים על ידיעותם כאשר אמר החכם ונכון תחבולות יקנה, ואמר ישמע-הכם ויוסף לקח וגם רבינו המורה בפירוקן מה שנתקשה לו השתנות ענייני המציאות הביא ראיה מהאש שהוא משתנה בפעולותיו אף כי אינו משתנה בעצמו, ואתה רעי אלופי ומיודעי אשר דפקתני בשאלותיך תבחר ותקרב הענין הנאה אליך:

ח. שאלה. ילמדני גאוני מאור לעיני ומניה חשכי ענין שנפלא ממני ואני תמה, איך שום משכיל לא עלה על לבו להתבונן ולעמוד על אמתתו. אבוקר אט וגאלינום הברו ועשו ספרים רבים במלאכת הרפואה על פי נסיונם עמדו על אמתות סגולת הצמחים ומעלותם ויאמרו בחיבוריהם שלכאב פלוני יועיל צמח וסם פלוני והחכם בטלמיוס והנמשכים אחריו מבעלי האיציטנינות אמרו בחבוריהם במשפטי כוכביהם שכשישלוט כוכב פלוני יהיה דבר בארץ ויתגרו חירום ומלאמות:

התשובה. דע לך העוקר הרים כי אדונך מסיני בא ויפיע מאפלתך באורו ובנתים תדע כי הקדמונים אמרו שהכחות השכליות קשורות בעליונות ובמקום שימצא התנועה ימצאו החיים והחכמים בראותם עוצמת ממשלת הגלגלים על השפלים המתיקן עצה ובאו להם במיטב עיונם וגורו שבשילוד איש במול פלוני יהיה רצון ושופך דמים וכשישלוט עש וכימה יולדו תחלואים רעים בבעלי חיים, והחכמים שנבהקו במלאכת הרפואות עיינו ג"כ בסגולת הצמחים ואיזה צמח היא אהובת מכוכב פלוני המולדת כאבים וחלאים הפלוניים, ואיזה צמח היא הפכית לכוכב עש וכימה שינצחום בכחידם וכתבו כי לכאב פלוני יועיל צמח פלוני ומבלתו לא יתרפא, ומן האפשרות הוא ג"כ שהרופא יוסכל בצורתו לרפאת החולים מבלי ידיעה כאשר נמצא אנשים שהוקן ראייתם שמה היוק והרי לך ששניהם כאחד אמתיים ולפי דעתי של זה כווננו רז"ל באמרם מאי דכתיב רעים ונאמנים וכיארזו רעים בביאתן ונאמנין בשליחותן כי כשהקב"ה משלחם אומר להם לכו אל איש פלוני ולא תצאו ממנו אלא על יד פלוני ועל ידי סם פלוני ודי לך בזה:

ט. שאלה. מפני מה צוו חכמי הרופאים לאכול המאכלים הקרים בימי הקיץ כיון שהחום הטבעי הוא מבחוץ כי אין חום במה שיתעבל ויותר מן הנאות היה לאוכלם בחורף שהחום הוא כנוס בפנים והחמים בקיץ כדי שיהממו האצטומכא הואיל ואין בו חום:

תשובה. דע כי שאלתי על זאת השאלה ב' תשובות ואתה תבחר לך איזה מהם שתצטרך. יש שאמרו שהרופאים אומרים שהחולאים מתרפאים בהפניהן והבריאים צריכין דומיהן ומאחר שהוא קר צריך שיאכל מאכל קר, ואחרים מאנו זה ואמרו כי החום הטבעי הוא בימי הקיץ עצומה עד מאד ולרוב עצמותה מתפשטת לחוץ לבלתי ישרוף הגוף וראייתם על זה הוא כי כל שטח הגוף מרגיש חום גדול וכדי לשכך חומה צריך לאכול מאכל קר כדי שתתקווין ותחלש. אמנם בחורף אעפ"י שהחום הוא כגוס לפנים אינה כל כך עצומה ואינה פועלת בשלימות והראייה הוא שכל הגוף ימצא קר לבר מה שבפנים וכל זה הוא לפי שאין בכהה לחמם כל הגוף ועל כן צריך לאכול מאכלים חמים כמה שייסעוה בפעולתה: **י.** **שאלה.** הודיעני למה אמרו חכמי הטבע שהירוק מהנה העינים ובשאר הגוונים אינו כן כי בלטישת העין בהן יראה כל הדברים כעין הגוון ההוא וגם מכהין העינים:

תשובה. דע שחכמי הטבע נחלקו בענין החוש והמוחש איזה מהם גורם הראיון. יש אמרו שחוש העין מתפור ויוצא לחוץ ולוקח תבנית הדבר ומכניסה לפנים. ואחרים אומרים כי המוחש הוא הנרשם במרכז העין וישאר בו רשום בעור שיכה במוחש ניצוץ השמש שהוא סבת הראות. ואמרו כי בהיות המוחש חזק בלבינות מופלג תלאה העין בהסתכלו בו כי אין בכחו לסבלו לפי שאין בו כל כך רטיבות לסבול משא כבד ואם ירבה ללשוש בו לא יוכל להביט אחר כן מה שהיה בכחו לראות מקודם לכן. והביאו משל בזה מאיש אחד שיש בכחו לשאת עשרים ככרים על כתיפו ולא יוכל לשאת יותר אם תוסף עליו אוקיא יותר ממה שיש ביכלתו לשאת אחר כן לא יוכל לשאת העשרים לפי שכחו תיש ביתרון האוקיא שהכריח עצמו לשאת, וככה הוא חוש הראות שאם תכריח חוץ ראותך להציץ בפתוחים דקים ובדברים מלובנים או שהוריים בהפלגה ילאה ראותך בלי ספק. אמנם הירוק הוא מורכב משניהם ר"ל מלובן ושחרות כי המים לא יוכלו לפעול פעולתם לגמרי מפני שהעפר יעכבם. וכ"כ העפר שהמים יעכבוהם על כן יחוב עליהם שיפעלו פעולה ממוצעת והוא הירקות ועל כן יהנה בו חוש העין: **יא.** **שאלה.** מפני מה הישועה שבאוזן מרה כי תועלתה כבר ידעתי והוא כדי שלא יכנסו בו רמשים אבל הסבה אצטרך לדעת כי לא מצאתי מי שיתן לי סבה מעולם:

תשובה. דע שאיכות האזנים הוא חום ויבש אעפ"י שהם רטובים על כן על יהיה מותרם מרכי החום והיובש מוליד קרירות כאשר נתפרסם בטעם המלחש שנוטה מעט למרירות וגם ממוקרהי הירוקה שכל מה שטועמים הוא מר והמותר הוא לרוע מהמותר, וא"ת והלא מוחי העצמות שהם מותרם והם מעולים ממנו, דע כי זה הוא מפני ב' סבות והם כי ידוע שהעצם קר ויבש ואינו יכול לקבל מזון מבהוץ על כן הכיז לו הטבע מזון מבפנים קרובה לעצמות מושעמת משאר בשר הגוף והשנית שאם היה טפל לו לא היה מתפרנס ממנו וגם לא היה יכול לזון מבהוץ היה נשאר קרה מכאן ומכאן על כן נתעלה ממנו: **יב.** **שאלה.** דע ששאלוני אנשים נכבדים ורבים מעמי הארץ המתיהדים המורגלים בענוי נפשותיהם מדוע ירגישוהו בקיץ (יותר) מבהורף ואתה הודיעני להשיב לשולחי דבר הואיל ואתא לידן:

התשובה. הנני מודיעך להשיב אמרים לשולחך אמור אליהם אם יאמינו בך ואני ידעתי כי לא יבינוהו, ולכן היתה שתיקתם טובה ומהודרת. דע כי נוף האדם בימות הקיץ הוא חם ויבש ואין בו לחות שתשאף האיצטומכא בהתחכר המזון ועל כן יזיק לה הצום ויחלישה בהעדר הלחות אמנם בחורף שהוא קר ולה אעפ"י שיתענה יזון האיצטומכא בשאיפתה אותן הלחות, ולכן לא יקיץ בתעניות. ודע שהחום הטבעי מתפשט לחוץ בימי הקיץ לפי שכל העולם הוא חם ולכן יוצאה מאפריגנה לשממה בדומה לה כי הוא מועטת וצריכה שלימות מזולתה כאשר תראה במוחש, שאם תדליק מדורה גדולה ותדליק אצלה מדורה קטנה תעבור הלהב שבקטנה אל הגדולה והיו לאחדים והיא לפי שמבקשת מילוי לזולתה, אבל בימות הגשמים שהאוויר הוא מתקרר בסבת נטיית השמש לצד צפון היא נכנסת לפנים ובורחת מהפכה, ואני יודע כי אפי' שתחזיר להם מאה פעמים לא ישכילוהו כי אין חלק להם בכינה:

יג. **שאלה.** מדוע העיון יהליש הנוף יותר ממשא כבוד ומה הסבה בזה:
תשובה. דע שחכמי המחקר על אי זה מהם הוא ראש החושים כי אריסטו ומפרשי ספריו כלם הסכימו על שהלב הוא התהלת הרגשים כלם. וגאליגוס הרופא רואה שהמוח הוא שר על כלם, ואחר כן באו חכמים מהאחרונים והסכימו כסיבות אריסטו ומפרשי ספריו ומאחר שהוסכם שמן הלב יבואו כל הרגשים והרעיונות והמחשבות אחר כן המחשב בעניינים הדקיים האלהיים בשקידה עצומה ייעף לבבו ובעייפותו ילאו כל האיברים כי כאשר יפול המלך ימותו כל חיילותיו בעד כי אין להם מנהיג שינהיגם ונשארים נכובים:

יד. **שאלה.** הודיעני אמיתת הענין שאני מוצא לרוב בעלי העיון שכלל השפלים עניניהם מקרים למה שיודמן ואינם מושגחים ומה היא כוונתך בו:
התשובה. דע כי זה הוא אחד מן הענינים אשר נבוכו בו רבים ויצאו מקו היושר וכ"ש בראותם בדברי ארסטו שהשגחתו ית' תכלה עד לגלגל הירח, אמנם כוונתי בשאלה זו הוא מה שאומר לך, דע שכבר נתאמת ונתפרסם אצל יודעי האמת שהבורא ית' מושלם בשלימות הגמור ואין שום דבר שיתוסף עליו כי בדיעת עצמו ידע הכל וכמו שהוא שלם הפעולות שיתחייבו ממנו יושלמו ויוסדרו ויתישרו בלי נטות, ואל תשיבני בראותך טובה לרשעים וטרידות לצדיקים כי אלו הסודות אין כח בדעת האנושי להשיגם על אמיתתן כי הן מכלל ספרי התורה אשר נסגרו בעדם שערי ההקש כאשר מפורש ביד נביאו כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, ואולי ינקפך לבך אל ידיעת ההגברים החזיים בככבים ביודעם כשלוך איש והצלחתו שמוה נראה שהכל בהם, אשיבך מלין ממה שכבר ביאר ראש הפילוסופים שהגלגלים הם מטבע יסוד חמישי וגם הם ספיריים זכים בלא שום איכות מהנמצאים אצלנו אלא פשוטים בערך לנו ותשווקתם למה של מעלה מהם ואינן מתבוננים בתנועתם להועיל לזולתם, אמנם כל כך הוא השפע הנאצל עליהם שמאצילים ממנו על השפלים לא בחיוב כי מה שאינו מצוי בהקם אי אפשר להם להורות בו, ועתה תשאל מי הביאם לענין זה, דע בטלמיוס כתב כי בזמן הקדום באו ממשיכילי האומות וסמכו מתקופה אחת מהתקופות השמשיות וכתבו כל החרושים שנתחדשו באותה שנה עד שובו לנקודתו וזה העיון נתארך כמו מאתים שנה עד שקמו אנשים וכתבום על דרך חיוב ואמרו

כי בהיות השמש במעלה רביעית יתחייב שיתחדש ענין פלוני ומכאן יש לך להכדיש באומר שהכוכב הוא המחייבו ואם תשיבני ממאמרם ז"ל דילמא מזליה גרם ליה ובמולא תליא מילתא כאשר הביאו ראייה מר' הנינא בן דוסא שהיה יחיד ולא היה משיג לככר לחם ושהיו תמחים עליו וגם בקשו חבירו עליו רחמים ויצתה בת קול ואמרה תרצו שאחריב עולמי ויראה כי (א) אפשר למערכת להשתנות. ומכל זה נראה כי הכל תלוי במול, כי אני אומר כי אי אפשר שיהיה בהתחייבות המערכת כי אם במשפט אלהי (ע') בנוספות אחר סוף האגרת) לא כפי המערכת בשום פנים ומה נתיפה מאמרם זה על ג' דברים העולם עומד על הדין ופירש הצרפתי כמתנבא לפי שהדין עומד ברומו של עולם, וגם יש לך לעיין במאמרם ז"ל בפרק ראשון משחיטת חולין אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריוס עליו מלמעלה שני מהו מצעדי גבר כוננו ומשמעות מלמעלה הוא למעלה מן הטבע כאמרם אין למעלה לא עמידה, ומכל זה יש הוכחה שהכל נמשך אחר הכונה האלהית. ומה שכתב המימוני בענין התלאות שיבואו על הצדיקים בעוה"ז שהוא לפי גודל השתדלותו להרבך בשפע האלהי וכפי שעור שכלו תהיה ההשגחה עליו, בזה הותר הספק, אמנם האלהים עשה שיוראו מלפניו, ועדין כי תחלת התורה אמרה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, והתום הצור תמים פעלו וגו'. ועד הנה נמשך עיונינו בהתרת זה הספק ודי למשכיל כמוך:

טו. שאלה. מה נראה לך מהכונות הפילוסופיות שהתכלית שיש לו לאדם להשתדל כדי להרויח גמול העליון הוא ידיעתו ית' וזולתו נחשב לאפס ונראה שכונת בעלי התלמוד הוא הפך זה כי לפי מה שנראה מדבריהם הוא כי אפי" לא ישתדל בעשיית המצוות כתקנם בזה ריוח עולמו ואינו צריך לידועה אחרת ונמצא בדבריהם ז"ל ראיתי בני עלייה והם מועטים ואתה העמידני על בוריין של דברים:

תשובה. דע כי אין הבדל ביניהם וזלתי כי אלו דברו על דברת ההמון כמו שעשתה התורה, אמנם הפילוסופיאה תכליתיה הקצוית לקבל הכל דרך מופתים ולא תחפוץ מוולתו, אבל באמת המצוות הם סלם לעלות למעלה מזה העולם כי שם עלו שבטים שבטי יה והן בני העלייה ושניהם אוהבים ויחדו יהיו תמים וטובים:

טז. שאלה. מה היא כונתך בדברי פילוסופינו באמרם התחיה שבה לנפש לא לגוף ואני מוצא פסוקים מוכיחים על תחיית הגופים כמאמר נבלתי יקומון הקיצו ורגנו שוכני עפר ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו והודיעני עם מי אתה נוטה:

תשובה. תמיה אני עליך על שאלך ממני כונת לבבי וידעתי שכל אחד מישראל יש להאמין בתורה ובדברי רז"ל וגם רמז"ל כתב בפרק עשירי מסנהדרין במה שתוכל להבחין שאמונת תחיית המתים היא עקר מעקרי התורה. אמנם חשקך הרהיבני ורצוני הניעני לכל השיבך ריקם. דע כי אמרו ז"ל כי הכלה בהמצאה שלימה היא רדיפה לשוב לבית אביה ומתאחרת את עמה ואת אלהיה ורבה העוובה בקרב הארץ על ארבעת רבעיה, ועוד בה עשיריה ושבה לאיתניה והיתה סחרה ואתננה קדש לה' והמבין יבין מדעתו:

יז. שאלה. רבינו הגדול פתח חיבורו הגדול הנודע במשנה תורה יסוד היסודות

ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי מה ר"ל שם, כי מלת שם מורה על מקום ומצינו שבא עליו מופת לבלתי יתקומם:

תשובה. דע כי מלת שם אינה מורה על מקום כי אם על השכל כמו שאמר ושם ינוחי יגיעי כח, ורצה לומר החכם שיש לו מציאות בשכל מחמת המופתים השכליים המעמידים עליו:

יח. שאלה. הרב הגדול כתב אלו הן המינים האומר שאין שם רבון אבל הוא גוף ובעל תמונה. א"כ מה ראתה התורה להגשימו באומרה עיני ה' רגלי ה' אצבע אלהים, ויתעצב אל לבו, ופתחה פתח לעולם להפקר. ואל תשיכני במאמרם דברה תורה כלשון בני אדם, שאם כן למה נקרא מין שאין כל אדם זוכה לדעת חכמה כדי שיוהר:

תשובה. כבר הרגשתי בשאלה ולא מצאתי מרגיש בה, וחברירנו שהושאלה אינו מכת מביני האלהות. אמנם אני הנחתים לנוכח ואכתוב בה ענין זה מפני יראתי אולי אשא עליה והנה אתה יצאת ראשון ולך משפט הגאולה. דע כי בכל הענין שסיפרה בו התורה בהגשמת האלוהי ית' תשובתו בצדו כאמרו כי לא ראייתם כל תמונה, ואל מי תרמיון אל, והנביא צו על אותם האדוקים בע"ז ואומר הוי כל צמא לכו למים ממים האמתיים בעשותכם דמיונים מהבילים לכו למים שהוא אחד מיסודותיו של עולם מה דמות תערכו להם, וכ"ש האלוהי ית' בורא הכל ומרומם על כל, וראה תשובות נצחות על הרחקת ההגשמה. ואמרת מה יועיל בזכרון הכלים הגופניים זהו בעבור הראותך כי יחס הכלים מנועה אצלו כי לא באו כי אם כלשון בני אדם המדמים פעולתו השלימה לפעולתן החסרה ועל זה הוצרך זכרון כלים הללו ויצאה מכללה כאומרה כי לא ראייתם כל תמונה ושאר הענינים המרחיקים גשמותו, ואמרת א"כ למה יקרא מין, דע באמת יש לקראו מין לפי שנמשך אחר ההכרה והניח השרשים כי היה לו לאהזו בענפי הענינים אשר הם כבודו ית' שהוא הרחקת גשמותו ומי שלא חס על כבוד קונו מן הראוי הוא לקראו מין והניח לבו מאביו שבשמים, ודי לך כי דברי התורה עומדות על משמרתם ודברי על מצבתם ודי בתשובה זאת למשכיל כמוך:

יט. שאלה. ר"ל אמרו שטעם תקיעת שופר הוא לערבב השטן, ומורה צדק כתב בפ"ג מהלכות תשובה וזה לשונו עורר ישנים משנתכם והקיצו

מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים האמת בהבלי הזמן ושונים כל שניהם בהבל וריק, וזה יראה שאינו כטעם רז"ל:

תשובה. וכי תימא הוא שיניחו לו מקום להתגדר בו כ"ש כי הכל הוא ענין אחד וטעם אחד ודבריו הן פי' לדבריהם ו"ל כי השטן הוא החומר והבן:

כ. שאלה. מה היתה מונתו של מורה צדק לשום השתופים בתחלת חבורו הנכבד קודם קיום מציאות האל ית' כי יותר מן הראוי היה לקיים מציאותו ית' תחלה בנתיב המופת ולאחר כך יסיר הספקות הנראים מפשטי התורה והנבואות ואז היה בא על יסוד מוסד:

תשובה. יראה לי שלא עיינת בסבות הסתירה וההפך וגם בסוף הקדמתו שאמר ואחרי אלה ההקדמות אתחיל בזכרון השמות אשר אנו צריכין להעיר על אמתת עניניהם המכוונים בכל מקום כפי מה שהוא למען יהיה זה מפתח להכנס במקומות אשר נסגרו בעדם הישערים וכשיפתחו הישערים ההם ויבואו במקומות

ההם יתענגו הנפשות וינעמו העינים וינוחו הגויות מרגום ומעצבם עכ"ל. ואולי ראית ולא הבנת ואני לפע"ד אומר כי רצה לומר כי רוב בני אדם לבנם קשה לבוא בדרכי ההקש המופתי שהיא מקומות שנסגרו בעדם השערים וכשיפתחו במפתח זו ר"ל במלות המשותפות המושאלות והמשלים האלהיים אשר באו בספרי הנבואות לבארם ולהעמידם על מתכונתן ותוסר עליו מבוכתו או יתענגו הנפשות וינעמו העינים ויחשקו ליבנם לפנים משורת הדין ויורנו לקבל המופת בהסירם הדמיון ומתוך זה יבואו להבריל מציאותו ממצאות זולתו, כי לא יתקשו כל כך לדרך בדרכי ההקש המופתי ואז הגויות ינוחו מרגום:

כא. שאלה. אר"ל דבר גדול מעשה מרכבה והביאו מעשה שהוצרך אותו החכם להוציא ארבע מאות חביות של שמן על העמדת פשוטת והוא תימה איך רב זה פירשה על דרך נקלה אעפ"י שכוון להסתיר:

תשובה. ומה שתמהת עליו למה לא תמהת על יונתן בן עוזיאל שבכל כך בדרך נקלה תרגמו אעפ"י שנגלה הסוד האמתי הרב אינו כי אם כמפרש מלות שכן הודיע בספרו. וא"ת כי יונתן לא תרגם כי אם פשטי המקרא בלי גלוי סוד הרי יצתה ב"ק ואמרה מי זה שבא לגלות סתרינו ומי זה שתרגם הסוד האמתי: **כב. שאלה.** מפני מה נאמר ושמי ה' לא נודעתי ולא אמי ובשמי ה' כמו שאמר ובשמו תשבע:

תשובה. זה בא ללמדך שאין שום דבר נוסף על עצמותו ית', שאילו אמר ובשמי היה נראה ששמו מבלעדו לכך ה' ושמי ה' הכל אחד הוא בלי פירוד ומה שאמר ובשמו תשבע הוא לפי מהשבת הנשבע הקוצץ בנטיעות בחשבו ששמו נוסף על עצמו והעד על זה כי לא אמר לא תשא בשם ה' אלהיך לשוא כי אם את שם להעיר על מה שאמרת ודעהו:

כג. שאלה. מה היא כוונתך בביאת הקרבן למקדש ובשחיתו ובשריפתו אם אתה נמשך אחר מורה צדק או אחר מעם בעלי סודיי:

תשובה. דע כי כוונתי היא כי כאשר האדם הוטא כגון בהושקו בעפריות זו התשוקה אינה באה כי אם מצד כוחותיו הבהמיות לא מכחו היקר ר"ל השכלית ובעבור זה נצטוו להביא קרבן בהמה חלף עבירתו שכחותיו ככחותיו ואיננו נבדל ממנו כי אם בכח הדברי בלבד והתורה אמרה ונתת נפש תחת נפש. וכל הכונה היתה להסיר השכלות שוהו סוד קרבן לה' כי התכלית כאלו היתה לעבודתו. ודע כי כפי אומץ התאויות בכני אדם נתיחס בקרבנותיו, כאשר תמצא שהצבור מביאין פר, וכהן משיח ג"כ פר ששלוחו של אדם כמותו, והנשיא שעיר, ועוזאל יוכיח שביארו ז"ל שהוא עז וקשה והוא האמת למכין, אבל בשאר העונות הנקלות הם תורים ובני יונה או עשיריות האיפה. ודע כי איני רצוי מטעמי הקרבנות של מורה צדק ועל סוד ר"א נסמכתי שמענה ואתה דע לך:

כד. שאלה. הודיעני פליאות ענין העקידה ההוה במראה הנבואה מנין לנו זה. אם מויקרא אליו מלאך ה' מן השמים אומר לך כי באתה הנבואה מהמלאך כדי לעכבו מלשחוט את בנו. אמנם העקידה קודם היתה כאשר מצאנו שלפעמים יהיה המעשה במראית העין ויבא הנבואה לעכבו והעד ותשלך את הילד תחת אחד השיחים. ואמר ויקרא מלאך האלהים את הנר קומי שאי את הנער: **תשובה.** דע דאנא קאי כונתך כי אין משם ראיה זולתי מוישב אברהם אל

נערינו ולא הזכיר יצחק כי מזה נראה כי הכל היה במראה הנבואה שאלו היה במראית העין היה לו לומר וישובו ואתה דע לך:

כה. שאלה. מפני מה לא נתברר בתורה גמול העולם העליון כי מצאנו שכל מה שייעדם ית' לישראל לא היה כי אם כבוש הארצות והשלטה על השונאים ונתינת עורף אויביהם ואריכות ימים עולמיים ונתינת שובע בארצות מרבוי כסף וזהב וכשיקציפוהו יהיה הכל בהפך וכל היעודים הללו כי אם בעה"ז ואל השיבני מאמרם ז"ל והארבת ימים לעולם שכלו ארוך כי זה אמת ומקובל הוא אמנם הוא סמך וגם לא מדבריו אביגיל באומרה והיתה נפש אדוני וגו' כי גם זה ברכה היא שהיתה מברכתו שיהיה כל כך עד שיראנו ה' אלהיו נפש אדוניו קלועה בתוך כף הקלע בקליעת הפלשתי וגם לא מויאסף אל עמיו כי אומר לך כי ר"ל כשאר בני עמיו ועוד למה נסתפק קהלת בדבר באמרו ומי יודע, ומה נראה כי לא היה מקובל אצלו שאם לא כן לא יסתפק ועוד הואיל ויש עולם עליון למה השתוקק משה להיים הללו ונדרג על פרידתם הואיל ויש עולם עליון: **התשובה.** שאלה זו נחקרת ועומדת היא מימי קדם ולא יכלו לה, ורבים הללים הפילה כי לא מצאו קורת רוח לנפשותם, במה שישקוט רתיחתם, ותתבלע כל הכמתם כי בעל הכוזר, נתן טעם זה, ושמר מאמר ענינו, כי אינו בלשונו, אמר מאמר מה, התחיל וגם גמר, כי בני המדבר השכילו הצורות השכליות בעודם בגופיות, ואם ככה בעולם ההרגש נשלמו בשלמותם, אף כי אחרי מותם, על כן לא נוקקה התורה להעיד שכלם, כי יש להם שכר הרבה בעמלם, אמנם כאשר נשתבשו הדור עם הבנים, ויפנו אליו עורף ולא פנים, עד שנסתפקו בעולם המופלא, הוצרכו חכמי הדור הנעלה, להזהירם ולהכניס בלבם השובבה, כי יש עולם הבא, כאשר אמר דוד משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וירויין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם, והו העולה מדבריו ומאמרו ערב כלענה, כי אין חלק לו בבניה, ופורץ גדרים, בנותני דברי תורה לשיעורים, והרי שכחו הקשה ערפן, הפסוק הצווה ואת אשר איננו פה, והוציא מהכלל גופו כי לכל מכונה בשם ישראל נתנה התורה, וליהודים היתה אורה, ונתן יתרון לאחרונים ולאחידוד לבן, יותר מלמשה רבן, כי האחרונים ירדו לסוף עמקן והסתכלו בקנקן, ומשה נתעלם ממנו ולא ידע כל זאת, שזמו שמים על זאת, וראייתו נופלת כשיח, כי אמרו כל הנביאים לא נבאו אלא לימות המשיח, ומה רב טובך סופו ממנו נתעלם, באמרם נגד בני אדם וירויין מדשן ביתך הוא הבית הנעמן, אשר נאמר עליו בכל ביתי הוא נאמן. והנביאים לא דמיוהו, כדי שלא יפחיתוהו, ומכל זה אין לו ראייה חזקה וטובה היתה לו השתקיה, אמנם כאשר העמקתי בשאלה זו השכלית, העלית בידי מרגלית. דע כי התורה כוללת עבודת הוא, והוא תדירות היישוב ועבודת הנפש והוא קיום האמונה בבורא, מצד הציור הרוחני והוא לשרידים אשר ה' קורא, והוא כרופא המובהק שנתחייב עליו לבדוק ולעייין במוגי האנשים כדי להשקותם משקה אשר יוכלו שאת ומאכילם מאכל הראוי להם, ולא יוציאם ממוג טבעם פן יזיקום, וככה היא התורה מספרת הספוריים הגשמיים האיפשרים להמון לסבול כי לא יחפצו במה שהוא נעלם מהושיהם ולא בתענוג שאינו מוחש בכלי נפשם, ועל זה יעדס בדוגמתם, והניחם בשנותם, ועבודת הנפש הוא לזככה ולהעלותה מיון המאכלים הגסים המולידים עובי בכלי הנפשות ויחשבו עליה וזה

והדרה מלהשיג השתוקקותה שעל כן צוה החכם היוני הזהרו בכריאות הגופים שהם כלי הנפשות ר"ל שאם הגופים אינם מווכחים יתמנה בהן הנפשות, וזה הונה למכני מדע החוקרים במחקר עונם על סבת מניעות המאכלים והסיני התורני כגון שלא לאכול שקצים ורמשים ויתר המאכלים, א"ת בעבור שיבריאו גופותם הרי שאר העממים האוכלים מהן שהן חזקים כאבן, וא"ת בעבור לזכך כלי נפשם ומה תועלת בזיכה זאת, א"ת בעבור שנתחכם משאר העממים ושנביא עצות מרחוק ולהתעולל עלילות ברשע את אישי העולם הרי כתי' ועשית הטוב והישר והם ז"ל אמרו שאסור לרמות אפילו לגוי, ואז יאמרו כי על ענין יותר נכבד הוזהרו עליו ויעיינו בכל תענוגי העולם וימצאום היצונים מעצמם לפי שהם מעותדים מעצמם, א"כ אין זו התועלת, ואז יודו כי הכונה הנכונה בנתינת מצוה זו להשארות נפשם להדביקה למקור העליון, ואינו מן האיפשר להדביקה כי אם בזיכת כלי נפשם, והכלים לא יודרכו כי אם במדע האלהי בהצעת החכמות השכליות שהן יאלפום ויעוררום להשתוקק לעולם העליון בראותם השמחה בהשיגם שום מדע בעולם הגשמי וכ"ש אחר הפרדם מעל המונע והמסך המבדיל בין הרואים והגראים, וגם יתאמת זה המדע בחקירת סגולת הטבעים ויקח מהם ראיה להשתוקקות העליון כי בראותו שום הימיוץ או הזכירו אותו יולד בפיו ובדונומא זאת היא מעימת הנפש למדעים האלהיים וגם אבן המושבת הברזל שום יחס יש בנייהם, והראיה שאינה מושכת שאר המתכות וכשיתאמת לו זה אז ידע שיש השארות לנפשו, ואולי שלזה כווננו התלמידים המברכין לרבן שאמרו ועולמך תראה בחיך, ובעבור זה לא הזכירה התורה ענין נפלא לפי שידעה שאין כח המון לקבלה, ותמיהת קהלת היא תמיהה ראויה והיא מה שדבר באותו ספר לא דבר כי אם בעניינים הטבעיים ובענין בני אדם המתעסקים בהבלי העולם ולא ישניהו בהשתדלות הקירת שום מושכל, אמר אתם שתרדפו אחר דברים בלי קיימא מי יודע שנפשותיכם עולה למעלה ורוח הבהמה בעיניכם כיוורת למטה, והוא ע"ה אמר במשלי אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה, והא לך פירוש נכון, ומה שהיה מרע"ה כוסף לחיי העה"ז הוא דרך החכמים שנתעלו בנפשותיהם וחושקים תמידות החיים בעבור שישתהו לזכך נפשותם בדיעת המציאות ולהפשיט הצורות מנושאייהם בעודם במורגש כדי להיותם מעותדות להרבק במקורם בלי שום עכוב, והוא ע"ה אפשר שהיה מכיר בשכלו שעדיין לא הגיע לתכלית ההשגה הזאת מרוב העצב שנתעצב על מתי המדבר שמשעת המרגלים עד כלותם לא נתיחד הדבור עמו כאמרם ז"ל בפרק יש נוחלין עד שלא כלו מתי המדבר לא נתיחד הדבור עם משה שני ויהי כאשר תמו, ויאמר ה' אלי אבל לכשינכם לארץ וישקטו בבתיהם ויהיו שלאנים בארמונם לא יודמן ענין כמה שיתעצב ואז אפשר להכין נפשו ולצדדה לתכלית כונתו. ואולי שלזה כווננו אבירי החכמה המעמיקין בסוד המציאות באומרים בסוטה ולמה היה משה הפיץ ליכנס בארץ וכי לאכול מפריה או לשתות מיינה הוא צריך והא כתי' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, אלא אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל שאינן נוהגין אלא בארץ וכו', והא לך קושייתך מפורקת אם תכיר האמת:

כו. **שאלה.** כתוב בפרשת וילך משה קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד, וירד ה' בענן ואין ספק שהדבור היה למשה לא ליהושע והעד

הנך שוכב עם אבותיך, ומה יום מימים כי לא מצינו ממעמד הר סיני ואילך שירד עליו בענן ע"ד הסוד אלא עתה ומה היתה בזה:

תשובה דע כי ענין זה נפלא מרוב בעלי העיון לפי שאינן מרגישים בהבנת הפסוקים, ואני אומר לך מה שהבנתי בו והוא כי מחמת רוב דאגתו על שלא היה נכנס אפילו שהיה הרבור עמו נסתלק ממנו מקצת זוהר האלהי שהוא עמוד הענן בלי ספק, והי"ל רמזו זה באמרם נשתכחו ממנו כמה הלכות, אבל כשעלה להר נבו והראהו כל הארץ במראה הנבואה נתעלסה אז יחידתו ונתיאשה מהמורגשות ובאותו רגע נתפרד ההמורגש להחביר השגתו עם תכלית שלימותו וזהו שני יומת שם משה על פי ה' והבן זה:

בו. שאלה. הודיעני מה היתה הסבה במניעות השכר על דברי תורה, ואם אינך מודיעני הריני מת ברעב כי אין לי מלאכה אחרת:

תשובה. דע כי הם ז"ל אמרו אמת ויציב והוא שחלומד ומקבל שכר אין כונתו בו כי אם להיות בו כמו בשאר האימניות שבועלם ואינו מחשיבו כי

אם כקורדום להתוך בו עצים במה שירויה לחמו, וזהו אומרם כאלו נוטל היוו כי אינו מתעסק בלימודו להרויח עולם העליון ועל כן נוה לו שלא נכרא והחסידים הקדמונים לא היו מצואין בענין זה ליהנות מדברי תורה והעד מר' טרפון שכל ימיו היה מצטער על שניצל על רבנותו חיי שעה כי היה מראה בעצמו שכבר קבל שכרו ודעתו אבל בני לוי המתעסקים בעבודת בוראם לבד בלי תקות שכר אמרה תורה שיטילו מעשר שני ומתנות בהמה שיחיו, ואומי השמר לך פן תעווב את הלוי והעושה מעשה לוי יקבל מעשר שני בלי שום עון ואתה דע לך:

בח. שאלה. מה היתה כונתם ז"ל לסמוך כל ענייני הכמתם על המקרא ולמה לא הביאום במופתים מוחלטים כאשר עשו חכמי הפילוסופים:

תשובה. דע כי הם ז"ל דרכו בשביל הישר וירדו על עומק דעתן של בני אדם והוא בהביאם כל ענייני הכמתם על סמך המקרא להודיע לכל שהכל

כלול בה ואפילו המשלים ההמוניים כגון מכאן הנותן פת לתינוק שצריך להודיע לאמו, ולפי שהכירו הולשת הכרת ההמון בעניינים המופתים כמו שאמרתי לך השתוקקו להעלים העניינים האלהיים ומה שגילו הביאורו על סמך המקרא, כי אם יביאורו בדרכים ההקשיים לא יסבלוהו בלבותם ויקוצו בהם כענין האמור ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, ועוד כי ההמון כבר הם מאמינים שכל הסודות הנבואיות נרמזו בתורה כי לא יחסר כל בה, ובראותם כי החכמה נסמכת עליה תתעלסנה נפשותם ויחפצו להתעסק בה תמיד יומם ולילה בהפץ גדול וראה רוב הכמתם ז"ל כמה היא גדולה אשריהם ואשרי חלקם:

כז. שאלה. הודיעני למה אמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, אלא מקרא אשכחן ודרשו עת לעשות לה':

תשובה. דע שכבר הושאלתי על שאלה זו זה ימים רבים, היתה תשובתי, כבר ידעת שהתורה נמשלה לעין ע"ד הסוד שהוא עין החיים שכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו והמים רומזים לצורות הנפרדים כאומרם והמים אשר מעל השמים, ורצוני בכל מימי בראשית שכל היצירות המצואות נכללים תחתיו והוא עין החיים הנצחיים העומד בתוך הנן העליון ואין לך דבר מלמטה שאין לו כח מלמעלה,

ופירות העץ הם המדע העיוני והשכל האנושי הממתיקים סודות החכמה במים המתפלגים תחתיו המתקנים אותם שיינקו כדי מוזנן עד שיתיפו בנודלן, וגם ידעת מאמרם ז"ל המפורסם שבעים פנים לתורה ותופסם מנין שבעים לרמוז על סכום כחות האומות שכנגדם באו ע' הזקנים, ופרי ההג לקיום המציאות להשאיר הכוללים על משמרתם ולהודיע לכל שהכל תלוי באילן זה. ומה שאמרו דברים שבכתב וכו' לפי שבתורה נכללים כל הסברות כאמרם מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ועיקר סודות המציאות תלויות בה, ועל כן לא נצטוינו לומר שום דבר ממנה על פה לפי שהדבר הנאמר על פה אין בה כי אם צורה אחת וכפטיש יפוצץ סלע כתיב, ומה שאמרו דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב לפי שהתלמוד הוא תקון צורת המצות ומורה איכות עשייתן ואם יכתוב ישתבשו בהן הלבבות כהיום הזה שזה אומר בכה וזה אומר בכה וזה מתיר וזה אוסר, אמנם כאשר באו חכמי הדור וראו שהתורה הולכת ומתמעטת והלבבות משתבשים בכל יום ראו בעצמם וביארו להם בטוב כוונתם ודרשו מקרא זו ויסמכו עליו והוא עת לעשות לה' מה טעם משום הפרו תורתך, ורצו לומר בכונתם כי יותר מן הנאות הוא לתלות האשם בשנוי סברתם משתתבטל התורה לגמרי, כי לסוף, העקרים יהיו שמורים, וחלוק סברתם לא יהיה כי אם על ראשי הענפים הנובלים בלי חששא, והפילוסופים הקרמונים בהגיעם לסוף עומק הענין הזה לא היו מניחים למשרתים לכתוב מאומה מדבריהם בעבור כי הכתיבה תשוה צורת הסברא, והיה הפלסוף אומר לתלמידו הנחפץ לכתוב מה שהיה שומע ממנו על דרך התנצלות מה מאד אתה בושא על עורות הנבלות ואתה חושך הרעיונים, הישאלך אדם דבר חכמה הטוב שתאמר המתן עד שאראה בספר, ואמרו כל חכמה שאינה נכנסת עם בעלה. למרחץ אינה חכמה, ואמרו הכתיבה משבשת הדעות והוא מה שראיתי בתשובותך, וגם יש לי ענין נפלא על התמשלות התורה לאש והוא שתמצא שנסגל ביסודו משאר בני גילו שבמעט קהתך ממנו יגדל עד למעלה וכך הם דברי תורה כמעט מבוא יכנס להדרי חררים ויעלה למעלה מהנגל והצורה הנפסדת:

ל. **שאלה.** ילמדנו אדוני מפני מה המחלל שבת הוא כאלו כופר בכל התורה כלה והיותו בסקילה כעובד ע"ז:

תשובה. כבר הודיעך מורה צדק שטעם השבת הוא להתישב בלב שיש חדוש והשגחה, ושני ענינים אלו הם סוגים לכל התורה כי בהתקיים החדוש וההשגחה תתקיים אמיתת הנבואה המיעדת העונשים לכל יבלע איש את רעהו כדנים אשר בים והמחלל שבת מראה ומעיד בעצמו שאין חדוש והואיל ואין חדוש אין נבואה והואיל ואין נבואה כופר בנבואת משה על כן צוה הכורא יתברך לדונו בסקילה חילף אמונתו והבן זה ותפלאנו מופלא:

לא. **שאלה.** מה יראה לך ממאמר רז"ל כל שעברו עליו שלשים יום בלא יסורים כבר עולמו:

תשובה. דע כי נראה לי במאמר זה כי אמרוהו בשאר מאמריהם הנכבדים להזהיר האדם להשתלם באמונת בוראו ושלא יבעט ביסורים שיחשבם לכפרה כי מי שהוא שלאנן בארמונו ואינו מתעסק בעבודתו ית' מראה בעצמו שאינו מאמין בעה"ב וכו' השכר והעונש הוא בעולם הנשחתי הזה וכראותם נסיה

זו הוצרכו להזדויר העולם שלא יקוץ בתוכחתו כי אשר יאהב ה' זוכיה ושיתפלל
 לבוראו ושיעמידהו על בוריו להשיג ידיעתו כדי שיהיה לו חלק לעולם הנמול:
לב. שאלה. מה נראה לך מהגדתם שבכל יום ויום הב"ה כועס, וא"ת שהוא
 דרך משל א"כ למה נצרך ריב"ל ליקח תרנגול לבוץ אותה שעה
 כי מזה נראה שהוא כמשמעו בלא דמיון:

תשובה. הלא עיינת במאמר הנכבד על איזה צד יאמר שהוא כועס והוא שכשיבוא
 שום פורענות על האדם אומרים עליו שכעס עליו אלהיו עד שחשכו
 כוכבי נשפו נפלו עליו, וגם נודע כי יש שעה במערכת אשר מורה על איד פלוני
 והוא כשהתרנגול עומד באותו ענין שהזכירו וזו היתה חכמתו של בלעם והוא שהיה
 בקי באיצטגנינות והיה יודע מתי יבא איד פלוני והעולם היו סוברים שהיה מקללו וזהו
 אומרו ויודע דעת עליון וכאשר ראה שמערכתם של ישראל שלימה אמר מה אקוב לא
 קבה אל וזהו פירוש מכל מה שאמרו בדרש למען דעת צדקות ה' וזהו האמת מבלי ספק:
לג. שאלה. אני צריך שתעמידני על אמתת ענין הנמצא בתלמוד מכות הטומאה
 ורוח טומאה כי יראה שהם ממשיים ותתיר ספק מלבבי:

תשובה. כבר הודיעך מורה צדק שבזמן הקדום נהבלו אנשי הצאבא בנותנם
 מציאות להבלים והיו מפרסמים כי המקטרים והזוכה להם יאצילו עליו
 רוח במה שידע העתידות ובני עמנו הנטבעים בתוכם נמשכו אחריהם עד שבאת
 התורה המוחקת מחשבתם הזוכת ואומי ולא יזבחו עוד את זבחתם וגו' והביאום
 לה' ומאותו זמן נישארו רישומים הללו באמרם כי פעולה זו יש לה כח פלגית
 והחכמים קראום כח הטומאה לפי שהם טמאים ומאוסים אצל כל בעלי עיון, וראה
 המקרא הצווה חדשים מקרוב באו כלומי שהם כזבים שנתחדשו מקרוב, ומה נכבד
 מאמרם ז"ל למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה, לפי מחשבתם,
 וגם אומרים אין עוד מלבדו ואפי' בכשפים, והראיה הגמורה מעשה האמנושית
 שהיתה נוטלת עפר מתחת רגלי ר' הנינא ואמ' לה שקילי לא מסתייעא מילתך,
 כלומי הכח הוא מן העליונים שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין
 עליו מלמעלה, והעלאת שמואל הנפלאה הוא פלא ולא היה כי אם דמיון כי מלאך
 לא יתפעל באלו ההבלים בהיות נפשו צרורה בצרור החיים, ופעם אחת פגשתי
 עם אמנושית ופייסתיה שתפעול לי פעולה אחת ותעשה כן ולא עלתה, ואמרה

שסבת זה היה על שלא הייתי מאמין בכשפים, ומוזה תקח ראייה כי אינן:

לד. שאלה. גל עיני בפליאות מאמר שמצאתי לחכמים ז"ל כל מה שנאסר לנו
 נתן לנו כנגדו, ואיני יודע למה כי הואיל ותכלית הכונה היתה
 להשקיש התאוות ולזכך כלי הנפשות מה היה צריך לתת לנו כנגדו:

תשובה. דע כי כל מדומה לדבר אינו הדבר והנאסר הוא שהורה ככל . . .
 כל ומה שנתן לנו כנגדו ר"ל בטעמו לא בנסותו כי אע"פ שישתוו
 באיכותיהן שא"כ נתת דברי תורה לשיעורים והחכם יכיר האמת:

לה. שאלה. הודיעני טעם אומרם ז"ל כל שלמה האמור בשיה"ש קדש חוץ
 מאלף לך שלמה, וכמוכן אומרם ע"ד דרש על פסוק שיה"ש שיר
 שהב"ה אומרו בכל יום כי אין זולתך משקיש רתיחתי ואדע כי שכך הרבה מאד:
תשובה. אתה בן אדם הנכאה פקה עיניך וראה ואגלה לך קצת סוד שיה"ש
 וממנו תוכל להבין הכל במישרים, שיר השירים ר"ל ניגון הניגונים

הנשפע משירי העליונים כי בנעימתו יודקקו כל הנפשות הטהורות הקדושות והן כלי התושיה, ומתנוצץ אליהם זוהר אלהי בשפתי רננת לנצה בנינותם להשיג עולם המלאכים, אשר בכנפיהם המלאכים סוככים, וזו היא כוונת חכמי נורא ואיום, שיר שהבי"ה אומרו בכל יום, הנשיקה רמו לדביקה, השמנים המשכת ההשפעה מן העליונים, והחברים הנעימים רמו לסודות הנעלמים, ובהגלותם נשמה ועצבונינו ימה, והיון כנוי להכמות כי מבלהו לא יגדלו הסודות הנעלמות, והנפש אומרת שהיא שחורה כיריעה בסבת התחברותה ליסודות הארבעה, ובנות ירושלם הם כתות עליונים וקצת גזירה יש בירושלם, ואהלי קדר ר"ל מקריהם רעועים מצד שכנס הרעים, ואע"פ כיריעות שכן שנעתקים לכאן ולכאן, והיריעות הם הרקיעים כי בפחי השכל מרוקעים, ומשכנות הרעים סודו העתיק, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ומלת פרעה לגזרת עפר סמוכה, והסוסיא רמו לחשוקה, נאוו לחייך בתורים דמיונו כי לזית הן הם לראשך, והגרד רמו למעשים הרצויים והצדור מן היותה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ושושנה והכצלת הנמשלים הוא אפיסות ערכה בערך אל השכלים, והתפוח רמו לעלוי השכל הפועל המלא בכל מלוי. ויער הלבונה גזר מער ועונה והבנים הם הכחות ואשישות מבישישים חכמה והיא החכמה הנקדמת במעלה רוממה שמאלו וימינו כנוי לשני החמרים העליון הפשוט והעכור השפל הנפרדים והדור הוא השכל העליון והוא גם צבי ארצות והחלונות והחרכים הנופיות הנחרצות והסתיו הוא רמו לימי הבחרות והנצנים רומזים שכבר הם מוכנים ואו התור נשמע ובבנין התירה נטבע והתאנה הניצה ביופיה ואכל מפריה ויונתי היא יונת אלם רהוקים והשועלים מהבלים הכרמים ומויקים מצאוני השומרים מבואר לבעלי עינים הישרים מטתו של שלמה מסובבת בששים גבורים הם המעלות אחווי חרב מפהר בלילות והם גזורות מתוהו וליל ישימון ואפריון הוא הכנת שכלו העליון בנין מורה כי האדם עין השדה והלבנון נגזר מלובן שינים והעמודים הם היסודות ארבעתים ורפידות זהב היא הנפש המתאווה האומרת הב הב! והארגמן הוא החיה שהוא מורכבת לכל בעל תחיה תוכו רצוף אהבה שבתוכה לקח הדברי מושבה והעטרה רמו להשגחה העליונה וחתונתו היא התכלית האחרונה ודבש מצאת אכול דיך והלב מלשון ודי עשות חלב ללמדך ואין ספק שבכולם יש טעם מתוק ולסכל אומרים לו שתוק והגן נעול רמו לגן האל העליון והגל נשפע ממנו ברשיון והשלחים רמו לשלוח האם והגדים תורה מגד שמים ישאם וכפרים גזר מכופר נפשו והגרדים מנרדם והכל כלול באדם ואין ספק שגזר וכרכם קנה וקמזון וכל עצי לבונה שמציאותו ביער הלבנון וממנו נמשך המעיץ לגנים השומרים ומעיץ התום כי סתומים וחתומים הדברים והערה מצפון צריך שלימות באו באתי מתמימות והפשטת הכתנת סודו אומר שהוא החומר ראשו כתם פו עליונה הראש היא חכמה והפו דמיונה והקווצות התלתלים והשוקים והגלילים ועמודי שש מיוסדים ונחרצים על אדני אופנים ותרצה מלשון רצון אצל בעלי הלשון וגנת אגנו היא בעלת הדי הגלים ועדי מרכבות עמי נדיב והשולמית היא השלימה יש דרך ממנו יכנס החיות לה בבטן אמה והאגן באגנות והסדר כבר גזרה בעלי התבונות אל יחסר המוג וינה כי השער לה פתוח ומתמוג העיוני עם הרוחני סוגה בשושנים והוא סוג לשושן הבירה כי כן אמרו הנבונים ושני שדיך הם פשר לרומזים להתיהדות היושר צופה פני דמשק מגזירת וכן משק והוא צופה להדבק בשכלים בצרור החיים והתמר רמו לבעל עינים בשתים

עשה עינות מים ושבעים תמרים וסנסניהם יוצאים מהם וההרואים יש מהם פרצוף האדם אך לא הקרבים והם דמיון את בעלי הדמיון מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אפילו שירגיל נפשו בחכמות בשקידה רבה, והכרם משל להכמה שצריכה לעבוד לשמה להמתיק הפרי לרפואה בצורי והפרי הוא אלף כסף שיביא האיש השלם בפריו והוא כבעל המון דכל דכפין ייתי ויכול דיו ועתה חוזר לשבח המחבר בטוב מעמו כרמי שלי לפני שלמה האלף כסף שיביא בפריו האיש השלם נאותים לך בנעימה על שהגדלת והוספת בחכמה התמימה ואינו קדש כמאמר המדבר כי אינו כי אם שבה המחבר היושבת בנגים הנעלמים מימי קדם כחבורים נעימים ברה דודי כי לך משפט הגאולה לך השבח והגדולה ודע לך השואל ורבו כמותך בישראל שאם תדקדק באלו הרמזים הנחלקים ממגילת הרוים תעמוד על עומק הספר הנותן [אמרי] שפר:

לו. **שאלה.** הודיעני ענין אמתת צווי חתפלה ומה תועלת יש בהתפללנו. הואיל והכל תלוי בשכלינו, א"ת לשבח ולפאר למי שבראנו מהאפס המוחלט והביאנו לאור העולם להעיד אלוהותו ומה שיעשה מי שאינו מחשב בזה, ועוד כי אפילו הלכה ככ"ה שאומרים שגוה לו לאדם שלא נברא והוא בעבור שהיו מעיינים בטוב עיונם בתועלת שמועיל בבואו לזה העולם, לבד מאשר הוא מוכרח והוא בעבור המינים באומרו לא תהו ברא, כי מי הווכה למעלה העליונית, עד שיוכה ברוב שכלו להדבק למעלה ובראותן זה הוכרחו להוסיף שגוה לו שלא נברא ומשמייא הסכימו בהדיקו, ועוד מאחר שנתברר לנו במופת מוחלט שהבורא שלם בתכלית השלימות ובשלימותו יושלם על שלם והוא לא יושלם בשלימותם, מה צורך להללו בשלימות השלם אלינו כי לפי האמת הוא גרעון בחוקו ית' בהתבוננות העיוני כי יראה שהוא מוצרך לשלימות בלעדו ית' מכל חסרון וא"ת בעבור לשבחו ולקלסו, ומאז הקילום שנוכל לקלסו כי כבר נתברר בראיות נמורות שכל הכדור החרצו הוא כנקודה הגלגל, וכל הכדור אינו מיושב כי אם שיתו והכדור עם הגלגלים שהוא כגורר הרדל אצל כל א' ואחד מהככבים התקועים בגלגל השמיני נמצא שהאדם הוא כנקודה מהנקודות בלתי שיעוריות, והיאך יוכל נקוד בלתי משוערת להגיע לשלמותו, ואל יחשוב אדוני שאלתי זה היא על המנעי מהתפלל, הילילה לי, בצדקתי החזקתי לא ארפה, אמנם הוכרחת לי לשאול בעבור שלא אסתפק בענין שלא יתנצל בתפלתי:

תשובה. ידוע תדע אהובי ורעי שלא נסיתי בכך שאחשודר לשום אדם שיש בו ברית כי לאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, כי היה זה עול בחוקו והייתי עובר על מקרא הצווחת לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וחובה היא על כל משכיל לבחון לכל אדם לכף זכות ושלא לדבר אחר איכותן של תלמידי חכמים דצורבא מדרבנן קודשא בריך הוא בעי בשלומיה ואין מספיקין בידו לעשות תשובה, הואיל וכוננתו לשם שמים והוא לדעת ידיעתו ית'. ואשוב לתשובתך והוא שתדע שכוונת התפלה שתקנו רז"ל הוא לשני ענינים נכבדים ופלאים ההמוניים והוא ידיעה וציור והידיעה קודמת בזמן לציור והוא בידוע הטבעיות ושיפשיטם מנושאתים ואח"כ יצייר צורתם בעין שכלו להבדיל מציאותו ית' ממצאותות וולתו לא מצד שהוא צריך לכך כי אם מפני חסרונינו שנצטרך שלימות מבלעדנו ואור מולתינו וכל הענין הנכבד הזה כיווננו ר"ל באומרים ודעו לפני מי אתם מתפללים ר"ל כי

אין המבוקש מכם נענוע שפתיכם ורמיסת היכל הקדש ויהיה לבכם כל עמכם ותהרהרו בעסקיכם ובצאתכם לחוץ תסיהו מלבכם מה שהתודיתם בפנים ותשובו לכסלה, וזהו מאמר ישעיה באומרו מי בקש זאת מידכם רמוס הצרי ועל כאלה אמר שלמה בעל השירים בנעימות שיהו הנכבדים בעיני המשכילים, הברת בהמות כורעת כל יום לקיר היכל ולא יודעה למי כורעת ומוה תקה ראייה כי אין הרצון המבוקש בנענוע השפתים כי אם בציור האלהי לבד, שהוא האור המאיר התפלה וזו הייתה כוונתם באומרם המתעטש בתפלתו סימן יפה לו, והעיוטוש הוא האור כאומרו עטשוטיו תהל אור וראה הפלגת הכמתם באומרם כאן למעלה וכאן למטה כי העטוש העליוני הוא רמו לעשיית כהת רוח השכליי ושל מטה להמרי, ולא זכרתי לך זה אלא בעבור שראיתי לא מהחסידים שהיה מעורר העיוטוש בתפלתו ורבים מעמי הארץ המתעוררים להתעטש בריבוי ליהות שיש במוחם, אשר שמחים ואומרים שנתקבלה תפלתם בשומעם לרבנים ענין המתעטש בתפלתו, והם לא ידעו כי שמועתו תוסף כי המליץ בינותם, ומאחר שהשכתי לך על שאלתך אכתוב לך ענין נפלא שאנו אומרים בנבירות וכל העולם אינן מרגישין בו והוא שאנו מזכירין נ' פעמים תחיית המתים והוא מחיה מתים אתה, מחיה מתים ברחמים רבים, מלך ממת ומחיה, ואנו חותמין באי מחיה המתים, ודע כי מה שתשמע ממני עתה הוא מסברת מבלתי שאדע המתקנין כיוונו לכך כי האמת במקומה עומדת, ידוע כי התחיה הראשונית היא התהוותה בעולם הנשחת כי תחיה זו היא הכנה לקנותו שלמות ההוכמות והתחיה השנית היא כי בקנותו קניית השכל הקניו, הוא או חי באמת וזו היא מחיה מתים ברחמים רבים כי זה הוא רחמנות גדול בהשפיעו על נפשו שפע אלקי כדי שלא ידמה לבהמות, והי' הוא מלך ממת ומחיה ומצמיח ישועה, רמו בזה להבקות האחרון, ומה שהקדים ואמר ממת רמו שהמיתה הגופנית היא ישועה להפרדה כי לפי שנתפרד שכלו מעל גויתו וזה לישועה הגדולה שאו נפשו שמחה בשואבה מי הישועה מבל דלי ובאמת הווכה לשלימות מעלה זו הוא נושע באלהיו כמו שאמר עם נושע ביי והבן:

לו. **שאלה.** מפני מה שנצוינו למנות חדשינו ללבנה, הואיל ונצטרך לבסוף לעבר השנה כדי להשוות עם החמה והוא כדי שיבא הפסח באביב והסכות באסוף וכיון שכך הוא היה לנו למנות חדשינו לחמה מכלי שנצטרך לעבר השנה וא"ת כי הוא לפי שהם היינו מחשיבים לימים השמשיים לא נדע מאי זה עת נחשוב בענין שתהיה ידועה לכל, ולפי שכבר נתברר בראיות נמורות כי שהשמש זורח על המזרחיים הוא מעריב למערביים, ולפי זה לא היה שם הכחה, אמנם הלבנה בהראותה על קו השוה רואין אותה כל העולם, ובענין שמסמנין מאותה שעה ומונין כמו שאמרו כזה ראה וקדש זה טעם נאות וגם אמנה היה איפשר לנו ג"כ לסמן סימן ברקיע כי בהגיע השמש לנקודה פלג יתחילו או למנות החדש, או כמו שחושבין הנצרים:

תשובה. דע לפי כוונת עיונך, מצאתי טעם אחר נפלא ונורא שמלכות בית דוד נמשל בלבנה כי כמו שהיא נופלת ואחר כך היא מתחדשת כדוגמא זו היא מלכות בית דוד כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ועל זה היינו מן הנאות אלא למי שהוא דוגמתו ומשאנו מעברין השנה כדי להשוות עם החמה היא דוגמא עתידית לרמו שבמהרה תדבק הלבנה עם החמה ועל קו א' יעמדו

שניהם כמו שאמ' והיה אור הלבנה כאור החמה, ובאותו הזמן תשוב המלכות לקדמותה כמו שאמר ואשיבה שופטין כבראשונה, ודע כי לפי שהלבנה היא דוגמת מלכות בית דוד על כן לא היו מקדשין אותה כי אם מורע דוד או הסומכין על ידו וגם הם היו הבקיאין בהלכותיה וברגעו ראייתה ובמנין ימיה כמו שמצינו ברבן גמליאל כך מקובל אני מבית אבי אבא ובא בקבלה שקבל מבית מדרשו של דוד ועוד ראייה אהרת שהביאו מהגדה בראשונה באותו שראה הלבנה בצפרה של כ"ט, שקל קלא שדא בה אמ' לה לאורתא מקדשנא לך ואת קיימת הכא זיל איכסי כמה וכיש בראתם אמר לו לרב הייא זיל לעין טב וקדשיה ושלח לי סימנא ושלח ליה דוד מלך ישראל חי וקיים ואומרים כי הלא סוד, והאמת הכל הוא סוד להם מרוב הסרון הכרתם בחכמה, ואני אומר לך מה שנראה לי מענין בירור ההגדה הזאת והוא כי באה על דרך משל כמו מי שמספר והיה אומ' בלבו מה מועיל ראיית הלבנה שלא בשעתה כי אין רשות לב"ד לקדשה כי אם על פי העדים ומן הראוי היה להתכנסות עד הלילה ור' הוא רבינו הקדוש שהיה מורע המלוכה ור' הייא—היה תלמידו כמו שנמצא בדבריהם אם ר' לא שנאה הייא מנין לו, והיה מצוה עלינו ללכת ולעייין בראייתה במיטב עיונו, ושיראה אם היא ראוייה להתקדש ושישלח לו סימן שיהיה מאותת אצלו, והוא דוד מלך ישראל חי וקיים כלומ' דוד שהוא דוגמתה הרי הוא חי וקיים והוא סימן מכוון לדעת אם נתקדש כבר ומכל זה הוכחה לדברים שמלכי בית דוד הן שהיו בקיאין בתהלוכיה וברגע ראותה ועל פיהם היתה קדושתה:

לח. **שאלה.** מהו המינות שמצאו החכמים בספר קהלת עד שבקשו לגנוז והוא הימה לומ' על חכם כשלמה שדבריו נוטים לצד מינות הודיעני למה פתח ספרו בהבל הבלים והתם ביראת השם כאומרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ומה ענין מצאו בזה שלא לגנוז:

תשובה. דע לך השוקד על פתרון השאלות העצומות האלה כי מה שאמרו שדבריו סתרין זה לזה, הוא לפי מחשבת ההמוניים המשליכין האביזנה ואינן מסתכלים בסתרי הענינים המתמידים בעולם ההוה. וההפסד ולפי שהרגישו שההמון לא דייקו דבריו כפי מה שצריך ואולי יסתכב שיצאו מקו יהדותם על כן ראו בעצתם לגנוז לולי שראו שתהלתו וסופו דברי תורה בו בתהלה אמ' יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש הוא דאין לו הא למעלה מהשמש יש לו, ובסופו אמר את האלהים ירא ואת מצותיו שמור על כן אחרים נמנעו מלגנוז ויש לו לתמוה על כמה היה החזיק הבא לעולם כסבת הכסילים באמת על כאלה אחזיל אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארצות ומן הדין הוא לנחרם ביום הכספורים שחל להיות בשבת ולקורעו מגבן כדג, בעבור שמונעין טוב מן העולם ועליהם נאמר רשעים בחשך ידמו לא ידעו ולא יבינו בהשכה יתהלכו מה מעם בשביל ימוטו כל מוסרי ארץ, והם החכמים הצדיקים שהם יסודות העולם כאמרו וצדיק יסוד עולם אלא תראה כי בראותם לשום אדם מתעסק בחכמה העיונית, מיד יגזרו עליו וזיקת מינות בעבור שאינו סאמין בהבליהם ובדמיוניהם היש בעולם רע גדול מזה, ועתה יש לנו לבקש מעם פתח בהבלים וסיים בסוף דבר ונאמ' כי סאחר שנתברר לנו במופתים אמתיים שידיעת הבורא עמקו ונשגבו עד שאין כח בנפש האינטישית להשיג מאומה מידיעתו כי אם להשמעת אונים אי"כ בתהלת

המהשבה יראה שהעמל בדיעות המציאות ופרטיו הוא הכל הבלים כי הנה הועיה ר"ל קהלת כאשר הסתכל בענייני השפלים במערכתם בהשתנותם מרגע לרגע כפי הנהגת המערכת העליונה ואותה המערכת גם היא משתנה בתנועתה שסבתה חשק וחיבוב להדמות למה שלמעלה ממנה, והוא לעולם מתמיד בחשקה בהשתוקקה על זה וסוף סוף אינו משיג כוונתו, א"כ מה הועיל בתנועתה ונראה כי תנועתו היתה לבטלה ולריק וכל זה אין כח בנפש האינושית לבא עד תכונתו, הנה כי בהסתכלנו בעניינים הללו נתחבל ברעיונו ונשוב לנקודה שהתחלנו מנה והנה אמר כי הכל הבל, ומה שסיים בסוף דבר הכל נשמע הוא כי לאחר שחקר על כל אלה העניינים ולא מצא תחבולה כדי להשיגו על מתכונתם אמר מאחר שהוא כן טוב לו ללכת בדרך הבורא להתחזק במצותיו כי בלי ספק הם קיום העולם להתנהג על היושר ועל הדין וכמו שאמרו חז"ל על שלשה דברים העולם עומד על העבודה ועל הדין ועל השלום, ובלא ספק התורה היא המאלפת שבילי האמת והצדק כמו שאמר ראה למדתי אתכם הוקים ומשפטים צדיקים על כן סיים בדברי תורה ומה שאמ' כל הדברים יגעים היא שכוונתו היתה להודיע שאין כל הדש, כי הכל חוזר חלילה והביא משל לזה באומרו דור הולך ודור בא ודור בל שון ערבי הוא עיגול וזרח השמש ובא השמש וגם כל הגחלים הולכים אל הים. אחר אמר כל הדברים יגעים כלומר אם באתי לספר כל הדברים המתנהנים עד ענין כזה היתה יגיעה גדולה וקהלת אמר כל הדברים יגעים כלומר אם לספר כל הדברים המתנהגים על ענין כזה היה יגיעה גדולה כי לא יוכל הפה לדבר ולא תמלא אוזן משמוע. והכם אחד מחכמי המוסר כאשר נתגלה לו זה הסוד אמר דבר זה עניינו אינו דורש החכמה לתקוה שאבוא עד תכליתה, אבל אני דורש אותה כדי שלא אהיה סכל מזולתי והוא האמת בלי ספק. והואיל והוא כן חובה עלינו לחסום עדינו ולבלום שפתינו שלא נדבר כי אם במה שהורשנו ונחויק במצות האלהיות מבלי שנחקור על מה שאין כח ביכלתנו להשיג כי הוא ית' לבדו הודיע סוד המציאות כי אנו לא נדע ולא נתגלה לנו אמתת הענין עד שירים ששלותינו ויאירו ככבי נשפינו וישלח לנו משיחנו והוא יורנו מה נעשה ויאיר נתיבותינו בדיעת האמיתיות כמו שיעדנו. ע"י נביאו כי מלאה הארץ את ה' דעה את ה' ושאתם מים בששון כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, והוא ברחמיו יהישהו וישלחהו במהרה בימינו יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו. ומה שאמרת בחירתך והעלמת וממני בקשת איך תשחרר עבדך במרצע דע כי זה אינו יודע כי אי אפשר לאוון שלא יקרע כי החושב להוסיף הוא גורע, ולפי שקצר המצע מהשתרע וגם על ירכו צולע עד שיזרח השמש עליו לבלתי יתקלע ואין רואה ואין שומע כי כל אחד ביון מצולה טובע על כן אבדת האתונות השחורות טובע להיותו כחמור נרבע ורובע, ולא ידע כי לנפשו קובע, ומקום אופל לתפלתו קובע, ובשופר סדוק בראש השנה תוקע, ובאהרית לכפיו תוקע, על סורי הגפן הנכריה אשר נוטע, ובסופו ישאר מיד ימינו קטע, והוא אין מבין ואין יודע, כי כאניה בכל יום נוסע, ובברכיו לבעל כורע, ומוסר אביו פורע, על חמדת המטבע אשר הטוב ממנו מונע, ולבו השקר בנחל נובע, ואני אשיאך עצות מתוקים לבל תצטנן במים העמוקים, מפני ששם תמצא נזקים, ותשוב כסלתך לשוכן שחקים כי הוא משפיל ומקים, ואל תלך בדרך יהוקים, ולא בצדקיהו האסור באויקים, ואם ישאך ברוחך למלך ותלך אל בית הרואה

השמרך פן תתנאה ותחביא הכלי הנאה פן תלאה ותשתאה ואם תעשה כן תצלה למלוכה ובסופך תאמר אי ותכריע זרע עמלך הנאה ורורך אבנר יהיה שר צבאך ותראה הטוב והישר כדי שלא יקדימך בן ישי ברחמים ואם תקח עצתי אזי תזכה להיות במהיצת שמואל הרמתי ומי הוא זה אשר ימצא לחירה מכוסה מלככות גם גדודה, והיודעה אשאנו על שכמי ואעניד לו פניני הכבודה והרי השבתי תשובות על שאלותיך החשובות, לחשוב מהשבות והאל ישכילך בסוד קנייניו, וינהלך בנהל עדניו ותהיה נובע במעיניו ולא תאבד טפה, ויבנה לך בציון הופה עם החופות היעודות לצדיקים, ובראשם יהיה מקומך כאשר יאות למשכיל כמוך:

זו היא פתשגן הכתב השלוח אלי מרי ידעיה.

הוג השחקים תוך לבבך חגת, אותך ומופתך בתבל שתה, תגבה כרוב ממשח בשכלך מעלה, תפיץ לאורך ליושבי מטה, ענן תפרשו וערבות תעטה, תפרוש כנפיך ועליו חכתה:

מי זה אשר לקח מועצות מטה האל ותורה שם בישראל, צהלת סוסיו במרכבותיו אבק העלו ואמר סולו סולו, ובזיו חכמתו נרתק החבל האירו ברקיו תבל ומדעיו הושפעו משוכן ארץ ראתה ותרעש הארץ והשכל מרחוק יבא האומר לים החרב ודקר כחרב שכלו כל השכלים משאתו יגורו אלים וכל בכוריהם הכה. ימשוך לויחן בחכה, ועל כן כל היצורים ממנו נפלאו כי כמוהו לא נסוהו וכמוהו לא ראו ונפלא הפלא ופלא העצומה ויעל בסערה השמימה, וירד על כל מלאכי עליון כטל חרמון על הררי ציון, ושרה שכינתו בשפלים, כי כל פרוי קדש הלולים, ופקח קוח לאסורים ליל שמורים, ובימיו החכמים נתנבאו לאמר לאסורים צאן, סנסניו ופארתיו מים עד ים ישולחו ולא מימיו מי שהו, כי כנאד חדש יבקע בטנן, וכל יקר ראתה עיני, על כן אחרו עליו שנית בחרווי העתיקים בבית גנוי:

גבור בחיצוך תור ותעטפה כתור, תור התעודה אל בני גילך
לעשותך תור מזהב התור כתור, בזאת כתור לך פו ברוב חיליך:

יודע לפני כבוד אדוני אבירי וגאוני כי מיום שהגיעוני תשובותיו נתפרסם אצלי חכמתו וידעתי כי שכלו נתנקה מכל כתם וחלודה, ונתלמשה לשונו כחרב חדה, וכל מדותיו המודות, וישקף בשכלו הסודות, ורותה צמאוני בתשובותיך ובשכר זה השם יניחך והקיצות והוא ישיחך, כחפצך וכחפץ עבדך הצעיר והתפיץ להיות ביוצקי מים על ירך, ערל לב וכבד לשון

ידעיה ב"ר נחשון.

גשלים הספר תהלה לשוכן שמי שפר, וכתב יוסף בכ"ר יצחק גרסיאן יציו והמה לנכבד כי יהודה יציו בכ"ר יצחק תנצבי"ה הרחמן יוכהו להנות בו הוא זורעו זרעו עד סוף כל הדורות אמן:

א"א עתה באתי להשלים את אשר החילתי לדבר (לעיל עמוד 45) בענין האגרת הזאת אשר בתוכה נכללים ל"ט תשובות לפי סימני המספר אשר הצגתי בתחלת כל תשובה ותשובה. וזאת לדעת, שבכ"י אינם נמנים במספר. גם הכ"י אשר ביד החכם שעני-בלום כולל ל"ט תשובות כמו הכ"י בוואטיקאנא, ולא כן הכ"י בפארמא והכ"י במינכען, כי כל אחד מהם כולל רק ל"ז תשובות ולא נודע לי, אם הסרו מהן שתי שאלות לגמרי או נתחברו איזה מהן לתשובה אחת. בכ"י אשר בוואטיקאנא חסר אחד התיבות "המלא בכל מלוי" בתשובה ל"ה (בגדפס עמוד 62 שורה 14) עד הדברים "וקהלת אמר" (עמוד 66 שורה 14) בתשובה האחרונה והשלמתי את החסרון ע"י מה שהעתיק בטובו הגדול ידידי החכם פיעטרא פעררא מתוך כ"י בפארמא ועלינו לתת לו תודה וברכה בעבור זה. עוד לי להזכיר מן התקונים האלה אשר הם מסומנים בסופם (ד"ק) הם מעשה ידידנו הד"ר דוד קויפמאנן ואשר הם מסומנים לפנייהם ע"י כוכב * הם נלקחים מתוך ההערות אשר הוסיף החכם ר"ש זקש בכרם חמד חלק ד' (ע' לעיל עמוד 45) והנוסחאות בלי שום ציון מצאתי אחרי השוואתי הנדפס פה עם הנדפס אצל זקש בכ"ה שם ומה שנשאר עוד פה מן התקונים בלי סימן הם מידי הכהה.

תקונים.

עמוד שורה	עמוד שורה
25 47	2 46
33 —	6 —
3 48	(ד"ק)
30 —	10 —
35 —	12 —
22 48*	15 —
—	26 —
30 —	8 47
—	13 —
—	14 —*
—	17 —
—	23 —

- הרופאים כחכמתם כי אין עצה
ואין חכמה נגד העליונים ויראה
שחכמתם שבה לסבלות. ואתה
אדוני די רוח אלהיך קדישין בך,
האירה מחשבו רעיוני".
- 31 — * בכח ידם
33 — שהיזק תחת שהזקן
34 — שלוח
52 1 כי שמעתי
13 — * היא המהלוקת שבין אריסטו
וגאלינוס, ע' מזה ר' שמואל
צרצה במקור היים פ' משפטים
(במרגליות דף ע"ב ע"א)
והמהלוקת היא בטבע העין
תלויה במהלוקת פילוסופית
שביניהם — והדבר עמוק אין
כאן מקום לבארו.
- 19 52* ע' מזה בל"ב מא' למורה,
22 — * חוש ראותך (ד"ק)
34 — מרכי צ"ל מר כי
35 -- המלחש צ"ל המלה
42 — * יותר.
- 14 53 המחקר נחלקו — ועל המהלוקת
הזה ומקור הדעות המתנגדות
ע"י מה שכתבתי בספרי על
החושים צד ס"ב וכו' (ד"ק).
- 32 — שהכל תלוי בהם
54 5 כי אי אפשר
7 — אחר תיבות "כי אם במשפט
האלהי" צריך להוסיף לפי נסחת
התורה "שאין צד ליבלתו
להשיגו וגם ממאמר חי בני
ומוזני (* אין להביא ראייה כי)
הוא מאמר יהודי וצריך עיון
שהרי כתי' ועושה חסד לאלפים
שזה מורה מעניני השכלים
(* שעניני השפלים) הוא כפי
משפט האלהי לא כפי" וכו'
ונראה ששגג המעתיק להשמיט
- בימים הקדמונים כי יש כח
בידי הבשמים והמרקחות להזכיר
ולשמור הידיעות כמאמר רז"ל
חמרי וריחני פקחין (יומא ע"ו):
ולפי מה שכתבתי בספרי על
החושים (דיא זינגע, לייפציג
1884) צד קנ"ד הערה י"ט
אפר שצ"ל מוכנת כנסחת
התחיה (ד"ק).
- 17 — צ"ל כנימוסים.
50 5 צ"ל התוכחו באמונה ולמחוק
תיבת הוא.
- 9 — על הגזאת מלת גדר במוכן
שורש המנין ע' ר' משי"ש בספרו
על אברהם בן עזרא צד ק"י
הערה קצ"ה (ד"ק).
- 15 — והורה.
- 7 — מלמטה עיין מה שכתבתי על
המשל הזה בספרי על התארים
צד שצ"ט הערה נ"ו.
- 26 — * ומצד קרבת השכל הפועל
לאישים נקראת גם מדרגתו
"אישים" וע"י מה שהעיר על זה
הרב הגאון מ"ה ש"רנ"י באגרתו
שבראש ס' שני המאורות.
- 32 — * עקרי הדברים הבאים פה בענין
הנפש מיוסדים על דברי גלינוס
ועל דברי גבירול בס' מקור
חיים בענין זה.
- 37 — ותוך
- 51 — החומר במקום הגוף.
- -- בפירוקן — א"א אצ"ל פרק
נ"כישם מקומו במורה חלק א'.
- 23 -- אחר ומלהמות עוד להוסיף
כפי נוסחת התחיה "וכשיושלוט
כוכב פלוני ימותו האנשים
ברגעים פתאומות. ומדבריהם
נראה שהכל תלוי במערכת
העליונות אם כן מה הועילו

עמוד שורה		עמוד שורה	
18	60	צ"ל אפלטון ועיין מוסרי הפלוסופים דף א': מה מאוד אתה בוטה בעורות הבהמות המתות ואתה חושד הרעיונים החיים וזה מקור המאמר השגור בפי כותבינו הקדמונים כמו ר' מנחם בן זרח בס' צידה לדרך דף י"ד. ור' חסדאי קרשקש בס' אור ד' דף א'. עיין גם ס' מעשה אפור צד י"ח (ד"ק).	מהתיבות "משפט האלהי" בשורות אחדים מקודם עד התיבות "משפט האלהי" בשורו' שלאחריה.
20	63	צ"ל כל שלם במקום על שלם.	14 54 ע"י מורה חלק ג' הפרקים י"ז י"ח ל"ג נ"א וע"י היונה צד ס"ה בהערה (ושם נפל טעות סופר ותחת: ושנה דבריו אלה סוף פ"ט צ"ל: סוף פ"ח).
23	—	צ"ל ומאי במקום ומאו וצ"ל נימטריאות תחת נמורות (ד"ק).	37 — רדופה
24	—	צ"ל הארצי הוא כנקודת תחת החרצו הוא כנקודה (ד"ק).	38 —* רבעיה — רמז לארבע יסודות.
17	64	צ"ל לכך תחת לבך.	4 55 צ"ל ינחו.
26	—	צ"ל חד שינו תחת הדשנינו.	11 — וחברינו אמרו שהשואלה
29	—	צ"ל לפי שאם תחת לפי שאם.	24 55 לקראו מין לפי שהניא לבו
31	—	שם הכחה?	32 —* ע' מורה כ"ב מג'.
2	67	צ"ל אֶפְסָה ותכריע זרע עמלק תגאָה ואולי צ"ל תכניע כלשון הפסוק איוב מ' י"ב (ד"ק).	10 56 צ"ל פשוטה תחת פשוטת
3	—	על תיבת שלא נסמן קו והוא לסימן למחוק את התיבה הזאת.	11* — איך רב זה — כלומר הרמב"ם
13	—	אולי צ"ל ועלי חסתי במקום ועליו הכתה.	29 — צ"ל הסכלות תחת השכלות
24	—	ע"ג בהזכיר לרמשי"ש חלק ט' עמוד 21 שמביא שם חרוז הדומה לזה מתוך כ"י אחר.	34* — ר"א — והיינו הראב"ע וכבר שערתו בס' התחיה א' צד ל"ד הערה ב' שהכוונה על הראב"ע. עיי"ש וע' היונה צד פ"ב בהערה.
			39 — השיחים ואחר כך ויקרא.
			2 57 על זה הערה ארוכה ועמוקה בתחיה מהמחבר זקש ע"ש.
			24 — צ"ל בנותנו תחת בנותי
			28 — גמפה הער' ארוכה בתחיה ע"ש.
			37 59 צ"ל לעץ תחת לעין

שערי עץ חיים.

בראשית דברי אשא לאל חי תפלה
ראשון בלי ראשית ואחרית בלי תכלה
נשנב מאד ונעלה ואין עוד מלבדו
נמצא בכל מקום ונעלם מקום כבודו
יש מאין המציא ועשה כל תכונה
ואחרי כן יצר את האדם בצלם ותבונה³
מלא אותו חכמת לב והגדיל מעלתו
לכן ראוי יהודותו ולברך שם תפארתו
יודו לה' חסדו בני יעקב בחיריו
למען ילמדון ליראה אותו וללכת אחריו
נתיב יושד ומעגלי צדק אורה⁴ סלולה
למען סוד משאול משה והבטיחנו בחמלה
אין מלה בלשוני ודעת ממני פליאה
לפתוח לי שערי צדק ובם אבואה
אהבו את ה' חסידיו אהבה שלימה
ואהבו את ה' יראיו ואת תורתו התמימה
אכסניא היו אל יראיו הנעים ונדים
ראה והבן מסיבות גלגל עולים ויורדים
אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף
דוברי אמת בלבכם איש באחיו מלתקף
אלקי אמן זכרו תמיד בלב שלם
היהיה לאיש דברו למשא ואזניו יעלם
אל תונו איש את אחיו כאונאה
הון מהבל ימעט ותבואת רשע לחטאה
בטחו בה' עדי עד ואל תבטחו בנדיבים
ואבדה חכמת חכמים ובטחון גבורת רהבים
בל תשחת דבר אשר בו ברכה
ואיכבה ישחית נפשו במעשיו וימצא ארוכה
ביקור ריעים תוסיף אהבה ולא בכבודות לשמוח עמם בשמחתם ובצרתם להמציאם פדות
והתמר לבקר מעשיך העומדים עליך לעדות בין המתים ובין החיים

האל המרומם על כל ברכה ותהלה
ה' אלקים אמת הוא אלקים חיים
אין לערוך² אליו ואין לעמוד בסודו
באור פני מלך חיים
בארבעת יסודות אשר הקדים וברא ראשונה
ויפה באפיו נשמת חיים
בנשמה העליונה להבין ולהשכיל הפליא עצתו
כל אשר באפיו נשמת חיים
סגולים לו מכל עם לשכון הצריו
כל הימים אשר אתם חיים
למדנו להועיל לעלות במסילה העולה למעלה
ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים
ומה' מענה לשון ומערכי לב אמצאה
לשמור את דרך עין החיים
לדבקה בו ולעבדו תמיד בפחד ואימה
לרשתה כל הימים אשר אתם חיים
בסבר פנים יפות להביא עניים מרודים
כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים
עיני ה' בנאמני ארץ כפופיהם לזקף
לראות בטוב ה' בארץ חיים
בשפה ברורה ובנעימה יהודות שמו מהתאלם
אשר שמע קול אלקים חיים
במשא ומתן או בדברים לבם להניאה
פעולת צדיק לחיים
גם אין מכטח בעושר ונכסים רבים
כי ניתן חיתותם בארץ החיים
המעט הוא אם רב הנאתו ערוכה
האיש החפץ בחיים

לברכו על כל גמוליו הגומל עמו
 השם נפשנו בחיים
 והמתבייש במעשיו לא יבא לירי המאה
 ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים
 למקדש מעט הביאותים במקום היכל לפני
 כי מוצאי מצא חיים
 ראה משפט זולל וסובא הנרגם באבנים
 ללחמך ללחם ביתך וחיים
 ובמה יתגאה אנוש שבע יגון ומדוה
 ראיתי את כל החיים
 את החיים ואת המתים בנפש ורכושים
 רודף צדקה וחסד ימצא חיים
 התעף עיניך בו יעשה לו כנפים
 גיולה ישלם בחקות החיים
 כי המשפט לאלקים הוא לעשות מישורים
 אשר נתנו חיתתם בארץ החיים
 בעיני אלקים ואדם למצוא חן נעימים
 לעני יודע להלך נגד החיים
 באמת וענוה צדק להורות שמא ובריא
 כי עמך מקור חיים
 ואדם לעמל יולד היו ואחריתו להנעימה
 יתן לעמל אור וחיים
 התעמיק לסתור עצה ושאל נגדו ערום
 ממתים מחלד חלקם בחיים
 מחטיאי אדם בכבר האומרים טוב לרעה
 ימחו מספר חיים
 הולך את החכמים ירוע רועה כסילים
 אשר יחבר אל כל החיים
 להתהולל במעלת יקר ואין דיעה בקרבו
 ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים
 וכל המבעט בייסוריו ירדפוהו עד הובה
 לשלום יצאו תפשו חיים
 ואם תשלים עמו לא תוכל שאתו
 ואם למלחמה יצאו חיים
 ומר ממות חן אשת מצורים וחרמים
 מעין גנים באר מים חיים
 והיא כוללת כל המצוות לשמור ולקיימה
 יראת ה' מקור מים חיים
 השמר פן תקל אותם בחייהם ובמותם
 אורך ימים ושנות חיים

ברכת ה' היא תעשיר מתהלך בתומו
 נשמת כל חי תברך את שמו
 בושת פנים אות ומופת לענוה ויראה
 ותרחיב שאל נפשה עזי פנים להמלאה
 בתי כנסיות ובתי מדרשות שקדו המוני
 דרשוני וחיו ואמצא לכם אמר ה'
 בית משחה היין מהרגיל ומאכל משמנים
 אכול ושתה די מחייתך בסברון פנים
 נאות אדם תשפילנו לאחרית קיקלון ודאוה
 לפני שבר גאון ולפני כבוד ענוה
 נמילות חסדים מה נעמה לעשירים ורשים
 ורעו לצדקה וקצרו לפי חסד גדישים
 גניבה וגול מה בצע וחמס כפים
 ואשר מעול ישיב ירו יאריך אפים
 דין אמת ומשפט שלום שפטו בשערים
 והמטים עקלקלותם במחיר או בשוחד נאדרים
 דרך ארץ וארחות מוסר מסילות תמימים
 והכל יפה בעתו בחוק משפטו תמים
 הוראה אל תשיאך להקראות רבי ומרי
 יפוצו מעינותיך הוצה להשקות עמי בחירי
 זריות תחיה בעליה ועצלה תפיל תרדמה
 ומתפרה במלאכתו אה לבעל משחית ולמה
 חילול השם הנכבד במעשיו אל תגרום
 ומסור נפשך ועצמך לקדש שמו תגרום
 חנפי לב ישימו אף והיו זועה
 לעשות הונף ולרבר אל ה' תועה
 חשד המביא לנפשו הושביו אל יכלים
 בצדק תשפוט עמיתך להכריעו לזכות במשקלים
 יהיר חסר לב איך יתפאר בלבו
 ומי יוכל להתחבר אליו לאהבו ולקרבו
 יסורי אהבה מרצים כעולת כליל נדבה
 גמולות אלקים לברך אם לרעה וטובה⁶
 יצר לב ה' תועה וזמל ערלתו
 שלח ידיו בשלומי להמיתם חילל בריתו
 יצר הערוה הפיל הללים רבים ועצומים
 שתה מים מבורך בטוב ובנעימים
 יראת ה' ראשית דעת ותחלת החכמה
 סוף דבר הכל נשמע בפתחה וחתמה
 כבוד אביך ואמך המרבים כך יגיעתם
 למען תחיה אתה וורעך חלף עבודתם

ואם תרדוף אחריהם פתע פתאום יהרפך
 ויוסיפו לך שנות חיים
 מולך יועצים שולל ומתעה לב משכילים
 חתית גבורים בארץ חיים
 חמאת פימו דבר שפתימו ושהוק משליהם
 נבלעם כשאל חיים
 חצים שנונים בקשת רמיה לירות לצדה
 מרפא לשון עין חיים
 מצוה קלה כמצוה חמורה לפלם במעגלותם
 כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים
 ונדבת מוצא שפתיך תשמור ולא תכלם
 תוחלת ממושכה מחלה לב ועין חיים
 כי קנאת חמת גבר מדנים לעוררה
 כי עזבו מקור מים חיים
 טוב לה כי תנוקר ותחשך בעלטה
 להתהלך לפני אלקים באור החיים
 ונקל בעונה לישא משא סבלות כבדות
 עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים
 לחזק את בדקיהם ולגדור פרצותם מתנרבים
 הם וכל אשר להם חיים
 מן האיסור ועשה גדר לכרמך לעוקה
 מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים
 ומתן בסתר יכפה אף בחסד וחמלה
 באורח צדקה חיים
 וסור מן הדומה לבעור פן יכלימך השומעים
 אלקיו ידרוש בעד החיים
 ערב ובקר וצהרים בלב שלם להתפללה
 כי הוא חלקך בחיים
 אך אמורי ישולח בו קצף וחרונים
 כי רגע באפו חיים
 רשפיה רשפי אש לוהטות על עלייות
 הברכה והקללה ובחרתה בחיים
 השמר ממצוא הפצך לבד חפצי נפשים
 לחם ויין ישמח חיים
 חותם כל הברכות אחרית לאיש שלום
 כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים
 ובפי דוברי שקר לא תמצא נכונה
 והפכתם דברי אלקים חיים
 ופורץ גדר התוכיחה ישכנו נחש צפעונים
 אוון שומעת תוכחת חיים

כבוד ושררה אל תהי רוף וירדפך
 ואל תתנאה במעלתך כי בה יעדיפך
 כעס וממר ינוה בחיק כסילים ואוילים
 ונשפי מי רצון ונדבה יכבו גחלים
 לצים חמרו לצון להתקלם על אחיהם
 בהנפי לעני מעוג חרוק עליהם שיניהם
 לשון אוהות כלי החיים והמות בידה
 והשומר פיו ולשונו נפשו מצרות פרה
 מצות ה' חכם לב יקה לעשותם
 בנפשו ומאדו בלב שלם להשלים חקותם
 נדר אם תדור לא תאהר לשלם
 וכי תאהר נדרך טוב אם תתאלם
 שנאת חנם תלהט סביב כאש בוערת
 אך משנאי ה' אשנא ואתקוטט בתגרה
 עין רעה השופת על אחרים להביטה
 ואמנם טוב עין יבורך והיה לפליטה
 ענוה נעמה לתפארת כל המדות החמודות
 וכל יושבי שער בה ידברו נכבדות
 פרנסי עם וראשי צבור מצדיקי הרבים
 אין פרץ ואין יוצאת ובספר נכתבים
 פרוש מן המותר לך כדי להתרחקה
 ועשה משמרת למשמרת וסיוג לתורה וחוקה
 צדקה לבישה מעיל ישע ומעטה תהלה
 וצדקה תציל ממות לרצות ככליל ועולה
 צניעות מעשיך ראה אחריתם אולי נודעים
 והמשכיל גם בגלוי הצנע לכת עם
 קריאת שמע פעמים מלכות שמים לקבלה
 ועל כל עבודתך קרא האל תחלה
 רחם ירוחם איש רחמי והונן אביונים
 הלא האלקים ברחמיו מאריך אפו ברציונים
 שבועת שוא ושקר חדה כחרב פיפיות
 ראה כי בלשונך לאמת ושקר מניות
 שבתוך שבת קודש וימים טובים המקודשים
 קרא עונג ומשלוח מנות לעניים ורשים
 שלום רוף ובקש לעמוד לעד לעילום
 לקרוא שלום במצור בטרם תקרב במהלום
 שקר שנא ותעב והחזק באמת ואמונה
 ולמה תכחשו על האמת לבקש תואנה
 תוכיח את עמיתך בנדבה וסבר פנים
 ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת אמונים

ללמוד וללמד לשמור ולעשות והיית לראש	תלמוד תורה והגיגה יומם ולילה דרוש
תורת חכם מקור חיים	כעין שתול על מים ויובל לשרוש
לפתח הרצונות רשע בוכחי רוח נשברה	תענה נפשך וקרא צום בעת צרה
כן צדקה לחיים	תכין לך הדרך עם מקרא עצרה
והאומר אחטא ואשוב לא יתכפר לעולם	תשובה תכפר כל חטא גלוי ונעלם
יראת ה' לחיים	ומורה ועוזב ירוחם בלב נדכה ונכלם
ללכת בדרכי מצותיו וזכור אל תשכח	בני שים כבוד לאלקיך ועיניך פקה
אמרי וירבו לך שנות חיים	ראה הוהרתך היום שמע בני וקה
והפק רצון מה' להכין לו רעיוניך	נצור אמרי וזיה ותורתי כאישון עיניך
ראה נתתי לפניך היום את החיים	פקח עיני לבכך ואל תעלם אוניך
לעשות צדק ומישרים בהם הייך לכלכל	יהי לבך תמים לקחת מוסר השכל
פרי צדיק עין חיים	מפרי עין חיים בני אכול תאכל
אשר לא עוב חסדו את החיים	מישרים בדבר שפתוך תעלוונה כליותי בקרבי ואם חכם לבך יגל וישמח לבי
יום יום יעמס לנו ישועה ופדיום	אברך האל אשר יעצני אלקי אבי
אנחנו אלה פה היום כולנו חיים:	נאמנים התחזקו ביראת האל נורא ואיום
	עליכם ועלינו יגן בשלומי לחיותינו כהיום
עין חיים	נשלמו שערי
לאלקים חיים.	תהלה ותפארת

א"א: מחבר השיר שערי עין חיים הוא ר' בנימין בר אברהם הרופא ממשפחת הענוים אשר רשם את שמו בנימין בראשי החרוזים בתחלת השיר וכן בנימין בראשי החרוזים אשר בסופו, ומלבד זאת סידר את החרוזים על פי א"ב, באופן שכל בית הכולל שתי שורות שהן ארבע, מתחיל באות אחר מאלפי ביתא ופעמים הכפיל להתחיל עם האות ד' או ה' פעמים ורק האותיות ו חסרים לגמרי. השיר נדפס ע"פ כ"י אשר באנגליקא ברומא וידידי ר' שוח"ה השווה את הנדפס עם ההעתקה אשר בידו מכ"י בפארמא ומצא רק שינוים מעטים ואלה הם*) 1 ראשית 2 ערוך 3 ותמונה 4 ואורה 5 או לטובה 6 מקור חיים (וכן הוא בפסוק משלי י"ד כ"ו). בהעתקה היא ציינו גם השערים בראש כל מאמר, ד. מ. לפני שורה 15, שער האהבה, לפני שורה 19 שער האמת והאמונה ובאופן זה כל השערים במספר חמשים.

החכם צונין בספרו: צור נעשיכמע אונד ליטעראטור עמוד 280 מביא בתוך הספרים הנדפסים בפראג גם את השיר הזה, נדפס בשנת ש"ח בתמונת 4 והוא בעצמו ראה את הספר הזה והכיר בו שהוא מדפוס פראג אף על פי שחסר שם מקום הדפוס בשער הספר, ובודאי האמת אתו, ואך מה שכתב שם לקרוא את שם המחבר Benjamin Fanti נראה לי שנדפס פאנטי ולפענ"ד צריך לתרגם Ponte או Fonte והם מקומות באיטאליא כאשר כבר העירותי במ"ע מאנאציין פיר דיא וויסענסשאפט דעם יודענשהומס שנת י"א עמוד 141 ע"ש.

(*) ע' בנדפס לעיל סימני המספר.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל.

א"א: בכ"י סימן 1 אשר באוצר הכ"י ברומא הנקרא Biblioteca Vittorio Emanuele והוא כולל פירוש על התורה מרבי אברהם בן עזרא מצאתי בסופו הפירושים האלה בשם "תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל" וחסתי על פליטת הסופרים להביאם בתוך הקובץ הזה, אך בלי חקור אחרי מקור הפירושים ממקום אחר, ועל הקורא לדרוש ולבקש אחריהם וגם עליו להסביר את הדברים עמוד 80 שורה 22 אשר אין להם שחר וכבר משובשים הם בכ"י.
מה שמביא בשם מונה נראה כחדש, כי מה שנודע לנו עד עתה בשם הזה נוגע רק למסורה, ולא לפירוש המקרא.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל.

יען אשר מצאתי תוספתות רבות מהויץ בהעתק ספר הרב ראב"ע שאינם ממאמרו לא רציתי לכתבם מבפנים ולא מבהויץ והתוספתות הם מדעת הקפ"הי והמוגה ומפרשי אחרים על כן אהברם ואאספם כולם כסדרון ואתחיל מבראשית בע"ה עד וזאת הברכה אם יעזרני אלהי קרם מעונה ואומרה לאל סלעי גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ברוך אתה ה' למדני הקיך:
ואני המעתיק כך מצאתי

אתחיל פרשת בראשית, בעזרת מי שאין לו ראשית.

ורוח אלקים מרחפת על פני המים. מים הם על המין שנים כי הם זכרים ונקבות וי"א כי כן מי נמרים משמות יהיו. והיה ראוי השין בחורק שלא יתחלף עם הדגוש מנחי הלמד והנכון שהוא שם ואין ראיה מהרבוי כי נמצא שממות עולם אתנך. ויאמר הנאון כי מלת לא המטיר שזכר בפסוק וכל שיה השרה נמשכת אחרת עמה וכן הוא ולא איר יעלה. והטעם כי לא היה בתחלה דבר אלא השם ברא הכל מתוקן: לא ידון. וי"א כי שרשו נדן ומשפטו ידון בדגוש ובא הנה תמורתו כמו ונבל כעלה כולנו. וי"א שהוא מגורת ויהי כל העם נדון. יגרה מרון. והטעם לא יריב רוחי שנתתי באדם לעולם עם הגוף שאיננו נכנע אליו. ומה שאמר א"ע כאשר לא ינצח ה' העושה לעשוי ר"ל הכוחות הפועלות על המתפעלות:

חסלת פרשת בראשית.

פרשת אלה תולדות נח.

וכפרת אותה. וי"א כופר הוא זפת שנקרא בדח"ל כופרא. וי"א שנקרא בלשון ישמעאל בתמורת הכ"ף בקו"ף והוא כדמות חמר: מכול יש אומרים שהוא ונבלי שמים פי' גשמי שמים: ברית. וי"א כי ברית נבול כרות מנורת וברא אותהן ואם כתוב באל"ף. וי"א כי השורש ברת ועניינו כמו קיום: ומלת ויגוע מיתה קלה בלי אריכות חולי א"ע. ומדרש שביום שנמטעו שחה מיינו יש לו סוד ואיננו כמשמעו והסוד שידע התועלת שהגיע ממנו: ויתגל. ע"מ אל תתגר בם והגימ"ל בקמץ להפריד מהקל מהשלמים: וישכון באהלי שם. וישכון אלהים וזאת הברכה לישראל שהם מבני שם כמעט ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כי בפסוק הראשון

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

ברך השם: באכה. י"א שהקף נוסף והנכון שהוא לנוכה היודע המקום והעד כי בכל המקרא כן בכ"ף אך הה"א נוסף כה"א יברוכה או הה"א במקום למ"ד בראש כמו לבוא מצרימה: למ"ד לשרפה כלמ"ד לכל כליו תעשה נהושת ונקראת שרפה על שם העתיד כמו וטהני קמה וכן וישרפו שרפה: ונבלה י"א כי משפטו ונבלה בדגש.

פרשת לך לך.

יש מפרשים מקדם לבית אל מלפני בית אל וכן וישכון מקדם לנן עדן. אחור וקדם צרתני וכן הפועל ממנו על אשר לא קדמו אתכם. במה אקדם ה' ויהיה הפוך בטעם. וכן הוא ויעתק משם ההרה ויש אהלו מקדם לבית אל והוסיף לבאר ואמר בית אל מים והעי מקדם לאהלו: ופי' בגללך בסבתך. וכן טעם בעבורך: בית פרעה. חסר למ"ד השמוש. וכן ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול: ואקה אותה. י"מ מענין כי יקה איש אישה והטעם רציתי לקחת אותה לי לאשה וכמהו וחשקת בה ולקחתה לך לאשה: ויצו עליו כמו בעבורו וכן על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים: ולוט עמו הנגבה. נקרא נגב מקום ארץ כנען שהוא מפאת מצרים מפני שמצרים היא נגב ארץ כנען כמו שיבואר עליו זה בנגב: ב"ת במקנה בכסף ובוהב. י"מ במקום מ"ם וכן והנותר בכשר ובלחם: ויחלק עליהם לילה. י"א הטעם כי בחצי הלילה השיגם. וי"א כי חלק מהנהו הוא וקצת עבריו דרך אחר ושאר הלכו דרך אחר להשיגם. וטעם עליהם כמו בעבורם: ויתן איש בתרו. ובכרובים ופניהם איש אל אחיו. ויהיה וי"ו בתרו נוסף כו"יו למעינו מים. והטעם נתן האחד בתר לקראת האחר או נתן כל בתר איש לקראת רעהו כי האדם והבהמה שנים: עון האמורי. כי עון יבא בלשון העברים במקום עונש העון והטעם כי לא הגיע עונש האמורי להורישם מארצם עד כלות ארבע מאות שנה על דרך שאמר כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך: אל ראי. כטעם אל מראה שיוכל אדם לראותך על דעת הקמחי. ומלת אחרי כמו אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רודף. קראה את מלאך השם אל ולא אדם בעבור שלא ראתה מאחריך כשנפרד ראי כי אמרה הגם פה ראיתי אחרי מלאך השם שראה בעניי: נמולו אתו. מבנין נפעל מן נמל. כמו כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך:

פרשת וירא

לעשות אותו. לתקן אותו וכן לעשות את יום השבת כאשר פי' א"ע: כעת חיה, י"מ מלשון ח"ל שהיא יולדת. והטעם כעת הזאת ששרה חתיה יולדת. וי"א כי הנכון כי חיה תואר אל העת כי העת והזמן רצופים בתנועת הגלגל והוא חי וקיים. והטעם באמת שוב אשוב אליך בזמן שהוא חי וקיים והעד יום ולילה לא ישבותו: אחרי בלותי חסר ה"א התימה כמו אתה זה בני עשו. ארדוף אחרי הנרוד הזה: אמנם טעמו באמת. וי"א כי טעם ויאמר אמי לכל אחר כן והרבו לתפארת הלשון כמו אם אדוניו יתן לו אשה ולקח בעליו: ומלת תחת העיץ כמו ויבן מזבח תחת ההר: וטעם על עבדכם אצל או סמוך. כמו ועליו מטה מנשה: וימהר גם מהרי פועל עומד. וענין ס'ים מרות ידועות אצלם.

ואמ' המפרשים כי הסאה שלישי האיפה: קמה סולת, הפוך בטעם כי הסולת היא נקייה כאשר פירש א"ע בפרשה: היפלא. ו"א הימנע מהשם הדבר הזה וכן לא נפלאה היא מצד. גם למה זה תשאל לשמי והוא פלאי: וי"מ כי רבה וכי כבדה כמו אשר וכן עד כי יבא שילה, ותחת כי אהב את אבותיך כי ותחת הוא כמו תחת אשר לא עבדת וטעם זה הפסוק דבק עם הבא אחריו. וי"מ כלה חסר הנסמך והוא מעשה כלה, וכן ואת רעבון בתיכם, שבר רעבון. והטעם אם החמס הוא בארץ כצעקתה הבאה אלי עשו מעשה כלה אנשי הארץ והטעם שיתחייבו כולם כליון הרוץ: גש הלאה, הטעם גש לאחור אל מקום ורחק מעלינו וכן השמיני והלאה והוא מורה על ריחוק המקום והזמן לאחוריו: עתה נרע לך מהם. חסר למ"ד השמוש עניינו יותר מלהם והטעם יותר נרע לך מה שבלבבנו להרע להם: בתם לבבי, שם בפלס כי ברוב חלומות, מגורת ואיש משך הקשת לתומו הטעם בלי כוונה בדבר הוא:

פרשת ויהיו חיי שרה.

לספור. ענין יללה, כמו אעשה מספר כתנים: לשרה, כמו אמרי לי אחי הוא. והטעם בעבור שרה: וכן ויתן לך, שיתן לך, וכן ושמרו דרך ה': למ"ד לכל באי שער עירו כלמ"ד והשלישי לאבשלום: וי"מ אך אם אתה רוצה בן והטעם כמי שרוצה בדבר שאומ' בן כמו לו יהי כדברך: והטעם שמעני הקשב לדברי כמו וישמעו אחיו: וטעם נתתי אתן כמו היתה לי עדנה: וי"ו ואת מתך קבור נוסף כמו וישא אברהם את עיניו: מעל פני, כמו לפני ממרא של מעלה: ויקם. נתקיים ועמד השרה למקנהו: וכן וקמה בדרך ממלכת ישראל. ועצת ה' היא תקום: למקנה, ו"א בעבור מקנה: פן תשיב, שלא תשיב וכן על הרוב כי אמרתי פן אמות עליה: וכל טוב, הוא כלי כסף וכלי זהב ובגדים שנתן לרבקה. וטעם בירו כטעם כל אנשי המלחמה אשר בירינו: הנמיאיני, ענין שתיה ובליעה וכן ברעש ורוגז יגמא ארץ מרוב מרוצת הסוס נראה כאילו בולע את הארץ: ותכל, מהבנין הרגוש מנחי הלמ"ד בחסרון הה"א בפלס ותגל מרגלותיו ותשכב:

פרשת ואלה תולדות יצחק.

עקרה. ו"א כי יתכן שנקראת בן מפני שנעקר ממנה דבר שאינה יכולה להוליד: ויתרוצצו, מגורת על העשק ועל המרוצה לעשות, וכן וירעצו ויתרוצצו מענין שבירה מהפעלים השניים: לדרוש את ה', ו"מ כמו לשאול. וכן דרשתי את ה' וענני, דרשו את ה': שני גוים. ו"מ מגורת בלתי אם גויתנו ואדמתנו. ואם הם שני שרשים כמו לא אכלתי באוני ממנו, תאניה ואניה, וכן יפרשו הגוי גם צדיק תהרוג. אבל עמים נגזר מן עמך ישב בקרבך כי זה השם מורה קבוץ אנשים זה עם זה יחדו: וטעם לאמים, ו"א שהוא כמו משפחה, וכן הוא כמו אמים קרוב לטעם עמים: מכרה כיום, הכ"ף לאמת הדבר ונקרא כף האמיתית כמו כי אותו כהיום תמצאון. וכן השבעה לי כיום והטעם באמת היום: אמר א"ע והנה אליהו מוכיח ר"ל שהלך להתגורר עם אשה אלמנה גם הוצרך אל העורבים שיכלכלוהו: וטעם וילך ויסתלק וכן וילך ה' כאשר כלה לדבר ובא בפתח מפני ההפסק: וכן ויאמר משפט ויאמר: מלת פן כמו אולי וכן פן ינחם העם, אורח חיים פן תפלס.

ו"א מזה פן ישלח ירו: בעד החלון. י"מ בעד סמוך אל החלון והטעם בפנים מהחלון וכן מבעד לצמתך מבפנים: וטעם ואיך אמרת ולמה אמרת. וכן איך תאמרו לנפשי: פן אמות עליה. כבר אמרתי במלת פן תשיב כי מלת פן על הרוב היא כמו שלא והטעם כי אמרתי כן כי אחותי היא שלא אמות בעבורה. וי"מ פן אמות בעבור שלא אמות וכן אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה פן יפקוד עליה. בעבור שלא יפקוד: אך הנה טעמו באמת. וכן אך עצמי ובשרי אתה: וי"מ מאה שערים כמו מרות. וכן בדברי רז"ל בפי' ונסף משנה קחו בידכם שמא הוקיר השער. שפירושו המדה. והטעם מצא בשנה ההיא מכל מדה שזרע מאה מדות: כי בירכו ה'. והוא קרוב לראשון: עד כי גדל. טעמו אשר גדל. וכן עד כי יבא שילה ולו יקת עמים: ויש שם אהלון. פי' וימתח מניורת וקו ינטה על ירושלם. והעד וימתחם כאהל לשבת: ואחות מרעהו. וי"מ כי אחוות שם איש הידוע בימים ההם ואם הוא בת"ו כנקה. וכן המת אבי רכב. ומנחת. וכן רבים: ומ"מ מרעהו איננו לשירות אבל נוסף בשם כמו ותהי אשת שמשון למרעהו. וכן שלשים מרעים. ובלתו ותכרו על רעיכם ונכתב בו הוי"ד כלם הם מנחי העי"ן ונשתנה מהם מדע מקשיב חלף ומדע בקמין קמין לגדול להפריד הענין: לא נגענוך. לרעה. כטעם הנוגע באיש הזה ובאשתו: רק טוב כמו לבר טוב עשינו עמך וכן כי רק עונ מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: נדיי עזים. ע"מ על לחי עמים: וטעם ראה ריה בני. כטעם וכל העם רואים את הקולות: מטל. מושך עצמו ואחר עמו. וכן שדי ושמי ה': והנה הטעם וממשמני הארץ. והוא שם כמו ומשמן בשרו ירה. וי"א שהוא תואר אל המקומות כמו במשמני רוון. דעת המונה: איפוא. שתי מלות ויחסר וי"ו התוספת כמו שמש ירה. וי"א כי לא יתכן זה הפירוש בעבור כי הוא כתוב בו"ו ואל"ף ומשפטו כשני לו כי אשר עליו זה הטעם הוא כתוב בו"ו וה"א בסוף והם עשרה ע"פ המסורת ואלה הם איפה הם רועים. איפה האנשים. איפה שמואל ודוד. ויאמר לו המלך איפה הוא. ואלה איפה הם. איפה לא שגלת. ואיש אל ידע איפה אותם. ואיפה ישרים נכחרו. איפה היית. איפה לקטת: וד' כתובים בו"ו. מי יתן אפו. דעו אפו. אפו תקותי. ואם לא אפו. והשאר כתובים בו"ו ואל"ף בסופם:

פרשת ויצא יעקב.

יש אומרים כי פתחת בית במקום איננו מורה דבר מיוחד רק פי' באחד מקום. וכן והאבן גדולה על פי הבאר. ופי' ואחת אבן גדולה. וכן בתוספת ה"א. ופתח האחד את שקו כמו שיבואר במקומו: וגללו. י"א שהוא ענין הסרה וכן היום גלותי את הרפת מצרים מעליכם. גלו אבנים גדולות אל פי המערה. כטעם סורה אל. והטעם וגללו הרועים את האבן: וי"ו ועבדתני בו"ו ואיה וענה. והטעם אם בעבור שאחי אתה תעבדני הנם איננו נכון אבל הגידה לי מה תרצה בשכרך: אך עצמי כמו שכן והטעם באמת. וכן אך לשקר שמרתי. אך מלך ישראל הוא: ללאה בתו שפחה. כמו לשפחה. וכן כי תבואו לראות פני ושפחה כמו אמה. ויאמר כן לנקה כמו לזכר עבד: באשרי בעבור אשרי והוא שם בפלס ולא יחללו את שם קדשי כי לא נמצא מפועל הזה בנין הקל. ורב שלמה פי' והיה שכרי. אותן שילדו מכאן ואילך. ועוד פי' לה כי הוא עין שגדלים בו כמו

אנווים קטנים שנקראין נקל"י בלעז: על צאן לבן. כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים. וכן ועשית חסד על עבדך. פי' קמחי. (בכר כמו) שלחו כר בן הגמל שהוא קל ונקרא מושל ארץ מרוב מרוצתו וקלותו והנעתו אל המקום אשר יכוין ללכת. ופירוש ובכרכרות שמרוב קלותם דומים שמקרקרים ואם דעת ב"ע הלכה רחל באבוס כר הגמל וישבה על התרפים:

פרשת וישלח יעקב.

באנו אל אחיך. כמו מאחיך כמו למי אתה: וי"א כי ויצר לו הוא מנחי הלמ"ד בשקל וישב וירד מבנין הקל וכן כי עתה תצרי מיושב יצרו צעדי אוננו: הישב אטיב. י"מ כמו הרבה אטיב וכן ההיטב הרה לך: מן הבא בידו. מן אשר בא עמו כמו את ראש המלחמה אשר בדינו פי' עמנו וכן ולקחת בידך עשרה לחם ונקודים: ובניהם שלשים. י"א עם בניהם. וכן ויוסף היה במצרים. לא אוכל און ועצרה: אכפרה. י"א אסיר כמו ואיש חכם יכפרנה יסירנה. ומוה נקרא יום כפורים והטעם הסרת העונות: אולי ישא פני. כמו הנה נשאתי פניך. וכן ונושאים פנים בתורה שפי' נושאי פני הגדולים בתורה ואינכם מוכיחים אותם בעברם עליה: ותקע. מפעלי הכפל ע"מ ותלה ארץ מצרים וממנו כאשר נקעה נפשי והטעם סרה הירך ממקומה: כי על כן ראיתי פניך. כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני: ואני אתנהלה. מגורת אין מנהל לה כמו מנהג וכן נהלת בעוך והטעם אתנהל ואלך עמם לאמי: יאותו מגורת כי לך יאתה והוא מנחי הפ"א ובא בחסרון הפ"א ובחולם העין כמו לא יצוק עליה שמן. ובא בצירי אות השמוש מפני שהעין הוא מאותיות אהה"ע כמו יעורו ויעלו כל הגוים או בא כמשפט אדע ידע והנה תמורת החסרון והוא כמו ויבוש מקורו. לא עתה יבוש יעקב ומשקלו יבושו רודפי. יבושו ודים: את אלהי הנכר. מלת נכר תואר והשם ממנו ונכר לפועלי און וחסר המתואר כמו אלהי נכר הארץ: ופי' אלוף נשיא וגדול וכן אלופי ומידעי. ויתכן שיאמי כן לכל אחד כאשר יאמר בלשון לעז אל הגדולים מיסרי א"ע כי ישראל יצא על בני עשו שני אתם עוברים בגבול אהיכם בני עשו כו':

פרשת וישב יעקב.

והוא נער את בני בלהה. יבא נער סמוך אל את כמו ומשוש את רצין וכן רמליוהו. ויקרא המשרת נער בעבור כי מנהג הקטן לשרת את הגדול וכן ומשרתו יהושע בן נון נער. גהוי נערו: והשיבני דבר. חסר הנסמך והיא תשובת הדבר וכן כי נפש הוא חובל. היי נפש או יחסר מ"ם כמו עד יקום גוי אלהיו והטעם והשיבני מהדבר שאשלחך: למען הציל אותו. דברי משה הם: את כתנתו. החלוק הדבוק לעור. גם כתנת הפסים. כי הערימוהו והשליכוהו ערום אל הבור והנה הדבר הפך. והנכון כי הכתנת הפסים ביאור את כתנתו והיא מלבוש צר מהמעיל כי כן כתוב ויתן עליו את הכתנת ויהגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל: וישלחו את כתנת הפסים. שלחוהו ביד קצתם שיביאו אותה אל אביהם והביאנה לך. וי"מ מענין ואיש שלחו בידו. והטעם קרעה שיאמין כי החיות טרפוהו: חמ"ך. מנחי הלמ"ד בפלס אחיך מן אחה ובלא כנוי לא מצאנהו אך הוא חם.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

וכן חמות מן כלה בחמותה. ונקראו כן לאשת בנם כמו שנקראו חמתית וחתי לבעל בתם: ופתי'לך. ו"מ אותו הכלי שיהגור בו האדם הנקרא לאצ"ו בלע"ז ואמ' למטה לשון רבים והפתילים כי יש אנשים שחוגרים אותו כפול וגראה בעיני כי דקרב אליו וירכסו את ההשן מטבעותיו אל טבעות האפור בפתיל תכלת כי צריך שיהיה עב לסבלם והוא שם כלל לחוטמים הרבה שזורים יחד. ומה שכתוב וקצין פתילים הם חוטמים נפרדים זה מזה: עלתה נצה. ו"א כי הנפרד ממנו נין והה"א אשר במפיק הוא כנוי לגפן שהיא לשון נקבה. ומלת עלתה פועל יוצא כמו על אדמת עמי קיץ שמיר תעלה. ועלתה ארמנותיה סירים ואפשר שהם עומדים ובאו על דרך כאלה נובלת עליה. ותאובדו דרך. ו"מ כי עלתה פעל אל נצה והמפיק נוסף כמו כבנורה בטרם קיץ וגולה על ראשה וכן בא בלא מפיק ובוסר גומל יהיה נצה וכן יבא עם הכנוי וישלח כוית נצתו. והטעם כאשר פרהה עלתה נצה והטעם הפרה: כאשר ייטב לך. ו"א שהוא מבניין יטב וכן ויישם בארון במצרים ואם זה בפתח גדול וזה בפתח קטון כי פעמים יבא זה תחת זה והנכון כי בניין הקל מן טוב יתורגם בלעז כאשר יהיה נפעל וכן מה טובו אוהליך יעקב:

פרשת ויהי מקץ.

ואין פותר אותם. פ"י מהם כמו הם יצאו את העיר. והתנחלתם אותם. והטעם שב אל החרטומים וההכמים. ו"א אותם כמשמעו וישוב אל החלומות ר"ל אל הפרות והשבילים: ו"מ אלהים יענה יודיע. כמו כי כל דבריו לא יענה: ויצברו בר. הפקידים והוא מגורת שימו אותם שני צבורים: תחת יד פרעה. ו"מ תחת רשות פרעה. וכן ויקח את כל ארצו מידו: ו"מ לשבור אל יוסף כמו מן יוסף וכן ותרבי את תונותיך אל ארץ כנען כשדימה. מארץ כנען. והנכון שהוא כמשמעו: ויאסור אותו לעיניהם. בשו"א וסג"ל והמסורת עליו לית רפה וכל כפתאי דשמשון כותיה: השלום אביכם. ו"א כי פעמים הוא תואר כמו השלום אתה אחי. אתה שלום וביתך שלם: גביע הכסף. כמו כוס. אבל הוא בתכונה אחרת והוא שני גביעים מלאים יין וכוסות:

פרשת ויגש אליו.

ולא עמד איש אתו. איש אחר זר כי אם הם כמו על בשר אדם לא ייסך. אדם זר: כי האלהים. ו"א כי חסר אם. כמו כי למען השמידם: נשמע בית פרעה. חסר בית השמוש כמו לונות בית אביה: ותלה. ע"מ ותכה מעם (מכעש) עיני מפעלי הכפל:

פרשת ויהי יעקב.

המטה. ו"א שהוא מפעלי הכפל. והקרוב שהוא מחסרי הפ"א ומשקלו השלם מטה. והוא המקום שאדם יושב או שוכב עליו ונקרא כן לפי שינמה ויתפשט עליו מענין וקן ינמה או לפי שנשען עליו מגורת מטה לחם: לא פללתי. ו"מ לא השבתי וכן עשי פלילה: מלא הגוים. הוא שם כמו מלא כל הארץ כבודו. שפירושו מה שהוא מלא הארץ מחי וצומח ודומם הוא כבודו. וכן מלא כף נתת

איננו תואר והעד כף אחת. או פי' מלא הגוים קבוץ בגוים כמו אשר קרא עליו מלא רועים כטעם עמים הר יקראו לביאור: יתר שאת. מלת שאת שם הפועל הלא שאתו תבעת אתכם. וכן בגוף האלף ונעלם מהמכתב משתו יגורו אליהם. וי"מ כי התפלל לשם שיגבור שאת עונותיו: וזאת הברכה שברכנו כטעם נושא עון: מלת אל לא תמצא רק במקום צווי. והזהרה או תחנה ובקשה כי אם במקומות מעטים. כמו אל פשטתם היום. וישם לאל מלתי. ומלך אל קום עמו: פחו. מגורת רקים ופוחים. והוא שם תחת תואר והטעם איש פחו. וי"א כי הוא תואר בשקל בער אנכי מאיש: יתכן כי תחת כבודי שלא לנוכה ובא פה כבוד בלשון נקבה ואם לא נמצא עוד. הנה כמוהו כי שחה אל מות ביתה. כאשר זכר בספר המאונס בשער הזכרים: עקרו. שברו והרסו החומה עד היסוד. וכן יבא בענין כריתת רגלי הבהמה כמו את סוסייהם תעקר. וי"א כי שור הוא כנוי למושל כמו שכנה הכתוב השרים הגדולים באלים ועתודים. וכן בכור שורו הדר לו לרוב גדולתו קראו כן. וי"מ שור כמשמעו. והטעם שהיו מעקרים את הבהמות כטעם את סוסייהם תעקר: בן פרת. י"מ מענין ותעש פארות אם כן בן סמוך לפרת. ואיננו כן כי הוא בצירי. ולפרש פרת בהסרון וי"ו אין לו טעם לכד אם יהיה תואר כמו גולה וסורה: קברו אותי אל אבותי. כמו עם. וכן אשה אל אחותה לא תקרב: אשר על פני ממרא. כמו לפני וכן כתוב בפרשת חיי שרה:

נשלם ספר בראשית:

ואתחיל ספר ואלה שמות בעיה:

פרשת ואלה שמות.

בסבלותם. במשאם כמו הסירותי מסבל שכמו. וי"מ כמו ענין דעסק וכן לנו לסבלותים: ויעבידו מצרים. י"מ ענין עייפות ויגיעה כמו לא העבדתך במנחה: אשר עבדו בהם. י"מ כי פועל הקל מזה כשיהיה קשור עם בי"ת הוא פעל אל הארון הנעבד כמו לא תעבוד בו עבודת עבד: כי חיות הנה. יש להם כה חיים בלב. אמ' א"ע והטעם שהם חזקות וכן ובניהו בן יהודע בן איש חי לפי הכתוב כי יקרא חיל ושניהם דבר אחד בעניין: אמ' א"ע הלא מצאנו הכתוב אומ' אלהי האלהים אלהי הצבאות. ר"ל שאם נמצא ה' אלהים צבאות חסר הנסמך כן הוא ה' אלהים אלהי צבאות וכן והנבואה עודד הנביא בפסוק ואמר לי מה שמו: מטה הוא המקל. ונקרא כן לפי שהוא מתוג ונטוי מגורת נטויות גרון. או לפי שנשען אדם עליו מעניין מטה לחם ומשקלו שמוש כל בעל משה ירו. ומשקלו השלם מחנה: לרגליו. אמ' א"ע הקרוב אלי להיות לרגלי משה. ר"ל שהגיעה דם המילה לרגלי משה כטעם והגעתם אל המשקוף: וירף ממנו. המלאך ממשו בשהגיעה צפורה מדם המלה לרגליו:

פרשת וארא.

באל שדי ושמי ה'. כבר פירשנו בפסוק ואמר לי מה שמו. ובי"ת באל שדי מושך עצמו ואחר עמו. כמו מאל אביך ויערך. והטעם ובשמי ה': נטויה.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

מתוחה מגזרת וכן ינטה. כאדם המכה בחברו שפושט זרועו אליו: ויצום אל בני ישראל. י"מ כי חסר מלת שילכו. והטעם צום שילכו אל בני ישראל ואל פרעה למען הוציא את בני ישראל. וכן ויצו אל יוסף לאמר חסר מלת שילכו. למען רבות מופתי. מנהי הפ"א. מופת בפלס מוקש והוא דבר נראה להאמין בו דבר כיוצא בו שעתיד להראות. ומלת אות תבוא ג"כ בזה הענין. אלא שפעמים תבוא לסימן דבר ולא כן מלת מופת. דעת הקמחי:

פרשת בוא אל פרעה.

כתב ר' דוד בשורש נה ויתכן שפירש נכה כך והה"א נוספת כמו אן אנה וכן כתב ר' יעקב בר' אלעזר ז"ל וכתו' והמסרה וככה תאכלו אותו לית כותיה מלרע: מלת משארותם י"מ כי היא העסה בעצמה. ונקראה כן מפני שהיא מוון האדם מגזרת שארה כסותה ועונתה לא יגרע. דעת הקמחי:

פרשת ויהי בשלח.

והמושיים. חגורי הומש. ר"ל כלי זיון מגזרת ויכתו אל החומש פי' בכלי זיון. כי יבא אל במקום ב"ית שהוא בענין עם כמו איש טוב זה ואל בשורה טובה יבא פי' ובבשורה וכן ושבתם אלי אל נכון ר"ל בדבר ברור ונכון: תחנו על הים. סמוך לים וכן חונים על הים וסכות על הארץ את הפרכת כי הפרכת לא היתה על הארץ אלא מסך בינו ובין אהל מועד: ושלישים. הם קצינים. וכן ומבחר שלישי ויען השליש אשר הוא תחת משנה המלך: אשר ראיתם. חסר כ"ף הרמיון כמו כי חמאת קסם מרי או יהיה טעמו הפוך כי את מצרים אשר ראיתם היום. דע כי מה שאמ' ב"ע מ"כ במלת להם ויין כי נפתח הוי"ו נראה אלי כי דעתו שלא ידגש בוי"ד להקל על הלשון כמו שרעתו במלת ושרט לנפש גם במלת היתה למס כתב כי בפתח למ"ד למס להורות על היא הדעת הנעדר ולא נדגש המ"ם להקל על הלשון ודע כי בכל אלה והדומים להם דעת דוד קמחי ז"ל שתהיה האות המשרתת נקודה בקמין גדול להשלים הנח אשר אחריה. גם במלת לעולם ועד דעתו שתהיה הוי"ו קמוצה כמשפט. והע"ן בסגול להפריש בינו ובין היודע ועד שהע"ן בצירי מפני שהוא עדות וכן דעת בעל הסמדר. דע כי מצאנו עד בסוף פסוק בלי קמין קמן כמו תקות עניים תאבד לעד. תהלתו עומדת לעד:

פרשת וישמע יתרו.

והזרת אתהם את החקים ואת התורות. כמו אל. וכן ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר: אי עצך. בעלי הוי"ד בתחלה על שני דרכים יש שנראה בהם הוי"ד בעתים. ויש שנעלם בהם כמו. ארד. אשב. לביאור ועוד זה לביאור שאמ' כי היו שרי אלפים שש מאות. ושרי מאות ששת אלפים. ושרי חמשים י"ב אלף ושרי עשרות ששים אלף. ואל תחשוב בעבור היות שרי האלפים שש מאות שיהיו כל ישראל שש מאות אלף בלבד כי הנה אם תחשוב כזה אלף אחד ותשים ממנו השר הגדול שבו יחסר אחד לשרי המאות ואם תשים עוד שרי המאות יחסרו י"א לשרי חמשים וכאשר

תשים ד' שרי החמשים יחסרו ל"א לשרי העשרות ויהיו ל"א מהם שרי ט' אפי' עמם ר"ל עם שרי העשרות ע"כ צריך להוסיף ל"א על כל אלף בעבור השרים אשר ממעל לשרי העשרות ויהיה כל אחד משרי העשרות ראש עשרה. ועוד אפרשנו מתחת זה הספר בעזרת העורך: אמר א"ע כי בהיות הבקר לפי דעתי קרוב לזרוח השמש ר"ל כמו שפירש בפסוק ויהי באשמורת הבקר לביאור: כי ששת ימים חסר ב"ת. כמו לזנות בית אביה. ישכון הצריך וכן רבים: עד שקר. ו"א כי הוא שם כמו עדות וכן למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: אמי ב"ע כי בעבור התחברות כל חמש ההרגשות במקום אחד שהוא על המצח ע"כ יאמרו מלה שהיא ידועה אל אחת להרגשה אחרת. ו"א כי בעבור היות הרגשת העין גדולה משאר ההרגשות ע"כ שאר ההרגשות נשאלות לה ואין זה טעם אל מתוק האור: גזית. מנורת גז חיש ואיננו משרשו עם הקמין כי גז קמוץ כמו קם רב שב ואילו היה מן גזו היה פתוח וגזית שרשו גזו ומשפטו להיות בדגש גזית וכא הנח תמורת הדגש כמשפט ויוד יעקב:

פרשת ואלה המשפטים.

ורצע. לא ירצע על המזוזה כי אם על הדלת כדברי המתרגם בלשון ארמית: והגישו אל הדלת. פי' כשאומ' הכתוב בפרשת אלה הדברים כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה דלתים ובריה לא יאמר שהיו דלתים ובריה בפתחי הבתים כי לא תמצא עיר זולתם רק יאמר בכל עיר שער המדינה. ע"כ דלתים כמו שערים: אמי א"ע בפסוק מעם מזבחי אפי' ההורג כהן מקריב זבח לפני לא יונח בעבור שישמש לפני. לולי דברי הקבלה. ר"ל שהקבלה אומ' שאם הכהן החל להקריב זבח גומר עבודתו קודם לקיחתו למות. אבל אם לא החל לא יונח לעבוד אחר שנודע שהרג לביאור: ונגפו. הוא ענין דחיפה ומכה בלא מות כמו ורגלך לא תנוף. פן תנוף באבן רגלך. וכן וכי יגוף שור איש את שור רעהו והעד ומת. או הוא ענין השתתה כמו הנה אנכי נוגף כמו שיפורש: אמי א"ע בפסוק עין עבדו. אמי כי יצא העכד שאיננו ישראלי בכ"ד ראשי איברים ר"ל שהם אצבעות ידים ורגלים ושתי אוזניים והחוטם וראש הגויה שהוא הגיד לביאור: אין לו דמים. ו"מ כמו יהיה עליך דמים והמעם אין על הריגתו שפיכות דמים. אבל אם זרחה השמש עליו שהיה ביום. דמים לו. והמעם שפיכות דמים תחשב עליו כמעם דם יחשב לאיש ההוא: כי יבער איש. מלת איש מושכת עצמה ואחרת עמה וכן וכן משק ביתי. והמעם ובער בשורה איש אחר: הטרפה. תואר אל הבהמה הנלקחת בחטיפה כמו טרף בפייה. ודינה על ידי ארי רדוב וזאב ונחש אינו משלם: ומעם עד בא השמש. סמוך לבא השמש. וכן אשר עד מרבא. והעד השב תשיב לו את העבוש כבוא השמש: ושכב בשמלתו וברכך. ודע כי כן הדין בכלים שמלאכתם ביום או בכסות היום להחזירם בכל יום עד בא השמש. וע"כ סמכו רז"ל אל זה הכתוב: דע כי מלת נושה פעמים תבוא למלואה ופעמים תבוא ללואה. כאשר קשורה בב"ת לעולם תבוא למלואה כמו כנושה כאשר נושה בו. וכן בעבר לא נשיתי ולא נשו בי והמלה אשר אצלה בלא קשירת ב"ת תבוא ללואה היא למלואה כמו לא תהיה לו כנושה. והנושה בא לקחת. וכל אשר לו נושא והוא כתוב באלף ובסגול. וכן

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

עם הכנוי או מי מנושי. ואם השאלה והלואה ומשפחה דבר אחד בטעם אמרו קצת המרדקים כי האחת השאלה כלים והשנית הלואה כסף והשלישית משאת אוכל. כמו כי תשה ברעך משאת מאומה והקבוץ והעורבים משאות ויתכן כי השלישית שם כולל לכולם וכן נמצא בלשון זכר כמו נעובה נא את המשא הזה: אל תמר. דגשות המם תמר נוסף. והוא מהפעלים השניים אשר נוח נעלם ביניהם מגזרת ואם המר ימיר ויבא כמו יגל יעקב והטעם אל תמר בדבורו גם יתכן להיותו כן לחסרון הפ"א מגזרת ובכבודם תתימרו והטעם אל תגדל פיך עליו. וי"א כי בא במשפטו מפעלי הכפל בשקל ומה בצע כי תתם דרכיך. והנפעל ממנו וריחו לא נמר בפלם ונסב לכם הגבול: ואל אצילי בני ישראל לא שלה ידו. כמו שלה נא ירך ונע אל עצמו. ושלתתי את ידי: אמ' א"ע בעבור שאמר כלב בן ארבעים שנה אנכי אם נולד כל אחד בעשר שנים לאביו נמצא בצלאל בעשותו מלאכת המשכן בן עשר שנים וזה רחוק מאד:

פרשת ויקחו לי תרומה.

פי' כסף הכפורים כמו שמפרש א"ע: מקשה תעשה אותם. וכן מקשה תעשה המגורה מלשון דא לדא נקשן עניין הכאה במדוי"ץ בלע"ז ר"ל הטעם שלא יעשו הכרובים בפני עצמן ואח"כ יהברום בראש הכפורת אבל מכה באמצע הזהב וראשיו בולטות ובהם יצייר הכרובים וכן המגורה. וי"ט מקשה כמו שאומרים בעלי ההגיון המקשי והספוגי שזה הפך זה והטעם עסה אחת וחלק אחת וקרוב לזה ותחת מעשה מקשה. כי כשיתפשט וישוה השיער נראה כאלו חלק אחד בלא נקב. והעד על ישר זה הפירוש כלו מקשה אחת: טפח. בחלם כמו בסגול ועביו טפח מדתו ד' אצבעות בגודל אמ' רז"ל: וקנותם. בא בקבוץ הנקבות כמו מן שדה שדות: את כל הכלים. כמו עם וכן היה רועה את אחיו בצאן. את יעקב איש וביתו באו. וכן רבים: מעשה חושב. שהיו בהם צמידים מעשה חושב. וטעם חושב כמו אומן. ונקרא כן לפי שהאומנות היא דרך מחשבה מגזרת ולחשוב מחשבות. כאשר פירש בפרשת כי תשא למונה: כרובים. אמ' רז"ל שהוא מעשה אריגה שיש בו שני פרצופים. פרצוף ארי מצד אחד ופרצוף נשר מצד אחר. אבל מעשה רוקם הוא מעשה מחט שיש בו פרצוף אחד בלבד. ומה שכתוב מעשה רקם כמעשה חושב שרוקמים מלמעלה ומלמטה במקום שחושבין: הקיצונה. מהשנים הנראים בפלם התיכונה והוא תואר ליריעה אשר בקצה: ולקרשי צלע המשכן השנית. התואר שב אל צלע. והטעם קצה או צד כמו ויקח אחת מצלעותיו: ולירכתי המשכן ימה. י"א ולפיאות כמו הר ציון וירכתי צפון וכן בירכתים לירכתים ובאו בסימן הוכרים והנקבות יחד. ופי' למקצועות ג"כ וכן במי"א בארבעת מקצועות החצר. ג"כ לשני המקצועות: וי"ט ולירכתי המשכן סמוך לסוף המשכן כמו שהירך סמוכה לסוף האדם שהוא העקב. כי היה חצי היריעה העורפת על אחורי המשכן מפאת ים ובראש המשכן היה הפתח הפונה קדים. על כן קרא פאת מערב אחורי המשכן:

פרשת ואתה תצוה.

כתבת. אמרו רז"ל שהיה כותש הזיתים במכתש ולא היה טוחן בריחים שלא יהיו בו שמרים. ואחר שהוציא טפה ראשונה היה מכניסן לריחים וטוחן

ואתו השמן שהוציא ע"י שחינה כשר למנחות ופסול למנורה שני כתיב למאור
 ומה שנאמי במנחות בשמן כתיב לא נאמר לחובה: ואלה הבגדים. עוד יפרשו
 בפרט: זרת ארכו וזרת רחבו. ופרשו רז"ל זרת האמור בתורה הוא חצי אמה
 של ששה טפחים: מעשה הרש אבן. ו"א שהוא מנורת הרושה על לוח לבם
 שפי' חרותה. גם נמצא על מלאכת ברזל הרש ברזל מעצר. גם על העצים. הורש
 עצים נטה קו: על שמות בני ישראל. טעמו הפך תפתח על שתי האבנים את
 שמות בני ישראל. והעד הפסוק שעליו. רבנו סעדיה ז"ל פירש וכתונת תשבץ
 עיון בערב והוא מעשה הרקמה עשוי עינים עינים. והקרב אלי אחוני תשבץ.
 הטעם תפשו העיון שהקיפוהו אנשי המלחמה ולא יכול להנצל מהם: והאבנים
 תהיינה על שמות בני ישראל. כמו עם שמות גם על שמותם כן גם על שמו.
 והעד פתוחי חותם איש על שמו. וכן ולא שתם על צאן לבן. ויבואו האנשים
 על הנשים: וטעם לשני עשר שבט במקום בעבור וכן אמרי לי אחי הוא וכן
 רבים. והטעם שתהיינה האבנים מפותחות עם שמות בני ישראל בפתוחי חותם
 שתיים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב: וי"מ כי תרשיש אבן יקרה ועינה
 כעין תכלת. וכן וישפה אבן הנקרא בערבי אליסיף. וכתב ר' יונה כי לשם נקרא
 בערבי גז"ע. וי"א כי שבו נקרא בערבי אלסויג. מעיל האפור. היה רחב לשום
 אותו על הכתונת. והאפור היה על המעיל. כי כן כתוב בפרשת צו את אהרן
 ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפור וכבר פרשו
 בפרשת וישב יעקב: ציץ י"מ כמו פרה. וכן הפעל מהם יציץ ופרח ישראל. וי"א
 כי הציץ היה טעם של זהב כמין נור והיה רחב שתי אצבעות מקיף על המצח
 מאוזן לאוזן. והטעם כתר: המצנפת. כמו צנף והוא על הראש לכסותו. והפעל
 ממנו צנף יצנף צנפה. והוא כמו שכתב ר"מ במו"ל בסוף פרק ח' מהלכות
 כלי בית המקדש המצנפת של כ"ג או הדיוש ארכה אמה והאבנט רחבו כמו ג'
 אצבעות וארכו ל"ב מקיפן ומחויין כרך על גבי כרך וכו': ולא ישאו עון. כמו
 ואוכלו עינו ישא. ולא מושך עצמו ואחר עמו. וכן ולא ימותו או יהיה
 הפי' כמו ונשא אהרן את עון הקדשים. והטעם אם לא היו עליהם כבואם לא
 יכפרו עון לישראל: ומתו. הם הבאים מחוסרי בגדים: חקת עולם יהיה לו.
 זה הדבר לאהרן ולבניו אחריו:

פרשת כי תשא.

השקל הוא הסלע בדברי רז"ל ואומר כי השקל ר' זווים. והוון תחלתו ה' מעות
 רק הוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש והשקל השלם הוא חצי אונקיא
 של קולוניא שהיא משקל ב' הזבים על דעת רש"י: על הפקודים. כמו עם
 וכן ולא שתם על צאן לבן והטעם יפרש בפרשת אלה פקודי: כיור נחושת.
 צורתו ידועה. וכמוהו והכה בכיור או בדוד. ו"א שהוא הנקרא בלע"ז קונקא. ואין
 האמת כי כתוב עליו ובא נער כהן בבשל הבשר המזולג שלש השנים בידו והכה
 בידו והכה בכיור וכו'. נראה שהוא כלי לשומו על האש לבשל בו בבשר. ואין
 מנהג בני העולם לשום על האש הכלי הנקרא קונקא והקרב שהוא הנקרא בלע"ז
 שטאנטו והעד כנו שהיה צריך אליו שלא יתלגלג לפי שהוא עגול מלמטה
 ומשופע. ירחצו מים. יהיה פעל עומד. וכן ותרד בת פרעה לרחוץ. ורחצת

וסכת. וי"א שהם יוצאים והסרים הפעולים מהם והטעם ירחצו את ידיהם ואת רגליהם במים. וכן וירחיץ אותם במים: בשמים ראש. אמ' א"ע או טעמו עם כל ראשי בשמים ר"ל ויהיה הפוך בטעם כמו ראש בשמים והטעם מבחר בשמים. וכן שלש סאים קמה סולת לביאור: וקנמן בשם. אמ' דוד קמחי שהוא הבושם הנקרא בלעז ל"ץ אלובי": כל הנוגע בהם יקדש. טעמו שלא יגע בו זר כי אם הכהן שהוא קדוש. ואחרים פרשוהו כל דבר הראוי לכלי שרת שיגע בהם יהיה קדש לה' למוגה: נטף. פרשו שהוא צרי ונקרא כן על שם שנוטף כמו שאמרו רז"ל הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף ובלעז בלסמ"ו: ושחלת. הוא סם הנקרא במשנה צפורן והוא חלק ומצהיר כצפורן וכן אמ' המתרגם וטופרא: וחלבנה. סם שריחו רע והוא שרף הנמצא בעציון והוא כמו דבש שחור. ויש שקוראין אותו גלבניו בלעז על דעת הקמחי: לעשות בזהב. לכפול המחשבות למוגה: מסכה. כל דבר הנתק נקרא מסכה. והעד ופסל ומסכה לא תעשו לכם. כטעם לא תעשוני אתי אלהי כסף ואלהי זהב לביאור: התפרקו. עבר ובא בקמץ מפני המרחא כמו אם לשלום יצאו. עד יעזר נגעו תעו מדבר: אם תשא הטאתם. הנה טוב ואם אין מחני נא וחסר מלה כמו אם ענה תענה אותו שחסר ממנו העונש והרומ': עון. הוא נגור מן עוה פניה וכן מעות לא יוכל לתקון והוא ע"מ גאון מן גאה ושאון מן שאה לביאור: [עוד כתוב בגליון] הפסוק ידעת'ך בשם. פירש א"ע דעת החלק מדרך הכל הוא כמו שפירש החכם באמרו כי הכל יודע כל חלק בדרך הכל לא על דרך חלק ור"ל כי זאת הידיעה שהיתה למרע"ה שהוא חלק היתה בדרך כלל ולא בדרך פרט וג"כ ר"מ במו"ל בספר מדע אמ' כי השם אינו יודע הברואים מצד עצמם כלומר בפרטות כמו שאנו יודעים ג"כ בפרטות אלא הבורא יודעם בכללות ודי למבין: [ועוד כתוב] אמ' א"ע הנה משה לא הזכיר בתפלתו רק השש ע"כ ישעו כל האומרים שחל עניו פניך מקדם. והנכון שהודעת לענו מקדם ר"ל כי שלש עשרה מדות אמרם השם והודיעם לו לא אמרם משה ולכן לא יתכן לומר שחל ענו פניך לא שהודעת לענו מקדם כי השם [עד כאן. והשאר נחתך הנייר]:

פרשת ויקהל.

נדבחה. פעל עומד: רוחו אותו. כמו בו. וכן והתחלקו אותה כמו בה. וכן ואתנו אל תמרודו כמו בנו וכן משבנו (?) אותנו. גם אשר נדב לבס אותם: את קטרת הסמים טהור חסר המתואר והוא רקח. והעד ממולה טהור קדש: את הביור נחושת. חסר הנסמך. וכן האהלה שרה אמו:

פרשת אלה פקודי.

אמרו רז"ל כי הכבר ששים מנה. וכבר של קודש היה כפול. והיה הכבר של קדש ק"כ מנה. והמנה כ"ה סלעים. והם א' למרין במשקל של קולונייא שהם מאה זהובים והסלע ד' זהובים על דעת רש"י: הרש. הוא תואר אל בעל מלאכת אבן ועץ כי כן כתוב ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ. ואפשר כי כן על המתכת כמו שנמצא על הברזל. וחרש לא ימצא: ויעשו את הכתנות שש.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

חסר הנסמך וכן הוא הכתנות כתנות שש וכן והנבואה עורר הנביא. ורבים כאלה
כי לא נכון לבוא הידיעה בסמוך:

נשלם ספר ואלה שמות. תהלה לבורא נשמות.
אתחיל ספר ויקרא. בעזרת אל נורא.

פרשת ויקרא.

ונמצה. מגורת אך שמריה ימצו ישחו לביאור: קרבן ראשית איננו סמוך. וכן
מגיד מראשית אחרית. אך קרבן סמוך אל ראשית. וראשית הוא שם:
ואל המזבח כמו ובמזבח. וכן ואל הארץ תתן את העדות: ושעם לא יעלו כשעם
ויעל פר ואיל במזבח. וחסרים הפועלים כמו יעשו עין גבוה לביאור: וטבל הכהן
אצבעו מן הדם. י"מ כמו בדם וכן מהיכלך על ירושלים: ואשם. י"ל כי הוא
תואר הנפרד מן אבל אשמים אנחנו כי נמצא העבר בפתח אשום אשם והמעם והוא אשם:

פרשת צו את אהרן.

אמר א"ע ה"א מוקדה נוסף. או מוקד שני שמות ולא יתכן כן בשמות שהם
מלרע כמו שנוכר במלת מכשפה לא תחיה. והנכון כי ה"א נח נעלם
וראוי להראות כה"א ויקרא לה נובח בשמו: כליל תהיה לשם ותהיה נשרפת
כמו שאמ' כליל תקטר. ושעם הכהן המחטא אותה כמו בה וכן והתחלקו אותה כמו
בה. ואותנו אל תמרודו כמו בנו. ויהיה המחטא אותה בחטאת כמו אשר יכפר
בו באשם: יזה מדמה על הבגד. ה"א הבגד אינו ליריעה מיוחדת אך הוא כמו
ויהי האחד מפיל את הקורה. ואם יתקפו האחד. אמ' א"ע ויהיה בגד בלשון נקבה
וזכר וכן מצאנו בקבויץ בגדיך לבנים. את בני עשו בנה הגדול החמודות: אמ'
א"ע בפסוק כל זכר ככהגים אמ' אבל הזכר שיאכל בחטאת שהוא בן י"ג שנה
ומעלה כאשר העתיקו אבותינו ז"ל שסמכו לאשר כתוב הכהן המחטא אותה
יאכלנה להוציא את שאינו ראוי לחטוי: והקריב ממנו. מן הזבח: אחד מכל
קרבן. אחד מכל מין הנקרא בזבח יקריב לה' תרומה ויהיה לכהן הזורק והשאר
יאכלו הבעלים חוץ מן החזה ושוק בשלמים: פגול. וכן ומרק פגולים כליהם
ונקרא כן הבשר שהשתנה ריחו ומראהו כמו שאמרו רז"ל פגול טעון צורה כלומ'
שאינו נשרף עד שהשתנה צורתו. דע כי מה שאמ' ב"ע במלת וחרבה כמנהג
היורד הוא הכתוב בפ' ויקרא ונפש כי תחטא וכו': ואמרו חכמי' כי יש לה קרבן
עולה ויורד ר"ל עולה לעשיר ויורד לעני. ואמ' יורד כנגד עולה. וקרבן היורד
הוא מה ואם תשיג ירו' לשתי תורים וכו'. וכתוב בו לא ישים עליה שמן וכן
במנחת הקנאות לאשה אשר תשטה תחת אישה לא נזכר בה שמן. והנה לחם
מנחה חרבה שהמעם הפך בלולה בשמן והמלה נגורת מגורת חרבו פני האדמה:

פרשת ויהי ביום השמיני.

עגל בן בקר. י"א כי עגל בבקר כמו כבש בצאן והוא יקרא כן עד מלאת לו
שנה תמימה וא"כ יקרא איל וכן פר אפי' שבע שנים כמו ופר השני שבע
שנים. אמ' אב ואת שוק הימין מזה ומזה ושוק סמוך אל הצד ר"ל שכן הוא:

ואת שוק. צד הימין כי שוק לשון נקבה כמו את שוק והעליה לביאור: אמ' אב בפסוק אכול תאכלו אותה יש מדרקים שאמ' כי היא התימה לא יהי אחריו דגש עם אחר מו' המלכים. ר"ל ואם נמצא בדגש הצרי אין בגלעד אין החטף קמץ נמנה עם הו' מלכים בעבור כי פעמים יבא במקום שב"א כמו קדשים שהוא כמו בקרים והעד נכאת וצרי והוי"ו שורק ג"כ אינו נמנה במלכים: ואת השחף. י"א שיש לו חולי השחפת: כתב ר"מ במזיל כראש פרק א' מהלכות סוטה שחוף הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד. מרבה רגלים. י"ל שהוא שם כמו למרבה המשרה והטעם שיש בו רבוי רגלים:

פרשת אשה כי תזרע.

תשב בדמי טהרה. ענין איחור כמו ותשבו בקדש ימים רבים. וכן אנכי אשב עד שובך. ובי"ת בדמי מקום בעבור כמו התשחית בחמשה וכן רבים: ה"א טהרה י"א כי אינו ראוי להראות אך הוא שם בלבד ומפני ה"א נהפך הקמ"ץ הפעל כי היה ראוי בפ"א הפעל כמו חכמה עצמה וממנה בא עם הכנוי. ואחרי טהרתו ובא בתיו בלי סמיכות ועל טהרת לכל קדש: ימי טהרה ה"א נראה והוא סימן לנקבה הנסתרת והנפרד ממנו טהר כמו וכעצם השמים לטהור והוא שם: אמ' א"ע והובא. האדם בחברו ר"ל כי האדם הוא המוכא והוא חברו ר"ל כאחד שיביאהו הרואה בעל כרחו וכו' כמו שפירש: אמ' א"ע בפסוק והנה מראה אמ' כי לא נמצא בבעלי ה"א הנח הנעלם בסוף המלה ר"ל כי אם במקום יחיד כה אמר ה' עושה ועל הדרך הזאת והשקה את המים והם זרים כי חסר מהם למ"ד הפועל ועל הדרך הזאת בא תחת אשר ענה לביאור: בהק. י"מ מין נגע לבן מונה לו אבל פחות הוא מבהרת. וכוה תרגם יונתן מנוגה נגדו מזוי יקריה מבהיקין שמי שמיא:

פרשת זאת תהיה.

אל כלי הרש. י"א כמו בי"ת השירות ואל הארץ תתן את העדות: ושיעור עשרון מפורש בסוף פרשת ואתה תצוה: תנוך הוא הרך שבקצה האוון. וי"א שהוא הגדר האמצעי שבאוון: אשר הקצו. י"מ אשר הסיעו אותו לקצה הבית כדי להשליכו ולהוציאו אל מחוץ לעיר: אמ' א"ע כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשנית והטעם כל ימי הסגיר אותו הבהן. או הוא שם הפעל כמו ביום הקריב אותם לכהן לה' מאמי לר"ש בפ"י התלמוד במסכת פסחים. פרס הוא חצי ככר להם ששערו בו רז"ל ערובי תחומין שהוא מוון ב' סעודות וחציו לבית המנוגע לטמא בגדים אם ישאח בו כדי אכילתו שנתנה תורה שיעור שהייתו כדי סעודה דכתי' והאוכל בבית יכבס את בגדיו והלכה למשה מסיני היא דחצי ככר של ח' בצים היא סעודה והר"מ במזיל כתב בפ' אחרון מהלכות טמאה . . . ובגדיו טהורים עד שישאח שם כדי שישב אדם ויאכל כשלוש בצים פת חיטים בלפתן שני' והשוכב בבית יכבס את בגדיו והאוכל וכו'. וכי תעלה על דעתך שאין בגדיו מתטמאין עד שיאכל שם אלא לתת שיעור לשוכב כאוכל ואחד השוכב או היושב והעומד אם שהא כדי לאכול שיעור וכו': וידיו אמ' א"ע גופו קבלנו מהם ר"ל כמו שפ"י רש"י: וידיו לא שטף במים. בעוד שלא טבל מטמאתו ואפי' פסק מזובו וספר ז' ימים ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא

אבר הנלוי כמו הדים עכ"ל: אשר ישכב איש. פעל עומד: אותה. כמו עמה: והעד בסוף הפרשה הזאת. ולאיש אשר ישכב עם טמאה. וכן היה רועה את אחיו בצאן. את יעקב איש וביתו באו. ורכים כן:

פרשת אחרי מות.

אל ארץ גזירה. פי' שנכתרה מן הצמחים ומן הישוב כדברי המתרגם ארמית: אמ' א"ע בפסוק שבת שבתון אמ' ופעם יבוא זה קודם זה ואיננו רחוק והם שוים ר"ל כמו שזכר בפרשת המן: מלת זמה. י"א עניין מנוף ותועבה ומעשה הרע. ועוד יפורש בפרשת השנית לזאת: ואשה אל אחותה. כמו עם וכמוהו לא היתה עיר אשר לא השלימה אל בני ישראל: אמ' א"ע בפסוק תבל הוא אמ' כל מי שיוכל אדם להתייחד עמם ר"ל ואינו חשוד עליהם כמו שאומ' עוד בפרשת והיה כי תבא לביאור: ולא תקיא הארץ. ולא משרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא תקיא הארץ כשלא תטמאו אותה. או ב"ת בטמאתם במקום בעבור כמו התשחית בחמשה את כל העיר. ומעם שניהם אחד כדברי האומ' לא תצא מן העיר כסיבת שום מעשה שתעשה:

פרשת קדושים תריו.

מלת מסכה מפורש בענין העגל לביאור: וי"ו וממחרת כמו או וכן ונתן בפלילים כטעם וממחרת והנותר ממנו יאכל: עונו ישא. כבר מפורשת מלת עון כפי' גדול עוני מנשוא ופי' ישא המתרגם ארמית. וכן ישא ברכה מאת ה' והטעם עונש עונו יקח: וי"ו וחללת במקום ואם כמו ותמאן לשלחו. וצמית והלכת אל הכלים. והטעם אם תחלל את שם אלהיך אני יכול להענישך: אמ' א"ע לא תעשוק בסתר. והטעם עם עמך ממון רעך אל תכבשהו ממנו לאמר לא אחזירהו אליך לביאור: ופירוש והפרדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה למוגה: אמ' א"ע וכתובת קעקע כפול בפלם ובצלצל הניס ר"ל הוא שדוקרין בו הדג במים והוא מגורת צללו כעופרת לקמחי: ובמשורה. אמ' ר"ל שהמשורה היא אחת משלשים ושלשה בלוג. אבל זה מדה היא המדה הגדולה כמו איש מדה: ומה שאמ' הכתוב ומים במשורה תשתה ששית ההין אמ' כי אין הטעם שהמשורה היא ששית ההין. אבל הטעם שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ואותו הששית ישתהו מעט מעט במשורה ושם מדה ימצאה על מדת השטח כמו עמד וימודד ארץ וימדרם בחבל. וימד אלף אלף באמה. גם ימצא על המלאוי כמו וימודד בעומר. מי מרד בשעלו מים: חסד הוא. טעמו תוספת בזנות ויתרון הנבלה. כמו שהחסד הוא תוספת טוב ויתרון הגמול מהחייב לביאור: ערירים ימותו. אמר' ר"ל אם יש להם בנים יקברום ואם אין להם בנים ערירים ימותו שלא יהיו להם:

פרשת אמור אל הבהנים.

לא יטמא בעל בעמיו. יהיה חסר למ"ד השמוש כמו ותקח האשה בית פרעה. והטעם למי שהוא בעל בעמיו לביאור: חללה. היא שנולדה מן הפסולים שבכהונה כמו בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט. וכן שנתחללה מן הכהונה ע"י ביאת אחד מן הפסולים שבכהונה ע"ד רש"י: ור"ל פרושו שרוע שעינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה: ואל כל בני ישראל. ר"ש פירשו להזהיר

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

את ב"ד על הכהנים: בכל טמא נפש. בכל טמא מת. כמו לנפש לא יטמא בעמיו. וי"א כי יחסר בשניהם הנסמך המתואר שהוא מת והעד ועל כל נפשות מת לא יבוא: תושב. זה קנוי עד היובל והוא הנרצע: שכור. זה קנוי קנין שש שנים והוא היוצא בשש: נפש קניין כספו. זה עבד כנעני קנוי לו לעולם: ויליד ביתו. בני השפחות הקנויות לו לעולם: והשיאו. מגורת עונו ישא: אותם. כמו אליהם. וכן ועשה את דמו. וידענו אותנו (?): וי"א כי עורת ויבלת תואר לבהמה ששם המום: שבור גם הרוץ תואר לאבר הבהמה והעד ואשה לא תתנו מהם. ויחסר המתואר בהם. כמו ומעוך וכתות ונתוק וכרות ומאכלו בריאה: לחם תנופה. שם כלל וא"כ פתו שתיים. ופת לחם בלשון נקבה כמו מאשר שמנה לחמו. ויהיה לכל אחד עשרון וזה טעם שני עשרונים סלת תהיינה לביאור: פתחות ב"ת ביום תחת ה"א וכן ה' בשמים הכין כסאו כמו ה' בהשמים חסדך:

פרשת בהר סיני.

אמ' א"ע. נזירך ידוע והוא מגורת נזיר. והטעם הענבים שפרשת מהם ולא התעסקת בהם בעבודה: עיר חומה. חסר ב"ת השירות והוא בעיר חומה. וכן הנמצא בית ה'. והטעם שהבית יהיה בתוך עיר מוקפת חומה. ואמ' רז"ל שהדבר הוא בעיר שהיתה בן בימי יהושע בן נון ע"ה לביאור: כשכיר כתושב. כמו שפרשתי בפרשת שלמעלה מוזאת: והתנחלתם אותם. י"מ עם בניכם. וכן ואשה אל אחותה לא תקח לצרור:

פרשת אם בחקותי.

אמ' א"ע. הומר שעורים. וכתו' עשרת הבתים הומר ושם כתוב האיפה והבת מדה אחת להם. אבל האיפה למדת היבש והבת למדת הלח למונה:
שלם ספר ויקרא תהלוז לאל נורא:

פרשת במדבר סיני.

התפקדו. מורכב משני בניינים. בנין הכבוד הנוסף. שלא נקרא שם פועלו. ומבניין התפעל וכן ואיש ישראל התפקדו וכלכלו על דעת הקמה. אבל מצאתיו בחירק בספרים המדוייקים והם קלים והפי"א בקמין והם עניין מספר והנפעל מזה הוא עניין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש. וימצאו גם ממנו שעניינם עניין זכרה כמו ונפקדת כי יפקד מושבך מימים רבים תפקד:

פרשת נשא את ראש.

המושב לה'. בעבור יראת ה' השיבו והוא יהיה לכהן: בו. כמו עמו. וכן תחטאני באזוב ואטהר: עליו. כמו בעבורו. וכן כי עליך הורגנו כח היום. והטעם אשר יכפר האיל בעבור האיש שמעל: א"ע ומלת המרים תואר השם וכו'. גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים הפשיט. ולזה הפירוש לא תהיה מלת המרים תואר והיא כמו כי מר לי מאד מכס. ומעיד על יושר זה הפירוש המים המאירים למרים. והלמ"ד כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והטעם למרירות לרעתה יבואו בה אם איננה טהורה. לביאור: אמן. מגורת אמונה והוא תואר השם כמו שפורש בס' ישעיה וכתו' פעמים לחוק: בספר. וי"א שאיננו לעניין מיוחד

כמו ויהי האחד מפיל את הקורה: ואת שער ראשו. וממנו שערך כעדר העוים. בקר שנים. כי אין ראוי לזכות השלמים בשבת. למוגה: אמ' א"ע ביום השביעי וכן ימים בחנוכת הבית אשר בנה שלמה בעבור יום ענוי הנפשים. והטעם מה שכתוב ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר וכו'. וכתוב שבעה ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום ביום השמיני שלח את העם והוא יום ש"ע כמו שאמר' רז"ל שניתן להם רשות בשמיני וממחרת הלכו לארצם. הנה אין ראוי שיהיה יום הכפורים מארבעה עשר יום לזכות זבח השלמים ולאכול ולשתות בו כי הוא יום ענוי והיו מדלגים אותו. לביאור:

פרשת בהעלותך.

אמ' א"ע כמתאוננים מגורת און. וכן מחשבות אונך. והטעם היו בדבורי שקר. והעד וישמע ה'. וי"א כי כן מה יתאונן אדם הי לביאור: לא יום אחד בלבד וכן כלם. כמו לא את אבתינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו: ויג. ו"א מנחי העי"ן והוא פועל יוצא כמו וימל את בני ישראל. והטעם ויסר. וכן את גווי בפלס גוחי מבטן: ענו מאד. אמ' דוד קמחי כי כולו קמ"ץ ע"מ חכם רשע. והו"ו תחת ה"א למ"ד הפעל:

פרשת שלח לך.

יד הורדן. כמו מקום כטעם חלקת יואב אל ידי. וכן וצים מיד כתיב: ויהם כלב. אמ' ר' יונה המדקדק שטעמו שאמ' הסו. והטעם השתיק את העם שישמעו אל משה. והוא מנחי הלמ"ד מבניין הכבד הנוסף בפלס ויעל פר ואיל במובח: אפס כי עז העם. ו"א כמו אמת והוא כמו ליהר בהפך מה שיהיה וכן אפס כי לא יהיה כך אביון והטעם אם יעשו הכל מצותו כמו שאומ' אחריו רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור ולעשות את כל המצוה הזאת. ויתכן בדברי המתרגם ארמית. והטעם לבד דבר יש בענין שאיננו והוא כי עז העם וכו'. וכן לבד אצוך כי בשנה הזאת שלא יהיה כך אביון. כטעם כי העליתה בכחך. וכן ותחת כי אהב את אבותיך לביאור: אך בה' אל תמרדו. הטעם למעט. כמו שא נא הטאתי אך הפעם. ואדברה אך הפעם: עד אנה ינאצוני. פי' עד מתי וכן עד אנה אשית עצות בנפשי. וכן בהסרון ה"א עד אן תמלל אלה: כי העלית. אמ' א"ע טעמו אשר העלית. וכן צעקת סדום ועמורה כי רבה והוא דבק עם הבא אחריו לביאור: ואורי שנו. ענין גרוש ושלוח כמו מוריש אותם מפניך. וכן אם לא תורישו את יושבי הארץ: וזרעו יורישנה. חסר למ"ד. וכן הוא ולזרעו. וכן ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול. או תהיה מלת אל מושבת אחרת עמה. והטעם אביא כלב אל הארץ אשר בא שמה ואל זרעו הוא ירישינה: מקושש כמו מלקט. וכן הם ילכו וקוששו להם תבן:

פרשת ויקח קרח.

ויגמול. אב"ע. מגורת ויגדל הילד ויגמל שפירושו נשלמה יניקתו. למוגה. ובכל תלונותם. כל אחד מתלונותם. וכן לא תמער אשוריו. והוא פועל

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

עומד כמו ותכל דוד על דעת המפרשים. והנכון ששניהם יוצאים והטעם לנוכח משה. והטעם ותכל דוד עם אם אבשלום ואם לא הוזכרה הכתו' וכן אשר ילדה אותה ללוי במצרים:

פרשת זאת חקת התורה.

למי נדה. דגש נדה לחסרון נרין השורש ועקרו נדה בפלס נגלה והוא שם ולא כן נדה היא שהוא מפעלי הכפל כמו כימי נדת דותה תטמא. והטעם שהיו המים לצורך ריחוק האדם והוא הטמא: אע"ז הוא יתחטא בו. יסוד חטאו בו. והטעם באפר הפרה שזכר: עוד. י"מ כמו עודנן מדבר עם. הן בעודי חי. והטעם טמא יהיה בעוד שטומאתו בו: צמיד פתיל. י"מ כמו הותמך ופתילך. ומלת צמיד מגזרת ויצמד ישראל: העליתונו. י"מ שהוא כמו הצום צמתוני אני שיתחלף המ"ם בוי"ו שגם הוא סימן הרבים פעמים כמו עברו פקדו: אב"ע מברם כמו המיהם. והטעם דמי מברם מגזרת מכר ומקח בפלס שבתם וקימתם הבישה. וי"א שהוא מגזרת ואכרה לי בשקל ולא יטה לארץ מנלם: בעיי העברים. ענין הרבה ושממה כמו שמו את ירושלים לעיים. וי"מ גלים וכן ת"י לעיי השדה לגזרי חלקא. ותירגם והיתה בכל לגלים לגרין: אב"ע ונשקפה לשון נקבה על הגי וכן גיא גדולה מאד. ואם הוא משקל אחר: ונתן מימיו. פ"י א"ע בעבור מימיו טעו רבים וכו' ר"ל כי באומרו מימיו נראה כי המים עומדים בו ר"ל בסלע. כי כשיאמר אדם לך אל המעין וקה מימיו הנה צריך שהמים יעמדו במעין אבל זה אינו כן לא יתן המים שאתן בו ובעבור שיצאו ממנו קראם מימיו: ונירם בפתח הוי"ו מורה על ה' הדעת ובאה בשתי ידיעות לביאור אב"ע: ונשים. מפעלי הכפל והחזיק תחת קמין קמין כמו ויסב אלהים את העם. וכן ואם לא ישים עליהם גויהם. וי"א כי הם מחסרי הוי"ו כמו ויצב דלתים:

פרשת וירא בלק.

מה אקוב. וסר למ"ד והוא כמו למה. גם ומה אזעום. וכן ומה שדים כי אינק. גם כן בסגול ומה לא תשא פשעי. כי לא תבא זאת המלה על חי מדבר: אב"ע בפסוק וקבנו לי משם אמי לעתיד יאמר ירדפהו ירדפנו או ירדפנהו. והצווי שמרהו והוא בנמצא. ודרך סברא נוכל לאמר שמרנו בדגשות הגוין רק שמרו בחסרון נרין או ה"א לא נמצא כאשר מצאנו אויב ירדפו: [בגליון] אמר החכם א"ע בפסוק לא אוכל לעבור וכו' כי אין כה בנוצר לשנות מעשה היוצר. תימה והא מצינו שהארם הוא נוצר יהרוג האחר. גם הבהמות יהרגו זה זה. גם ישנו החטים לעשות קמה גם לשרפם והנה ישכח בהם לשנות מעשה השם מה יש לפרש שלא יוכלו לשנות ולאבד כל המין ההוא. המשל בזה האדם לא יוכל לשנות ולאבד כל מין האדם או הסוס או ההמור והמשכיל יבין: [עיי בגליון]

פרשת פנחס.

פ"י שוי"ו ויאמר נוסף כו"ו וזקני ישראל הכתוב בפרשת והיה כי תבא שיפרשהו אמרו כן לקהל ר"ל שמשנה צוה אל זקני ישראל והם אמרו כן לעם כי דעת החכם הזה כי משה לא היה מדבר עם העם רק ע"י אמצעי כמו שכתוב בפרשת

ואלה שמות במלת ודבר הוא לך אל העם והיה וכן נוסף במלת או ישיר משה ובני ישראל כי ישיר פועל יוצא לשלישי בעבור שנמצא אשר שר לה. וכן ותשר דבורה ע"כ פירשו משה חבר את השירה וישראל עונים. ליעקב בר' שמואל מ"כ: אב"ע בפסוק ויהיו פקודיהם אמי והעד אלעזר הכהן גם פינחס בנו אשר היו מיורדי מצרים ונכנסו לארץ ישראל:

פרשת ראשי הממות.

חותיהם. י"א שהם מקום קבוץ הבתים יהד כלפי חומה סביב כמו הפרוות וכן ויאספו לחיה. ובקבוץ יתחלף ה"א בוי"ו כמו חוות יאיר. וכן בערבי קורין לקבוץ הבתים א"ל ח"י:

פרשת אלה מסעי.

בעיי העברים. כמו שפרשתי בפרשת זאת חקת התורה: מבית הישימות. טעם מבית. ממקום כמו בתים לבדים. וכן בית אבנים יחזה: אב"ע ומחה. אמי וכטוהו ימחאו כף ובא האל"ף תמורת ה"א למ"ד הפועל וכן במלת יען מחאך יד: [בגליון] ומחה כאשר יאמרו רז"ל תבריתא על דרך ויך שרשיו כלבנון. ופי' שם החכם א"ע ויך שרשיו באורך וברוחב כדרך ומחה אל כתף ים כנרת ובמדות שברים ותבריתא. והקמתי פירש כן ויך הוא על דרך ומחה אל כתף ים כנרת כלומי יכו השרשים ויתפשטו הנה והנה באורך וברוחב: [ע"כ בגליון] נשלם ספר במדבר סיני:

פרשת אלה הדברים.

לא תערצון. והוא שם בפלס יתן אוכל למכביר כמו מוראכם והטעם שתיראו ממנו: את ישראל. כמו אל ישראל. וכן ועשה את דמו. והלו. מגורת כמו יחילו עמים ובא מלרע כמלת ונעו אלילי מצרים. ורצו לפני מרכבתו: דלת ים ובריח. שיש להם שער במדינה מקום שישבו שם הדיינים: הפרזי. כמו פרוות תשב ירושלים. והם ערי המישור שאין להם חומה סביב ולא בצורה: אשדות הפסגה. י"מ כי מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים הורדים על ההר או על הפסגה נשפכין למטה דרך המדרון ודומה לו בלשון ארמי מתרגמי שופך דם האדם:

פרשת ואתחנן.

מכור הברזל. כמו כהתוך כסף בתוך כור. הוא כלי שמתוך בו הצורה את המתכת: אב"ע במסות שם כלל. או טעמו במסות שהיו ר"ל שהשם היה בוחן ומנסה אותם אם יעמדו ברשעים ואם ישובו: ושננתם. י"א כמו למשל ולשננה והטעם דבור התמיד: לטוטפת. י"מ כמו ציץ שקושרין על המצה וכן בדברי רז"ל לא בטוטפת ולא בסנבוטין. ואמי מאי טוטפת. אמר אבתו המקפת מאוזן לאוזן: [בגליון] פי' ב"ע יאריכון הכל על האדמה וכי ר"ל

כשהוא אומר בכללות ר"ל אנשים רבים נופל בו שיאריכו ימים על האדמה אשר הם שם אבל עם היחיד אשר הוא נע ונד לכאן ולשם נופל בו בעולם הזה כי איננו קבוע באדמה ר"ל במקום אחר. נראה לפי דעתו כי אדמה יוכל להלקח על ארץ אחת כמו והאדמה אשר הם עליה ואז עם הכל. ויוכל להלקח בעבור כל העולם כמו אשר על פני האדמה ואז ידבר על היחיד: [ע"כ בגליון]

פרשת והיה עקב.

ועשתרות. י"מ שהם נקבות הצאן. ואמרו ר"ל כי נקרא שמם עשתרות לפי שמעשרות את בעליהן. והמ"מ מהו מה מנחי העין והעד כי המ"ם הראשון בקמץ ומשפטו בתשלומי ה'מ"ם והמ"ם האחרון כנוי לרבים וכן מהכבד הנוסף אריד בשיחי ואהימה:

פרשת ראה אנכי.

בליעל. כמו שפירש א"ע בפרשת הזאת למונה: לא תוכל שא תו לא תוכל לשאת המעשר אל המקום אשר יבחר ה' כאשר רחוק ממך:

פרשת שופטים ושופטים.

אמרו ר"ל כי השופטים הם המסבכים בשוקים ובחנויות לתקן המדות והשיעורים ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ הדיינים ובשיריב אדם מביאין אותו לב"ד ודנין אותו כפי רשעו: שום תשים. י"א הובה: משנה. י"א מן ושנתם לבניך ואם איננו משרשו והטעם שנון התורה ופירושה על דרך כלל וכן בספר יהושע ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה: ונדה. מגורת לגרוח עליו גרון: ולא חללו. י"מ ולא עשהו חולין כי קדש הוא עד שיפדה והטעם שלא פדהו בשנה הרביעית כי הפירות צריכין לאכלן בירושלם או לחלל בדמים ולאכול הדמים בירושלם ואין למעון על מלת מפניך שלא אמ' לפניך כי כן על ספר מלפני הכהנים הלויים:

פרשת כי תצא.

על פני בן השנואה. כמו על פני אהרן אביהם: אב"ע ותלית אותו. כבר קבלנו מקדמונינו דבר הנתלין פי' כמו שכת' ר"מ קוצי ז"ל בק"ג מספר המצות שחבר שמצות עשה לתלות המגדף והעובר ע"ז. ותניא בפ' נגמר הדין והומת ותלית יכול כל המומתים נתלין ת"ל כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שכפר בעקר אף כל שכפר בעקר כגון העובר ע"ז שני' בו את ה' הוא מגדף ואומ' והומת וכי' איש ולא אשה עכ"ל. וכן כתב הרמב"ל בפרק ט"ו מהלכות סנהדרין מצות עשה לתלות את המגדף ועובר ע"ז שני' כי קללת אלהים תלוי הרי מגדף אמור ובעובר ע"ז נאמ' את ה' הוא מגדף ונכרתה האיש נתלה ואין האשה שני' כי יהיה באיש חטא וכי': פן תקדש המלאה. י"א כי חסר הנסמך וכן הוא המלאה מלאת הזרע. ואם כן יהיה שם ולא תואר. ויתכן שהוא תואר אל התבואה ואם אין כתוב בו וכן וכמלאה מן היקב כי כן כתוב ותבואת הכרם. ויהיה חסר מ"ם ממלת הזרע כמו עד יקום גוי אויביו: כנף אבי'.

תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל

אמ' רז"ל שהוא כנוי לאשה שומרת יבום אביו הראויה לאביו. וכבר הוזכר על משום ערות אחי אביך. אלא לחייבו בשני לאוין: א ת נן. וי"מ כי גם הנז"ל האחרון נוסף כנוי בניין קניין והוא כמו אתנה המה לי. עניין תנאי מלשון רז"ל והראשון יותר קרוב והעד אשר נתנו לי מאהבי: ומלת מחיר י"מ עניין דמים ומעות כמו עצמו במחיר יבואו. ודברי ארמית ידועים. והטעם שלא יחליף כלב בשה ויקריבנו שהוא דרך בזיון ע"כ כי תועבת: וי"א כי ריהים שם כלל אל שתי האבנים: ור"כב. פרט אל העליונה. והטעם ולא אפי' הרכב לבד. ואמר כן לפי שהעליונה קלה לקחתה מן תחתונה שהיא קבועה: ת ש ה ב ר עך. הבי"ת טעמו למ"ד. וכן ואתה באלהיך תשוב: ואליו הוא נושא. וי"מ כמו לא חמור אחד מהם נשאתי. והטעם בעבור שכרו טורה את נפשו ונותן עליה משא: ונגשה. מבניין נפעל. והוקנים יגישה:

פרשת ודיה כי תבוא.

בערתי הקדש. כמו הסירותי. כמו ונבערה רעה מישראל. וקרוב אליהם ובערת הרע מקרבך: אב"ע ולא שכחתי או פירושו על שני המעשרות פי' כמו שכתב רש"י: ונתת ללוי. את שלו הרי מעשר ראשון: ליתום ולא למנה. זה מעשר שני כמו כי יהיה לבער קין: הסכת. ר' יונה כתב כי כמוהו ואת סבות מלככם כמו קבול ויתכן שהוא שם האלוה שהיו עובדים: אב"ע בפסוק לברך אמ' והקללה הפך זה. וההפך בספ' יהושע שכתוב ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הכרכת והקללה ככל הכתוב בספר התורה: אב"ע המארה פי מגרעת מגורת ארור והיה ראוי להיות כפלס מחתה לולי אות הנרון: ובחרהור. מגורת נחר גרוני. ועצמי הרה: אב"ע ולא תצליח פועל יוצא כמו אז תצליח את דרכיך והטעם בעבור על המצות. וכשמרם יצליח עצמו ואחרים: מכלות עינים. מגורת כלו עיני מיהל ראלהי: וי"מ יירש מעניין ירושה. והטעם השם יתנם ירושה אל הצלצל שיאכלם תמיד והוא מין ממיני הארבה: יציק לך אויבך. חסר יוד' הרבים כמו הודיעני נא את דרכך: אב"ע ונא מנות שלא יסורו והטעם קיימות כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן:

פרשת אתם נצבים.

ורבצה בו כל האלה. עניין רציפה והצעה וכן מרביץ בפוך אבניך. כמו רוצף: באפו ובהמתו. כפול כמנהג הלשון ולפי שמתחמם האיש בעת הכעס יקרא הכעס חמה והוא ע"מ עצה:

פרשת וילך.

לעד. שם כמו לעדות. וכן מלת גלעד. והעד דברי לבן יגר שהדותא ואם נמצא כן תואר הגה כמוהו יש לאל ידי והטעם שלא תזוו ממנו:

פרשת האזינו.

יערוף. מגורת יערפו טל: לקחי. דבור כמו הטתו ברוב לקחה: כשעירים. י"א שהוא ספור משל על דרך ועלמו תמוף מלתי: שחת לו. לאחד

והסר. כמו ולא עמד איש אתו. והטעם אם יעברו ע"ז ישחיתו לעצמם לא לאחר
 וזהו לאמים שהם דור עקש ופתלתול: אב"ע ע"ש תנן ר"ל כמו אשר עשה
 את משה ואת אהרן פי' הגדילים ותקנם: אב"ע ע"לם זמן שעבר ר"ל כמו
 אל תשג נבול עולם. וכן כי מעולם שברתי עולך. וכן גבעות עולם כמו זמן קדמון.
 אב"ע בפסוק בהנהל עלי יון גוים אמ' והיא שתספיק למספרם כמו שאמ'
 לאלה תחלק הארץ בנהלה במספר שמות: ימצאו בארץ מדבר. יתכן
 שאמ' על מצרים מדבר שהוא מקום שפל כמו במדבר בערבה. הפך שאמ' על
 ארץ כנען במותי ארץ וכל המשה (?) בהפך זה לזה כי שם היו בתחלה: כנשר יעיר
 קנו. כמו יסיע וכן מן הקל לא אכזר כי יעורנו: צור ילדך תשי. הוא
 ענין גדול כמו יולדו על ברכי יוסף ושם מפורש: אב"ע מחוללך. כמו
 ילדך והטעם בראך כמו באין תהומות חוללתי וכן מבנין הכפל מגזרת היוכל ארץ
 ביום אחד והם מהפעלים השניים ועל דעת המדקדקים שהם שלישים וע"ן הפועל
 שלהם וי"ו: עד שאול תחית. עם יו"ד היחס כמו שאול תחית וכן שלישית
 כמו שלשיה: אב"ע וטעם גם כמשפט הלשון כאשר פרשתי בפסוק ולא ימותו
 גם הם גם אתם: י"א ע"צור הממון שבבית. וע"ז הממון שבשרה: אב"ע
 הוא והושע בן נון. ודרך הדרש ידועה שאמ' שנקרא כן עתה ללמד שלא
 היתה דעתו גסה עליו על מעלתו וניהג עצמו כאשר בתחלה:

פרשת וזאת הברכה.

אמ' א"ע ה' מסיני בא כמו בסיני. וכן בגדה אשה מרעה. מהיכלך על
 ירושלם. וכן משעיר: אב"ע מרבבות קודש הם המלאכים והטעם על
 השכינה שירדה עם רבבות קדש והמ"ם כמו עם. וכן מימינו עם ימינו. והטעם
 עם עמו. כטעם נשבע ה' בימינו. וי"א מ"ם מרבבות במקום בעבור. כמו מחטאת
 נביאיה וכן מחמס אחיך יעקב. והטעם שבא השם בעבור ישראל שהם רבבות
 קדש: כל קדושו בידך. עמך כמו נשא את ראש אנשי המלחמה אשר
 בידנו. ולקחת בידך עשרת לחם: ידיו רב לו. מלשון מריבה כי נמצא יד
 בלשון נקבה כמו והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגילת ספר. והוא בינוני במקום
 עתיד כמו אוסרי לגפן עירה. ובא בלשון יחיד על רבים כמו והטאתינו ענתה
 בנו. והטעם כל אחד מידיו יריב בעדו: וכליל. אמ' ב"ע היא העולה ונקראה
 כן לפי שהיא נשרפה כולה כמו כליל תהיה לא תאכל. וכן והנה עלה כליל
 העיר השמימה. פי' עפר שריפת כל העיר: הדר לו. שם כמו הוד והדר לפניו
 וההדר שיש לו, שיש לו גוף גדול: עמים ה' יקראו. וי"א כמו יאספו. וכן על
 מכוון הר ציון ועל מקראיה. זה אסיפה היא בקראו איש לאחיו: ושפוני. י"א שהוא
 מגזרת ספון בהתחלה השי"ן בסמך. כי הבית המקורה הוא מכוסה. וכן הדבר
 הטמון הוא מכוסה: ספון. חסר המתואר והוא הארמון סכך והוא שם כלל:
 אב"ע ויתא ראשי עם. שיבוא שבט גד להיות ראשי עם ישראל חלוצי צבא.
 ר"ל כמו שאמ' להם חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל. ומלת ראשי עם
 כמו ראש דברך אמת: [ע"כ והשאר חסר]

צבי מורת.

חלק א.

צבי מורח

חלק א'

שירים אשר חברו האחים יעקב (הנקרא חר"ף) ועמנואל פרנסים.

הו"ל מתוך ד' כ"ו חצי מרדכי מורטארה עם הערות קצתם בכ"ו וקצתם מאת המו"ל.

קָרַב תְּלוּם גִּשְׁה יְדִיד	קָרַא וּכְי קָרַא כְּרִי
וְאִם צָמֵא אָמַת תְּחִי	לֶךְ אֲחִי וְאֹר לְרִי, א
וְהֵא לֶךְ בְּלֵא מְחִיר	צָרוּר נִבְאֵת וּפְךְ צָרִי.
דְּחִי צָבִי אֲחִי, וְאוֹת	וְחִי לְכָל כְּנִי מְרִי
תְּנֵה כְּנִי יִקָּר לְאֵל	וְעַל צָבִי שְׁפוּךְ חֲרִי.
וּבִי אָמֹר, צָבִי יְחִי	שְׁחִיל סְרוּם בְּלִי פְרִי.
צָבִי רְעִיב) כְּסוּי דְבִשׁ	צָבִי וְאֵב בְּעוֹר מְרִיא.
צָבִי שְׁבִי וְלֵא פְרוֹת	צָבִי וְכֹב וְלֵא אָרִי.
וְהוּא אֲחִי כְּנִי יִטֹּר	וְזֶה שְׁמוֹ תַּמַּת קְרִי.

(b) כמו לראי (איוב ל"ז י"ח) כראי מוצק לשון ראוה ומראה. (3) רעי בלי חכמים.

א"ע א) לא אכחד ממך קורא אהובי כי אחרי אשר אספתי זמירי השר החר"ף אחי ורבי יחד עם שירי כאשר בלבבי על דבר ש"ץ אשר עשה עצמו משיח בארץ צבי רוח אחרת היתה בי, לאמר, מה לי ולשבת המשוגע אשר שמתיהו למפגע ולמה זה הבל איגע, רע עלי המעשה בחושך ילך ובהשך שמו מכוסה ואם היה לפוקה לבני אפרים כבר דחפו האלהים בני ידים. ונפש נתן נביאו אשר בדה את המשא עונה תשא כי נבלה עשה, יפרצהו פריץ על פני פריץ נע ונד יהיה בארץ. אמנם שמעתי כי אחרי נשתמד צבי וברוך הטאים עמד ואל הבעל נצמד, והמד ברת מהמד רבים מע"ה עודם עומדים על משמרתם ועודם מחזיקים בטומאתם, הנם כי ידעו את האיש ואת שיחו יאמרו עליו אך נגד ה' משיחו. אז אמרתי בקרבי עורה לבני עורה מה לך נדרם אשכיר חצי מדם והך אלה הכסילים מרגלם ועד קדקדם, ונחיה לשכים בצדב) כי לפניך לא יעורו כח, כלבים המה לא יוכלו לנכות. ואם על שירנו יחברו מילים וישאו עלינו משלים

(b) אמר עמנואל. (3) ג"א בצדב.

ויאמרו כי נדר המוסר פרצנו וברדך לצון הפצנו אך אתה אמור להם כי אני מליץ ואם ללצים אליץ כבר אויל בגמי כל ליצנותא אסירא בר מליצנותי דעיז דשריא, ולכן יריד שמע מילי, ושימה עינד עלי, וטרם החלי, בעזרת צורי וגואלי אשא משלי:

קורא קחה ספר אשר יפר
למחזיקים באמת יחל
קורות צבי יגיד ואיך נדחת

כדים וייקר לך כמו אקדח,

ולתפשו חשוא באש וקדח

על בן קראתיהו צבי מודח.

לא עת רנה	קינה קינה	כי קרוב יום	חמה ענה.
ענות ענותא	תנות תנות ב	לא עת גילה	לא עת עלותה.
יעץ לשכון	בעיר יכון	ציה תעיר	את קפנותה ג
לא עת רצון.	אויח לצאן	שפתשחט	אחר גנה
דם ויחגאל	בית ישראל	ממשקוף, עד	סף ומווזה.
אוי לשרדים	עלה לערים	לשלול שלל	לבו בזה
בקיה בכיה	לתעודת יה	כמעט מפוי	איש נגרוה.
יש בה ערכוב,	אוי עם נכוב	מתלבש מר	שעטננה.
קם סוד חדש	דורך ודש	על התלמוד	עמוד ארותה ח.
שוא שוא ביסוד	חכמת הסוד	תורה נבדת	זיווף רנה י
לכי יחחל	נפשי תוחל	ותתפרק	מדי רנה
מה לענה,	מה ריקודה,	מה כרכורה,	מה פיונה י
תשליך עדיה	תדרוש רמיה,	תמור כתר	על כומוה ח.
רב נרפשה	כסלת נפשה	ברקק רפשה	כאונה
אם כל רוחות	אותה רוחות	ממצבה	הזור לא ונה י
המלאה לה	לשוב עצלה	חושה לרע	היא ווריה.
קץ אחרה	הנמהרה	יתמהמה עוד	על רוב חפנה.
בצבי חנה	גם כרואה ט	כמכשפה	בראות ענה י
אוי לקנה	ירח ויה	איך חיש תככה	את תמוה יא
איך לדלות	איך לגלות	עתיר כבנו	עיר בפרוה יב
איך לטמיון	ולכליון	ולך מסלעה יג	עד זוה יג.
נקם נקם	מאיש זד קם	למשיח אל	בעיר עוה יד.
יוחס לכנו	דוד, הנו	מצאצאי	אלוף מנה.
סכל עקש	לדור מוקש	סרה דבר	שקר חוה.
זה הרשע	בלתו פשע טו	שקץ חוק אל	לקחו בזה

(ב) לי קול ענות. (ג) לי לתנות לבת יפתח. (ד) שם מין נחשים ישעיה ל"ד ט"ו. (ד) ר"ל רואים. (ה) יער ארום צפנה ב' י"ד. (ו) ר"ל סודת. (ז) לי מפוז ומכרכר. (ח) ע' רש"י שמות ל"ה כ"ב. (ט) בנתן העוה. (י) עז במקום שעיר. לי ולא יזכחו עוד לשעורים. (יא) לי מוכות את התמוה. (יב) לי ערי הפרוה. (יג) מטבעות. (יד) שם החל ערמותיו. (טו) לי רפיון.

זה אֶתְיוֹאֵה.	ראש רעיוניו	שֶׁבֶת יָחַל	בְּמִרְי הַחֵל
היא ונלוותה.	דרך מַעֲקֶשׁ	להיות גואל	לרעות עם אל
פי אֶשְׁחִינָה.	עליו חרב	עליו יוצר	עָטִי לוֹ צַר
זה ברמוזה.	זה בלחישתה	וַיֵּאָדְרוּ	אותי יורו
במאד רזה,	יען דעתם	העם קָמִישׁוֹן	יפרה בְּלִשׁוֹן
דמי הַקָּה.	לו על דְּתִי	עלי אשרי	הא הָא עָרִיב
זה למחוזת.	נפשי, בזכות	אם אנהג ציג	מה טוב קָצִי
שדוי זיוה.	די לי, כי זיו	לָה אור יומם	גם אם עָמָם
פה אפריוה.	על מדותי	בראות כמה	איש אֵל יחמה
בְּלוֹם גְּנוּה,	פְּנוֹת פְּנוֹת	מרוכ שיחי	חקצר רוחי
קול, אכרויה.	ובעוד יש לו	על דת אֵלִי	עוד עוד אפלוֹא
חֶמֶה עָהָה	אראת נגדי	לְעַד, גם כי	זה זה דרכי

(b) ל' הסיר התו ישעיה י"ח ה'. ובל"ח: התזו את הראש בבת אחת (תולין פ"ב). (ג) ר"ל אויבי. (א) אניה.

זו תשובת החרי"ף לשיר בנוים שזכה לשבחה ש"ץ והמשורר הלא העלים את שמו:

לְמִי שִׁיר זֶה אֲשֶׁר אֵין קֶץ לְחֹדוֹ
 וּמִי תָאֵר יָפִי כְּנֹה בְּשֶׁרְדוֹ? (א)
 כְּלִיל פִּרְחֵי מִשְׁלֹים הוּא מְסוֹדֵר
 בְּרוּב הֶדְר, וְחוּט הַחַן אֶגְדוֹ?
 וְלוֹ אוֹכִיר וְאֹכִיר אֶת בְּעָלָיו
 אִזּוֹ לְבִי עֲטוּרוֹת לוֹ עֲנֵדוּ
 וְהוּ יָבִי לְאֶזְרָעָיו צְמִידִים
 וְאַעֲשֵׂ מְזוּרְעוֹתַי רְבִידוֹ.
 אֲבָל אֶחָה נְשׂוּא שִׁירוֹ כְּנֹכַח
 וּמִצַּד זֶה קָעַשׁ חֲמֵם חֲמֹדוֹ
 כְּסוֹד עִם רִיק אֵיךְ יִמְרָקֵב
 וּבְקֶהֶל בְּנֵעִרִים חֲסֵד כְּבוֹדוֹ
 לְהַכְתִּיר אִישׁ אֲשֶׁר יַחְפִּיר וּבֹאִישׁ
 עֲדָתוֹ אֵיךְ יָבֵל (ג) מוֹרוֹ וְנִרְדּוֹ?
 בְּקֶרֶן הַצְּבִי שֵׁם דוֹד יִגִּיעוּ
 וְלֹא רֵאָה אֲשֶׁר צָרִיךְ לְעַקְדוֹ (ד)
 אֲשֶׁר סִכְלוֹת לְכַבּוֹ עֲתָהּוּ
 וְהַקִּיף הַשְּׂמֹת עָלָיו מִצִּדוֹ (ה)
 בְּמִשְׁלֵם עֲשׂוֹ וְכִימָה עֲשׂוֹ אֲבָלוֹ
 בַּחֲרֹבֹנוּ כְּסִיל נֶהֱפֵךְ לְשִׁדּוֹ (ח),
 לְאִישׁ כּוֹחַ לְעוֹר לֹא אֵהִי לוֹ,
 אֲבָל לוֹ אַעֲשֶׂה עוֹר כְּנִגְדּוֹ.
 קָהָה (ט) עָטִי אֲמַלֵּא סוֹלְלוֹת אֲשׁ
 וְאֶחְלִיק פִּי חֲנִיתוֹ מִלְּחֹדוֹ (י)
 לְחַלְפֹּי (יא) יֵשׁ בְּפִי קֶשֶׁת נְחוּשָׁה,
 יַפְלֹחַ חֶץ לְשׁוֹנֵי אֶת גְּבִדּוֹ.
 אֲגַל נְבָלוֹת וְאֶחְשׂוֹף שֵׁת וּבּוֹשֶׁת
 מְגוֹאֵל זֶה, וְאַשָּׂא אֶת רִידוֹ,
 וְאִם חָבֵל וּבִלְבָל, גַּם יַחְבֵּל,
 אֵהִי לוֹ כַּחֲנִינָא לְעֹרְדוֹ (יב)

(b) ל' יתארהו בשרד, מין צבע. (ג) ינקת. (ג) ר"ל יכלה כלומי ישלך לאיבוד. (ד) לאסרו (ה) מרשתו. (ו) כוכב. (ז) תולעת. (ח) ר"ל לחורו נהפך ליושב הבא מכוכב כסיל. (ט) ל' קנים, קולמוס. (י) ל' חלודה בל"ח מחט שהעלה חלודה. (יא) ל' תחלפהו קשת נחושה (אויב כי כ"ד). (יב) חנינא המית את הערוד.

מאד פֶּשֶׁה שְׁחִין סוּדוֹ בְּגִלְדוֹ (א)
 כַּעַת קָדְחוּ בְּאֵשׁ לְקַחוּ וְרַחֲחוּ
 תְּהֵא וּרְפֵא חֲלֵי הַדּוֹר, וְהִנּוּ
 הַזֶּה זָכָה לְשֵׁם וּמַעִיל מְלוּכָה?
 תַּחֲלֶה אֲמִינִן כִּי יַעֲבֹר פִּיל
 בְּתֵן נֶצֶר (ג) אֲנוּשׁ גּוֹזֵר וְאוֹמֵר
 אֲשֶׁר יֵאָמִין בְּלִי אוֹת אוֹ פְּלֹאוֹת
 וּמַכְחִישׁוֹ כְּמַכְחִישׁ אֶל קְדוּשׁוֹ
 בְּכֹחַ בֶּן אֲנוּשׁ יִרְאֶה וּיִשְׁמַע,
 וְאַצְמִין אֵךְ כְּבוֹא נְבוֹא וּמְלֹאךְ (ב)
 אוֹי אוֹדָה בַּעַת יִרְדֶּה רֵאוּכֵן
 כּוּיִם יַחֲשֵׁךְ וְאוֹר יַחֲשֵׁךְ לְכָל גּוֹי
 כּוּיִם כְּלִבֵּית אֱלֹהִים הִיָּהוּהָ (ה)
 וּמִלֶּךְ עוֹיָן לִפְנֵי חַת וְרַעוּץ
 כּוּיִם יִדְהִר (ו) יִשׁוּרוֹן יִם וְנִהַר
 וְאִם מִיָּנִיחַ, מִיָּן אֲנוּשׁ מֵאֵן לְהֵאֲמִין
 אֲשֶׁר יִכֶּה לְאוֹמִים, גַּם יִדְכֵּא (ז)
 וְאִיךְ יִכְשֵׁר לְשֵׁר אֶל עִם ה'
 וּמִנּוּ בֵּין הַמוֹנִיִּים כּוּיִים
 הֵיֵאֲמֵן לְאֵב לְדוֹר וְאוֹמֵן
 יִחַלֶּךְ גַּם לְסַבְטִיוֹן, (ח) בְּשֵׁנִים
 וְרָכֹב עַל אֲרִי יַעֲלֶה וְרִסֵּן
 וְלִילֶךְ שֵׁם לְדֶרֶךְ שֵׁם פַּעֲמֵי
 רֵאוּ מְבִיט אֶלֵי שְׂרָבִיט, וְעִבִיט
 וְאוֹמֵר כִּי כִבִּין רִשַׁע לְצַדִּיק
 וְהוּא עֲנֵנוּ בְּעֵין כָּל רֵם בַּעֲיֵנֵינוּ
 לְרַע בְּיוֹן וְחַכְלִיתוֹ לְאֵיִן
 לְזֹאת אֲוָה לְזֹאת קְנָה וְרָדָה
 וְאִם נִמְשַׁח לְכָל יִשְׁפֵּל וּיִשַׁח
 מוּשִׁיחַה זֹאת מֵאֵד דְּקָה לְנִשְׂאֹו
 עַלֵי שְׂמֹנִי (י) סְפוּ אִישׁ נֶפֶט וּגְפִרִית
 צְבִי זֶה קָל, אֲצַל דֶּרֶךְ מְסוּקֵל

זְמִירֵי זֶה יְהִי תְּרַשׁ לְגִרְדוֹ.
 אֲהִי קָרְחוּ כְּפֹרוֹ גַם גְּלִידוֹ. (ב)
 לְשִׁבִים לוֹ וּלְצַנִּינִים בְּצַדוֹ?
 קִלְלָה אוֹמְרוּ וּלְבִשׁ כְּמֵדוֹ.
 כַּחֲזֹר מַחֲט וְיִמְתַּח כַּחֲזוֹ.
 לְעַם שׁוֹמֵר יִשְׁעוֹתוֹ וְחַסְדוֹ,
 בְּלִבְוֹאוֹת יִשְׁעִיהָ גֵד וְעֵדוֹ?
 וּיְחוּדוֹ, וְנוֹשְׁהָ (ד) צוֹר יִלְדוֹ?
 וְלֹא יִדְמַע, וְיִתְפַּוֵּר שֶׁק בְּגִלְדוֹ?
 אֲשֶׁר עוֹזוּ בְּאִפּוֹד פּוֹ אֲפָדוֹ.
 בִּיד רְמָה וְגֵד יִגוֹד גִּרְדוֹ.
 וּיְכִדִּיל אוֹ לְטוֹבָה עִם יִדְדוֹ
 וְגַגּוּ אַחֲזָה מוּשַׁכְּב בְּרָבְדוֹ
 וְאַרְץ הַצְּבִי יִתֵּן לְזֶבְדוֹ
 וּבְיִוֵן כָּל מְצוּלָה פְּעַמְדוֹ,
 אֲשֶׁר חוֹלֵד מְטוֹנֶף שֶׁר כַּחֲלָדוֹ?
 אֲנוּשׁ הוֹכֵחַ בְּתוֹךְ קַחַל בְּמֵרְדוֹ?
 פְּקִיד עוֹן לְקִי שְׂכַט פְּקִירוֹ?
 כַּחֲיֵר אֵל אִיךְ יִקּוֹרֵא גַם יַחֲדוֹ
 וְאוֹמֵר כִּי כּוּיִם כּוֹאוּ לְסַעְדוֹ
 אֲבִי הַדַּת לְחַתֵּן לוֹ יַעֲדוֹ,
 שְׂפִיפּוֹן בֶּן שֶׁבַע רֵאשִׁים בִּידוֹ,
 בְּאֵם הוּא תַעֲנֵךְ אוֹ מִי מְגִדוֹ!
 לְזֹר שֶׁפֶךְ, תַּמּוּל הַקִּיף שְׂפּוֹדוֹ,
 כְּבִין עֲבָדוֹ לְגַבֵּר לֹא עֲבָדוֹ
 וּמִתְבַּל גֵּאוֹן לְכוּ מְרָדוֹ
 כְּבַל מַה יִּשְׁעֵשְׂאוֹ אוֹ לְמָדוֹ
 כְּצֹאת נַפְשׁוֹ כְּאִישׁ שְׂדֵה (ט) בְּצִידוֹ
 צְלוֹב וְקוֹף יְהִי מוֹמָו וְבָדוֹ.
 תִּלּוּ אוֹתוֹ כַּחֲבַל בִּי לְקֶבְדוֹ
 חֲנֹו בּוֹרִית כְּעֵץ עַתִּיד לְאִידוֹ (י)
 לְרַגְלֵי הוֹמֵן פֶּרֶץ לְלֶבְדוֹ

(א) בעודו. (ב) תרגום כפור. (ג) כמו בן מות היאות למלך? (ד) שכחה, (ה) לשמחה.
 (ו) השולטן. (ז) ל' כוס דוהר, דורך (נחום ג' ב'). (ח) ר"ל האם יקרא מין, מין האנשים אשר
 מאנו להאמין שחולד מטונף יהיה שר בעולמו? (ט) עשן. (י) שמן שנמשח בו. (יא) ג"א לפידו.

צבי זה באמת טעון שהיטה
 יעבד עור צבי, כי הוא מסוגל
 זמן זמן לפסחו את צבי זה
 ואיך דמו לאל יווה ונמצה,
 צבי מאוס לאל שדי, ודראי
 ואיך יוכל לשי אם הוא מנובל,
 אָהָה לצבי, ומטה הוללותו
 ולולי כי לעמי אִירָאָה, גם
 ואם אָשוּ יְהִי בלבד בראשו
 ויום גוים יקומון כאריים,
 דבש מצא המון העם, ומצה,
 ויתנחם כעל יינו אָבִי חסדו
 ובי אָנָּה ללא אחנף, ונכנףת
 בְּאֶשְׁרֵי כי נבונים אֶשְׁרוֹנִי
 הלא זעמי בעד עמי, ואראה
 ספות הווה עלי הווה, וגלות
 ואם אָחֵר, דְּחֹזֶת מחר למינות
 הוזה יעתיר בעד עם אל, ויתיר
 אחונן נֶאֱקוֹנֵן על קהלי,
 והיה לו לצור מכשול, וימשול
 ויסגירו ביד עמו, וחסרו
 ואיֵה קם לדם צאני לנקם,
 הִמְאִין לב אני עולב לחולב
 ידבר על זכול וגכול נתיבוי
 בדת חרש שביל לא דש קדומו
 עֲשֵׂה שְׁלֹו לְלֹאו תורה וקדם
 וחטא יסלח למורים לו, כגלה, (ד)
 ואומר כי בתיקונו יככה
 וניצוצות לְהִרְצוֹת יחלק
 כבר תְּקִישׁ בני נבל לכן קיש(ס)
 ושב אברם וכן עמרם לְהִמְרָם(יג)

חכי מצוה לעפר דם וירידיא)
 ואם יורגל ג) יהי ראוי לנודו
 ימן עץ בין יריביו יחלודו
 ובקסמיו כבר הוקצה לשרו?
 יהי אל אשמדאי קרבן תמידו
 מנת כלב יהי גופו ועדו.ג)
 כבר צץ ציץ, כבר גמל שְׁקָדוּ,
 אני אלעג בכוא פחדו ואודו,
 אָנִי אֶתִי פְתִילָה אל יקודו
 צבי זה כצבי יברח בפחדו.
 אבל יהיה למרה לו בעודו,
 ויתחרט כעשו מנוודו.
 לְתַחֲרוֹת כי בעת פי מְתַרִידוּ.
 ויִשְׁרֵי כל חכם לכב מְעִידוּ.
 אשר צבי שבט לשְׁלֹדוּ?
 עלי גלות, ומרוד על מְרֹדוּהָ
 קצת העם, קצתו אל שְׁמָדוּ.
 נחושותיו, ורגליו שם בְּסָדוּ, ט)
 באולי יאביר מְעִיר שְׁרִידוּ,
 למכרו או לעם נכרי בכגדו
 ברע יגמול, ולא יחמול בְּסִלְדוּ, י)
 ואם אביא לבית דין את עֲרֹדוּיָא)
 שְׁדֵי סודו ומיץ אָרֶם בשדו?
 בְּאִילוֹ באמת הוא איש מְדָדוּ
 ינהג עוד מעט רגליו וצעדו.
 וְעוֹנֵשׁ שׁוֹגְגוּ מה גם מְוִידוּ
 לָזֹאת לבי לאיש עולה השרו,
 יקוד תופת, והם עֲצִיו ותודו
 לאיש ואיש, כפי ריבוי מאודו.
 לְוֹאִי(יב) זכה היות גלגול לפרדו!
 ואולי יעקב נותר לבדו,

(ב) ל' וירדין. (ג) ל' אין מרגליו ב'ט. (ג) ל' יאכל עד. (ד) נח. (ס) ל' ולא יכנה
 עור מוד. (ו) ל' תתחרה את הסוסים, ירמיה י"ב ה'. (ז) ל'ח חוט השדרה. (ח) ל' עניה
 ומרודיה. (ט) ל' ותשם בסד רגלי. (י) ל' חמום ושרפה. (יא) מן יבא עזרה לבית דין (בבא
 קמא רף י"א) והיא נבלה. (יב) ר"ל הלואי, (יג) ר"ל בגלגול.

ולא נביא א) אשר לבי בקרבי
 כסיל גם הוא, ומנהיגו כִּיהוּא
 אויל גָּאָה ומחגאה כְּרָאָה ב)
 ועת חשב אשר עלה וישב
 פֶּשֶׁט סְבָל, בסוד ישר ויוכל?
 ואם ראו בפיו חבן וקש, איך
 ואיך ישתה ביין חמר משומר
 ויש אחר אשר העם יִשְׁחַר
 אנוש עקש לפת לו קם למוקש
 וההמון לְלִקְחוּ שַׁת כְּאִנְמוּ
 כְּהִמָּר על בכור, מר לו במוחו,
 ולו דָּאָב כבן על אב, ויצמא
 ובפְּרָדָם מאד חֲדָשׁ לבלות
 מאד יגע וטרח המשוגע.
 תלא נִפְלָא ולא נִגְלָה לשוכן
 קוֹה קורא לְאֵל, בורא, אשר לא
 לְאֵל שוקד לטובה על דברו,
 אשר כרת לְאִבְרָהָם ברית ער ו)
 ואם בושש כְּצִי עוור ונושש,
 וראש כל ראש וסוף כל סוף, אֲמָרִי
 לקבלת אמת רוץ לא לזולת,
 שמות אֵל אֵל תצרף פן תחרף,

לאיש נבוכ כמו אָבוּב אֲמָרוּ,
 מאד מהאמת הרחיק נִדְרוּ.
 ולו נאה רְעוּת בקר כְּצִמְרוּ
 בראש הר החבונה, או יִרְדוּ.
 אדמהו לְפֶסַח ברקדו.
 כְּסוּלַת סוד אמת יאכל ומְגָדוּ?
 נָקַל הראש ומשחכר כְּתִמְדוּ ג)
 פני סודו והיה לו לְשׁוּדוּ
 אשר בקש להביא את נידו
 ואליו רץ כסוחר אל יִרְדוּ ה)
 כמספד על יְחִיד הדור סְפָדוּ.
 לתורתו כמו יונק לְדָדוּ
 ברע ימיו מאד המציא לֵאבְרוּ,
 ולא נגע ולא פגע בסודו.
 בכית חוֹמָר וכעפר יסודו.
 לעולם יעווב את עם חסידו.
 הַיִּפְקֵד ואם אֲחָר לִפְקֵדוּ?
 ולא ישקור לנינו ובו לנכרו.
 באיחורו ימיכך מִבְּשָׁקְדוּ.
 חָקוֹר מִצְפּוֹן אחת ותפוש כְּבָגְדוּ.
 כְּחֹיֵב בכחב אמת שָׁם אֵל וְנִקְדוּ
 בצורחו נשגב שמו לכדו.

ה) רמו לכביאו תלמודו נתן העזתי (3) כנביא. א) ל' חזיל יין גרוע. ד) כמו לשרדו.
 ה) ירד בל"ה מקום וזמן קבועים למשא ולמתן (Jahrmesse). ו) ר"ל עולם.

ביאור.

ה) רמו על מה שנבא נתן העזתי על בני גד ובני ראובן שבשנה היא יעלו לא"י ושיהיה השך נ' ימים בקושפנטינ"א לא"ה, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם, ושהאלילים כרות יכרתון, ובתיהם יהיו לשמה, ומלך התוגרמים ישתחה לש"י, ונתון כתר מלכות בראשו, ושיעברו שאר השבטים את נהר סבטיון ויבואו לארץ הצבי.

3) רמו על מה שהבו את ש"י באיזמיר בעת הלך על ההרים להעמיד השמש.
 ג) נתן העזתי ניבא שש"י ילך לנהר הסבטיון ושם יקח לו לאשה את רבקה בת מרעיה שהיא בת י"ג והולידה מרעיה אחר שבא לעה"ז קודם מיו שנים, ואז ש"י ישוב רכוב על אריא דבי עלאי ונחש בעל ז' ראשים יהיה לו לרסן.

(ד) רבים מעמי הארץ היו מתודים את עונם לש"ץ ונתן העזתי, ומקבלים מהם הסנופים שהיו מסדרים להם.

(ה) ש"ץ ונתן העזתי רמו לכמה אנשים באמרם לכל אי מהם שהם גלגולים או ניצוצות נשמו קדושים אשר בארץ המה.

נתן העזתי כתב לאיש אחד שהוא היה גלגול מלך ישראל.

גם היו אומרים שמרע"ה כמו שכתבתי למעלה ואע"ה הם חיים בעוה"ז.

שיר להחריף בהיות שבתי צבי עושה כמה שגעונות בעיר איזמיר.

יֶאֱסְפוּ תִּיּוֹם וַיִּזְעָקוּ	חֹשֵׁי חַיִּיבֵי לְקָרֵב יוֹרְקוּ
יִתְקוּטְמוּ עַמָּם וַיִּחַעֲשֻׁקוּ.	יִלְחַמוּ עִם כָּל יִרְיָבֵי שׁוֹטְנֵי
עֶקְצוּ לְכָד נִסּוּ וְלֹא נֹחַקֵי.	חָרֵב וּמִירֵי תִדְקָרֵם, הִהִי כִי יַעֲדֵן
בִּיתְדָא) לְשׁוֹנֵם לְבָבֵי מַחְקוּ	עֲמִי בַחֲצוֹ יִתְלַפְּפוּ כְּאִשֶׁר
כְּרוֹל וְעוֹפְרַת הֵלֵא וַיִּחְקוּ	אֶכְתוּב עָלַי כָּלֶם מְרוֹרוֹת גַּם כַּעֲט
כַּסְלָם בְּשִׁבְרֵ שָׁן אִשֶׁר חֲרָקוּ	תְּפָשִׂים אֲשַׁלַּח אֶת קְהֵלִי מִשְׁבֵּי
כַּפְתוּל נְעוּרַת בְּיָקוֹד נִפְקוּ	חֲבֵלֵי רִשְׁעִים עֲנִדוּ עָלַי, אֲבֵל
אֶךְ לֹא הִפְיִצוּנִי וְאִם בְּרָקוּ.	חֲרִבּוֹת לִישׁוֹנוֹתֵם לִנְגְדֵי שִׁלְפוּ
גַּם כִּי זָקְנִי בְּשִׁלְיָבִי יִשְׁקוּ.	אֲמַנֵם לְדַמִּי יֵאָרֹבוּ יוֹם וָלַיִל
כִּשְׁלֵ אֹזִי וְכַחֵי וְכִרְבֵּי פָקוּ	לֹלֵי ה' לִי יִהְיֶה, וּבְעוֹזֵרֵי,
אוֹתוֹי כְּרִיפּוֹת בְּעָלֵי שַׁחְקוּ.	לֹלֵי יוֹמֵן עוֹזוֹ אֲשֶׁר לִי עֲמַדָּה
חֹפֶת בְּרִשְׁפֵי וְעֲמִי דִלְקוּ	אִם מְכֵלֵי אֵשׁ נְעַדְרָה שַׁחַת, יִקוֹד
וּבֵאֵשׁ תְּמַתִּי מֵעֲנֵי זָקְקוּ.	חֲסִדֵי ה' כִּי דִבְרֵי נִשְׁקֵלוּ
כִּי גַעְלֵי לִקְקוּ.	צָרִי לְרֵאשֵׁהוּי, אֲשִׁיפְסָרָאשׁ, חֲמוּל,
מִקְרִיו וְכִבוֹד לְאֵלֵי חֲלָקוּ.	יֵד הַזִּמְן אַחַם נִתְּחֵם שְׁלָמוּ.
וּדְבַשׁ לְשַׁפְתוֹתָיו בַּעַת חֲלָקוּ (ב)	אֵל אִישׁ נִבְרַל לֵב לַעֲנָה וְרֵאשׁ יִמֵּן
לֹא נִמְצָאוּ בָהֶם בַּעַת נִבְדָּקוּ	יִטְרִיף בְּמֵן אִישִׁים אֲשֶׁר כּוֹשֵׁר וְחוֹם
יִדְיוֹ וְלַעֲפָר כְּרוּבִים דָּקוּ	מִקְדָּשׁ לְעֵגְלֵי תוֹעֵבוֹתָיו כּוֹנְנֵוּ
נַעֲנָקוּ. לֵכֵן כְּסִילִים גְּאוּה נַעֲנָקוּ.	לֵכֵן פְּתֵאִים פְּרָקוּ תוֹרָה, וְעוֹל,
אֲרֵאָתָה, וּמְצֻרוֹת זִמְן נִפְרָקוּ.	זֵדִים אֲשֶׁר עוֹל יִתְרָם תִּתְפָּרְקוּ
אִיךְ יוֹכְלוּ הַשְׁקֵט וַיִּתְאַפְּקוּ?	חֹשֵׁי בַעַת רֹבֵב הוֹלְלוּחֵם אַחוּה,
שְׁכּוּל, לְמוֹל אִישׁ שְׁבָלֵד) שְׁקָקוּ	יִשְׁחַכְרוּ כְּרֵמוֹת שְׁכּוּר חֲמָה, כְּרֹב
מַעֵי בְּקִרְבֵי, זֶה כּוּה נֵאֲנָקוּ.	יִתְרוֹצְצוּ תוֹכֵי סַעִיפֵי יִתְחַרְרוּ,
מַעֲיֵר מְתוֹי עוֹלָה וְשׁוֹא יִנְהָקוּ	וְלַנְעֲרֵץ בְּקַהֵל קְדוּשִׁים אֵל אֲמַת
יִתְפַּרְדּוּ מִחֵיל וַיִּתְפַּרְקוּ.	מְרוּב מְגִנְתֵי עֲצָמֵי עֲשָׂשׁוּ,
כְּפִים בְּדַמְעוֹת לְחֵי נִשְׁלָקוּ.	אֲבַכְתָּ, וְכֵל כַּךְ בְּכִבִּי אַחֶם, אִשֶׁר

(ב) סמוך של יתד. (ג) ש"ב ג' בשלי. (ד) ל' חלקות. (ז) ר"ל אשר שכל אותו.

צבי מודה

קיפוד יגען א) המלומדים נהני
 מישבתיו זה, וקמיו נשחטו
 בלתי ראוחם מעשיו, אם גדלו,
 גם אם עדיתי ואת רעבים לפדות
 עם אל אשר לא יאמינו שוא וריק
 איךראשכסיל כל כך שמועות יאסוף
 גם זאת כבוא זאת ישכחו כמשוררים
 העם הפפפף אין בלכם מעמד,
 טובים מאד מגאלם זה נאסרו,
 לינק חלב גוים בעורו יחשבו
 תמרו דבר אל, גם בעל אב או ירד
 גדול עון קב שם ה' מנשוא א)
 אוי כי יענה יום מנוחה, גם ביום ז)
 שבת כבר שבת והוחל חללו
 במל תמיד מנחה ט) אביו לגוי אשר
 איך מאמינו יגערו במכחישו ד)
 מוח צבי ופרה, אבל כל אשכלות
 איך יחוו כסלו נכוני לב, ואם
 ששמע שטוחו בא באוני רדפי
 לחיו קצחם מכלימה ארמו
 ויפצרו עוד באמונתם, כאם
 סביב פתאים באמונה הולכים
 כל יודעי דין נפלאו ונתמהו
 מחסום לפיהם נתנו, מפחרם
 ליה ידעו הבין, אוי ראו אשר
 פיהם בלו חוק פעריו על זאת, עלי
 קוצים וקמשונים פרי פי עם כסיל
 הה כי סאת עוות מאד נחמלאה,
 חוסג גבול עולים, חכמים נלחצו
 דרכי ענה מבלי איש שוממו
 מאין גברים גברו התביתים ח)
 הו ילמדו מני בעת ינאקו
 ולהופכיו עורף באף מלקו
 או מחשבותיו אם מאד עמקו,
 רגבי נחלים תלדל מתקו!
 התנצלו עדים והתפרקו,
 איך גולגלוחם הורקו נבקו ז).
 שיכתבו פה ויהלום ימחקו.
 היום יכוון שתמול חשקו.
 ובשרשרות בין הוללים רקקו.
 גם זאת פתנים בעדו יינקו
 ושתעשעו עליו ויתרפקו,
 אך בעון התענית ימקו
 צום העשירי אכלו פונקו ג)
 כמעט בחטאת בן נכט דבקו.
 על פי מקובל ואויל ישקו.
 עת על שריקות שבתו שרקו ו)
 כמטרם בכרו, צמקו
 יהיו אגלי אם ולא ישחקו?
 סדור קווצוחם ואם נסרקו
 ופני קצחם מתרי נורקו
 להאמין ירחקו יוצקו.
 סכלו נקודתה ויתחמקו.
 על זאת, ועל ירך וכף ספקו,
 ובקול נהי חמס ושוד יצעקו
 רב דברו להם בעת שחקו.
 כל רב כאם רצו ו) כאם עשקו
 לא סוקלו מליו ולא עווקו.
 מדות מעולות נפתחו נמחקו.
 לקיר ורגלי האמת נרחקו.
 מאין גברים חרבו בלקו.
 רפו ידי מורים, והם חוקו ו)

ב) ל' יענים במדבר. ג) ל' ונבקה רוח מצרים בקרבו, ישעיה ו"ט ג'. ד) ל' מפנק
 מנוער עבדו (משלי כ"ט כ"א) מענגו ומערגו. ד) ב"א אל צוחקים. ט) ב"א לא. ו) ל' ואת
 מי רצתיו. ח) ל"ח מוליכי הבהמות.

לו קָרַקְרַם חכו בשבט מושלים
 או כְּבָרוּם, פנים אליהם נשאו,
 אלו זממי רב פעמים יאמרו
 אכן בצדקתי לעולם אעמוד
 לא אחשוך פי מאמור כי אספו
 דעת שפתי מללו ברור בזאת
 ובעוד יהי רוח באפי אעמוד
 אלו כלבי ידעום כל לב אנוש
 שָׁמוּ לודאי את משיחות זה, ועל
 דעתם כאשר מונעה מבן אנוש
 מה וְיִבְלֹו אם הנפשות טונפו,
 הנם דמות ובל מוחפה כְּפֹור,
 יסחגפו היום כפת ובמי באר
 כמה מְעַיְקי כי תִּשְׁבֹּיני לְמִין
 תרדוף עֲדָתִי צל, ועת הם יחשבו
 אוי סתמו בְּרַקַק ודונים כְּאַרְזָא
 טוּו בידם פח לרגליהם, וחוט
 זה כי ירוצון נגד חֲנִיתוֹת הַחֲרִי
 כן הנמלים עת לקצם ילכו
 הקוראים היום ררור, מְחַר בְּחֵיל
 עוד עוד ימי קדם בככית יוכרו
 כְּצַפְרִים הבורחים מהכלוב
 ויבקשו נוח אשר בו כוֹתְלִים
 יהיו כנכל אוֹיְבֵי יהיו כמו
 אבכה עליו טפס, ולבניהם מאד
 גם כאבוחם אם יהי אסון, הלא
 אָחִי, אהה לִי הֵם ועל כל לוחמם

לא גברו חיל ולא עתקו
 אם הם כפנים נועצו ירקו
 לְצִמָּא שְׁמוֹת מִי הוללות ויצקו.
 אם ממקומם הר יוצר יעתקו.
 רוח בכנפיהם, וצל חבקו.
 חרכות אֲמָרֵי מְנַדֵּן הורקו.
 נגד זממיהם, ולא יופקו.
 יתקדשו לריק ויצטרקו.
 ביאת משיח האמת סופקו.
 משגל, ורגליה לקוף פושקו.
 לא שוטפו לבות ולא מורקו
 כְּכָלִי גללים כי כפו חושקו.
 מתר כְּרִיסִיָּהֶם חויר יוספקו.
 רחם ימירון או כעת יועקו.
 רוץ לַפְּרוֹת, מהפדות ערקו.
 שֶׁשֶׁע וְצִנּוֹר רחמים פקקו.
 חסד אדום גם רווניו פסקו.
 תה כי עלי דלְחֹת עֵנִי דפקו
 יעלו כְּנַפְּסִים וְכֵם יסקו.
 מן העבודה לזבול יצעקו.
 אוֹשִׁים לְאִיד יום אחרון ישחקו.
 כי עוד יאוּו לו וישתוקקו.
 עוד יחפשו מה שֶׁעָדָן זרקו.
 אחאב וצִרְקִיה באש יושקו.
 צר לי, ומִישַׁע אוי ירחקו
 אנאק ביותר מאשר ינאקו.
 חושי חניכי לְקָרֵב יורקו.

(ב) ב"א האמת.

ביאור.

- (א) הומו לאיש רב פעלים אשר הוכה בחרב יען הוכיח הדברים של טעם בשגעון ש"ץ ונתן העזת, וה' ברחמו הצילו שלא היתה המכה כדי להמית.
- (ב) בכל יום יום היו הנומים אחר ש"ץ משמיעים מעשה נסים ואין בפייהם כונה והיו מחדשים שמועות אחרות אשר היו בודים מלבם.

(ג) ש"ץ היה הוגה את ה' באותיותיו והכריח לאיש נכבד וירא ה' מעיר איזמיר לעשות כן.

(ד) ש"ץ אחרי שהמון העם באזמיר קבלוהו עליהם למשיח צוה להרוג כל המנגדים אליו אשר רובם היו כב"ה של הפורטוגיזי והלך הוא בעצמו וכל העם אחריו ביום ש"ץ ושיבר הדלת במעצד אשר בידו ולולי ה' שהיה להם בברחם מיד לא היה מהם שריד ופליט. ואח"כ יום ש"ץ שהיה אחריו גור אל הצבור שיצומו ביום ההוא על יום שבת המחולל שעבר ונחצי היום צוה שכל א' יאכל וישתה שכבר רצה ה' את מעשיו; ובשברו הדלת אמר שנשברו כמה קליפות מסמרא דשמאלא ושהיו הרברים עתיקים ובהם סוד גדול.

(ה) גם צוה שלא יתפללו תפילת מנחה ביום ש"ץ ששיבר הדלת.

(ו) אחר שקרא את הפרשה בחומש על התיבה שרק בפיו בכלי שריקה לר' רוחות ואמר שבוה היה מערכב את השטן ומתיש כח הקליפות.

(ז) כל החכמים יצ"ו שהיו באזמיר בראותם כי אין לאל ידם נגד ההמון העם, מהם כבשו פניהם בקרקע, מהם החניפו המשוגע, ומהם ברחו להם, עיני לנוכה הביטו ולעת קזאת נתאמתו דבריו וכמה בשגעונות של ש"ץ המירו דתם.

שיר שלח לאחיו עמנואל ספירינצא בהיותו בעיר ליוורנו על אשר כתב עליו ז"ל שכוונתו לחבר ספר צבי מודה.

דוד מו ימלל כל גבורות שכלך	מי כל חהלותיו בקול ושמיע?
בנים דבךךך אמת, תאמר אשר	אל כל אשר יפנה צבי ירשוע.
ובדין ורוכ משפט וצדק ואמת	על שבתי תשרוק וראש תניע
חצדק בךךךך שבתו צר כל יציר	יסק לרום או לשאול יציע
מה לו לשם גואל והוא את מושיעים	נמנה, ואיך לפושעים יפגיע?
אל תערוץ מכל, חוק דוד ואמץ	עקך הדבר בו, ועוד תביע
חבלום עדי העם בךךךךך עור ועור	חבל לשונו עוד ועוד תשקיע.
אל תערוץ עד כי לרגלך יפלו	עד כי לשון שקר כים חרגיע
לולי לנגד עמך זה תעמוד	תחתיו בני הדור צבי יכריע.
או בעזו ושיב צבי ידו עלי	צרו וכמעט אויבו יכניע
לו יש לאל ידו לשפטי את צבי,	לפני ה' את צבי אוקיע.
פסו אמונים מבני אדם, ואין	מבלעדי ספךךךך מושיע.
רוכ נעמך אופן זממי ועמיד	ממעשי הרעיון יפריע.
כפתי זמירך הזמן והכ יצף	בתי זמיר זולךךך יקציע.
כל שיר ומשל על מקומו באולא	כלאי זרעים שרך חוריע
קולך תחייני ואל קול בלךך	עד שערי תמונתה אגיע
הה כי בחוך ילדי בנות השיר כבר	הצאצא נמנה והצפיע
תפרה ותרכה לא עקרה רעךך	גם יולדה זכר בעת חוריע

מן משמי דעתך לכל רעב תמן   רצון לכל חי ירך תשביע
 ספרתך אחי ישבת דור לדור   גם אב לבנים הודך יודיע
 חפץ יקר כל ומקנינך   נמצא בפי אמתחתך גביע
 טרם יצרך אל גבטן ארך   כך משמו קדשו זמיר הופיע
 מטת שךך יפרח ויפרח שךך   מעוף יעופף על פני רקיע
 בין כוכבי בקר אוי תרון לאל   כבני אלקים רווחך תרוע
 אך אחריש ולבר תחלה לך רמי מי קול תחלך בקול ישמיע.

הרב כמ"ד יחיאל פינצי ז"ל בני שנים קודם ששייץ עשה עצמו משיח ספר
 לנו ששמע מפי א' ממקובלי הדור שבזמנינו מת אשמדאי מלך השדים וימלוך
 תחתיו בנו הנקי שבתאי והגם כי דבר רק הוא מי"מ הרב המשורר בנה על זה
 היסוד שיר זה.

ב.

מי יתנני רךךך תשחת
 רד לו ותראה שם שבתי מלך
 מיום אשר מת אשמדאי וילך
 לקץ, ונתה, אם יש לשדים נתח

ד.

אן אכרתה מקך ואפרוש אכר
 אוי לי ואם אסק שגמי רום שמת
 אחת, ואציעה שאול הנך.

א.

פח לי שךך שבתי ופחת
 שור שבתי בין כוכבי רום תלך
 ערים משומם מתריב כל פלך
 מכעית שמי על גם תהום מתחת

ג.

אין לי כתבל רק תרי ושקר
 מיום ימינך שבתי בו רמה
 מתר ימין המותה תךך

שיר לבקשת אוהב אחד.

ב.

אלה בלבי שכתיו צפנתי
 ואומרת אם רודפיו יאשמו
 או מקרביו בטח שנתם נמו
 בו אאמין וכבר כך האמנתי

ד.

טוב לי אשר כים אשמרה וקרם
 כי קוך קלה לעורת חכל
 אומר לעץ הקיץ לאבן עורה.

א.

מה לי צבי ולך וכך נרגנתי
 הדור עטרת פו לראשך שמו
 יראו נגידים אותך וקמו
 הם עוקרי עת עכרך מאנתי

ג.

אך עם תנאי ברור כאור תחרם
 כי מס ועזל לא תעניק לי סכל
 גם מנזור רב תעניות סורת

שיר שלח לפלוני אוהבו על אודות חברים מקשיבים אליו ותורה יבקשו מפיהו
וע"ד ש"ץ הלכו ללמוד מאיש אחר.

שני שרֵי אשר כשני עֶפְרָיִם	להניק דת לנחמדים וּכְפוּ
להניק בם זקנים עם נערים	לרוות בֵּין לבל גדרו אַרְיוֹת
מסולאים בני ציון יקרים	לרצים אַחֲרֵי ללמוד הגם כי
לְטַרְף שואגים לי בְּכַפְּרִים	ולקרוא לי יִנְסוּ עִם תְּחִינּוֹת
במדבר ישכנו עמי חֲרָרִים	ויש בהם אשר ללמוד יבואון
ונשלוח ביד רצים ספרים	בקול רם יאמרו הוי כל צְמֵא דת
כְּמֵאוֹבוֹת לעוי הַעֲבָרִים	כבר הם עוקרים הרים בשכלם
למי רב זה לכו נא הגברים	וממני יראים עוד כְּמֵאֵל
כצורים בקעו להם יאורים	מוזתמים מאסוני ביען
ועתה שחקו עלי צְעִירִים	עזובני ופחאים הלכו אל
עליהם אורקה מים טהורים	דָּן נְרָנִי כְּמִסְפּוֹאֵי ימירון
רבי . . . כאיש אחד חברים	למתנינו קראם לחפוש בה
ושמה נאספו כל העדרים	הוה רועה לְצֵאן תֵּאלֵּ וְהוּא לוֹ
והתְּלִימָם כְּלִקְטָם העמרים	כמי למד תעודה בְּעַרְבִים
זאב טורף עטופים עם קשורים	שְׁעוֹרֵי בֵּין יְהִי אכלם ומוֹרֵי
בקדר יושבי אתמול תְּצַרִים	כפיו לא יעלה קוץ ודרדר
בציון אכלו לחם אבירים	אנס לבי בחכמה לא להשים
שְׁפַתִּי הם נרדים עם כפרים	ולמודו ועוון ממעונות
מְחוּכַם הוא וזה חובר חֲבָרִים	ורכם זה זכוב מובאש ומוכס
אריות בא ומפרי נמרים	לזבחי מת יַיְעַד כפני אל
וזמם לעלות אבר נשרים	ולמד מְעַקְשִׁים לְחֲמוּמִים
וישקה יין נסיכו לנזירים	ספריו קראו(א) — — —
ולטובים בלבוכם ישרים	כְּנִי לוֹ יֵשׁ לֵאלֵּ וְדִי לשרפם
וצלמות שניתם לא סדרים	שאל נא על שנחם זאת לעם זה
אכבר את ה' או באורים	אהה על עם ישורון כאמונה
תִּיחַד שאננו כו אסירים	שאול מנות(ב) מאד פֵּעֵרָה פֵּה
נבוכה מאדום מואב והגרים	ולולי זאת כבר צורם גֵּאלֵם
וראיחי רשעים בה קבורים	ומה לאל לצומותם וחלֵבם
ולא ימשול למכרם עוד לנכרים	ומה לי על פרישותם ולבם
ודמם יזבחו אל השעירים	וְלוֹ הִיוּ כְּדוֹרוֹת הַקְּדוּמִים
לְיַחֲזוּדִים כמער אש מְעוֹרִים	
ככותים נעשו גוים גמורים	

(ב) כ"י אחר כתוב: למו, ואופל. (ג) נ"א מות אזי כי.

וְמִיָּד רֹם, בִּישְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
 רְכוּלִים הֵם וְלִי רַב אֹיְבִים פֹּה
 מִלְמַד דַּת לְעַם נָבֵל כְּמוֹ זֶה
 בְּנֵי עַם זֶה דָּגְנׁוּ דַת הַעֲנֻקָּתַיִם
 תִּרְאִיָּת כְּכֹלֶם מִחֻזֵּק לִי
 בְּפִיהֶם צוּף אֲבָל עֲקֻצוֹ בְּצַדּוֹ
 לְתַמְכִּי הִישִׁיבָה הַחֲלוּשָׁה
 וְעַלִּי יֵאמְרוּ עַת כֹּה אִפְלֵל
 וּפְתָאוֹם יִקְפְּצוּ עָלַי בְּקוּלוֹת
 לְזֹאת אֲבַחֵר דְּמִי לִי כֹה בְּאִמְרֵי
 יָצֹא לְאֲכֹל הַיּוֹם בִּשְׂרֵי
 כְּאַחַד רָגְשׁוֹ עָלַי קְלָקֶרֶב
 תִּשְׁכַּח כִּיֹּת מְרִי זֶה עוֹז יְמִינִי
 בְּרַדְפִּי אַתְּ צְבִי גַם מֵאֲמִינוּ
 כִּיֹּם קוֹלִי יִהְיֶה לָהֶם לְעֹנֶה
 כִּיֹּם לְבִי בְּעוֹז עֲמֵד וְשַׁחַק
 אֲנִי הוּא עוֹד וְלֹא שׁוֹנֵה שְׂמִי זֶה
 זְדוֹנוֹתֶם חֲקוּקִים עַל לְבָבִי
 לְעַת זֹמֵן לְבַד אֹחִיל וּמְקוֹם
 וְלֹא אֲשַׁקֹּט עַדִּי חֲלָפִי לְבַבִּם
 וְעַל אֵף וְחֶרֶן רוּבֶם וּרְכַם

(b) ג'א בחומו נדעכו מן המצורים.

שִׁיר עַל שְׁבַתִּי צְבִי בְּהִיּוֹתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים.
 צְבִי אַחַה כְּבוֹר שַׁחַת
 לְךָ הִפַּח וְהִפְחַת
 אֲדַמְּךָ לְחֹלְעַת
 וְלֹה בֹנֶה וְקוֹבַעַת
 וְלִנְמִלָּה מְעוֹפַפַת
 וּפְתָאוֹם הִיא מִטּוֹרַפַת
 לְלִקְתָּךְ עוֹיֵן (ב) לְאֹיְבֶיךָ
 וְהִסִּית אֶת לְבַבְךָ
 בְּשִׁנְעוֹנֶיךָ יִדְבְּרוּ
 וּמִשְׁלֵי חַן יַעוֹרְרוּ
 וְלֶךְ אֵין טוֹב וְאֵין (א) נַחַת
 וְלֶךְ הַשָּׂאת וְהַשְׁבֵּר
 מְשִׁי טוֹוֶה וְרוֹקַעַת
 בְּחִיָּה מְקוֹם קֶבֶר
 כְּעוֹף כְּנָף מִרְחַפַת
 כִּיֹּם שְׁפַעְלָה אֲבֵר
 הִסְיִנְךָ אֶל יְרִיבְךָ
 כְּרוֹדֶף יִחְסֵר אֲבֵר
 וּבְשִׁטּוֹתְךָ יִסְפְּרוּ
 כְּכֹל פִּנָּה וְכֹל עֵבֶר

(b) ג'א ועת. (c) ר"ל לקוסמנמינא. Sammel-Band.

מכירים בטיב נָקֵל	ולולי בעלי שכל
שִׁמְךָ פֶּשַׁח כְּמוֹ דָבָר	עֲדָן תְּקוּם וְלֹא חֶקֶל
וְעַל כָּל שׁוֹק וְכָל שֹׁעַר	כְּפִי זָקֵן וְפִי נֶעֶר
כְּמוֹ אֵל תְּרַנְּנוּ לַגֵּבֶר	לֶךְ קִרְאָה בְּשֵׁם בֵּעַר
בְּצִיּוֹן שֵׁם שִׁמּוֹ מִלֶּךְ	רְאוּ אֹזֶבֶד בְּנֵי הַלֶּךְ
צְבוּיִים עִיר וְשִׁמְאֶבֶר	כָּאֵם צִיּוֹן תְּהִי פִלֶּךְ
וּמַעֲקָר בְּנֵי זֶרֶשׁ	רְאוּ מֵאוֹס כְּמוֹ פֶּרֶשׁ
כִּכְרֵשׁ בַּת חֲתָן חֶבֶר	וּזְמוֹם חֶבְרוֹ כִּרְשׁ
וְגֵאִית וְרוֹמַמַת	בְּדוֹרֶךְ כְּאֵנוֹשׁ קִמּוֹ
כַּחֲוֹרַת שֵׁם וְרַת עֶבֶר	וּבְגֵאוֹנֶךָ דָּפִי שִׁמּוֹ
וְלַחֲוֹנִים וְאַצְלוֹ	אַהֲרָה לְעָם וְסִקְלוֹ
בְּשִׁצְיָא) טַלְמֵלָה גֵבֶר	וְלִגְוֹלִים וְטַלְמוּלוֹ
לִרְעֵה לְהֵם יַעֲדַתְמוּ	וְלִמְתָה הַעֲלִיתְמוּ
לְדַמְיוֹן חוֹבְרֵי חֶבֶר	לְכָלוֹתֶם אֶסְפְּתְמוּ
הַכִּישוֹת וְנוֹעֲצוּ	לְאוֹמִים שִׁמְעוּ כּוֹ
כִּרְעֵב עַת מִצּוֹא שֶׁבֶר	כּוֹזֵאת שִׁשׁוֹ וְעֵלְצוּ
וְלֶךְ אֵין טוֹב וְעַת נַחַת	צְבִי אַתָּה כְּבוֹד שַׁחַת
וְלֶךְ הַשַּׁאֲת וְהַשְׁבֵּר	לֶךְ הַפַּח וְהַפַּחַת

(b) נ"א בַּמַּפֶּס.

בִּיאוֹר

דָּאָה מַה שִׁכְתַּבְתִּי בְּבִיאוֹר שִׁיר ב' ס' ג' בְּמִדְיָנוֹת רְחוֹקוֹת מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר שִׁי"ן וְנָתַן הַעוֹתִי הַגִּיעַ כִּי פִקַּד ה' אֶת עַמּוֹ נִקְהֵלוּ אַנְשֵׁים רַבִּים וּמְכָרוּ כָּל אֲשֶׁר לָהֶם בְּזוּל אִם מַעֲטָ וְאִם הִרְבָּה וְנִסְעוּ מֵאַרְצָם לְלֶבֶת אֶרֶץ אַחֲרַת וּמֵהֶם שָׁבוּ אַחֲ"כ לְאַרְיָן מוֹלַדְתָּם וּמֵהֶם מִתְנַוֵּרִי עַד הַיּוֹם בְּאַרְיָן לֹא לָהֶם מַחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס. ה' יִמְלֵא חֶסְרוֹנָם כִּי כּוֹנְנָתָם רְצוּיָה. אֲבָל מַעֲשֵׂיהֶם אֵינֶם רְצוּיִים. הַמְּקוֹם יִרְחַמֵם.

שִׁיר לְהַחֲרִיף אֲשֶׁר יִרְיעַ אַף יִצְרִיחַ עַל אַנְשֵׁים בְּנֵי בְלִיעַל אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׁטְנָה עַל אֹדוֹת שִׁי"ן וְנָתַן הַעוֹתִי.

אֲנִישֵׁי שְׁלוֹמֶךָ מֵאַמוֹנַתְךָ פֶּסוּ	עֵירִי פִנֵּי הַדּוֹךְ כְּמוֹ צֶלֶן נֶסוּ
וְלַתְּאֵבָה תַּחֲרוֹת וְרִיב גָּרְסוּ א)	הָרִית בְּנֵי עֲוֹלָה וְרַבִּית עִם מְרִי
וְלִכְתִּית גְּדוּלֵי עִם הָאֵל יוֹחֶסוּ	זֵדִים נְקָלִים כִּי גְבוּרִים נִקְרָאוּ
שִׁקְמִים תְּמוּל בֵּין פּוֹעֲלִים בְּלוֹסוּ ב)	הָיוּ אֲבוֹתָם כּוֹרְמוֹסִים גַּם יוֹגָבִים
אֵלֵי כֶסֶף לְלִבּוֹשׁ וּפַת פֶּרֶסוּ	דְּמוּ מִשׁוּל עָלֵי כְּאוּלוֹ נַחְנוּ
עַל צוֹאֲרֵי כָּל רוֹדְפֵי דְרֶסוּ	אֶךְ אַחֲרֵי־כֵן כְּמַעֲט וּרְגֵלֵי הוֹמָן
עַל זֹאת אֲבָנִים בְּקָרִי בִּסְסוּ	אֲשַׁחֵק לְקוֹרוֹתַי בְּצַדְקֵי אַחֲוִיק

(b) ל' גִּרְסַת נֶפֶשׁ. (c) ר"ל לְקַטּוֹ.

על זאת בְּשֵׁנָם את בשרם נשכו
 תְּשִׁישׁ בְּרַמִּם בת אָדָם חיש כאשר
 עוד עוד לוימי שטנה ועשק צמאו
 מְצַחֲנַת נפשם חלאת זוֹחֶמָה
 כמיט אדיקם חיש כרפש אדרכם
 אעד*) לעין עמם מכושי פעלם
 ארמום וארפום את כבודם כאשר
 אש כם אבער עד אבדון האכלם
 לא אתנה שינה לעין הרעיון
 אנאלג) ברמם כאשר התגוללו
 עוד ירתחו דמי עדן לא קָרְשׁוּ
 צר לי אשר חטאם בניהם סובלים
 מי כם אשר יוליד וגדל את בני
 לי ישאגו לי הכפירים מבלי
 אנחם כדרכי חום כיושר אנהלם
 לי הרכבות בהלכה נתנו
 אסף והימן עת אשורר ידמו
 שירי ראויים לחקוק על יהלום
 עוד יצאו ללקוט אבל לא ימָצְאוּ
 יהיו כנחן אויבי וכשָׁחֲתִי
 ולְכַאֲזָהּ) בם יהיו העם אשר
 שמו לראש לצים אוילים עָטְרוּ
 מְלָבֹם יהי מְלָכִם וראשם ראש פעור
 אוי אוי והתירו לָעַם אֵל לעבור
 צוּ עָבוּר על דת וטובת גומלים
 עיני עלי זאת דם כמַעֲנֵן וזחלים
 פנת יקר תלמוד אשר היה לראש
 מול הגמרא עיר ומגדל יסרו
 אל יעלת חן גש כריתות נָחֲנוּ
 אבני יקח היום במשקל(ח) דחפו
 למה לאלה יקראו חכמי אמת
 עול דת בודון מכתפם פרקו

(ב) ר"ל אנלה. (ג) לי וישנם מתניו. (ד) לי נגואלו בדס. (ה) ל"ה ממרם הרם שלא יקרוש. (ו) לראות בך פירש"י ביחזקאל כ"ח י"ז להסתכל בבשתך וירד"ק פי' לראות בך הפך מה שהייתה וחושבת ברוב גאות לבך. (ז) לי עונש בל"ח. (ח) לי נופל על הלי כענין רְסִיסִי. (ט) ג"א כמכשול. (י) סלעים.

בזוי ושסוי את נגדיו הזמן
 שוטים מריקי כים למלא מַחֲסוֹר
 יָרוּו אריות התכונה לענה
 יש יש כמוהם עוד קהלות הוללות
 הוי גוי בכל מקום חלוקי לב לטוב
 לא ידעו טוב מבלי טעם וחך
 אך אברה חכמה וצדק מאנוש
 (ב) ל' למס מרעהו חסד. (ג) כלי נפש שבעה תבוס נופת משלי כ"ז ד'.

לאהוי עמנואל. שיר בהיות ש"ץ בבית האסורים.

הוי קוראי זאת מהרו ודמעו
 קרעו לבככם על קהל אל נגעו
 מלכי צבאות נדרו ראש מכאב
 על עם ה' כי במכת השטות
 שוא אחרי שוא ריק אחרי ריק בשרו
 לאחר צבי נמשח צבי אל שבתי
 מוחות בני העם מאד בורים מאד
 המה כאדם עברו בדת ברית
 כמעט אשר מרו בתוגר ואדום
 איש לחברו אמרו אל תראו
 גלו ובוו נחלה בית והון
 ואומרה להוללים אל תהללו
 נחר גרוני מקרוא: מה צבי
 סביב המוני מאמיניו הלכו
 מצע סעיפיו בפשט קצר מאד
 נתן ויתר שוא נביאיו דברו
 רבת צררוני בעת זאת אומרה
 אכן לחנם ערכו נגדי קרב
 נסו להנקם באתי בעדי
 אמנם עלי במות גאונם נדרכה
 מלי (ג) לְדַתִּי בשוקים אקראת
 עושו ובואו החכמים אותבי
 לא עת דמו פן עם ה' יחטא

אפר ושק לשומעים יצעו
 אל בגדיכם אך לְבַכְכֶם תקרעו
 לילית ולְגִזוֹנָה לְבַד וּרְגָעוּ
 הָבוּ וּנְשֵׁנוּ שְׁלֹשׁ רֹבְעוּ
 בנתיב ישימון מחשבותם* תעו
 ידיו כשחר אור פדות בקעו
 כל נמעו בינה ובל זרעו
 לא שמעו מוסר וחוק פרעו
 זה יום תשועה אחרו בולעו
 כי אתכם האל ואל תשתעו
 מחר בעד פת לתמם יפשעו (ב)
 גם לרשעים קרניכם תגדעו
 סורו כְּמִטְמָא ואל תיגעו
 וּמִכְחָשָׁיו לְשַׁעְרָה קלעו
 איך נתחכו בסוד והשתרעו?
 צופיו כעורים באפילה נעו
 כמעט ואותי חי אוי בלעו (ג)
 שופר בלב לא יחרד תקעו
 אך מארי נסו ודוב פגעו (ד)
 קמנו ונתעורר והם כרעו
 מי הם לידי כף לכף יתקעו?
 הקבצו בית יעקב ושמעו
 פן באבותם יגעו ירשעו

החלצו רועים והמתעלצים א)
 אוכיחם ולעיניכם דין אערוך
 לא יחסרו עורה סעיפי איש בעת
 גם חוטאים נפשם לברם חומסים
 חכמי זמנינו ללכם אומרים
 ויטבעו רובם בתופת מתמד
 הם הם ברדפי צבי כי נפְרָצו
 ויענו לי מה לך ולעמך
 שורג) כל תנף לב איך אסמיו מלאו
 וראה בסדר הזמן איך גְעַנִי
 ולבד חכמים כי לעמם נכנעו
 כהם עשה גם תַעֲשִׂיר אך חפצך
 עוות כאלה יענו לא ינקו
 כדר עֲבוֹנוֹי ורם לב שונאי
 ויעורני אל ותחתי שְחָחוּ
 השורקים עד כה ושנם חורקים
 לחקוק אַמְרֵי כי יבו העם תמול
 ובמאסר יושב צבי במתשך
 מגדל מומותיו מאד הָרִים אכל
 הסיר לכבו אל והעתיקו לעוֹיָה)

מערכך רועי בעירג) נגדעו
 פן כי עונות בְּלָכֶם יפגעו
 על פי ה' יחנו יסעו
 נפשה לברה קובעים קבעו
 מִכֵּין תְּבַל ולתעשיר יִגְעוּ(ה)
 שם יִרְדוּ לגור והשתקעו
 מאחריו לשוב וְכִי פגעו
 הריב נמוש, השר, ויתגלעו
 דגן ובימי רעבון ישבעו
 בעיר זקניו כהניו יגועו
 על צד ועל ברכי זמן שְעֵשְׂעוּ
 להיות בראשי עם ואם יוקעו
 מי חוֹכְחוֹתֵי כי בָּיָם שפעו
 אך בְעַמְלָ לכם כבר הוכנעו
 עת הסתיו עבר ולא נָטְעו
 קמו לעומתי ומני זעו
 פחי זהב אופיר כבר רוקעו
 כי מרשעים אור ויום נמנעו
 אֲדָנִי יסדרתו בבֹיָד) הטבעו
 המַעֲתִיק הרים ולא ידעו

ב) נ"א והמתעללים. ג) ר"ל בהמות. ג) ר"ל ראה. ד) הטבעו בכין רגלך, ירמיה ל"ח כ"ב. ה) קוסטנטין.

ביאור.

- (א) ראה מה שכתבתי בשיר אחר.
 (ב) רבים קמו על החר"ף ז"ל על אשר הוכיחם בשגעונם.
 (ג) גם עלי הרה אפס ועוד מעט וסקלוני לולי ה' שהיה לנו.
 (ד) על זה היה דוה לבנו כי קריאי עדה ואנשי שם נטו אחרי הבצע והחניפו את התועי אחרי ש"ץ ועשו עצמם כאלו היו מאמינים שהיה משיח צדקנו.

שיר בשם חכם א' שהוכיח ש"צ שלא ילך לקושטנטינא.

על מה עצתי שְבַחְתִּי נאצת
 מי הוא הכינד זאת כמי נועצת
 קצַת בתוכחתי וְהֵב מְלֵי תבו
 וביסרי אותך כאף קפצת.
 גאה וגאון כך כאחר נוצרו
 עד לא שְרָדָ קֶבֶת ולא רחצת
 חגמול שקדים ועדן לא צצת?
 דעתך קָעֵץ יבש ואיך תעש פרי

איכה ארוממך ואותי לא תבל
 כולך דברים מעשים לא אחזה
 איך אאמין בך האויל איך אאמין
 חבלי משיחות יש גאולה נעדרה
 קלה התעש שם געם האל וְכך
 אי חוט חסדיך אשר תמשיך, צבי,
 איה שפלים כי ירימון ראש בך
 כמה עוות ירך תגל כיום לעין
 האם ימינך רוממה ותעשה
 אי בית אלקים כי ורועך כוננה
 אי עֲנִיָּא) כבוד אשר בס עמך
 אי ים אשר כורועך נבקע וְאי
 זיו והרך איו? ופניך קגב
 מה לך בכניו אל, יציר טיט מה לך
 אוי לך אלוה יושבי חוך מאסר
 פודה עניים, איך כצפור בכלוב
 עמוד ישורון אין לך אין מעמד
 צור התעודה מחויק דת האמת
 מלך צבאות שר חיילים איך ביד
 יספור צעדיך וממך יחקור
 מות מות ערירי שם וגופך יאכלו
 נכפל בלידתך וגון תשעה באב
 הנך לצאנך לא לרעה, אך זאב
 אם את לישראל לאב, יחוס יהי
 פור לאביון ברחוב תחן אבל
 על צד תשעשע יצרך ותאמן
 תלמד להקרא בשם נכון לבר
 דת אל תערב באגדות של דפי
 מה לך לשבט מושלים אם יום חמול
 קמטו) בלא עת גדלך מקוקיון
 רשת פרשתו לי והא מוקש לך
 תדרוך כאויב קשתך עלי אבל

האם אכבדך ולא חלצת
 כל עצמך אומר ולא נמצרת
 ולנחמני בהכלים אצת
 אי דְּכָשֶׁךְ אחר אשר עקצת?
 האם בחיך וחייך קצת?
 אי זה עבות רשע אשר קצצת?
 ראשי גבוהים אי אשר רצצת?
 עמים, וברכי כורעים אמצת?
 חיל, הראשי אויבים מחצת?
 בתי אלילים אי אשר נתצת?
 בטח באין כל מחריד תרבצת?
 סלע אשר אתה בעוו פוצצת?
 פרור, ופארורג) משחור קבצתג)
 לשמו, ומחומר כקוף קורצת?
 כלְאֵךְ רקיעג) כאשר נערצת
 וכתרנגול היום כלול נלחצת
 רופף יסוד כנף והתפלצת.
 למה גרריה כבר פרצת?
 רוגשד), כפשתים בסדן גפצת
 מה תחשוב ובעיניך קרצת
 כנים ופשפשים אשר שרצת
 אי יום כמו זה יום דאגה רצתה)
 תכוה ענות עני ודל שקצת
 אם לו לעינים לנאי עמצת
 עני במסחר לאכול עלצת.
 ולחאותך שד כאם חלצת
 לא בתבונה הכסיל חפצת
 אבני יקר בכלי בדיל שכצת.
 שבט אנוש הקך בשוט נרעצת
 וינה ויגעת כטרם רצת
 רעל מסכתו לי במר מוצצת.
 כיום בחיצי הזמן חצצת.

ב) במקום עניני. ג) לי קבצו פארוה, וואל ב' ו' קבצו כל שחרות הפרור. ד) ג"א לך לך
 לרקיע. ד) ג"א נוש. ה) ג"א דצת. מ"ל ולפניו תרוין דאכה (אויב מ"א ו"ד) ורומז למה
 שהעיר בביאור א). ז) ר"ל נכרת ונגדע כלי אויב כ"ב.

תחשוב לנקר עין ימוני מַחְרִי
 תכין ללא כך מאמין וְקִים, אבל
 טרף לשיניך עדנה לא אחי
 שב שָׁם וְדַבֵּר בי ומה לי כך ואם
 חכמת לבבי עמדה אלו להוד
 (b) ב"א לוצצת.

ביאור.

(b) ש"ץ היה קורא עצמו כן בכור ה' ובמסוף יום ט' באב התקין שיהיו
 אומרים ותתן לנו את יום מקרא קדש הזה ואת יום הנהמות הזה יום לידת בנך בכורך.

שיר אחר.

ב.

אך כחשו היום אשר כחשתי
 וכבר מרודות^(א) על צבי יכתובו
 ארו שמו ומבשריו יקובו
 ויברכוני על אשר נחשתי

ד.

הבוטחים בו נכלמו וכשו
 מובס כפי העם יהי כפגר
 זה לרשעים עם אלקים חלק

א.

(*) רֶשֶׁת לְרַגְלֵי שְׁכַחֲתִי פְרִשְׁתִּי
 וימררוני בוערים ורובו
 רבי חרי עלי תמול יסובו
 מנחלתי עוד מעט גורשתי

ג.

יום יום שלומי רודפי ידרושו
 ויקראו על גֵּאֲלָם זה חגר
 עליו לשונם שְׁלַחַת הִילַק

(*) א"א: השיר הזה נדפס גם בספר זכר צדיקים לברכה לרח"ץ (בתוך הספר תולדות גדולי
 ישראל) עמוד 291. (b) ב"א מרודות.

שיר שלהו אלו על אשר אנשים חוטאים בנפשותם הנגדרים מקודם אחר ש"ץ
 באשר אח"כ אבדה תקותם חזרו לסורם כנראשונה.

ב.

עד שִׁוְדְמוּ כי צבי משיח
 לקו שערם גלחו טבלו
 וכיום שמועות הגאולה כלו
 פיהם כלפי מעלה תשית

ד.

דודי איני אוכל ואגדיל פרע
 ולגואלי אל חי אייחל סלה
 אחויק בצדקתי ולא ארפנה

א.

אחי למו אוי ואבוי אשוח
 האם לאלה כי בצום כשלו
 איך מעדי חומם כבר נוצלו
 עשן באפך יַעֲלֶה כפית

ג.

מַחְפְּרֵי יוֹכֵר בְּנֵי הַזֹּרַע
 ראש צץ בדעתם לענה גדלה
 הַת כִּי לְקוֹנֵם חֲנַפּוֹ עַד הַנָּה

שיר אחר על השמועה שבאה ששי"ן היה רוכב על סוס לעיני התוגרמים
אשר לא נדחתם.

א.

לוי סָפְרוּ, נתן, אשר אמרת
כי חיש מהרה, יעלה יצמיח
קרן צבי מלִקְךָ ובו יצליח
מהנכונה החצי דברת

ב.

אמנם כאחת האמת חסרת
כי בחמור רוכב יהי משיח.
אם שבתי רוכב על סוס, יוכיח
כי ריק אמְרִיךָ וכי שקרת.

ג.

לכן שמע, על גבך שִׁימְחוּ
כי בחמור תהיה, והמרדעת
סרבלך מוכן להרכיבהו

ד.

או שבתי עני ורש הדעת
יבא ויִנְדַע לכל רואהו
דל עק חמור רוכב בלי מרדעת.

ה.

מה לך צבי מי עֲשֶׂה תוגר
כופר לבכך אֶל מקורו רץ
אם נמסרו לך שערי בינה
שוב שוב לְעוֹם שנית קשי דת זאת
איך לא תִפְתַּח מוסרות עם אֶל
מטה אלקים אם לך נָפֶן
איש יור תַּצְצִי אֶל ברוח פיו
גבר תמול נורא לכל חבל
שוא עמלו כל רעיוניך
הה כי להציל נפשך מיד
נפשך בְּעַד חיי תְּלוּף תמכור

מה לך אויל וְלִדְת בְּנֵי הַגֵּר
היום כמו נחל לים נָגַר
מי הוא בעד זאת דעתך סגר
אך לבך טמא ולא יגר
אך פי אשר פתח ולא חגר
מעץ יכול *שִׁי"ן* תִּקְוֶה איך גר
יחת לחוד עץ חדרו נגר
מורא אנשים איך בלבו גר
נְבֵעַ יְדוֹן לבך ולא אָגַר
מות כנפשך הכסיל תחגר.
ארור יהי סחרה ותחגר.

(* א"א: פירוש שי"ן ת"ו ע' במגילה סוף פרק שלישי דף כ"ה ע"ב.)

נשלם חלק ראשון מהצבי מודה.

צבי מורח

חלק שני.

אספר בו נבואות נתן העזתי אשר ברה מלבו וזה החלי בעזרת צור גואלי.

קורס נבו כרע ונפל בל	עושו ובוואו א) מקצות תבל
נמשח כרובי) ממשח נשיא עליון	עברו נהר גוזן וסבסיון
לבנות דביר קדש ואפיריון	שבטו ישורון ועלו ציון
הוא שִׁבְתִּי הוא נין ורובכל	כי סף ג) אדום יון וחם ד) כבל
זהו דבר נתן אשר חשב	עוה ה) ולא שלם ה) יהי מושב
להיות בדורנו כמו עזרא	עווו וממשלתו ועם נברא
רק העלה עמו בני בציו	ילך לאור ו) חציו ואור חציו

א) ב"א קומנו צאו נא. ב) יחזקאל ב"ח י"ד. ג) ב"א תם. ד) ב"א קפ. ה) שמות העיר עזה וירושלים ומלת עזה הוא ל' נופל על ה' על עזות פניו של נתן. ו) ל' לאור חציון יהלכו והמחבר מוסיף דרך היתול גם לאור חציו. ז) לצורך החרוז לקח שם זה בין שבי הגולה אע"פ שנמצאו מספרים גרועים ממנו במשפחות אחרות.

שיר שלחתי לכמי אחי החרו"ף מליוורני לפירינצי.

לְמִי הַמַּדַּת מְשָׁלִים תַּעֲרָבִים	יְשִׁירִים מְמִקּוֹר חֲכָמָה תְּצוּבִים
לְמִי פֶת בַּג וַיִּין מַלְכוּת מְלִיצוֹת	לְהַשְׁבִּיעַ צְמֵאִים גַּם רַעֲכִים
הֲלֹא אַחִי לְבַדְךָ הֲלֹא לְךָ	סַעֲיָפוּ כָל בְּנֵי הַדָּרוֹר תְּאִבִּים
אַחֲרֶיךָ כְּמוֹ מַיִם צְלוּלִים	וּמִמְעַן תְּבוֹנָה הֵם שׂוֹאֲבִים
וְהַדְּעוֹת בְּרֵאשֶׁךְ מְלֻמְעֵלָה	כְּמוֹ מַעַל לְכַפּוֹרֶת כְּרוּבִים
וְחַחֲדוֹת מַעוֹלוֹת כִּךְ דְּבוּקוֹת	כְּמוֹ כִּילֵי כְּכִים מֵלֵא זְהוּבִים
וְהַטְּבַעֲךָ כִּךְ נִכְעָא) פֹּארוֹ	כְּמוֹ גֶשֶׁם נִדְכּוֹת עַל עֵשְׂבִים
וְשַׁכְלְךָ נַעֲלָה בְּמֵאֵר לְרוֹם הוֹד	וְשֵׁם עֲבֵי יִרְעוֹת לוֹ רִכּוּבִים
וְדָדִי דַת יִרְוֹךְ בְּכָל עַת	כִּיעֲלַת חֵן וְאִילַת אַתְבִּים
וְלוֹיִת חֵן זְמִירֶיךָ לְכָל רֵאשׁ	וְזוֹלַחַם כְּהִידוּשׁ לְעַקְבִּים
וְחַפְצֵי כַה מְלִיצַחְךָ אֲבָנָה	וְשִׁירֵי כְּלִתְךָ אַקְרָא עוֹזִבִים
וְמִי פִיטָן בְּדוֹרְנוֹ אֲשֶׁר לוֹ	כְּמוֹ לֶשֶׁר חֲרוּוֵי שִׁיר קְרוּבִים

א) ל' נחל נובע.

Sammel-Band.

ואם ימצאו שירים מעולים
 ומְעַנְבֵי וּמִירֵךְ גְּבִירִי
 ואיך תירושך, דוד, הַחֲדָלָה
 עוזב כמעט הליכות החלכות
 ותן חלק לשבעה גם שמונה
 קחה כְּנוֹרֶךְ הַטּוֹב וּנְגֵן
 וקומה חוש לעזרתי, ושור כי (b)
 סבבוני בכחש כת פתאים
 צבי נפתל אשר הותל לכבו
 אשר שבחוי^(א) לשם פסחו זבחו (c)
 לבכ העם מאד הועם ונפעם
 לשמע שְׁבַתִי נִקְוּ וְנִלְוּ
 כאמרם כי דבר נתן דבר אל
 ועל כן קראו צום ועצרה^(d)
 ואמנם כי ימין האל פשוטה
 אבל אין זאת תשובה רק משובה
 ומחר חוזרים יהיו לסורם
 והם צמים ביום שבת ומועד^(e) (f)
 ויום חרבן דביר קדש ואולם
 בטווסים וברבורים אבוסים
 יהי רצון אשר להם יִצְחָה
 ויש מהם משוגעים מרעים^(g) (h)
 ועלי כתבו תועה ורעה
 ועוה⁽ⁱ⁾ למדו קשחם לשונם
 לירות כי הלא אין די אבנים
 ויש לצים בעיניהם מליצים
 אשר חוץ מכבוד אחי ומורי
 ערוב אותי לטוב אחי נגירי
 לקול חמות נבליך יפוצון
 ואם המה בעניהם ענקים
 תָּבֵל קוצים בכרם אֵל, ועצים
 כמטר יערוף לקחך ויזלו
 ואולי תעלה בהם תְּעַלָּה

לאחר, ממך ודאי גנובים
 כבר מלאו והשיקו יקבים
 מְשַׁמֵּחַ אַבְלִים וְעַצְבִים
 ופּלִפּוּלִים אֲשֶׁר מֵעַם רַחֲבִים
 הכי יהדיו הגונים הם וטוכים
 ותלוי לא יהי עוד על ערכים
 כסילים יהמו עלי כדוכים
 ועל אודות צבי אֵלֵי מְרִיבִים
 לשבתו על מרוֹקְוֵי עַל וְעַבִים
 וזרק דם ואכל החלבים
 שְׂכָרִים הם ולא מרם ענבים
 כעל פגר ועל דוֹמָן זְבוּבִים
 והגיעו כבר קִיּוּצִים קְצוּבִים
 בקול שופר שחרים וערכים
 לקבל קוראים אליו ושבים
 והכרתם חבורה של עצבים
 וישובו לְקִיָּאָם ככלבים
 בסגופים ועינויים מרובים
 למעדנים בשלחנים מסוכים
 לקול סיסים^(j) בפרדסים רטובים
 אכול חֲלָדוֹת ועכברים וצבים
 מתי השוא ופונים אל רחבים
 בלי דעה, והמה בכחובים
 ואֵלֵי דורכים חצים ודוכים
 בראש צורים ובנחלים רגבים
 ועלי חברו שירים עלובים
 ראויים הם לקנח נקבים
 ויהיו לי אמריך ערכים
 וינוסו כְּמֵאֲרִיָה כשבים
 הלא יהיו כעניך חגבים
 יבשים יפלו ארצה חשובים
 אמריך כעל דשא רביבים
 ותועלת לאלה הנבוכים^(k)

(b) נ"א טבח. (c) קרי בירמיה ח' ד'. (d) פֶּעַל במוקם הפעול. (e) ל' ואיש נבוב ילבב.

לבל יהיו שחוק להם אמרי
 כְּאֶמְרֵי אִיךְ לְאוֹר עוֹרִים נְהַלֵּךְ
 וְאִיכָה נְכוֹאוֹת א* נְשִׁים טְמֵאוֹת (ו)
 וְלֹא בָאָה כְּקֶדֶם הַנְּבוּאָה
 הַיֵּאֱמָן בְּלִי אוֹת אוֹ פְּלֵאוֹת
 לְמַתִּי עִם יִשְׁרוּן יַעֲבוּרוּן
 נֶהַר גּוֹזֵן וּסְבִטְיוֹן לְמַתִּי (ז)
 וְאִי אֵרִיא דְבִי עֲלָאֵי רְכוּבוֹ (ח)
 וְלוֹ נֶחֱשׁ כְּרוֹב רֵאשִׁים לְרֶסֶן
 וְרִבְקָה בַת בְּנֵי עֶמְרָם לְצַדּוֹ (ט)
 לְמַתִּי כֶּסֶם כְּאַרְץ עוֹץ יִשְׁוֶה (י)
 הַיֵּאוֹת אֶל מְשִׁיחַ אֶל וְגוֹאֵל (יא)
 וְאִיךְ יִפְדֶּה עֶדְתָּה הָאֵל וִירְדָה (יב)
 וְעוֹגֵב נְבִיאָיו הַיּוֹם בְּיוֹקִים
 הַיִּתְאֲמַת אֲשֶׁר כָּתוּב אֱלִילִים (יג)
 אַהֲהָ לִּי כִּי עֵדֶן הֵם עַל מְכוֹנֵם
 לְזֹאת אֲבַכְהָ בְּלֵב נִדְכָּה וּמִימִי
 יִגּוֹרְשׁוּ צְבִי מִן גּוֹ וְנַחַן
 אֲשֶׁר תַּחֲמוּד שְׂטוֹחֵם עַד חוֹתֵם
 וְשִׁמּוֹנֵי סְחִי מֵאוֹס לְנֶגֶד
 לְזֹאת אֲדַאֵב אֲנִי נִכְאָב וְעַל זֹאת
 וּמִי יִתֵּן וְהִיִּיתִי כַּמְדַּבֵּר
 וְלֹא אֲרִאֶה בְּנֵי עַמִּי בְּרַעְיָה
 כְּדֹאֵי הַמָּתָה נְפוּצִים בְּאַרְצוֹת
 נִקּוּ לְאֵל אֲשֶׁר יוֹאֵל בַּחֲסָדוֹ
 וְרַעְיָה נֶאֱמָן יִשְׁלַח לְעַמּוֹ
 וְנַחֲוִיהָ אִזְ דְּשִׁנִּים רַעֲנָנִים

(ב) צ"ל נְבִיאָת. (ג) לִי שְׂבִיב אֲשׁוּ. (ד) בְּרֵאשִׁית יוֹד י"ג.

בִּיאוֹר.

- (ה) כִּבְר כְּתַבְתִּי בְּבִיאוֹר שִׁיר ו' ס"ג ג' שְׁלוּלִי שְׁהִיָּה לִנּוּ ה' אוֹי סְקִלוּנִי
 בְּאֲבָנִים.
 (ז) שִׁיִּן בַּע"פ שְׁנַת תְּכִי"ז שְׁחַט שֶׁהָ כְּשִׁבִים לְשֶׁם פֶּסַח וְאֲכַל הַחֲלָבִים.
 (ז) כִּכֵּל עִיר וְעִיר הִיוּ מִתְקַבְּצִים הַנְּגַרְרִים אַחַר שִׁיִּן וְמִתְעַנִּים יָמִים רַבִּים
 בְּסַגּוּפִים מִשׁוֹנִים וּמְרַבִּים בְּתַפְלוֹת וְתַחֲנוּנִים.

(7) אפס כי לא ראינו שהושב מה שנתן להש"ץ ואולי לא נמצא בכולם איש שימצא חמס בכפיו.

(8) לצני הדור כתבו עלי מרורות יען לא האמנתי להבליהם.

(9) בעיר איזמיר היו מתנבאות נשים בימי נדת דותן.

(10) נתן העזתי היה מנבא שש"ץ ילך להשיב עשרת השבטים ויהריב בכף פעמיו נהר סבטיון וגוון.

(11) ראה מה שכתבתי בביאור שיר ב' סי' ג'.

(12) סורה נ"ב וראה מ"ש שם.

(13) וגם מ"ש בביאור הנ"ל סי' א'.

(14) ש"ץ עשה משתה בעיר אומיר לכל הנלוים אליו ויבואו האנשים וכטוב

לב הצבי בין שר שיר עגבים בל' לעו.

(15) ארבעה אנשים באו ממצרים דמשק להשתחוות לש"ץ ולקבל עול

מלכותו עליהם וטרם הגיעם לאומיר שולל הים שדרום והלכו שבי לאי מלט"א.

(16) השמועה בתחלה באה שכל בתי אלילים באים בפתע פתאום רגע נחרבו.

שיר על שמועות כוזבות באה מעיר ויאינה שש"ץ נכתר בקוסטנטינא ע"י סולטן.

ב.

אל תאמינו זאת ואל תשתגעו
אין זה משיחנו ואין זה מלככם
קוו לחסדו אל והוץ יושיעכם
צמח אמת ישלח וכו תושעו

ד.

אלעג אני לחם ואומר: בווערים
איך אשמעה לכם וככם אאמין
אם טובכם מונח עלי קרן צבי?

א.

אם מכנף ארץ זמירות נשמעו
נכתר צבי צדיק משיח צדקכם
על יד קאימיר"ט לעבוד אותו שכם
אחד, וכל שריו לפניו כרעו

ג.

אדע אשר רבים לנפשי אומרים
אין לו ישועה לאפיקורוס ומין
גם נחלה אין לו בארץ הצבי

שיר תשובה לאגרת איש נבוב שמו הושע אשר שלח מאלכסנדריאה לליוורנו מלאה חרופים נגד המנגדים אל שבתי צבי ונתן העזתי.

מה קול חמור נוער באזני אשמעה
מי אף אשר תשאג ותנהום כארי
בור ריקה לאתה ואיך תחשובהיות
הלך עלי גחון ואמר לךך
ובעת תדמה כי מרומים תעלה
יתף כרגל גאווה זר תתלך
תן נבך. שוטם לשוט שיר זה, ותן
היום זמירי זה במטה האמת

הן באמת זה קולך הושע
אם כזבוב תדמה ולצפרדע?
נחל מקור חכמה ובין נובע
כי בעננים ראשך נגע
אראה והנך ביהם טובע
העת אשר קוצים תהי זורע
גו אל זמיר מכה זמיר פוצע
ממות כוביך יהי בולע

אֶל בן בליעל משיח אֶל תכן א)
 ילך נא בנקרת צור והטמן ואח
 מה טוב בעת תכתוב מרורות האויל
 הלואי כמו נפל תחי טמון אזי
 תדמה בעיני כל כתבך קראו
 חולק עלי רבו היחבן אשר ב)
 כמה עבירות בעבורו נעשו
 על זה חסמר שערת ראשי, לזאת
 משחה ויום שמחה ביום תשעה באב
 חתו ולא ענו זקנים מענה ג)
 כי אמרו כל איש ליציון יִאָבֵל
 גם מסרו רבים ביד גוים, ואין
 רוחי הציקתני בחוך בטני, כמו
 אם נאמן נתן לנביא אומרה
 יבא דברו נא ויאמת ואז
 אמנם בלי מופת וזאת איך אאמין
 כי כאשר קבע רכוש לא די אשר ג)
 נפשות קדושים הטהורות תִּלְקֶן
 אִי השבטים קוממיות הולכים
 אי ענני כבוד ועמוד אש אשר
 אי חרשים שומעים ועורים יחו
 איה מאור שמש בארץ עוף אשר
 למה בנו עמרם ובתו אֲחֵרו
 הה כי שחוק על זאת לכל עמים נהי
 תרתי בלכי לחשוב מה מצאו
 ואומרה כל זה רעות רוח אשר
 כי איך משיח אל ואיכה גואלו
 רשע אשר חלל בפרהסיא כבוד ד)
 השם כאותיות בכל עת יהגה ה)
 נשים אסורות חבקן וינשקן
 ויאמרו העם בעור זה יחו ו)
 גם האמת כן הוא וכן הם דוברים

נביא לאיש הולל ומשחגע
 תהיה לתנים ליענים ריע
 כי אז תחי גרם וגם גרע
 הלואי ומרחם תחי גווע
 אל איש שכור יין ולמתעחע
 שפע נבואה בו יהי שופע
 לְבִי לזאת דוי לזאת דומע
 לבי ולא בְּגִדִי אני קורע
 עשו בְּנֵאֵי אִמּוֹן, ואין מונע
 פן בת רשעים בם יהי פוגע
 בְּנִקְמָה מִנְהוּ ונפרע
 חונן למתחנן וְלִמְשֻׁנֵּי:
 אוכותו(2) חרשים הוא בהבקע:
 אם מענה פיו באמת קולע
 אהיה לעבד לו כְּכַמְרָצֵעַ
 אם ארחותיו אורחות כוצע?
 נפשות קדושים גם יהי קובע
 אל כל ברית מפר וחוק פורע
 אל נחלת ארצם להשתקע?
 עמם יהי חונה וגם ניסע?
 אי נחלה ג) דולג והצולע?
 ימים שלשה בם יהי שוקע?
 הָאֵם יִפְסַח הִיא וְהוּא יִגַע
 היום, ועלינו יריעון ד) ריע
 בכסיל מחרחר ריב ומתגלע
 נתן אלקים כאלה תרועע,
 נקרא לאיש נואף וגם . . .
 שבת ודלת בְּחָרִי בְּצַע
 על כל דבר פשע וישבע
 לזאת היר לזאת החיק חוקע
 ודאי אשר יש סוד והוא יודע,
 כי יש בכל זה סוד והוא יודע

ב) בבי' כ"י תכן ובבי' אחרים תכן וכלם נקודים שוא ופתח ובבי' א' חסרה המלה
 ונשאר הרייח וקשה לפרשו אם נרצה לקיים השוא באות ת'. 3) אויב ל"ב י"ט. ג) לי לחול
 במחלות, שופטים כ"א כ"א. ד) לי למה תריעי ריע, מיכה ד' ט'.

איך תוך דביר קרש פסול זה תעמיד
 איך בחצר השם ואצל מזבחו
 דע כי כמו רגון צבי זה חיש יהי
 מה נאמרת על הצביה פושעת
 היא גומלה חסד לכל עובר ושב (ד)
 לחם סתרים תאכילמו, וכל
 לבה בכל עונה עלי כל תענוג
 תקום וריזה בחצות לילה הכי (ה)
 לא יעלה מורא בתוך לבה הגם
 אלה שְׁבַחֶיהָ והמה המעט
 אדע אשר אכתוש במכתש האויל
 סכל שמע מלי והיום תאזין
 המיר צבי הרע תעורת האמת (ו)
 לא עוד צבי יִרְאֶה טלפיו כחזיר
 פשעו כבר נִקְרַר ורשעו באשר
 כי כל פרישותו פריצות היתה (ז)
 נפל בתוך גומץ אשר חפר תמול

צורי ברוב חסדך תכפר נא בעד
 מתק עדנך האכילתו כי
 שָׁקַם ותעניחם לרצון לך יהי
 על מה עדת קדש ועד מחי, אמור,
 רחם בעת רגז אלקינו זכור
 חושה שלח לנו משיח האמת
 תשבי שלח עמו לבשר טוב, אשר

ביאור.

- (ה) נתן העותי העיו פניו נגד כמהר"ר יעקב חגיו נר"ו רבו בעת שלח אליו המכתב מאתו ומאת חכמי ירושלים תוב"ב שבגזירת נחש יודה פשעיו ולא ישוב לכסלה והעויתי פקר וכתב דברים שלא נתנו ליכתב.
 (ג) פחד ורעדו קראם לחכמים ואנשי אמת כי יד הנזמים אחרי צבי תקיפה עליהם.
 (ג) ראה מ"ש בשיר אחר.
 (ד) ש"ץ שבר דלת ב"ה פורטוגזי בשבת.
 (ה) והיה הוגה את ה' באותיותיו.
 (ו) ש"ץ צוה באיזמ"ר לעשות מחול אנשים ונשים יחד ובתוכם באה גרושתו נשואה לאיש אחר ודבר לה דברים ניהומים ומשש את דריה.

- (f) אישה אשכנזית שמה ישרה אשת ש"ץ הסיתה אותו לעשות עצמו משיח ורמותי בשיר את נאפופיה.
- (g) גם רמותי שהיתה מכשפה בעודני בעיר ליוורני בהותה משרתת בבית כמ"ר דוד ישורון.
- (h) השמועה באה שש"ץ נשתמד אמנם לא היתה מפורסמת.
- (i) מיעוטא דמיעוטא מן השבים בתשובה בעת ההיא לא הזרו לסורם המקום ישלם שכרם.

שיר באופן אחר.

ב.

עָמִי עֵטָה הַדָּר עֵטָה תִּפְאַרֶת
צָחוֹת לְשׁוֹנֵי עֲלֵנָה רִבְרִי.
כִּנְפֵי רִנְנִי עַל מְרוֹמֵי קֶרֶת
שְׁאֵנָה מְשָׁלִי אֶל בְּנֵי הַמְּרִי,
הַדּוֹבְרִים עֵתָק וְעַד אֵין חֶקֶר
מֵהַעוֹת נִלְאוּ וְדַבֵּר שֶׁקֶר.

ד.

לֹא יָדְעוּ עָמִי וְלֹא יָכִינוּ
שִׁגְוֵי בְּשֶׁכֶר נִבְלְעוּ מִיַּיִן
כִּי אֵל דַּבֵּר נָתַן עֵדָן וְאַמִּינוּ
נָתַן אִשֶׁר בְּפִיו נִכְוֶנָה אֵינִי.
דּוֹרֵשׁ לְמַתִּים שׁוֹכְכִים בְּטוֹחַ (b)
נִבְיָא מִשׁוֹגֵעַ וְאוּיֵל אִישׁ רוּחַ.

ו.

הֵהָהָ כִּי דַבֵּר כּוֹב וְשׂוֹא שְׁנֵאֲתִי
עַל כֵּן יַחֲדִידִתִּי כִּכְפִי שְׁמַתִּי.
אִם הִפְתָּאִים יֵאָהֲבוּ פִתִּי
מֵאֵז לְעוֹמַתָּם עֲדֵנָה קִמַּתִּי.
פָּנֵי כַחֲלָמִישׁ עָלִי וְזֹאת שְׁתִּי
וְלִמּוֹרְטִים עַל זֹאת לְחַנֵּי חַתִּי.

א.

נִפְשֵׁי הַקְּצוֹר מִפְּדוֹת קְצָרָה
יִבְדַּךְ וְאִם אֵין כֶּךָ לְהַצִּיל כֵּת?
אֵינָה נְעִימוֹתְךָ וְאֵיךְ נִסְתַּרְתָּ
מִגַּעֲרַת זָדִים חֲסִירֵי מוֹת.
אֲמָרִי תִּירָא מִצְבֵּי וְחִישׁ
שְׁתַּל כְּפִיר לְבִיא אֲרִי וְלִישׁ?

ג.

קְצִים כְּסוּחִים הֵם כְּאִישׁ יִצְחוּ
כִּי הִרְסוּ גֵרֵר וּפְרָצוּ פָּרִץ.
פִּימוּ בְּגֵאוֹת בְּמְרוֹמֵם שְׁתוּ
הַעַת לְשׁוֹנֵם תַּהֲלֵךְ בְּאַרְץ.
וְכִלֵּי אֲמוֹנִים הֵאֱמַת חֲלָלוּ
וּבְאֵל קְהַתֵּל כְּאֲנוּשׁ הַתְּלוּ.

ה.

לְמַה יִּדְכֶם תַּחֲנוּ בְּמֶקֶד
הַבּוֹעֵרִים בְּעַם חֲסִירֵי דַעַת?
אֵל נָא כִּמוּ סוֹס תְּהִיוּ וּפְרֵד
אוּ כַחֲמוֹרִים נוֹשְׂאֵי מִרְדַּעַת.
הֵאֵם לְגוֹאֵל יַעֲמִיד אֵל לָנוּ
מִמִּיר תְּעוֹדַתוֹ כְּאַל קִרְנֵנוּ? (3)

ז.

פֶּן בּוֹו נָהִי אֵל לּוֹצְצִים וְסָחִי
פֶּן יִתְּנוּ זָדִים לְרִבְלֵי דְחִי
חִישׁ מַעֲלִיחַם יַיִן שְׁטוֹת יִסְרוּ.

אֲמֵנִם סַעֲיִפֵּי עוֹד מַעֲט הַבְּלִיגוֹ
פֶּן הוֹלִלִים אֵל מַעֲנֵי וְלַעֲיגוֹ
כִּי חִישׁ אֶקַּן שְׁהֵאֱמַת יִכִּירוּ

.ח.

מהר יחי נתן ומתתיהו (א) כי דברו סרה בעוות מצח
 קלי כמו אחאב וצדקיהו, גם שבת, אֵל יִחַצְהוּ נֶצַח
 ולכל נביאיו נביאו הבעל ידרוש אלקים מעלם ממעל.

ביאור

(א) נתן העזתי היה לן בבית הקברות ואומר כי נפשות הצדיקים היו מדברים עמו.
 (ב) אלקורנו הוא ספר הישמעאלים.
 (ג) איש אשכנזי ושמו מתתיהו עשה ג"כ עצמו נביא וצוה בנא אמון שלא יצומו ביום ט"ב ושמעו את דבריו המקום ירחם.

תם ונשלם ספר צבי מודח.

ברוך הנותן ליעף כח.

אמ"מ: שירים אחרים מהאחים היקרים יוע"פ אשר הם בכ"י אצלי יותר מהשירים
 הנדפסים בס' קול ענג מאת כמוהר"ר א"ב פיפירנו זצ"ל וגם קצת נוספות
 למה שכתבו הרב הנ"ל והרב ח"ץ בס' זצ"ל על חיי הרב עמנואל יבואו עוד
 בדפוס. — משקל רוב החרוזים האלה והבאים אחריהם הוא כפי מנהג משוררי
 איטאליאה מאחת עשרה הברות אם התבה אחרונה מלעיל, ומעשרה אם היא מלרע
 עם שני שואים בהברות ג' וז'. הנקודות והדגשים רק קצתם נמצאו בכ"י והנית
 אותם על הרוב כאשר היה לְאֵל עֵינִי, וקצתם הוספתי להקל הבנת הענין.

שירה

מהחכם כמה"ר פראנצ'יס.

בני ציון היקרים צאו וראו איזו הדרך אשר תלכו בה לעלות אל הר הטוב
לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בלו אומר כבוד ולא לפניכם חנף יבא הוא שמן
הוא יצר הרע העומד על ימין כל אדם לשטנו ומבקש להמיתו בחלקלקות ולהורידו
לבאר שחת. ע"כ באה השירה הזאת לעדה לעדה קרושה חברתיה אני הצעיר
לבקשת חברת השואפ' בעיר פירינצי יע"א משמיעים קול על כנור ונבל ומינים
ומינים ממינים שונים על סדר המוזיקא שנת ת"ל לפ"ק.

המדברים בפיהם.

כת משוררים. ילד. יצר הרע. יצר הטוב. כת נדונים בנחיש. כת נוחי עדן.

א.

משוררים: צנים פחים דרך עקש — שומר נפשו ירחק מהם — יציל עצמו מפח
מוקש — יצרו לטרוף ככפיר נוהם.

ב.

חחי יתן זאת אל לבו — עד שהוא רך כעין רטוב — ישר אל על יעל אבו —
למאום ברע לבהור בטוב.

ילד: מבית הורתי ונוה יולדתי — לראות אבי הנחל — לרעות בננים
ללקוט שושנים — ארוץ ארוץ כשהל — מהר אל גבעה אלך כל שעה
— קל חיש כצבי ועופר — אוכל את דבשי אשתה תרושי — אלקוט
אשכול הכופר. — אמנם נכסוף נכספתי — לראות היכל האושר —
מי יתן לי היום איש יודיעני — איזו דרך אלך אכן לפתח הלך רובין
אראה: לו אשאלנה: אנא דודי הגבר חסד עמדי תעש — הראני נא
דרך טירת האושר.

יצר רע: עבר ומשרת לך דודי הנני — הטמ נא לשמאלך כי היא הדרך.
יצר טוב: הסכת לי ושמעה לא זו הדרך ישכון אור היושר — אם תרצה בא

עמי אל בית האושר — פלם אל צד ימין מעגל רגלך.

י"ד: לא תשמע דוד מליו — י"ט: לא תשמע דוד אליו.

י"ד: שמעה דודי אלי — י"ט: שמעה דודי מליו.

י"ד: ילד נעים בן שעשועים — י"ט: בא נא דודי בא עמדי.

י"ד: שם תמצא יין הרקח — שמה כל מטעמים תאכל לשובע.

י"ט: מלחם התורה מיין הלקח — תשבע נפשך תשתה לסקינת שמת.

- י"ד: שמה אילות החן — וצביות יופי — עליך תתרפקנה — עד שתרוה דודים ערב ובקר.
- י"ט: שם כל מדות טובות כך תדבקנה — מדודיהן תרוה יומם ולילה.
- י"ד: שם הוזהב הטוב שמה הכסף — שם כל אבן טובה וכאֲחֶהָךְ — תשים מה שתרצה תוך אמתחתך.
- י"ט: שם מִכְמֹנֵי הסוד גנזי הדעת — ובכל מה שתרצה תשלח ירך.
- י"ד: אם תחפוץ בכלי זין — שמה הרבות צורים כדון ורומה שמה הציס וקשת — ולמעלה להם לבות שונאך.
- י"ט: שם קסת הסופר יהיה לך קשת — עמה הצי הוכוהים יכוננו — ולמעלה מהם אמוץ ודעת.
- י"ד: אל תתהלחל כחור על יום מחר — אם לך שוחקת השעה היום ובתפנקוי תבל נפשך תבחר — כי עת וזמן עוד לה למצוא פדיום אם תשוב בזקנה לא תתאחר — רחום הנזון האל גם כי איום ובשובך יום אחר לפני המות — דע לך כי תתנצל מניא צלמות.
- ילד: דודי כל אמרי פיך — כחותם על לבי היום אשימה
- י"ט: למה תלך עמו ילד המך?
- ילד: היום אלך עמו מחר עמך
- י"ט: אל תתהלל הולל אל יום מחר — כי לא תדע ודאי מה ילד יום למה הבל תיגע הבל תבחר — מתי הנפש תמצא לה פדיום שובה שובה לאל אל תתאחר — נגד עיניך שים יום האיום וזכור תמיד כי יש אחר המות — ערן צפון לטוב. לרע צלמות.
- ילד: מכל מה שאמרת מכל מה שדברת — דבר לא הבנתי — הניחה נא אלי כי לא זקנתי. (יִדְבַר לַיהוָה) אתי יהרו נלכה כי בסכלות הפצתי.
- י"ט: מה תמצא בו תועלת? י"ד: יקר הוא אמר קהלת.
- י"ט: אם יכבדח הולך אחר הבצע אם הכבוד עומד על קו היושר
- י"ד: כי הולך הכבוד אחר העושר — י"ט: המכעים את קונהו דע כי ירחק מישע
- י"ד: אל תתיאש כי הוא עובר על פשע.
- י"ד י"ט יחד: ילד נעים בן שעשועים וכו'.
- ילד: אמאם החכמה אבחר בכסילות — מִבְּיָן ומוימה טובה הוללות כי לי הסכלות תהיה לישועה. — יוסף אליו מכאוב מוסף דעה. דין ופליליה לא יפיק רוהי — עיון תושיה לא יתיש כחי טיול אל רוהי ושחוק מרגועה — יוסף אליו מכאוב מוסף דעה. אראה איש שונה בדת רש ודל — עליו כל שונא למוד יתגדל שפתי יחדל עמל ויגיעה — יוסף עליו מכאוב מוסף דעה:
- י"ט (כאן נותן לילד שפופרת, קאנוקיאלי בלעז, והילד יביט לצד שמאל): טרם דוד תרוץ אורח שימה נא זה על עיניך:
- ילד: גם כי יהיה לטורה עלי אעש בזה מה שצוית.
- י"ט: שורה דודי הביטה — הדרך שבחרת — שם פה פהר ופחת — ושואל רובצת תחת.

תחת השושנים קמושון וחוח — גם בפרחיו יצפין תנין ופתן
 כום תרעלה נתון במקום הנופת — הבט דודי התופת
 ככבשן יעל פיה — שמה מתים ינאק
 ובקול מרה יצעקו לא יועיל התחרט אחר המות.

כת נדונים: אוי לנו כי רדפנו — אחר הבלי עד שחיינו — כי עתה תמנו ספנו
 — ובאש תופת עשן אורים היינו — מי יתן מִמְּךָ־נִי — נשובה תחרט
 בימי חיינו — הה כי תוך גיא צלמות — לא יועיל התחרט אחר
 המות. — לא חרלנו מרוע — נגד שוכן עליין העזנו מצח — ובעד רגע
 מרגוע — לא שמנו לב כי יש עונש לנצח. — לריק עתה נחמנו —
 לריק עתה נודה מה שאשמנו — הה כי תוך גיא צלמות לא יועיל
 התחרט אחר המות.

ילד: עשתונתי ירעדו — וסעיפי יפחדו — אל המראות הנוראות האלה.
 י"ט: עוד הבט נא אל תלא — שורה אל צד ימין על הר גבוה — וראה
 גנת האושר — פרחי הדר יפריח — ציצי כבוד יצמיח: וראה שריה
 איך אורם יופיע — מזוהר הרקיע.

כת נ"ע (וכאן חילד צופה ליד ימין): מה רב טוב שצפנת — הצור לנו היום נגד קמינו
 ובגן ערן כוננת — הפת שלום על כל אחד ממנו
 זה היום שקיינו — זה העולם שמעולם אוינו
 אושר זה אין כמוהו — כל מעדן וזולת זה אפס ותוהו.
 במאור הצור גדלת — חסרך חסד עולם גבר עלינו — אור גנוז
 שאצלת — לחוסים בך תמיד יאיר עלינו — אשרי איש שיגיע — לראות
 מאור כזה עליו הופיע — אושר זה אין כמוה — כל מעדן וזולת
 אפס ותוהו.

י"ט: שם יהי מושבך — ילד: אם מחומר קורצתי איך אסק לרקיע?
 י"ט: דוד אם תיגע תגיע — ילד: אם כן נלך גם יחד.
 י"ד: למה זה תעובני? — ילד: הרחק מסית אל תקרב לי מדיה. אפעה
 שרף עקרב נחש בריה.

י"ט: אנכי אתמוך בך ידי אל תרף. — ילד: זאת אשיב אל לבי ובזאת
 ארגיע — כי אם איגע אניעא):

כת משוררים: גם כי החכמה — מאד היא רמה — איננה ברקיע — האיש
 הנצלה — יכול יוכל לה — כי אם ייגע יגיע
 אדם הכושל — אל נא יתשל — טרם לשאול יציע — ימשול
 על רוחו — ירוץ את ארחו — כי אם ייגע יגיע.

מכ"י החכם המופלא שמשון כהן מודון.

(b) רומז למגן חברת השואפים שהיתה מצוירת בו צורת מארטרוק"ה (הנקראת בל"א שילדקרעטע) עולה בהר וכתוב בו אם איגע אניע.

ספור מעשה שבת צבי ונתן העזתי בקיצור*.)

איש היה בעיר אומיר שבתי שמו ממשפחת האשכנזים אשר באו להתגורר שמה. בבחרותו למד תורה מפי ר' יוסף מאסקופ ראש ישיבה ואב"ד באומיר אחר כן נשאו לבו לתור בחכמת הקבלה כי לימוד הגמרא נבזה בעיניו ויקרא שבתי כל ספרי הקבלה ישג' מקרוב באו ותפעם רוחו ויבהלו רעיוניו ויהי כמשתגע ויתלקטו אליו נערים רקים ויהי שבתי להם לרב ומלמד ומידי יום יום היה הורש להם במעשה מרכבה אשר בדה מלבו ויהי היום ויאמר שבתי אל תלמידיו לכו בני ונצא השדה ונעמיד השמש כיום תמים בלב השמים מחר יהיה האות הזה כי ה' דבר טוב על ישראל ואתם התקדשו כולכם ויאמינו הנערים כדבר שבתי וישמה שמחה גדולה ויעשו ככל אשר צוה שבתי להם הבקך אור וישכימו כולם ויצא השדה ויעלו על ההרים ויקרא שבתי לשמש בקול גדול אשר יעמוד ויקראו גם תלמידיו עד בוש ויודע הדבר לרב אסקאפא ולוקני אומיר ויתעצבו מאד כי אמרו אולי יודע הדבר לישמעאלים ויתעללו עלינו עלילות ברשע ויעל הרב והוקנים אנשים אל שבתי לאמר רדה אלינו אל תעמוד ואם מאן אתה לבוא דע כי בן מות אתה ותהיה מנודה בשמים ובארץ וימאן שבתי לבוא כדבר הרב והוקנים ויאמרו לאנשים אמרו לאיש אשר שלח אלי כי קטני עבה ממתניו והגני מהרים אותו והנלוים אליו ויבואו האנשים ויאמרו לרב והוקנים כה וכה אמר שבתי ואמרו הוקנים איש אל אחיו לכו ונמכרנו לישמעאלים ויכהו נפש ואנחנו נקיים ויען הרב הלילה לנו מעשות הדבר הזה כי זה האיש חסר לב ובלא דעת ידבר ועתה שמעו לי ויהי ה' עמכם אל תמיתוהו תשאו לבכם אך יסור תיסרהו לכל ישוב לכסלו כאשר יאמר משל הקדמוני חולי השוטים לא ירפא כי אם בשוטים וכלה גרש תגרשוהו מעירונו ולא אנפיה ויישב בעיני הוקנים ויעשו כדבר הרב ויצא שבתי מאומיר וילך הלוך נסוע ארצה כנען ובכל עיר ועיר אשר היה הולך בשגעון ינהג ויבוא ירושלים וישב שם ויקח לו אישה מארץ מצרים ואשה רעה חטאה ושרה שמה ויקראו לה אשכנזית שרה צרה כי אמרו לא עוד שרה שמה כי סרה שמה ותסת שרה אשת שבתי את אישה למלוך עצמו על ישראל. ויהי בשנת הת"ך

(*) סיפור זה מר' עמנואל פראנסיש איננו הספור הנדפס בס' תורת הקנאות להג"מ יעב"ץ בשם צידת צבי מודח כאשר כתוב במעות פירש"ט בביבליאומוקא שלו ח"א ע' 288 ואחריו בן יעקב באוצר הספרים ע' 505 ועי' מ"ש הח' גרעין חלק י' עמוד 465 סימן 2 וס' 6.
(שוח"ה)

ליצירה וילך שבתי עותה. בעזה איש א' נתן שמו אשר למד תורה בירושלים מהר"י הנייסי וגם הוא מאס בלימוד הגמרי ונתן לבו ללמוד חכמת הקבלה אשר בשם חכמת האמת תכונה ויועדו שבתי ונתן פעמים הרבה ויאמר נתן אל שבתי לך בא עמי אל בית המדרש ואמשהך למלך על ישראל בדבר ה' וישמע שבתי וייטב בעיניו ויהי ליל הג שבועות ויאספו כל קהל עזה בבית המדרש וימשה נתן את שבתי למלך ויפלו כל העם על פניהם וירונו ויאמרו יהי שבתי מלכנו לעולם וישלה נתן והעותים ספרים בכל הארצות מספרים ניסים גדולים אשר לא נבראו והאותות אשר נתן נתן העזתי ונבואותיו. פתשגן הכתב דעו אחינו בית יעקב כי פקד ה' את עמו וישלה לנו גואל ומושיע ש"ץ מלכנו הנמשה ע"י נתן הנביא העזתי בדבר ה' ועתה מטעם מלכנו נביא קראו צום ועצרה ושובו מדרכיכם הרעים והקבצו ובואו להשתחוות לפני מלככם וגם משאות שוא ומדוחים באו בספר ובכל מדינה ומדינה עיר ועיר מקום אשר דבר העזתים הגיע מהם מאמינים ומהם אינם מאמינים ומהם מסופקים נקהלו זה אומר בכה וזה אומ' בכה ורובם ככלם הסכימו לעמוד על נפשם ולהתפלל אל ה' בצומות ועינויים ויעשו כן. בימים ההם היה באש"י במצרים איש הם ושמו רפאל יוסף ויהי כשמעו את הדברים האלה ויקרא לחיים ולשלו' יוסף ואמר לו לך נא ואשלהך עותה וראו אם אמת השמועה הבאה אלינו והשיבני דבר וילך חיים יוסף עותה בדבר אחיו וילכו כל אנשי עזה אליו ויפתוהו בפיהם בדברי הלומות והבלים ויספרו לו גדולות צבי עד אין חקר ונפלאות נתן עד אין מספר ויאמן יוסף לעזתים וישתחוו לפני שבתי ונתן וינשק את רגליהם וימאן חיים יוסף לשוב מצרימה ויכתוב לאחיו לאמר דע כי אנשי עזה שלמים הם אתנו כנים הם ונאמן נתן לנביא ה' וגם שבתי מלך על ישראל ולכן שלה ספרים אל כל היהודים הקרובים והרחוקים אשר בכל מדינה ומדינה ויאספו כולם אל ארץ קדושה כי כן יסר המלך שבתי ויהי כבוא הספר לרפאל יוסף ויהד במאד מאד וישמעו מצרים ויעבור הנה בכל מהנה ויודע הדבר למלך ולשרים ויאמרו קשר היהודים קשר וימליכו עליהם מלך וישלחו ספרים לשבתי ונתן לאמר חדלו הרע ואל תבקשו לכם גדולות אשר לא חלק ה' לכם וגם קהלה עזה שלחו אגרת לאמר הברלו מעל אהלי אנשים המשוגעים ההם פן נהיה גם אנחנו גם אתם חוטאים למלך ולא שמעו שבתי ונתן בקול חכמי ירושלים לשמוע גם אל קהלות מצרים שלחו אגרת חכמי ירושלים להקהל ולעמוד על נפשם להעביר שגעון העם הנוטים אחרי שבתי ולא שמעו הקהלות לקול חכמי ירושלי' ויכתוב ר"י והיהודים אשר אל כל קהלות הקדש הקרובות והרחוקות בכל אשר כתב להם חיים יוסף ויתקבצו כל היהודים בעריהם בתוגרמה ובאשכנז בפולוניא באולאנד' באיטליא ובמער' ובאיי הים. ויגורו תענית על הצבור בתפלות ובכל יום ויום היו קורין תפלה הנק' תיקון נתן ויברכו בקהל את שבתי מלכם אפס כי רוב החכמים רע הדבר בעיניהם ולא יכלו למנוע אותם כי בימים ההם ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד ולא ניכר שוע לפני דל.

אחר הדברים האלה הלך שבתי באומיר וישב שם ויהי כמהריש ומתראה עצמו כאילו הוא מתענה ימים רבים ואת דבר המלוכה לא הגיד ובאומיר כבר באה השמועה כי פקד ה' את עמו לשלוח להם מלך אך לא ידעו את שמו וגם הם גורו צומות וסנופים והיו לתקופות הימים ויבואו ד' אנשים ממצרים ומרמשך

להשתחוות לפני שבתי ולראות פניו ויאמרו לאנשי אומיר הלא ידעתם כי ש"ץ היושב בעריכם הוא מלך המשיח כדבר נתן העותי על פי ה' וילכו רוב העם וישתחוו לפני שבתי ויקהלו ראשי הקהל ובראשם הריר יעקב לאפסא אשר היה ראש ישיבה בעת ההיא ויבקשו לגרש שנית את שבתי ולא יכולו כי יד רוב העם במעל וגם אנשים ונשים הרבה מתנבאים ומתנבאות בעיר לאמר ש"ץ המלך בשמים על ישראל או אמר שבתי להרוג את הרב לאפסא ואת הזקנים אשר אתו וילך ביום השבת לב"ה של פורטוגיו ושבר הדלת במעצרו ובחמלת ה' עליהם ברחו להם וימלטו אנה ואנה אחרי כן עשה שבתי כמה שנעונות ועשה משה ומחול רב לכל הקהל יחד אנשים ונשים וישורר שירי ענבים אשר לא נתנו להכתב ויהי כי הקיפו ימי המשה ויצא שבתי מאומיר ללכת לקושטניא ובטרם בא העירה שלחו זקני העיר אנשים אליו לאמר לך מעמנו ואל תבא בעיר להבאישינו בעיני יושב הארץ. ולא אבה שבתי שמוע אליהם ויראו הזקנים מאד וילכו לפני היוזיר הגדול ויפלו לפני רגליו ויאמרו בא אלינו איש משונע מתפאר עלינו שהוא מלך המשיח לכן בחסדך צו וישימו אותו בבית כלא או תגרש אותו ואנחנו נקים ויצו היוזיר ויאסרו את שבתי בנחושתים וישימו אותו במאסר אשר אסירי המלך אסורים שם ויהי שבתי ימים רבים בבית הסהר בכל זאת לא חדל שגעון היהודים הנושים אחרי שבתי כי אמרו בלבד בשחיתות והוא מדוכא מפשעינו ויבואו אנשים ונשים לרוב מארץ מרחק לראות את פני שבתי ולהביא מנחה ואשכר לפניו וגם רבים אשר לא באו שלחו לו אגרת שלום ומתנות כפי מסת ידיהם וגם לשומר הגדול נתנו שוחד לראות פני שבתי כסף וזהב לרוב ויאסוף האיש הון ויהי בהשמע בעיר הדבר הזה ויצו היוזיר ויבואו לפניו את שבתי ויאמר אליו האתה הוא עוכר ישראל אשר אמרת להיות מלך עליהם ויאמר שבתי לא אדוני כי המה היו בעוכרי והם הסיתוני להיות מלכם כי לא מלבי ועתה יראה האדון כמה כתבים שלחו לי על הדבר הזה ויתן הכתבים ביד היוזיר והי קצף על ישראל והיוזיר קם בחמתו ויאמר להרוג שבתי והנגררים אחריו ושם נקרה איש א' מבני ישראל אשר המיר דתו והוא רופא המלך ויאמר לשבתי דע כי מות תמות אם לא תמיר כמוני את הדת ויירא שבתי מאד ויאמר להשתמד וחמת המלך שככה. גם שרה הרשעה אשת שבתי המירה וגם רבים מעמי הארץ המירו דתם במצות שבתי הרשעה דברי שבתי ושגעונו ונבואות נתן העותי וכל נביאי השקר הלא הם כתובים פל"ד אשר אסף ר"י הלוי זכרה אלקי לטובה להרב ר' יעקב אחי אשר קמנו ונתעורר לבטל מהשבות פועלי און הנוטי אחרי שבתי ושמנו נפשנו בכפנו ההוראה לאל אשר הצילנו מידם והוא ברחמיו ישלח לנו משיח צדקנו במהרה בימינו א"ס.

אליכם אחי היקרים יהודה ושלמה יצ"ו שלום רב.

ממכון שבתי השניה מע' הרב יעקב אחינו הגדול וצ"ל לפקוח עיני עברים עורים אשר דרכם השך והלקלקות מאזרי ויקות ללכת אחרי שני זנבות האורים העשנים מוצלים מאשו של גהנם הלא הא' שבתי צבי שחיק טמא אשר בימינו זדון לבו השיאו להקרא מלך ומשיח צדקנו, והב' נתן העותי אשר בעזות פנים נתן בלבנו להנבא משאות שוא ומרוחים בשם ה', והרב אחינו ז"ל אור כגבר הלציו ונהלץ חוש למען יחלצון ידידי ה' מפה יקוש ברשעים ההם ואל ישעו בדברי

שקר, ופיו פתח בחכמה על גפי מרומי קרת והודיע בעמים עלילות רשע הודים והמתעים את עם ה' בדברי חלומות והבלים ולא שבת לבו לחמת המציקים הסרים למשמעת שבתו ונתן שר"י אשר יתדות אהבה השטנוהו והשטמוהו. זאת ועוד אהרת השב בלבו לעשות למען יפרת מטה האמת ויוציא ציץ האמון נתן פרוי בעתיו ושר שירים הדורים כאשר עיניכם תחוינה מישרים. ויהי כאשר בעו"ה לוקח ממנו הוא וצ"ל ירדתי לְכַנַּת זמיריו אשר נטעה ימינו ולקטתי קצת שירים אשר חבר על הדבר הנ"ל ואעשה מהם אנורת פרחים וטפלתי עמהם איוה שירים שחברתי גם אני וקראתי החבור צבי מודח אשר אני שולח לכם, והנני מצוה אתכם לבל יבא החוצה עד אשר יניח ה' לי להביאו על הדפוס, ואם תראו אותו למי שיהיה לא יצא מידכם ותשימו עיניכם לבל יקחו טופס אפי' מא' משיריו, ואם ח"ו אפשר לבית עולמי טרם בואו לדפוס אחלה פניכם שתדפיסו אותו. ואל אלקים יודע כי לקרושת שמו נתכוונתי להרים מבשול מדרך עמי, וה' אמת ישלח לנו משיח ותוכו לראות פניו כרצונכם וכרצון אחיכם.

הערה: מחבר האגרת הוא הרב עמנואל בכמה"ר דוד פראנסים ונמצא ממנו פסק בפחד יצחק ערך מצוה מהמת מיתה ודיניו, ומסכימים עמו הרב חנניה קוים בפירינצו ופלטיה ממונציליסי ויצחק ידידיה בורגו רבני פירארה, ותשובה אהרת מאת הרב עמנואל הובאה בשו"ת מים רבים ח"ד סי' מ"א וע"ע בסו"ל ל"ג שם.

חסד לאברהם.

רו"מ החכם המפאר מוהר"ר ש"ז נ"י כתב את הדברים האלה זה כעשר שנים
ורצה להרפיסם בצופה למגיד ומסכות נעלמו ממני לא באה מחשבה זו לידי
מעשה והמאמר נשאר כמוס עם בעליו עד היום הזה.

דוד גינצבורג.

חסר לאברהם.

זה ימים רבים, אשר אשב בדר וארום. אשב בדר באהלי, אהל התורה והמדע; לא אשמיע בהוץ קולי, על ידי מכתבי העתים, ולא אודיע בשער בת רבים חקרי לבבי. ומה גם, מאז קפצה עלי זקנה, כי עברה עלי שנת הששים, לימי חיי הבלי; לא העליתי מנחה חדשה, אף לא להצופה היקר. והיה כל יודעי מאתמול שלשום, ויראו, כי לא יראו אור, משני אור, ועם נביאי הדור אינני נבא; הלא יאמרו: מה זה היה לשני אור הקמץ! כמעט היה בן ששים לזקנה, וכבר הוא כאלו עבר ובטל מן העולם הרוחני! — על כן ידעו נא איפוא אלופי ומיודעי, אחי ורעי! כי, הודות לחסדי אל! אף כי נחליתי ונהייתי, לא נהייתי: בטל בששים — וגם אחרי סמ"ך, עוד לבי סמוך! עוד שאר רוח לי, רוח נכון! עודני בעל נפש לא תקצר — ולא תשבת ולא תנפש, מעמול יומם ולילה בתורה ותושיה; והשלכתי אחרי, הגו הרופף, והגוף הננוף. וגם בחליי (זה מכמה חדשים ועד עתה), לא דרשתי רק בהכמת ישראל, וכוננתי רוחי לחקר אבותינו, עליהם השלום! וקדמוניותנו התכוננתי; ואם לא דברתי בימים קדמונים, כימים קדמונים, ביד כתיבי העתים. —

ואמנם כן, כי כמעט גמרתי בלבבי, לבלי הגלות במגלות העפות, עוד, כימי קדם. וזה מטעם אשר שתי כל מעיני עתה, לעת זקנתי, בחבורים שלמים, חדשים גם ישנים, לבלות כל מלאכת עבודת הקדש, אשר החלתי מכבר; ואם לא עכשיו אימתי? הלקץ שנים יתחברו? — לפתח הזקנה החלי רובץ, והמות אורב מאחריה; לא נדע היום מה ילד יום מחר. . . ומתי אעשה גם אנכי לביתי? — ואם אבוא במגלת ספרי העתים, כתוב עליהם דברי, במאמרים מפוזרים ומפורדים, הלא יתפורו לפיהם כחותי, ויתפרדו כל רעיוני לבי; וכי יחלק לבי, הלא יאשמו חבורי. — ואולם, אחרי אשר הודיעני כבוד ידידי היקר והנכבד, הרב החכם השלם המפורסם בעל המניד נר"ו, פעמים ושלוש, בכתיבו הנעימים אלי, כי רבים אשר אתי, אוהבים ורעים מרחוק, כל אנוש שלומי, שואלים לו לשלומי, ובצפיתם יצפו אל הצופה, לראות משם את דברי; השכתי למשפט: כי חיב אני לאהבתם אותי, לתת להם אות לחיי רוחי, ולבשר אותם שלום נפשי; ואם אספ' ה' מאתי את שלום גופי. . . וגם מדאגה מדבר, פן ברבות הימים, כי אחשה עוד מטוב, כי כאבי נעקר אשכח, כמת מלבם. . .

ואני בה' אצפה, לא אמות כי אחיה מחלי זה, אך זה חלי ממושך — ואשאנו בישעו! — ואם לא למעני יעשה, יעשה למען עבדיו וידידיו, כמה וכמה מגדולי קדמונינו נ"ע, למען יעלו חסידים בכבודם אשר יגלה, וירגנו על משכבותם, שוכני עפר, אשר בשפתי רננות הללו יה בהייהם, ושרו צרקתו וגדולתו. למען יחלצון שיריהם על ידי! כי כמעט מתו, בעונונו! כל האנשים, אשר נתן אלהים

בלבם הענין הזה לענות בו; ונשארתני אני לברי, בהמלת ה' עלי. עוד שאר הקטן שניאור! למען ר' שלמה הקטן והגדול. למען ר' משה הסלח בנו עזרה, יסלח ה' לעוני, וישלח לי מקדשו עזרה. ולמען המנצה בנגינותיו הלוי, אשר היה נלוה אל ה' כל ימי חייו לשרתו, ילוה ה' אלי, ויתן לראשי לוית הנגן, ומחליי יחיני, ולפניו יקימני ויחלימני! אמן. —

אי לזאת: למען אחי ורעי, התאמצתי לעלות על המצפה, להרים גם קולי החלש, בין הקול ישאו י דו צופי המגיד היקר, קול בכחן ואבוא היום, לתת חסד לאברהם בן עזרה, החכם הגדול זצ"ל. —

הנה כבוד מעלת הרב החכם היקר והנכבד מוה"ר"ר אברהם ברלינר ד"ר מברלין נ"י בעל זכור לאברהם; לבש כמרו, מדת החסד, מדתו של אברהם אבינו ע"ה אשר שמו בקרבנו. כי עשה חסד של אמת, עם המתים הקרוים היים, כמה מגדולי קדמונינו נוחי נפש, אשר הוציא לאורה, את פליטת ספריהם היקרים, אשר השאירו לנו אהריהם ברכה, והיו בכתובים עד הנה. והגיה אורות מאופל, בהגהות נכונות, והערות מהוכמות. ואף כי פירוש התורה למאור עינינו, פרשן דתא, רש"י זצ"ל, כידוע. זכור אלוה זאת, זכור לאברהם ברלין לטובה! — וזה איזה שנים, עשה אברהם זה, חסד לאברהם אבן עזרא זצ"ל, ושמא גרים — לגלגל זכות זכאי על ידי זכאי. כי שלח לי בחסדו וטובו את השיר הנכבד (והנכבד מעט) הזה, אשר אני נותן היום בזה, לפני הקוראים הנכבדים, בהצופה הנכבד, לעשות חסד עם אברהם בן עזרא, גם אני.

והקורא המבין, יראה מיד, כמוני, כי השיר הזה, הוא הוכר לכבוד הראב"ע ז"ל, בהתגוררו בארם נהרים. כי כן נמצא שמו העצמי: אברהם, בהבית השלישי ושם משפחתו: עזרה, בבית התשיעי; וכל עניני השיר, יעידו ויגידו: כי הכבוד והתהלה, אשר יכבד ויהלל המשורר בו, את המכובד ומהולל ממנו, לא יותנו לאחר מבלערי הראב"ע. —

והנה אנחנו הוראים מזה, כי בכל מקום אשר בא בו החכם ר' אברהם בן עזרא במסעיו, נחל כבוד, הראוי לתת לו; וכי לא רק בארצות מערב, חלקו כבוד לחכמתו וצדקתו, כנודע לנו מכבר, כי אם גם בארץ מורה.

שם המשורר הנכבד, לא נודע לנו. כי בראש שיר הכבוד הזה, לא הוגד לנו, לא שם כבוד מחברו, ולא שם האיש המצוין, אשר לכבודו נתחבר; רק רשום על גבו בסתם: הירוות לא היו כמותן בכל ארץ ספרד לטובה.

וזה הרושם את הרשימה הזאת, בהתפארו על משוררי ספרד (בהחרוזים האלה של בן ארצו); היה בודאי, בימי המשורר והחרוזי החרוזי ז"ל, או אחריו מעט, ומתנגד לו; והרשימה הלזו, היא תשובה לרבריו של החרוזי, בתחכמוני, שער ה"י, שאמר שם:

ובעת בני מורה לא מצאו חזון, בני המערב התנבאו.

ולהלן שם, יאמר: אמנם ראיתי קהלות מורה, אשר שם כבוד ה' זרה... רק אדמת השיר לברה ראה, ולא באוה כו' בו. ועוד להלן שם: ובעברי לארצות מורה, ראיתי שם קהלות, עולים במרום התהלות, . . . אבל כל שורם כהרש נשבר, כו'. והוא מסיים הענין הזה שם, ואומר:

וכל חכמה ובין לקחו (בני מורה וכו') לנפשם והשיר עזבו לבני ספרד. —
 ודבר הרושם הזה: לא היו כמותן בכל ארץ ספרד לטובה, הוא נגד מה
 שהמליץ החריז על שירי אחד ממשוררי דמשק, לאמר: לא ראיתי כהנה בכל
 ארץ מצרים לדוע. — ודברי ההתפארות בכלל, של זה הרושם, בשיר בן ארצו
 הוא מסכים ג"כ עם ספרו של החריז שם, באמרו: ואם תשאלם (למשוררי
 ארצות המורה וכו'), יאמרו: כי אין משוררין (משוררים) כהם, ואין שיר כשיריהם כו'. —
 והנה הוא החריז, הוא מונה שם, בין משוררי מורה הקדמונים, הרב
 שמריה, וראש הישיבה זכריה, וגם את שיריהם וננה. וברוך היודע, מי הוא
 זה המחבר את השיר שלנו, אם הוא אחד מאלה השנים שזכר החריז? — אך
 רבי אברהם ברלינר הי"ו, במכתבו אלי זכר שמות שני משוררים, אשר יש
 לו שירים מהם; והנה שמותיהם יעירו עליהם, כי בני מורה המה גם המה. ואולי,
 כי יטיב עמי עוד, להעניק לי משוב השירים ההם, יתגלה לנו כבוד המחבר של
 השיר הזה. —

משקל השיר הזה, הוא: שלש פעמים ש"ת יתד בדלת, וב"פ ש"ת יתד
 ונ"ת בסוגר; מלבד הבית הראשון שמשקל הדלת הוא כמשקל הסוגר. ושיר:
 אולי דמעות של גבירול, היה לעינים להמשורר הזה בשיר זה, כן במשקל
 וכן בחרוז; רק שהמשורר שלנו, העמים עליו עול כבד, להרוז גם הדלתות בחרוזי
 הסוגרים, וחרוז עוד כל דלת בחצי תיבה, מלבד הבית הראשון, שגם חרוז הדלת,
 הוא, בתיבה שלמה. —

וידידנו זה רבי אברהם ברלינר גר"ו, שלח לי בטוב לבבו, במכתב מן
 ר"ה הנזכה תרל"ה, שיר אחד לגבירול, אשר הדפסתי בספר: שה"ש אשר
 לשלמה ב"ג, בשונוים, כפי אשר מצא במסעו, באחת מערי איטאליא. ושיר
 אחד לר"י הלוי, הנמצא בדיואנים שלפני באוצר כ"י אשר לבית גינצבורג
 גר"ו (והשיר הוא כבר זכרתי באחד מתיקוני אשר נתתי לפנים בהצופה)
 ושיר אחד לאחד מיוחד בין גדולי רבותינו ומדקדקינו ומשוררינו אשר בספרד
 (אשר בחסד ה' עלי, עלתה בידו, להגיה ולנקד ולפרשו גם הוא, והוא נפלא
 בעינינו, ובקרוב יראה אור א"ה). והאחרון, זה השיר אשר לפניך פה, מתוקן
 כהלכתו ומנוקד ומפורש ממני, ושלושת השירים האחרונים האלה, מצא ידידנו
 החכם המפורסם הג"ל גר"ו, בואטיקאן אשר ברומא; והמה מסומנים שם בסימן
 437. — ולפי דברי ידידי זה, הנכבד והמכובד גר"ו, במכתבו הג"ל אלי: הכי
 שממנו העתיק השירים ההם, נכתב באופן שהוא קשה לקרות, וכעת האותיות
 בעצמן הן כבר ממושטשות, ולא היה לכבודו, פנאי להאריך בעיון רב כדי
 להבינם. ואני נושא לו בזה תשואות חן חן! ונפשי תודנו ותברכנו בזה נגדה
 נא לכל עמי! על נדבת לבבו הטוב, לשלח לי את השירים ההם. ואחלה את
 פניו בזה, כי רוח נדיבתו תסמכני, גם בהשירים האחרים הטמונים בתוך אהלו,
 אשר אמר עם הספר הנזכר אלי, כי יש את לבבו ישר וטוב אלי לשלחם לי. —
 ועתה, אתה הקורא היקר! הא לך בזה, את השיר לכבוד הראב"ע ז"ל,
 ואת פירושי עליו. ואתה שלום וכל אשר לך שלום, והרב המגיד גר"ו וכל אשר
 לו שלום, וכל מגידיו וכל צופיו שלום לעולם!

- (א) מָרַם עֲצִי-עֵדֶן בְּצִיץ יִפְרָחוּ
הָרִים וְכָל-עֵשְׂבִים וַיִּשְׁגְּאוּ-אֲחוּי;
- (ב) אִד יַעֲלֶה לְשָׁקוֹת פְּגִי אֶרֶץ וְחֹדֶר
צוֹת, גִּבְקָעוּ עֵינֹת תְּהוֹם גִּפְתָּחוּי.
- (ג) בָּא בְּאָרְס אֶבְרָם וְנִהְרִים בְּחֹדֶר
בּוֹ, מִעֵינֹת בִּינָה, אֲזִי יִצְמָחוּי.

יאמר המשורר: טרם עצי הגן עדן (שהוא מן הדברים שקדמו בריאתם לכל) — הציצו ציץ פורה, וטרם היו בהרים כל עשב, ועדן לא גדל אהו, כי לא המטיר ה' עוד מטר מן השמים על הארץ; או עלה אד מן הארץ, והתהום מתחת נבקע, להשקות את פני כל האדמה, והיה ספוק בהאד והתהום לבדם, מבלעדי מטר. ככה עתה, כבוא אברם אבן עזרה, לארץ ארם נהרים, בעורתו, אין צורך שם למטר השמים, ואף אין צורך עוד לשני הנהרים אשר שם; כי נהרים בקרבו, טמונים בחובו, בחיקו, מבוועי מי בינה, וממנו נמצא כל פרי, וכל עץ יצמח. — הרים וכל עשבם: הרי זה כתוב מסורס, והשיעור: וכל עשבם הרים. — לשקות, במקום: להשקות, כמו: לנחותם, מקום: להנחותם, וכדומה. בארם אברם, לשון נופל על לשון: בא האב הרם אל הארץ הרמה. — ונהרים בחבו, המליצה הזאת, היא מורכבת מן בחבי (איוב ל"א, ל"ג.) ומן מים יתחבאו (שם ל"ח, ל"י). במקום שכתבתי: וישגאו, כתוב בהעתק: ויסגאו, ע"ד לשון הארמי; ובמקום שכתבתי: בחבו, כתוב שם: בחוהו.

- (ד) מִיָּמִים עֲמָקִים גָּבְרוּ גְאוּ יָחֹדֶר
פֶּשׁ סוֹד בְּלִבְעֲמָקֵי, עֲדִי מִי שְׁחוּי.

המים העמוקים, מי תבונות, שבלב הראב"ע, גברו כל כך, עד שנהיו מים אדירים, ששוחים בהם יהושע (ובהעתק: ויהושע) סוד בלב עמוק, הוא מאמר המוסגר. והוא מורכב מן הכתובים: חפש מחפש וקרב איש ולב עמק (תלים ס"ד ז'). ומן מים עמקים (משלי כ', ה.). והכונה: על איש תבונות לחפש סוד הבינה, ולדלות את מימיה העמוקים, אשר בלב עמק של הראב"ע, עמק עמק מי ימצאם. —

- (ה) אֲשִׁיזוֹת תְּבוּנָה בְּחֹדֶר לְבוֹי וְחֹדֶר
קוֹת הַתְּעוּדָה, עַל-שִׁפְתֵי צְחוּי.

יש לך אדם, שחכמה רבה טמונה בקרבו, אבל אינו יכול להוציאה מן השפה ולחזין, כי לא איש דברים הוא. לא כן עם הראב"ע. כמו שישודות התבונה הם מוסדים בלבו, כמו כן כחו בפיו, לגלותם לאוזן שומעת בספרו חוקות התעודה, בפה ובכתב; כי לשונו תמהר לדבר צחות, ועטו עש סופר מהיר. ובוראי, חבר הראב"ע ספרי תבונה ותעודה, גם בהתגוררו בארם נהרים, כמו שמעיד על עצמו,

בשירו: נודד הסיר אוני, לאמר: בכל מקום גרתי, ספרים חברתי.
בהעתק כתוב: לבן, במקום שכתבתי: לבן.

(ו) חֲשֵׁן כְּמִשְׁפָּטוֹ כְּתַפְּיוֹ שָׁם, וְחַד־
בַּר שָׁם, בְּאַבְנֵי-הַחֹדֶר, וְלֹא יִזְחֹו.

חשן המשפט, כמשפטו, על פי משפטו, שהוא למשפט — שם כתפיו, רצונו לומר: על כתפיו. ונראה שרמו המשורר בזה, על חכמת משפטי הכוכבים, שנבר בה הראב"ע, והתעסק בה למרבה, בהאמתו הרבה בה. וידוע שחבר הראב"ע בעניני גזרות הכוכבים ודיניהם כמה ספרים. וזה מסכים לדעת הראב"ע בסוד חשן המשפט (עי' ביאורו הארוך והקצר לפי תצוה—). במקום שכתבתי: חשן, כתוב בהעתק: חשו.

(ז) לוחות ברית, מכתב אלהים, הוא: מִחַד־
קַק עַל-שְׁמוֹ, חרות ולא נשכחו.

יאמר: כי מכתב אלהים של הלוחות, הוא חקוק על שמו של הראב"ע, כלומר: ראוי הוא הראב"ע, שתקרא התורה, הכלולה בלוחות הברית על שמו, כמו שהיא קרויה על שם מרע"ה: תורת משה. וזה לרוב חכמתו בתורה, ובגלותו בפה ובכתב, את מצפוניו, ויסודי סודיה, לפי דעותיו — ויאמר: כי לוחות הברית, החרותים על שמו, לא ישכחו לעולם.

(ח) גַם כָּל כְּלֵי מַעֲשֵׂהוּ, וְכָל-תְּדֵשׁ יְחַד־
דְּשׁ, מִן שְׁעָפְיוֹ מִחֲצִית יִקְחוּ.

לא לבר, כי ידי הראב"ע רב לו בתורה ובחכמות העיוניות, כי אם גם בחכמות המעשיות. כלי מעשה, כגון מלאכת מחשבת: האצטרלוב, או: כלי נחשת, שעשה הראב"ע — או תבנית אדם, שאומרים עליו, שעשה לפני הר"ת — ויאמר עוד: כי לא לבר, כלים מעשיים, שהם כמו ידות ואזנים, לדברים העיוניים, לקחו מחציתם מרעיוניו של הראב"ע כי אם עוד חרשות רבות, אשר נתחדשו בזמנו, הוא הראב"ע המציאם. וזה לאות. כי לא שקר נחלו האומרים עליו, שהמציא תחבולות חרשות בחכמת החשבון הגבוה, ובענינים הדומים לזה. — יקחו, יש לנקד: יקרו. כלומר: כל חרש יקה ממנו חידושו; ויש לנקד ג"כ: יקחו, יקה מרעיוניו. —

(ט) מְרָקוֹ רְמָחִים מַחְשְׁבוֹת עֲזָרָה, וְחַד־
שִׁים הִרְרִיעַד, אַף בְּגוֹת שִׁיר שְׁחֹו.

על ידי מחשבותיו של בן עזרה נעשו הרמחים מרוקים, ראויים להלחם בהם. כלומר: מחשבותיו הן כמו רמחים מרוטים, הלוחמת בעדו מלאמותיו, מלאמות התורה והחכמה עם זולתיו; והן גוברות על מתנגדיו, עד כי גם ההרים הגבוהים והרמים, הררי עד, כלומר: החכמים הגדולים, אנשי השם אשר מעולם, בורחים מלפניו, בבהלה ובחפזון, כי הם יראים מפניו, להלחם ולהתחרות עמו; כי נפשם יודעת מאד, שאם יתכחו עמו, ישיכם תשובה נצחת, ולא ימצאו מענה לפניו. ולא רק

חכמי לב, חושבי מחשבות, נחתו מפני שמו, כי אם בעלי כח הדמיון הרב, בעלי השיר, ילכו שהוח לפניו; כי כגבורתו בחכמה כן גבורתו בשיר. — וחושים, מן נחליץ חשים (במדבר ל"ב, י"ז). כלומר: הם ממהרים לנוס מפניו. וחושים הררי עד ע"ד: ויתפוצצו הררי עד (הבקוק ג', ב'). בנות שיר שחו, מן וישחו כל בנות השיר (קהלת ב', ד'). ובמקום שכתבתי: בנות שיר, כתוב בהעתק: בעת שיר.

י' חומות מטיל ברזל בגוי פלג, נחור
שה, לו כטיט יון, ותפל טחוי.

אף חומות הבצורות והחזקות כמו מטיל ברזל ונחושת של בני דור ההפלה, נחשבו בעיניו, כטיט יון, אשר יטבע בו הפושע עליו; והטיח אשר טחו בו את המגדל הגדול אשר בנו, הוא טיח תפל לפניו. בגוי פלג, אצל גוי פלג, הגוי הגדול והגבור של דור פלג, שבימיו בנו את המגדל הפורה באויר, ובימיו נפלגה הארץ. והוא ע"ד המליצה של לשון הערב: פרעון מושי, פרעה של זמן משה (עי' רקמה עמוד ק"ם—); וכבר נמצא מליצה כזאת גם במקרא: כי מי נח, מעבור מי נח (ישעיה נ"ד, ט'). [ועי' להלן בית י"ד—] נחושה, כמו: ונחושה, ושיעור המאמר: חומות מטיל ברזל ונחושה בגוי פלג לו כטיט כו. ובמקום שכתבתי: כטיט, כתוב בהעתק: כטיט.

יא) קרני ראם קרניו, ולוא נגחו, לח
מם בגללים שם, ולוא יברחו.

לפנים, היו להלוחמים, רכבי ברזל, וקרני אילים, קרני ברזל, בראשיהם, לנגח בהם, בחומות העיר, אשר באה במצור מפניהם. ולזה יאמר המשורר: כי לו להראביע, קרנים ארוכים וחזקים, לנדע ולהפיל בהם, את החומות אשר לגוי פלג, שזכר בבית הקדום; ולוא נגחו קרניו, רצונו לומר: לוא היה רוצה לנגח בהם, כי אז היה נהפך בשר גוי פלג לגללים, ולוא היה בהם ידים לנוס מפניו. — במקום שכתבתי ולוא נגחו, כתוב בהעתק: לא נגחו; ובמקום שכתבתי: כגללים כתוב שם: כגל לים, שתי תיבות, לתורות על היתר. —

יב) ובמצהלות אביר, עליהם ליל יח
לק, קול חלושה יענו יצוהו.

יאמר: כי לו יצא עליהם למלחמה, כי אז יהיה כסוס גבור, אשר ישיש לרוץ במלחמה; ואם יחליץ עליהם בלילה, כי אז לקול ענות גבורתו, יענו קול חלושה, ומר יצוהו. ובמצהלות אביר, כמו מקול מצהלות אביריו (ירמיה ח', ט"ז). ותצלהי כאברים (שם ו', י"א). אביר, הוא כנוי שיריו, לסוס הלוכש בגבורות והוד במלחמה, בשירת דבורה (שופטים ה', כ"ב). ובדברי ירמיה (שם ושם, ומ"ז ט"ז, מ"ז ג'). והנה מתחלה, מדמה המשורר את הראביע, לסוס צוחל ושומץ במלחמה, כי היה זה שבה גדול אצל משוררי הערביים, לדמות את גדולי חכמיהם, ואף כי את

משורריהם, המתחרים את רעיהם, במלחמת החכמה והשיר, לפרשים (היינו):
סוסים); ואח"כ, מקיש את אברהם אבן עזרה, לאברהם אבינו ע"ה. —

(ג) אִשׁ בְּעֵשֶׂן אִפּוֹ תִבְלַעְמוּ, בְּחַד-
מוֹ, מִמְּקוֹמָם נִדְעָכוּ גַמְלָחוּ.

ואז, כי יעלה עשן אש באפו, יבלעם בהומו הרב, והמה, כאש קוצים ידעכו
וימלחו במקומם, ולא תצא אשם מן הם והלאה — במקום שכתבתי: תבלעמו
כתוב בהעתק: תלמו. והמליצה מורכבת מן המקראות דתלים (כ"א, י'). ודאיוב
(ו' י"ז, ה', י"ח). —

(ד) אֵלֹהֵי בְּמִי־נַח גְּבִיר הָיָה, יְחַד-
לְצוֹ בְּנֵי מַבּוּל, וְלֹא יִמְחֹוּ.

עד עכשיו, הלל המשורר את הראב"ע בגבורתו (והכונה: בגבורת חכמתו ורוחו
הנבון והאמין), כי יגדל כח הראב"ע, להתנבר על גבורים מופלגים שבדור ההפלגה.
ועתה יאמר: כי בגבורת הראב"ע, כן צדקתו, ובצדקתו ימלט אי-נקי; עד שאלו
היה בזמן המבול, היה מגין בזכותו, על בני הדור ההוא, ולא נמחו במי המבול
מעל פני האדמה. במי נח: בזמן של מי נח (עי' לעיל בפרוש בית יו"ד).
ובהעתק כתוב: כמו נח.

(ט) יִסְתַּכְּכוּ שְׁבִי זְמַנֵּנוּ בְּחַד-
פְּתוֹ, וַיַּחֲדִיּוּ עַל-יָדֵיךָ נִסְפָּחוּ.

יאמר: כי הוא הראב"ע, יסך גם על שבי הזמן, והוא על כבוד שיבתם
לחופה, ונספחו אליו כלמו, כי יגונן עלימו. ונראה, שהכונה ניב: שאפי' זקני הדור,
כלומר: חכמיו וגדוליו, יסתופפו בצל חכמתו וצדקתו — ידיד כאן, וכן בבית
י"ז, ואם כי לא מצאנוהו במקרא רק בנסמך, ובמכרת ראוי: יָדִיד — (וכמהו עשו
משוררים וזלתו). —

(טו) אַף בְּשַׁחֲזֵן פְּרָחוּ, בְּמוֹ-פִיהוּ יְחַד-
בְּשׂוֹ, אֲבָק בְּשֵׁמוֹ אֲשֶׁר נִמְרָחוּ.

הרי זה מקרא קצר. והכונה: שאף הנגעים אשר פרחו בשחין, כתוב
(ויקרא י"ג, כ'): נגע צרעת היא בשחין פרוח, יחובשו במאמר פיו לבר; ומאמר
פיו, הוא כמו אבק של בשמים, בשמיו, אשר בו נמרחו הנגעים. כי הבל היוצא
מפיו, ריחו נודף כריח בשמים. — וכדומה לזה, יאמר הרשב"ג על אחד מידידיו
(ש"ש עמוד מ"ז): כי בשכל פיו ובניבו ארוכתו (של הרשב"ג). והכונה בנגעים
(החסרים בכתב ומלאים ברעיון המליצה) — על כל נגעי בני אדם, כלומר: הצרות
בכלל, לא נגעים ממש. וכן יאמר ר' יוסף בן סתל ז"ל בשבח רמב"ע ז"ל (בספרו
של דוקים על הרמב"ע צד ק"ג שיר י"ב): לולא בנו יעקב יחיה שחין ימים כו'.
והנה המשקל יגזור, כי כתב המשורר: בשמו, בניקוד: בְּשֵׁמוֹ, והוא מן:
וקמן-בְּשֵׁם. ודעת המשורר היא, כי: בְּשֵׁם, הוא משקל מיוחד נפרד (ולא בא

כבשם וכשם) על כן יש להבר ממנו: בשמו ובשמו; עי' רד"ק בשרשיו (שרש בשם) ובמכלולו נשער דקדוק השמות ד' קמ"ג ע"א ד' ל"ק) ופרהון (מהברת בשם). —

יז) הוֹרֵם וְהוֹנֵף מִן מְתִישָׁבֵל, וְחוֹר־
לִי, נַעֲשֵׂוּ טְהַרְתֶּם-תְּרוּמָה, קְחוּ.

יאמר: שהראב"ע, הוא איש תרומות, והוא לקוח תרומה מן אנשי המדע אשר בדורו. כלומר: הוא גובר בשכלו, על כל אנשי שכל; ואפי' חולין, נעשו כטהרת התרומה, אשר הרימו ולקחו להם בעלי המדע וזולתו. רצונו לומר: אף שיחות חולין שלו צריכין תלמוד, וגם המעשה אשר יעשה, והוא דרך חול, יקדש בכליו, בקדש של אחרים.

וגם בזה הנהו מקיש המשורר, את רבי אברהם בן עזרא, לאברהם הראשון אבינו ע"ה, שנאמר עליו: אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משמיה דר' מאיר אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה (בי"מ פ"ו, א'). ור"מ לטעמיה, דאמר אזיהו ע"ה כל שאינו אוכל חולין בטהרה (ברכות מ"ז, ב') ושי"מ ששם נסמן), והלא רבים מהז"ל אומרים שקיים א"א כל התורה כולה. —
במקום שכתבתי: טהרת תרומה קחון, כתוב בהעתק: טהרת תרומת לחו, ואנכי הגתי ככתוב: קחו מאתכם תרומה (שמות ל"ה, ח').

יח) וַיִּמְן זִמְן וַיִּמְן זִמְן, לְעַם אֱלֹמֵן, לְחוֹר־
צִים, אַף יְתוּמִים, עַל-יְדִיד, יִבְטְחוּ.

ובו, באברהם א"ע, זימן הזמן את המן לישראל, שהם בלעדי הראב"ע, כעם אלמן, ועתה, כי באברהם, לא אלמן ישראל עוד, גם היתומים והמעוננים, יבטחו באברהם אוהבם זה. והכונה כולה: כי הראב"ע, בצדקתו וזכותו, יחלצם מלחצם וענים. ואמר המשורר: זימן זמן המן. . אלמן, לשון נופל על לשון. והצ"ח המשורר את הראב"ע, בשם: מן, לאמר: כי לחם תורתו וחכמתו, הוא לחם ה' מן השמים, כהמן; ולא נתנו תורה וחכמה אלא לאוכלי מנו של הראב"ע. — ויאמר המשורר: על ידיד יבטחו, לאמר: שבו באברהם, יש ויש לבטוח, כי איש אמונים הוא; הפך מאלה שנאמר עליהם: ועל כל אה אל תבטחו. —

והנה, יכנה המשורר פעמים (כאן ובבית ט"ו) את הראב"ע, בשם: ידיד. וזה בעבור ששם אברהם הראשון אבינו ע"ה בקרבנו, והוא המכונה אצל מהמד בקרבן, ואצל הערביים הבאים אחריו, בשם: הליל אללה, שהוא: אוהב אלה, או: אל הליל, סתם, שהוא האוהב, או: הידיד; ע"ש הכתובים: זרע אברהם אהבי (ישעי' מ"א, ח'). לזרע אברהם אהבך לעולם (דהיי"ב, כ', ז.). —

יט) לִדְשֵׁר בְּיוֹם עֲנֵו בְּמַף אֲחִיו, יְחַד־
בַּל עַל, וְלֹא-יַעֲקוּ וְלֹא נֶאֱנְחוּ.

ובהיות שוכות הראב"ע גדולה עד מאד, ויש בה די ורב, להכריע את כף החובות של אחרים, על כן אמר המשורר עוד: כי לך היה חי הראב"ע בדור

השעבוד של ישראל במצרים, וראה את ענינם, כי אז היה נחבל, מפני צדקת הראב"ע, העול אשר שמו המצרים על צוארי בני ישראל.

במקום שכתבתי: במ"ף, כתוב בהעתק: במ"ף. ואין ספק, שצ"ל, או כמו שהנהתי: במ"ף, או: בנ"ף (כי כן נקל הוא להתחלף מ' בנ"ף, בכתב מרובע או רש"י, וכן נקל להתחלף ג"כ בנ"ף, נו"ץ עם וי"ו, אם נכתב: נו"ף, מלא —); והוא הוא: מו"ף ונו"ף, שני שמות לעיר אחת במצרים, כידוע. ותפש המשורר שם עיר פרטית, במקום שם הכלל של ארץ מצרים, כדרך הפייטנים — ואמר המשורר: ולא זעקו ולא נאנחו, ע"ש הכתוב: ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו (שמות ב', כ"ג).

(ב)

כָּף הַתְּקַעוּ הַיּוֹם וּבֹו יִשְׁמְחוּ.

(כא)

כִּימֹות אַחַשְׁרוּשׁ יְהוּדִים נָחוּ.

יאמר: שבני ישראל, תושבי ארם נהרים, ימחאו כף כהיום הזה, יום בוא אליהם הראב"ע, וזה היום עשה ה' כי יגילו וישמחו בו; — ובו, בהראב"ע ימצאו עתה היהודים שם מנוח מצרות נפשם, כבימי אחשורוש ע"י מרדכי ואסתר — כי בזכות הראב"ע ינצלו עתה שם מחמת המציק אותם. —

ודע: כי סוגרי שני הבתים הללו, כתובים בהעתק בשורה אחת, כאלו הם רק בית אחד, והסוגר של בית כ' כתוב, כאלו הוא דלת. אבל לא יתכן כי העמידו המשורר לדלת. כי הו"ץ מוה, שמשקלו הוא משקל הסוגרים, הנה עוד כל הדלתות חרוזות רק בחצי תיבה (מלבד הבית הראשון, שדין הדלת ברובי השירים אשר כתבו המשוררים הקדמונים בהבית הראשון משיריהם, הוא כדין סוגרו) — ומה נשתנה הדלת הזו מכל הדלתות? — ומלבד כל זה, חסרון הניכר יש כאן. על כן הרצתי משפט, כי נשברו פה דלתות שתיים; וחבל על דאברן! — ובמקום שכתבתי בסוגר ב': היום כתוב בהעתק: ביום.

כַּהֲנִים תְּמוּל שְׁמָרוּ שְׁפַת־דַּעַת, וְחַד

לְלוּ, וְנִלְחֹוּ, וְרֹאשׁ יִקְרְחוּ.

כִּי תִזְמַן קֶץ בָּם, וְהֵן עוֹרֵר בְּחוּר

נְיוֹ, רֹאשׁ שְׁמָנִים הַגְּבִיר יִמְשְׁחוּ.

בטרם זרחה שמשו של הראב"ע, בקשו בני ישראל תורה, מן כהני הזמן, רצונו לומר: גדולי חכמי הדור, אשר שמרו שפתי דעת עד כה. אך עתה, כי יצא שמש הראב"ע על הארץ, כל הכוכבים האלה אספו נגהם. כי חכמת מה להם לעמת חכמת הראב"ע, וכלא הם נחשבים לנגדו. על כן נתחללו, ויגאלו מן הכהונה; וכן נגזו נורם ועבר, וראשם מקרחת. ויקץ בהם הזמן, ויתוש את מגדליו, את הגדולים בעם ברור ההוא — אשר היו עד הנה מגדלי עון-למו — ובנפול הגדולים האלה, אזי משחו עליהם, במבחר שמן המשחה, את הגביר הראב"ע, לכהן, תחת הכהנים המחללים האלה. —

עורר בחוניו, מיוסד על המקרא דישעי' (כ"ג, י"ג.) ע"י במפרשים הראשונים ע"ז. — ימשה, פעל שלא נזכר פעלו, והכונה: בני הזמן — ואם תרצה, אמור: שוי"ו הכינוי של ימשהו, שב לבחוניו, כי הבחונים בעצמם, בראותם, כי ערער התעררו, יקמו עתה במקומם את הראב"ע לעופל ובהן, וימשחחו לכתתחתם. — והנה המשורר, הוא קורא פעמים (כאן ובבית י"ד) את הראב"ע, בשם: גביר. וידעת היום, הקורא הנכבד! והשיבות אל לבבך, כי משוררניו הקדמונים ז"ל, לא הניחו התאר: גביר "על בעלי כיסין, כמו שאנו עושים היום; כי את אדם גדול בכלל, הגובר על אחיו, בתורה ובהכמה, או בעוז רוח, או במשרה הנתונה על שכמו, איש אשר אלה החמדות לו, שמוהו גביר לאחיו. ויארך הענין, להביא הנה משלים ע"ז, מדברי משוררניו ומליצינו נ"י. והגני מזכיר פה רק, כי זה הראב"ע ז"ל בעצמו, המהולל פה בגבירות, כנה באחד משיריו (כ"י בבית הרם בית גינצבורג הי"ו) את הר"ת ז"ל, ג"כ בשם: גביר. והעירות ע"ז כאן, רק בעבור שראיתי לזולתי, כי התאר הזה הולכים שולל לפעמים בהבנת שירי הקדמונים — ובוה אשים קנצי למלין בביאור השיר הזה. —

תוכן הענינים:

צד	
1—32	מורה מקום המורה, מאת מ. שטיינשניידער
33—43	מליצת אמרי נועם ונר ישראל,
45—70	אגרת התשובה, מאת יצחק לאמ"ף
71—74	שערי עין היום, מאת בנימין בר אברהם הרופא
75—98	תוספתות על פירוש ראב"ע ז"ל
99—120	צבי מודה ח"א, מההכס כמה"ר פראנסים
121—128	" " ח"ב, מהג"ל
129—131	שירה, מהג"ל
133—136	ספור שבתי צבי, מהג"ל
137—148	חסד לאברהם, מאת שניאור זקש

